

YIL / YEAR: 2015 • SAYI / ISSUE: 24 • ISSN: 1300-4050 • E-ISSN: 2529-0053

MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ

MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

YIL / YEAR: 2015 • SAYI / ISSUE: 24 • ISSN: 1300-4050 • E-ISSN: 2529-0053

MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ

MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication
6 Aylık Hakemli Dergi / Biannual-Reviewed Academic Journal
Yıl / Year: 2015 • Sayı / Issue: 24 • ISSN: 1300-4050 • E-ISSN: 2529-0053

Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi • Owner
Mehmet Emin Arat

Derginin Sahibi / Owner of the Journal / Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Adına, On behalf of Marmara University, Faculty of Communication
Ergün Yıldırım

Editör / Editor Hediyeullah Aydeniz

Editör Yardımcısı / Assistant Editor Ahmet Güven, Süheyla Nil Mustafa, Yenal Gökşun

Yayın Kurulu / Editorial Board*

Cengiz Anık (Marmara Üniversitesi)	Mehmet Özçağlayan (Marmara Üniversitesi)
Hediyeullah Aydeniz (Marmara Üniversitesi)	Özhan Tıngöy (Marmara Üniversitesi)
John Keane (The University of Sydney)	Ergün Yıldırım (Marmara Üniversitesi)

24. Sayının Hakem Kurulu /List of Referees*

Fusun Alver (Kocaeli Üniversitesi)	Ahmet Koyuncu (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Cengiz Anık (Marmara Üniversitesi)	Haldun Narmanlıoğlu (Marmara Üniversitesi)
Alev Erkilet (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi)	Abdullah Özkan (İstanbul Üniversitesi)
Ferda Keskin (İstanbul Bilgi Üniversitesi)	Filiz Balta Peltekoğlu (Marmara Üniversitesi)

Danışma Kurulu / Advisory Board*

Emre Bağçe (Marmara Üniversitesi)	Şükran Esen (Marmara Üniversitesi)
Mutlu Bınark (Hacettepe Üniversitesi)	Abdullah Özkan (İstanbul Üniversitesi)
Zeynep Çetin Erus (Marmara Üniversitesi)	Filiz Balta Peltekoğlu (Marmara Üniversitesi)
Türkan Uğur Dai (Marmara Üniversitesi)	Rıdvan Şentürk (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Besim Dellaloğlu (Sakarya Üniversitesi)	Nilüfer Timisi (İstanbul Üniversitesi)
Yusuf Devran (Marmara Üniversitesi)	Selma Ulus (Marmara Üniversitesi)
Alev Erkilet (Sabahattin Zaim Üniversitesi)	

Musahhih / Proofreader Yalçın Lüleci (Türkçe); Alparslan Nas (English)

***Soyadına göre alfabetik sırada** In alphabetical order by surname

Marmara Üniversitesi Yayınevi • Marmara University Press

Adres: Göztepe Kampusu 34722 Kadıköy, İstanbul
Tel/Faks: (0216) 348 43 79 **E-posta:** yayinevi@marmara.edu.tr

İletişim Bilgileri

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Nişantaşı Yerleşkesi 34365 İstanbul

E-mail: iletisimdergi@marmara.edu.tr

Web: http://dergipark.ulakbim.gov.tr/maruid/

Baskı • Printing Press: Şenyıldız Matbaacılık

Sertifika No:11964

“**MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ**” Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal Hakemli Akademik yayınıdır. Altı ayda bir yayınlanır. Dergide yayınlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir. Yayın Kurulu tarafından benimsendiği anlamına gelmez. Yayın Kurulu, yazının özüne dokunmaksızın gerekli yazım ve cümle değişiklikleri yapma hakkını saklı tutar. Dergiden yapılan alıntılarda kaynak göstermek mecburidir.

“**MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION**” is a peer-reviewed academic journal of Marmara University Faculty of Communication. It is published every six months. All the opinions written in the articles are under responsibilities of the authors and it does not mean that they are adopted by the board. The Editorial Board reserves the right to make necessary changes in spelling and sentence, without distorting the essence of the text. The published contents in the articles cannot be used without being cited.

İçindekiler / Contents

Editör'den V

MAKALELER / ARTICLES

Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi / A Content Analysis on the Representation of Syrian Asylum Seekers in the Turkish Press
Müzeyyen Pandır, İbrahim Efe, Alaaddin F. Paksoy 1-26

Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili / Representation of Syrian Refugee Children in News in the Context of Children Rights
Ashlhan Arduç Çobaner 27-54

İlticanın Yapısökümcü Felsefesi: Konuksevermezlik Sorunu / Deconstructive Philosophy of Asylum: Matter of Hostipitality
Şevki Işıklı 55-75

Kamu Diplomasisi ve Mülteci İlişkileri: Türkiye'nin Mülteci İlişkilerinin Uluslararası Medya Yansımaları / Public Diplomacy and Refugee Relations: Reflections of Turkey's Refugees Relations on the International Media
Ergün Köksoy 77-100

DEĞERLENDİRME MAKALESİ / REVIEW ARTICLE

Acıyı Kayıt Altına Almak: Aylan Kurdi Örneği
Aynülhayat Uybadın 101-111

DEĞERLENDİRMELER / REVIEWS

“Orta Doğu’yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür”
Alparslan Nas 113-118

Mülteciler, Mahkûmlar ve Kamplar: Kamplaşma Olgusu Üzerine İşlevsel Bir Analiz
Ömer Aydınhoğlu 119-122

Sinemada Göçmen Sorunu ve İnârritu'nun Göçü: “Biutiful”
Yavuz Selim Söylemez 123-129

Avrupa’da Göç ve Mülteci Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme
Betül Ekşi 131-137

Yayın kuralları / Rules of publishing 139-148

Editör'den

“Kitap, çok defa tek insanın eseri, tek düşüncenin yankısı; dergi bir zekalar topluluğunun. Bir neslin vasiyetnamesidir dergi; vasiyetnamesi, daha doğrusu mesajı. Kapanan her dergi, kaybedilen bir savaş, hezimet veya intihar...”

Cemil Meriç (Bu Ülke, s.103).

Modernleşme sürecimizin önemli bilgi üretim zemini ve bilgiyi dolaşıma sokan araçlardan birisi olan dergiler, hem kültürel ve düşünce hayatımızda hem de akademik hayatımızda hâlâ kurumsallaşma sorunuyla mücadele ederek varlıklarını sürdürmeye çalışıyorlar. Darülfünun bünyesinde 1917’de yayımlanmaya başlanan Türkiye’deki en uzun ömürlü sosyal bilimler dergisi olan İstanbul Sosyoloji Dergisi dahil asırlık kurumsallaşmış dergilerden mahrumuz. 1950 yılından bu yana Gazetecilik Enstitüsü’nün kurulmasıyla akademi bünyesine dahil olan medya ve iletişim alanındaki dergiciliğin tarihi, 1960 yılında birkaç sayı çıkan İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü’nün yayımladığı Yıllık dikkate alındığında yarım asrı aşan bir geçmişe sahip. Nicel değilse de nitel boyutta kurumsallaşma ve özgün bilgi üretimi sorunu ve meydan okumasıyla karşı karşıya olan Türkiye’deki medya ve iletişim çalışmaları alanındaki akademik dergiler, Cemil Meriç’in ifadesiyle bir zekalar topluluğunun yankısı ve bir neslin vasiyetnamesi ile mesajı olarak önemli rol ve işlev üstlenebilecek imkana sahiptirler. Bu çerçevede önemli bir zemin olarak gördüğümüz Marmara İletişim Dergisi’ni, Türkiye’deki ve dünyadaki iletişim akademiasının imkan ve potansiyelinden azami düzeyde istifade ederek Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nin kolektif bir çalışması ve akademik çıktısı olarak görmekteyiz. Her boyutuyla dergiyi daha ileri noktalara taşıma hedefiyle, küresel ve bölgesel boyutları ihmal etmeden, güncel ile kalıcı olanın dengesini gözeterek dergimizde gündeme alınacak konuların odağında, çok boyutlu olarak Türkiye yer alacaktır.

Buradan hareketle Türkiye’nin son beş yıllık mültecilerle yaşam deneyiminin medya ve iletişim boyutlarını, Marmara İletişim Dergisi’nin 24. sayı teması olarak belirlemiştik. Bu noktada yazı çağrısı ile akademik camiaya katkı sunmaları için yaptığımız davetin çerçevesi ve hedefini hatırlatmak, medya ve iletişim boyutuyla mültecileri konu edinen dergimizin iki sayısı ve hazırlanma amacı hakkında da fikir verecektir:

“Mülteciler ve Medya konusu iki temel sorunsal üzerinden ele alınacaktır: (a) Mültecilerin medyada temsili ve (b) siyasi, iktisadi, toplumsal ve kültürel boyutlarıyla iletişim. Türkiye’de mültecilerin medyada temsili, medya türlerinin ve medyatik içeriklerin tümünü kapsayacak şekilde bu temsilin inşasıyla ilişkili dinamikler çerçevesinde görülebileceği

düşüncesindeyiz. Öte yandan mülteciler meselesinin iletişim boyutu ise Türkiye bağlamında toplumsal ve kültürel etkileşim başta olmak üzere halkla ilişkiler, siyasal iletişim, kamu diplomasisi ve diğer zeminlerde kullanılan stratejik iletişim süreçlerini kapsıyor.

Mülteciler meselesinin medya ve iletişim boyutuyla ele alınması, Ortadoğu'daki yüz yıllık siyasal-toplumsal düzenin yeniden yapılandırılması üzerinden yürütülen savaş dahil, çoklu faktörleriyle küresel, bölgesel, toplumsal ve bireysel düzeylerde günümüzün en büyük insani krizlerinden birisinin çözümüne katkı sunma arayışına da bir davettir."

Yazı çağrısı ile "günümüzün en büyük insani krizlerinden birisinin çözümüne katkı sunma arayışına" yaptığımız bu davete icabet eden akademisyenlerin hakemlik sürecinden geçen makaleleri ve değerlendirme yazılarının sayısı, hakem ve editoryal sürecin de katkısıyla Cemil Meriç ifadesiyle bir zekalar topluluğunun yankısı ve bir neslin mesajı olarak dergimizin hem 24. hem de 25. sayısını bu konuya tahsis etmemizi gerektirdi.

Bu sayımızın ilk metni olan İbrahim Efe, Müzeyyen Pandır ve Alaaddin F. Paksoy ortak imzalı *Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi* başlıklı makalede, en yüksek tiraja sahip ilk beş gazete üzerinden Türkiye'de basılı medyada Suriyelilerin temsili incelenmektedir.

Temamızın ikinci makalesinde Aslıhan Ardıç Çobaner, *Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili* başlığı altında BM Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında çocuk hakları ile habercilik pratiği açısından gazetecilik meslek ilkelerini ortaya koyan metinler de dikkate alınarak Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların dört gazetenin internet sitelerindeki altı aylık haberler özelinde medyada nasıl temsil edildiğini incelemektedir.

İlticanın Yapısökümcü Felsefesi: Konuksevermezlik Sorunu başlıklı makalesiyle de Şevki Işık, Derrida'nın "Konuksevermezlik (Hostipitality)" metninden ve bakış açısından hareketle felsefi açıdan iltica ve mültecilik meselesini ele almaktadır.

Ergün Köksoy'un *Kamu Diplomasisi ve Mülteci İlişkileri: Türkiye'nin Mülteci İlişkilerinin Uluslararası Medya Yansımaları* başlıklı makalesinde ise stratejik iletişimin bir uygulama boyutu olan kamu diplomasisi uygulamaları çerçevesinde Türkiye'nin Suriyeli mültecilere ev sahipliği yapmasının ve sunduğu hizmetlerin İngiltere, Fransa ve Almanya'nın yüksek tirajlı gazeteleri özelinde Batılı medya organizasyonları tarafından nasıl ele alındığı inceleniyor.

Değerlendirme makalesi olarak bu sayıda yer verdiğimiz Aynülhayat Uybadın'ın *Acıyı Kayıt Altına Almak: Aylan Kurdi Örneği* başlıklı metni hem fotoğrafın felsefi soruşturmasını yapan hem de insan hakları mücadelesinde fotoğrafın kullanımını, Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya gidişinde yaşadıkları can kayıplarının en acılı sembolü haline gelen Aylan Bebek'in fotoğrafı üzerinden yapan bir çalışma.

Dergimizin bundan sonraki sayılarında düzenli olarak yer verilecek *Değerlendirmeler* bölümünde kitap, makale, konferans, sempozyum ve kongre gibi akademik yayın ve etkinliklerin değerlendirmesi, film analizleri ile araştırma notlarına yer verilecektir.

Bu çerçevede bu sayımızda konferans, kitap, film ve araştırma notundan oluşan dört değerlendirme yazısı yer almaktadır.

Alpaslan Nas tarafından yazılan *Orta Doğu'yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür* başlıklı konferans değerlendirmesi; Bjorn Moller tarafından yazılan 2015 basım tarihli *Refugees, Prisoners and Camps: A Functional Analysis of the Phenomenon of Encampment* adlı kitapla ilgili Ömer Aydınlioğlu'nun yazdığı değerlendirme ve medya temsiline bir parçası olan mültecilerin sinemadaki izlerini ele alan Yavuz Selim Söylemez'in *Sinemada Göçmen Sorunu ve İnârritu'nun Göçü: "Biutiful"* başlıklı Alejandro Gonzáles İnârritu'un yönettiği "Biutiful" adlı filmiyle ilgili analiz, bu sayının değerlendirme yazılarıdır.

Bundan sonraki her sayıda dergide yer vermeye gayret edeceğimiz temayla ilgili araştırma notları çerçevesinde bu sayıdaki son yazı ise Betül Ekşi'nin *Avrupada Göç ve Mülteci Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme* başlığıyla, Batı akademyasının mültecilerle ilgili bilgi üretimini ele alıyor.

Ulusal ve uluslararası akademik indekslerde taranacak şekilde alt yapısını tamamlamak üzere olan Marmara İletişim Dergisi, akademik niteliğine ve bilgi üretimine katkı sunacak ulusal ve uluslararası düzeyde yeni isimlerle kurullarını güçlendirmektedir. Derginin yayın periyodunun korunması ve her açıdan nitelikli yayınların yapılması esas olacaktır. Bu sayıda yayın kuruluna dahil olan Sydney Üniversitesi'nden John Keane gibi isimlerle bundan sonraki sayılarda kurullarımızı daha da güçlendirmeyi planlıyoruz.

Günümüzün en büyük insani krizlerinden birisi olan mülteciler meselesinin çözümüne medya ve iletişim boyutuyla katkı sunması ümidiyle bu sayının hazırlanmasına katkı sunan herkese ayrı ayrı şükranlarımızı sunuyoruz.

Bir sonraki sayıda buluşmak ümidiyle iyi okumalar!

Hediyetullah Aydeniz

Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi

Müzeyyen PANDIR*

İbrahim EFE**

Alaaddin F. PAKSOY***

Öz

Bu çalışmada Türk basınında Suriyeli sığınmacı temsilleri incelenmektedir. Örneklem için, en yüksek tiraja sahip ilk beş gazetede (“Hürriyet”, “Sabah”, “Posta”, “Sözcü”, “Zaman”) 2014 yılında yayımlanan ilgili tüm haberler, köşe yazıları ve görseller seçilmiştir. Mevcut çalışma, Suriyeli sığınmacıların Türk basınında 2011-2015 yılları arasındaki temsillerini inceleyen (TÜBİTAK destekli) daha geniş çaplı bir araştırma projesinin bir kısmını oluşturmaktadır. Mevcut literatürde sıkça ihmal edilen ya da ayrı bir inceleme alanı olarak ele alınan haber görselleri, bu çalışmada haber metinleri ve köşe yazılarıyla beraber incelenmektedir. Araştırma sonuçlarında görülmüştür ki, Türk gazetelerinde Suriyeli sığınmacılarla ilgili haber ve görsellerin içerikleri çoğunlukla olumlu ya da yansız özelliklere sahiptir. Temsil özelliklerine odaklandığımızda ise temsillerde bir ikilem olduğu görülmektedir. Temsiller Suriyeli sığınmacıyı zorlu koşullar içinde “yoksul” ve “yardıma muhtaç” olarak gösterirken, aynı sıklıkta toplum güvenliği için bir “tehdit” olarak da göstermektedir. Sıkça tekrarlanan bu temsiller ve ikilem göstermektedir ki Türk basınının Suriyeli sığınmacı temsili, uluslararası çalışmalarda tanımlanan stereotipik sığınmacı temsillerini yeniden üretmektedir.

Anahtar kelimeler: Sığınmacılar, Mülteciler, Gazeteler, İçerik Analizi, Sığınmacı Temsili, Mülteci Temsili

* Dr., Işık Üniversitesi, muzeyyenpandir@gmail.com

** Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, ibrahimefe@hotmail.com

*** Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, afpaksoy@gmail.com

A Content Analysis on the Representation of Syrian Asylum Seekers in the Turkish Press

Abstract

This article is a content analysis of the representation of Syrian asylum seekers in the Turkish press. The research sample includes news reports, columns and visuals published in 2014 in five national newspapers with the highest circulation figures (“Hürriyet”, “Sabah”, “Posta”, “Sözcü”, “Zaman”). The article is part of a larger research project, which is funded by TÜBİTAK, investigating the representation of Syrian asylum seekers between 2011 and 2015 in Turkish newspapers. Analysing news texts and columns is widely held in research projects. However, conducting a visual analysis on news photographs is usually overlooked. This study investigates news texts and news photographs together. The study shows that the coverage of Syrian asylum seekers has usually a positive or neutral content. However, the results also point out the ambivalence in the representations of asylum seekers. The representations of Syrian asylum seekers portray these individuals mostly as “poor” people “in need of help” as well as “threats” for social security. These frequently repeated representations and ambivalence show that the representation of Syrian asylum seekers in Turkish newspapers reproduces the stereotypical representation of asylum seekers as defined in international studies.

Keywords: Asylum Seekers, Refugees, Newspapers, Content Analysis, Representation of Refugees, Representation of Asylum Seekers

Giriş

Resmi verilere göre, 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaşın ardından 5 milyon Suriyelinin ülke dışına göç etmek zorunda kalması ile bugün dünya, II. Dünya Savaşı’ndan bu yana en büyük insanlık dramına şahitlik etmektedir (UNHCR, 2014; Norton, 2015). Türkiye, şu anda 2,7 milyon Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yaparak en fazla Suriyeli sığınmacı barındıran ülke konumundadır¹. Suriyeli sığınmacılar, sadece Türkiye’nin iç ve dış politika gündeminde değil, uluslararası toplumun gündeminde de geniş bir yer tutmaktadır. Avrupa’ya geçebilmek için her gün Akdeniz ve Ege Denizi üzerinden binlerce kişi tehlikeli yolculukları göze almakta ya da Avrupada ülke sınırlarında güvenlik güçlerinin şiddete varan müdahalelerine maruz kalmaktadır. Suriyeli sığınmacıların akıbeti hakkında Avrupa Birliği ve Türkiye arasında Mart 2016’da varılan kararların II. Dünya Savaşı’ndan bu yana yaşanan en büyük mülteci krizinin çözümüne ne gibi katkı sağlayacağı ise zaman içinde belli olacaktır.

İnsani boyutu böylesine önemli olan bir konunun basında nasıl ele alındığı üzerinde durulması gereken bir araştırma konusudur. Medyaya sürekli maruz kalmanın bireylerin davranışlarını ya da dünya görüşlerini şekillendireceğini ileri süren yetiştirme kuramından hareketle diyebiliriz

1 İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürü Atilla Toros (Ocak 2016) Türkiye’de kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısını 2 milyon 523 bin 554 olarak açıkladı; ancak UNHCR’in en güncel verilerine göre bu rakam 2 milyon 715 bin 789’dur. bk. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> (Erişim tarihi: 28.03.2016).

ki, Suriyeli sığınmacıların medya temsilleri, Türkiye gündemindeki sığınmacı/mülteci sorunu hakkında kamu algısını etkilemekte ve sığınmacıların toplum içinde gördükleri olumlu ya da olumsuz davranışlara katkı sağlamaktadır. İkincisi, bu temsiller, konunun söylemsel alanını kurarak Suriyeli sığınmacı sorununun hangi çerçevede, hangi başlıklar etrafında ve nasıl tartışılacağını belirlemektedir. Mevcut çalışma, özellikle bu ikinci maddeye vurgu yaparak, Türk basınında Suriyeli sığınmacıların ve sığınmacı konusunun nasıl temsil edildiğini ve medya temsillerinin konunun algılanışındaki olası etkilerini ele almaktadır.

Daha büyük bir TÜBİTAK araştırma projesinin² bir parçası olan bu çalışma, Türk basınında 2014 yılı kapsamında Suriyeli sığınmacı temsilleri üzerine bir içerik analizidir. İncelenen Suriyeli sığınmacı temsilleri içeriği, Türkiye’de en yüksek tiraja sahip ilk beş gazetede (“Hürriyet”, “Sabah”, “Sözcü”, “Posta” ve “Zaman”)³ 2014 yılında yayımlanan ilgili haberler ve görsellerden elde edilmiştir. Haber ve görsel içeriklerinin incelenmesiyle amaçlanan, basının Suriyeli sığınmacı konusuna dair bakış açısını saptamak ve konunun hangi diğer konular ile ilişkilendirilerek işlendiğini incelemektir. Basının konuyu nasıl ele aldığı, kamuoyunda Suriyeli sığınmacı hakkındaki düşünceleri ve sığınmacı konusunun ne şekilde tartışılacağını etkileyebilmesi nedeniyle önemlidir. Teorik olarak inşacı yaklaşımı takip eden çalışma, Suriyeli sığınmacı kimliğinin bu temsiller üzerinden oluşturulduğu fikrini benimsemektedir.

Toplumsal inşacı çalışmalar, kimliklerin nasıl oluşturulduğu sorusuna odaklanırken, genel olarak basını, aktörlerin kimliklerini inşa eden, onlar hakkında anlamlar ve fikirler üreten bir aktör ya da kurum olarak görmektedir. İnşacı yaklaşıma göre anlam, dil/temsil ya da söylem üzerinden üretilir. Burada anlam, maddelerin dünyasında hâlihazırda var olan bir sosyal gerçeklik değil, bizzat dil ya da söylem tarafından inşa edilmektedir (Wennersten, 1999; Mole, 2007, s. 14). Bu nedendir ki anlam ve gerçeklik, toplumsal olarak inşa edilir. Bu açıdan düşünüldüğünde, medya temsillerinin yansıttığı kimlikler ve bu kimliklere atfedilen anlamlar da gerçeği temsil eden değişmez kimlikler ya da anlamlar olarak görülmez, ama bu temsiller tarafından inşa edilen ve içine doğdukları dönemin kültürel ve tarihi koşullarına göre şekillenmiş, yani toplumsal olarak inşa edilmiş oluşumlar olarak kabul edilir (Mole, 2007, s. 4). Bu teorik çerçeve üzerine oturtulan bu çalışma da, Suriyeli sığınmacı kimliğinin oluşumunda medya temsillerinin rolüne odaklanmaktadır. Daha belirgin bir şekilde ifade edersek, 2014 yılında “Hürriyet”, “Sabah”, “Sözcü”, “Posta” ve “Zaman” gazetelerinde Suriyeli sığınmacıları konu edinen haber metinlerinin ve bu haberlere eşlik eden görsellerin içerik analizini sunmaktadır.

Çalışmada uygulanan içerik analizinde, metin ve görsellerde öne çıkan 1) bakış açıları, 2) temalar ve 3) konular incelenmekte ve 4) bunların Suriyeli sığınmacı kimlik inşası sürecinde

2 “Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsillerinin Eleştirel Söylem Analizi” başlıklı TÜBİTAK araştırma projesi, medyada toplumsal konuların ve aktörlerin temsili sorusu genelinde, Suriye Savaşı süresince 2011-2015 yılları arasında Suriyeli sığınmacıların Türk basınında temsiliyi araştırmaktadır. Araştırma, derlem analizi, eleştirel söylem analizi ve semiyotik analiz olmak üzere farklı yöntemler kullanarak konuya çok boyutlu bir bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır. İçerik analizi, Suriyeli sığınmacıların gazetelerde nasıl tanımlandığını ve tartışıldığını görebilmek için konunun araştırılmasında kullanılan ilk adımdır. Bu makalede, söz konusu projenin 2014 yılındaki basın temsillerinin içerik analizinden elde edilen bulgular paylaşılmaktadır.

3 2014 yılına ait tiraj bilgileri için bk. <http://www.medyatava.com/tiraj/2014-01-06>

ürettiği anlamlar tartışılmaktadır. Bu açıdan çalışma, kimlik inşası sürecinin bir parçası olan “biz” ve “onlar” nosyonunun Suriyeli sığınmacı kimliği üzerinden hangi şekillerde yapılandırıldığı konusunda da fikir sunmaktadır. Ancak önceki çalışmalar, medyada sığınmacı temsilleri üzerinden “biz” ve “onlar” nosyonu üretiminin sanılandan daha karmaşık ve zıt anlamlar ürettiğine işaret etmektedir. Örneğin, Van Gorp (2005) ve Gale (2004), medyada sığınmacıların çoğunlukla insani yardımı ve korunmayı hak eden masum kurbanlar ya da bunun zıttı olarak ev sahibi toplum için tehdit oluşturan istenmeyen misafirler olarak temsil edildiklerinden bahsetmektedir. Ayrıca, zorlu şartlara maruz kalmış ve mağduriyete uğramış bazı sığınmacı gruplarının (örneğin 1999 Kosova Savaşı sırasında Kosovalı sığınmacıların), “onlar” olarak temsil edilirken diğer “yabancı” gruplara oranla daha olumlu biçimde temsil edildiğinden bahseden çalışmalar da bulunmaktadır (Gibney, 1999). Bu noktadan hareketle, Türk gazetelerinde Suriyeli sığınmacıları konu edinen haberlerde ve görsellerde olumlu ve olumsuz anlamların bir arada üretildiğini düşünüyor ve bu çalışmada hangi olumlu ve olumsuz anlamların açık ya da gizli bir şekilde üretildiğini görmeyi amaçlıyoruz. Bu amaçla belirlenen araştırma soruları şunlardır:

- Gazetelerin Suriyeli sığınmacılar konusunda başlıca bakış açıları nelerdir?
- Suriyeli sığınmacılar haberlerde ve görsellerde hangi temalar ve konular etrafında temsil edilmektedir?
- Bu temsil şekilleri Suriyeli sığınmacı kimliğinin algılanışında ne gibi etkiler doğurmaktadır?

Çalışmanın ilk kısmında araştırma konumuzun merkezinde yer alan sığınmacı ve mülteci kavramlarına açıklık getirilecek ve medyada sığınmacı/mülteci temsillerini inceleyen çalışmalardan bahsedilecektir. “Metodoloji” bölümünde incelenen örneklem ve kullanılan içerik analizi yöntemi tanıtılacaktır. “Analiz” bölümünde haber metinlerinin ve görsellerin incelenmesinden elde edilen bulgular sunulacak ve son bölümde bulguların yorumlaması yapılacak ve genel sonuçlara varılacaktır.

Kavramlar ve Temsiller

“Mülteci” ve “Sığınmacı” Kavramları

İçerik analiziyle ilgili çalışmasında Berger (1991, s. 26) sistematik bir içerik analizi için kavramların net bir şekilde tanımlanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu çalışmanın yöntem kısmında değinileceği üzere, içerik analizi tekniği kullanılarak yapılan çalışmalarda incelenen kategorilerin neye göre oluşturulduğu, hangi içeriğin (ya da yöntem kısmında açıklanacağı üzere, değer) hangi kategorilere ait olduğu önemlidir. İçeriklerin ilgili kategorilere dağılımı belirlenirken kullanılan kavramların net, anlaşılır ve belli bir standart içinde olması gerekmektedir. Benzer bir gereklilik içerik analizine tabi tutulan araştırma konusunu tanımlarken kullanılan kavramlar için de geçerlidir. Bu çalışma Suriyeli “mülteci”lerin ve “sığınmacı”ların Türk basınındaki temsillerini incelediğinden ve söz konusu kavramları örneklem oluştururken anahtar kelimeler olarak kullandığından, bu iki kavramın hukuki, sosyal ve siyasi anlamları üzerine bazı açıklamalar

yapmak gerekmektedir.

Uluslararası literatürde sığınmacılık mültecilikten önceki kategoriye işaret etmekte; bir diğer ifadeyle sığınmacı, aday mülteci konumunda bulunmaktadır. Mülteci olma şartlarını taşıyıp taşımadığının belirlenmesi sırasında geçen sürede kişiye sığınmacı statüsü verilir ve bu kişiler ülkeden ülkeye değişmesine rağmen mültecilerle aşağı yukarı aynı haklara sahip olurlar (Başak, 2011). Türkiye ise Cenevre Sözleşmesi'nin (UNHCR, 1951, 1967) bir tarafı olarak "mülteci" kavramını aynı şekilde kabul etmiştir. Diğer yandan Ek Protokol'deki (1967) coğrafi kısıtlamanın muhafaza edilmesi sözleşmeden kaynaklanan bir "hak" olarak kabul edilmektedir (EGM, 2016). Zira, Cenevre Sözleşmesi'ndeki kriterlere uyması durumunda mültecilere daimi ikamet izni verilmek zorundadır. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün (EGM) ilgili sayfasında yapılan sığınmacı tanımı ise bu coğrafi kısıtlamanın dışındakileri kapsayacak şekilde Cenevre Sözleşmesi'ndeki mülteci (refugee) tanımını yansıtmakta ve Avrupa ülkeleri dışındaki ülkelerden gelecek sığınma talebinde bulunanlara, sözleşmedeki beş kritere uymaları durumunda, kendilerine "sığınmacı" statüsü verilerek üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar koruma sağlanacağı vurgulanmaktadır. 2013 yılında Meclis'te kabul edilen ve 2014 yılında yürürlüğe giren (6458 sayılı) "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" (Türkiye'nin ilk iltica yasası) ile yabancılara ilişkin vize alma zorunluluğu, ikamet izni, vatansızların ve mültecilerin hukuki durumu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün teşkilat yapısı gibi konular düzenlenmiş ve yabancılar hukuku mevzuatı tek yasada toplanarak (Arap & Çerçi, 2014) sığınmacıların hukuki durumunda önemli düzenlemeler yapılmış ancak mülteci olma hakkındaki coğrafi kısıtlama kaldırılmamıştır. Bu nedenle ülkelerinden kaçmak zorunda kalan Suriyeliler hukuki olarak ancak "sığınmacı" olabilmektedir. Siyasi olarak ise, Suriye'den gelen sığınmacılara ilk olarak işin insani boyutunu esas alan bir yaklaşım sergilenmiş ve sığınmacılar "misafir" olarak tanımlanmıştır. Ancak herhangi bir hukuki karşılığı bulunmayan "misafir" ifadesinin ülkeye sığınanlara karşı çeşitli keyfi uygulamalara yol açma riski taşıyor oluşu nedeniyle Ekim 2011 itibariyle İçişleri Bakanlığının 1994 Yönetmeliği'nin 10. Maddesi uyarınca Suriyeli sığınmacılar "geçici koruma" statüsüne alınmıştır. Bu müphem kavramın yerel olarak yasal zemini ise yukarıda bahsedilen 6458 sayılı kanunla daha sonra sağlanmıştır. Uluslararası dayanağı ise AB Konseyi'nin, Yugoslavya'dan AB'ye yapılan yoğun göçle başa çıkmak için kullandığı, 2001 yılındaki yönergesiyle alakalıdır (AB Konseyi, 2001). Ayrıca 30 Mart 2012 tarihinde 62 sayılı "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge"nin kabulü ile söz konusu geçici koruma altına alma durumuna netlik kazandırılmıştır (ORSAM, 2014, s. 11). Hukuki ve siyasi tanımlamalardaki farklılıklara rağmen Suriyeli sığınmacılar için haber söylemlerinde "mülteci" ve "sığınmacı" kelimelerinin sık olarak ve birbirlerinin yerine kullanıldığı görülebilir (Efe, 2015). Bu nedenle basında ve gündelik hayatta Suriyelilerle ilgili sıkça kullanıldığı görülen "mülteci" ve "sığınmacı" ifadeleri⁴, "Suriyeli" ifadesiyle birlikte, çalışmanın veri toplama aşamasında birer anahtar kelime olarak kullanılmıştır.⁵

4 Bunların dışında kullanılan ifadelerin (göçmen, kaçak, misafir vb.) sıklıkları için bk. Efe (2015).

5 Mevcut çalışmada biz, kullanılan ifadelerin hukuki ve siyasi boyutlarını dikkate alarak "sığınmacı" ifadesini, ülkelerinden kaçarak Türkiye'ye sığınmak zorunda kalanlar için kullanmayı tercih ediyoruz.

Medyada Sığınmacı / Mülteci Temsilleri

Lisa Malkki (1996), şu anki haliyle mülteci kimliğinin şekillenmesinde II. Dünya Savaşı sonrası dönemin önemli olduğunu söyler. Mülteci sorunları, bu sorunlarla nasıl baş edilmesi gerektiği, mültecinin kim olduğu ve nasıl görüldüğü hakkında bildiklerimiz bu dönemde şekillenmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru ise özellikle mültecilerin görsel temsilleri ulusal sınırları aşarak mültecinin nasıl görüldüğüne dair stereotipik tanımın oluşmasını sağlamıştır. Bu görseller bugün İnternet, medya, devlet organları ve insani yardım kuruluşlarının yayınları gibi çeşitli araçlarla kültürlerarası dolaşıma sokulmakta ve bir nevi devamlılıkları korunmaktadır (Mannik, 2012).

Çeşitli çalışmalar, sığınmacılar için tekrarlanan temsil kalıplarının genel olarak şu biçimlerde ortaya çıktığından bahseder: Mültecinin “yardıma muhtaç” ve “kurban” olarak gösterildiği, “acı, üzüntü ve umutsuzluk” durumlarına hapsedildiği temsiller (Mannik, 2012) ve de sığınmacıların (onlarla benzer temsil özelliklerine sahip azınlıklar gibi) toplum için bir “tehdit” ve “problem” olarak görüldüğü, “şiddet” ve “suç” gibi konularla beraber ele alındığı temsiller (vanDijk, 1991; Philo & Beattie, 1999; McLaughlin, 1999).

Medyanın, toplumsal konular ve olaylar hakkında fikirlerin ve tavırların oluşumundaki olumlu ve olumsuz etkisi düşünüldüğünde medyadaki sığınmacı temsillerinin, sığınmacıların kamuoyu tarafından nasıl kabul görecekleleriyle yakından ilgili olduğu söylenebilir. Çalışmasında bu konuya değinen Buchanan vd. (2003, s. 39) sığınmacıların, kendi haklarında medyada yer alan olumsuz temsillerinin günlük hayatlarında karşılaştıkları olumsuz tavırları doğrudan etkilediğine inandıklarını belirtmiştir. Karşılaştıkları kızgınlık, taciz ve önyargı gibi kötü davranışları medyanın kendileri hakkında halka yanlış bilgi vermesi ile açıklamışlardır.

Sığınmacıların nasıl temsil edildiği ve hangi temsil şekillerinin sıklıkla tekrarlandığı kadar, nasıl temsil edilmedikleri de önemli bir konudur. Suriyeli sığınmacıların İngiliz medyasındaki temsillerini inceleyen Crawley vd. “sığınmacı seslerinin medyadaki eksikliğini” vurgulamaktadırlar (Crawley vd., 2016). Daha önceki çalışmalarda (Barthes, 1980; Rajaram, 2002) belirtilen sığınmacıların “mağdur insanlar” olarak temsillerinin yetersiz, “suçlu” olarak temsillerinin ise tehlikeli boyutta olduğu sonucu Crawley vd.’nin de önemli bulguları arasında yer almaktadır.

Türkiye’de ise Suriyeli sığınmacıların ülke gündemine oturmasıyla Suriyelilerin medyada temsiline ilişkin araştırmalar yayımlanmaya başlamıştır. Bu araştırmaların en önemlilerinden biri Murat Erdoğan’ın (2015) “Türkiye’de Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum” adlı eseridir. Çalışmanın bir bölümü ulusal ve yerel gazetelerin internet sitelerinde yer alan “Suriyeli mülteciler” konulu haber ve yorumlara yönelik bir içerik analizinden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında 2011-2014 arasında 21 ulusal gazete ve 56 yerel gazetenin internet siteleri incelenmiştir. Araştırmanın temel bulgularına baktığımızda Suriyeli sığınmacıların basında temsili Türkiye’nin kendi iç politika konularından bağımsız bir şekilde ortaya çıkamamaktadır. Buna göre, hükümete yakın bir pozisyon alan gazeteler, siyasi iktidarın sığınmacılar için yaptıklarından övgüyle bahsedip sığınmacıları korunması gereken kimseler olarak yansıtırken; hükümete mesafeli ve

Suriye'deki rejime karşı sert muhalefet göstermeyen gazeteler, Suriyeli sığınmacıları suça eğilimli ve Türkiye'ye yük olan kimseler olarak sunmaktadır. Hükümete muhalif ve sol çizgideki gazeteler konuyu daha çok insan hakları bağlamında ele alma eğilimindedirler. Araştırmada ortaya konan ilginç bir bulgu ise, araştırmanın yapıldığı dönemde hükümete yaklaşımı “değişken” olarak tanımlanabilecek gazetelerde (“Hürriyet” ve “Zaman” gibi) Suriyeli sığınmacılara karşı hem bir olumsuzlama hem de onları mağdur olarak sunma eğiliminin görülebildiğidir. Ulusal basındaki ideolojik duruş kendisini yerel basında da gösterse dahi yerel basın, Suriyeli sığınmacılarla ilgili yaşanan özgül olaylara daha fazla eğilmiştir (Erdoğan, 2015). Ancak Murat Erdoğan'ın konuyla ilgili yaptığı medya analizi çalışmanın sadece bir bölümünü oluşturmakta ve detaylı bir inceleme sunmamaktadır. Benzer bir çalışmada, Efe (2015) farklı gazetelerin konuyla ilgili bakış açılarının zamana ve gazetelerin siyasi pozisyonlarına göre şekil aldığını göstermektedir. Sekiz ulusal gazetenin 2011 ve 2015 yılları arasındaki internet haberlerini incelediği raporda Efe (2015), gazetelerin insani, siyasi ve güvenlikçi yaklaşımlarının sorunun çözümüne gerçek bir katkıda bulunmaktan uzak olduğunu göstermektedir.

Çağlar ve Özkır (2014), çalışmalarında Suriyeli sığınmacıların medya temsillerini köşe yazarlarının görüşleri üzerinden incelemiştir. Söylem analizinin kullanıldığı araştırmada dört gazetede dört aylık bir süre içerisinde yayımlanan köşe yazıları incelenmiştir. Çalışmadan anlaşılan genel çıkarıma göre “Hürriyet” ve “Sözcü” gazetesi yazarları, Suriyelilerle ilgili dışlayıcı bir dil kullanmışlardır. “Sabah” gazetesi ise Suriyeliler konusunda olumlu bir yaklaşıma sahiptir. Örneklemde yer alan bir başka gazete olan “Zaman” ise Suriyeliler hakkında daha olumlu ve insani bir tavır takınmaktadır; fakat konu siyasi iktidarın sığınmacılarla ilgili yaptığı çalışmalara geldiğinde gazetenin duruşu farklılaşmaktadır. Çağlar ve Özkır'ın çalışmaları (a.g.e) yazarların sadece bakış açılarına odaklandığı için Suriyeli sığınmacı kimliğinin basında içerdiği anlamlar hakkında bize bilgi sunmamaktadır.

Göker ve Keskin'in 2015 yılında yayımladıkları makalelerinde Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de beş ulusal gazetede temsilini incelenmiştir. Çalışma 2015 yılının ilk altı ayını kapsamakta ve 268 haber metni üzerine odaklanmaktadır. İçerik analizi ve vanDijk'ın eleştirel söylem çözümlemesinin kullanıldığı çalışmadan yapılabilecek genel bir çıkarıma göre Suriyeli sığınmacıların Türk basınında “edilgen”, “mağdur” olarak sunulduğu ve bir “günah keçisi” olarak gösterildikleri tespit edilmiştir. MAZLUMDER (2014) tarafından yayımlanan Gaziantep'teki olayları inceleyen raporda ise medyadaki haber dilinin şiddeti körüklediğine işaret edilmiştir. Türk basınının tiraj veya tık sayısını artırma uğruna çarpık bir dil kullandığını belirten raporda “Gaziantep'te Suriyeli avı” gibi haber başlıkları eleştirilmektedir. Bu çalışmaların haricinde Suriyeli sığınmacıların medya temsilleri hakkında gelecekte yayımlanma kapasitesi olan konferans bildirileri de sunulmuştur (örnek: Tahincioğlu, 2014).

Yukarıdaki araştırmalara ek olarak bir de Suriyeli sığınmacılar konusunu medya bağlamından bağımsız ele alan araştırmalar bulunmaktadır ve bunlar Suriyeli sığınmacıların medya temsilini irdeleyen çalışmalardan fazladır. Bu çalışmalardan bazıları medya içeriğinin önemine dolaylı olarak değinmiştir. Örneğin, ORSAM ve TESEV işbirliğiyle yazılan raporun sonuç ve öneriler kısmında yerel basının önemine değinilmekte ve Türk kamuoyunun Suriyeli sığınmacılar

gerçeğine alıştırılması ve halkın bu konuda bilinçlendirilmesi için yerel basının kullanılabileceği belirtilmektedir (Oytun & Gündoğar, 2015, s. 37). TİSK tarafından yazdırılan raporda ise medya içeriği boyutuna değinilmemiş, yalnızca Türk medyasının Suriyeli sığınmacılar konusuna ilgisiz olduğu belirtilmiştir (Erdoğan & Ünver, 2015). TBB tarafından yayımlanan rapor (Zencir & Davas, 2014) ve USAK ve Brookings Enstitüsü ortaklığıyla yayımlanan raporlarda ise medya içeriğine özel bir ilgi yoktur (Dinçer vd., 2013; Kirişçi, 2014).

Bahsi geçen bu çalışmalardan farklı olarak mevcut çalışmamız, kapsadığı zaman açısından (1 yıl) diğer çalışmalara göre daha geniş bir örnekleme sahiptir. Ayrıca Suriyeli sığınmacı konusuna dair gazetelerin sadece bakış açılarına değil, içerik ve tematik analiz aracılığıyla temsillerin hangi tema ve konuları barındırır şekilde üretildiklerine ve bu sayede Suriyeli sığınmacı tanımı içerisinde hangi anlamların hangi konular etrafında üretildiğine değinmektedir. Ayrıca haber görsellerinin de inceleme alanına katılması, mevcut çalışmaya bahsi geçen diğer çalışmalardan farklı bir boyut kazandırmaktadır. Çalışmada kullanılan içerik analizi yöntemi aşağıda açıklanmaktadır.

Metodoloji: İçerik Analizi ve Kodlama Sistemi

Mevcut çalışma, Türk basınında Suriyeli sığınmacı temsillerinin içeriklerini incelemektedir. Çalışmada incelenen örneklem, 2014 yılında Türkiye’de en yüksek tiraja sahip beş gazetede (“Hürriyet”, “Sabah”, “Sözcü”, “Post” a ve “Zaman”) Suriyeli sığınmacılarla ilgili yayımlanan haberleri, köşe yazılarını ve haber görsellerini kapsamaktadır. Örneklem için seçilen beş gazetenin içeriği, bir medya takip şirketinin sunduğu veritabanında taranmıştır. Veritabanında arama işlemi iki ayrı anahtar kelime grubu girişi kullanılarak yapılmıştır. “Suriyeli mülteciler” ve “Suriyeli sığınmacılar” şeklinde girilen anahtar kelimeler sayesinde 410 habere ulaşılmıştır. Yinelenen veya araştırma konusu bağlamından kopuk olan haberler elendikten sonra, toplamda 388 adet haber metni ve köşe yazısı elde edilmiştir. Görsel kodlama için ise haber görseli bulunan 174 haber, araştırma örneklemine eklenmiştir. Sadece ilgili anahtar kelime gruplarını içeren haberler derleme dahil edildiği için, araştırma konusuyla ilgili olabilecek bazı haberlerin ve köşe yazılarının analiz dışında kalmış olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ancak elde ettiğimiz derlem 2014 yılına ait ilgili gazetelerdeki haberlerin büyük bir bölümünü kapsamaktadır.

Derlem oluşturulduktan sonra içerikleri incelenmiştir. İçerik analizinin amacı, metinle ya da görsel özellikler aracılığıyla bir grubun ya da olayın nasıl temsil edildiğini açıklamaktır (Bell, 2001). Bunu yaparken konunun nesnel özellikleri hakkında sorular sorulur; örneğin Suriyeli sığınmacıların basında hangi temalarla ilişkili olarak ele alındığı (mesela insani yardım mı, yoksa tehdit temalarıyla mı ilişkilendirildiği) ve bu temsil özelliklerinin araştırılan zaman diliminde ne sıklıkla tekrarlandığı gibi. Bu amaçla, incelenen temsil ya da söylemsel alan parçalara (kategorilere) bölünüp, temsilde tekrarlanan içerik özelliklerinin ne gibi anlamlar ürettiği tartışılır. Ancak burada teknik bir prosedür izlenmelidir. Bu çalışmada da, Philip Bell’in (2001) tarif ettiği içerik analizi yöntemi izlendi. Buna göre, haber metinlerinin, köşe yazılarının ve görsellerin analizi için ilk olarak araştırma sorularımıza cevap verecek kategoriler belirlendi ve temsillerde bu kategorileri oluşturan değerler tanımlandı. Kategorileri belirleme, temsil özelliklerini parçalara

ayırma anlamına da gelebilir (Bell, 2001, s. 16). Değerler ise, kategorilerin olası içerikleridir. Örneğin, Suriyeli sığınmacıların nasıl adlandırıldığını görmek istediğimizde “adlandırma” bir kategoriye, bu kategorinin altında yer alabilecek “mülteci”, “sığınmacı”, “göçmen”, “kaçak” gibi olası cevaplar ise değerleri oluşturmaktadır. Bu kategoriler ve değerler ilk olarak literatür taramasında karşılaşılan kavramlardan oluşturuldu (Mollard, 2001, s. 6), analiz süresince yeni kategori ve değerlerle karşılaşıldıkça geliştirildi. Kategoriler ve değerler bu şekilde belirlendikten sonra, haber metinlerinin ve görsellerin analizi için kodlama tabloları hazırlandı. Kategorilerin ve değerlerin haber metinlerinde ve görsellerde ortaya çıkma sıklıkları, kodlama tabloları üzerinde yapılan kodlamalar ile gösterildi.

Haber metinlerinin ve görsellerinin kodlanmasında bazı kategoriler nesnel değerler üzerinden değerlendirilirken (metin/görsel türü gibi kategoriler), bazı kategorilerin değerlendirmesi (bakış açısı, gibi), her ne kadar belirli kriterler çerçevesinde hazırlansa da, subjektif ve yoruma açık bir görünüme sahip olabilmektedir. Kodlamada olası tutarsızlıkları azaltmak ve güvenilirliği sağlamak için bazı yöntemler izlendi. Öncelikle, her bir kategorinin ve değer tanıtılmasında kullanılan kriterler net bir şekilde açıklama tablolarında belirtildi. Böylece, kodlamada görev alan dört farklı kodlayıcının, hem kendi kendileriyle hem de birbirleriyle tutarsız olma ihtimalleri azaltıldı. Ayrıca, kodlayıcıların birbirlerinin kodlamalarını kontrol etmesi ve en nihayetinde araştırmacıların kodlamaları kontrol etmesi sağlanarak kodlamalar sistematik bir hale getirilmeye çalışıldı.

Suriyeli sığınmacı temsillerinde incelediğimiz kategorilerin Türk basınında nasıl ve hangi sıklıkla ortaya çıktığını incelemek, sığınmacılar hakkında üretilen anlamları tartışabilmek için bize uygun bir zemin hazırlar. Ancak burada içerik analizine yöneltilebilecek olası bir eleştiri, kategorilerin ve değerlerin araştırmacıların yorumuna bağlı olduğu, bu yüzden analizin objektif olmadığı şeklinde olabilir. Bu eleştiri, geçerli bir eleştiri olmakla beraber, her türlü metin analizi ya da görsel analiz için de söylenebilir. Her içerik analizi, aynı konunun temsiliyi incelemek için farklı öğeler ve kategoriler üzerine yoğunlaşabilir ve bunun sonucunda farklı sonuçlar elde edilebilir. Böyle olsa dahi içerik analizi, çalışılan konu içinde ele alınan kategorinin basında ne şekilde ve ne sıklıkla öne çıkarıldığını, temsilde nelere öncelik verilip verilmediğini gösterebilmesi açısından önemlidir (Bell, 2001, s. 26). Bu özelliği sayesinde içerik analizi basının belirli bir konuya ya da insanlara dair tutumu hakkında bize fikir verebilir ve kamu algısının oluşumunda basının oynadığı rolü tartışmaya açar.

Bu metodolojik artalanı dayanarak haber metinleri ve görselleri için iki ayrı kodlama tablosu hazırlanmış, bunlarla ilgili kriterler belirlenmiş, kodlamalar dört araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir ve toplamda 388 metin ve 174 haber görseli kodlanmıştır. Ayrıca her bir araştırmacının yaptığı kodlama iki ayrı araştırmacı tarafından daha kontrol edilmiştir. Kodlama kategorileri ve seçenekleri detaylı olarak burada açıklanamayacağı için aşağıda metin analizlerinde “Bakış Açısı”nı belirlemede kullanılan kriterler⁶ bir örnek sunması amacıyla gösterilmektedir.

6 Bu kriterlerin belirlenmesinde Ceri Mollard’ın *Asylum: The Truth Behind the Headlines* adlı raporundan (Oxfam, 2001) yararlanılmıştır (Erişim linki <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/asylum-the-truth-behind-the-headlines-111959>, erişim tarihi 31.03.2016).

Olumsuz metinler

1. Sığınmacıları tanımlamak için (doğrudan) olumsuz kelime ve ifadeler kullanan,
2. Sığınmacıları çağrışım yoluyla, kullanılan sözcüklerin çağrışım yaptığı kavramlar aracılığı ile olumsuz olarak tanımlayan ifadelere yer veren,
3. Sığınmacıları tanımlamak için ırkçı ifadelere yer veren,
4. Sığınmacıların ülkelerine geri dönmeleri gerektiğine dair önermeler sunan,
5. Türkiye'deki sığınmacıların varlığı hakkında muhalif ya da düşmanca görüşe sahip olan,
6. Sığınmacıların varlığını karmaşa nedeni olarak gören bakış açılarını sunan,
7. Sığınmacıları ekonomik külfet, işsizlik ya da fiyat ve kira artışının nedeni olarak yansıtan metinler.

Olumlu metinler

1. Sadece olgusal gerçekleri içeren,
2. Sığınmacılarla ortak kültür/dine vurgu yapan,
3. Sığınmacıların Türkiye'ye (ekonomik ve kültürel) katkısını aktaran,
4. Sığınmacılara yönelik negatif tutumları kınayan,
5. Sığınmacı haklarını savunan görüşlere yer veren,
6. Sığınmacıların (Türkiye'de ya da diğer ülkelerde) yaşadıkları zorluklara yer veren,
7. Sığınmacıların kendi görüşlerini (birinci ağızdan) aktaran,
8. Sığınmacıların olumsuz temsilini eleştiren metinler.

Yansız metinler

1. İlave bir yorum olmaksızın sığınmacılarla ilgili gerçekleri, bilgileri aktaran,
2. Sığınmacı sorununun her iki tarafına da eşit olarak yer veren,
3. Sığınmacılarla ilgili gerçek dışı eleştirilere ve negatif/ırkçı bir dile yer vermeyen metinler.

Analiz

Çalışmanın örneklemini içerisinde en fazla sayıda haber ve köşe yazısı yayımlayan gazetenin "Zaman" gazetesi olduğu görülmüştür. Toplam 121 frekansla ilk sırada yer alan gazete örnekleme alınan metinlerin %31'ine sahiptir. "Hürriyet" gazetesi ise 80 adet metin ve %21'lik oranla ikinci sırada yer almaktadır. Sadece 1 haber farkla (79 adet metin) "Sabah" gazetesi üçüncü sıradadır. Son iki sırada ise 62 adet metin yayımlayan "Sözcü" gazetesi (%16) ve 46 adet metne sahip Posta Gazetesi (%12) bulunmaktadır. Metinlerin ve görsellerin dağılımı aşağıdaki tabloda

gösterilmektedir (Tablo-1). Buna göre en çok haber metninin ve görselinin sırasıyla “Zaman”, “Hürriyet”, “Sabah”, “Sözcü” ve “Posta” gazetelerinde yer aldığı görülmektedir.

Nicel olarak bu sıralama gazetelerin konuya gösterdikleri önem hakkında bir fikir vermektedir. Ancak haber içeriklerine daha yakından bakıldığında görülmektedir ki bazen temsil edilen sadece sığınmacı değil gazete ile ilgili başka bir konu olabilmektedir. Örneğin “Zaman” gazetesindeki haberlerin önemli bir bölümünü, “Zaman” gazetesine yakın olan bir dernek (Kimse Yok Mu Derneği) tarafından yapılan insani yardım ile ilgili haberler oluşturmaktadır. Nitekim insani yardım teması (%14, n=121) “Zaman” gazetesinde yer alan ilgili temalar arasında “sığınmacı sorunları”ndan (%24) sonra ikinci sırada gelmektedir. Aynı şekilde “Zaman” gazetesinde kullanılan görsellerin temalarında da “yardım” %16 ile (n=55) “sığınmacı sorunları”ndan sonra ikinci sırada gelmektedir.

Tablo 1: Metinlerin ve görsellerin gazetelere göre dağılımı

<i>Gazeteler</i>	<i>Metin Sayısı</i>	<i>Görsel Sayısı</i>
Hürriyet	80	36
Posta	56	25
Sabah	79	32
Sözcü	62	26
Zaman	121	55
<i>Toplam</i>	388	174

Tüm gazetelerde yer alan haber ve köşe yazısı temalarının dağılımına bakıldığında (EK 1), “sığınmacı sorunları” (% 18) ve “siyasi yaklaşım” (%15) temalı haberlerin, en başta geldikleri görülmektedir⁷. Benzer şekilde, görsellerde işlenen temalara bakıldığında da (EK 2) sığınmacı sorunlarını içeren “yoksulluk/mahrumiyet” temasının ilk sırada (%38) geldiği, Suriyeli sığınmacılara “yardım” konusunu işleyen haberlerin de ikinci sırada (%18) olduğu görülmektedir. Bu kategorilerin tek başlarına önem ya da önemsizlik ifade etmede yeterli olmayacağı fikrinden hareketle, çalışmanın devamında haber metinlerindeki ve görsellerindeki içerikleri birlikte değerlendirerek sığınmacılarla ilgili temsillerin genel özelliklerini inceleyeceğiz.

7 Bu kategoride ilk sırada %30 ile “ikincil haberler” gelmektedir. “İkincil haberler” diye kodlanan metinlerin merkezinde Suriyeli sığınmacılar bulunmamakla beraber metin bir şekilde Suriyeli sığınmacılardan bahsetmektedir. Örneğin bir siyasetçi farklı konularda demec verirken Suriyeli sığınmacılar meselesine de değinmiştir ve bu kapsamdaki metinler örneklem dışında bırakılmamış; ancak içerik analizine dahil edilmemiştir.

Suriyeli Sığınmacı Kimliği: Bakış Açısı ve Temalar

Görsellerdeki bakış açısının kodlanmasında, yukarıda belirtilen kriterlerin yanı sıra ayrıca dikkat edilen bir kaç hususu açıklamak faydalı olacaktır. Görselde bakış açısının değerlendirilmesi, görselin okuyucuda sığınmacılara yönelik uyandırdığı duygu ile ilişkilendirildi ve bu duygu “olumlu”, “olumsuz” ya da “yansız” olarak kodlandı. Görseldeki baskın duygu sığınmacılara karşı yardım ve sorumluluk duygusu uyandırıcıysa ya da sığınmacılar ve Türkler arasındaki ortak kültürel ve dini değerler gösteriliyor ve iki grup arasında bir dayanışma duygusu yaratılmaya çalışılıyorsa, görselin bakış açısı “olumlu” olarak kodlandı. Buna karşılık görsel, sığınmacıların varlığını toplumsal sorunların (ekonomik yükün, kargaşanın, dilencililiğin, çevre kirliliğinin vb.) artmasının nedeni olarak gösteriyor ve okuyucuda sığınmacılara karşı olumsuz ve dışlayıcı duyguları harekete geçiriyorsa bakış açısı “olumsuz” olarak kodlandı. Görselde öne çıkan bir baskın duygu belirlenmemiş ise bakış açısı “yansız” olarak yorumlandı. Görselin yorumlanmasında, görselin kendisi kadar görsele eşlik eden alt yazı ve haber başlığı da görselin anlamına katkıda bulunan etkenler olarak ve görselin birer parçası olarak kabul edildi ve bakış açısı hepsi bir bütün olarak değerlendirilerek kodlandı.

Yukarıda belirtilen kriterler dikkate alınarak yapılan kodlamalar sonucunda haber metninin⁸ (n=388) %50’si yansız, %38’i olumlu ve yalnızca %12’si olumsuz olarak kodlanmıştır. Aynı şekilde haber görsellerinde sığınmacıların çoğunlukla olumlu yönde temsil edildiği görülmüştür. Sığınmacıları olumlu temsil eden görsellerin oranının (%51), yansız (%24) ve olumsuz (%25) temsillere göre iki katı fazla olduğu görüldü. Olumlu ve yansız haberlerin ağırlıkta olması, gazetelerin Suriyeli sığınmacılara karşı genel duruşlarının olumlu, en azından açıkça ötekileştirici ve dışlayıcı olmadığını göstermektedir. Bakış açısının gazetelerdeki dağılımına baktığımızda, en fazla olumsuz haberin (%33, n=62) ve görselin (%27, n=12) “Sözcü” gazetesinde yer aldığı görülmektedir.

Genel olarak baktığımızda tüm metinlerde “yerel sorunlar/etkiler” (metinlerde %6) ve “güvenlik” (metinlerde %7) etiketleriyle kodlanan temalar sığınmacı temsillerinin olumsuzluğu açısından önemli işaretlerdir. Yerel sorunlar/etkiler kategorisinde sığınmacılar için yapılan harcamalar, sığınmacıların neden olduğu iş gücü kaybı, kira artışı ve kaçak elektrik kullanımı nedeniyle gelen zamlar, Suriyeli sığınmacı kadınların ikinci eş olarak görülmesiyle oluşan sosyal sorunlar, sığınmacılardan kaynaklandığı düşünülen bulaşıcı hastalıklar vb. sorunlar yer almaktadır. Güvenlik kategorisinde ise sığınmacıların (doğrudan ya da dolaylı olarak) neden oldukları düşünülen çatışmalar, patlamalar, sosyal infial vb. sorunlarla birlikte sığınmacıların bulaştıkları adli suçlar, sınır ihlali ve IŞİD tehdidi gibi konular ele alınmaktadır. Bu iki tema ile kodlanan metinlerdeki olumsuz bakış açısı görseller ile de pekiştirilmektedir. Aşağıdaki “Hürriyet” gazetesinin haberinde görüldüğü gibi sığınmacıların neden olduğu kira artışı, genelde ise ekonomik tehdit iması, sığınmacıların sırada bekleyen bir “kalabalık” olarak çapraz açıdan⁹ fotoğraflandığı bir görsel ile pekiştirilmektedir.

8 388 metnin 314 tanesi (%81) haber metniyken, çalışma kapsamına 74 köşe yazısı (%19) alınmıştır.

9 Detaylı bir semiyotik analiz için burada yeterli yer olmasa da bu görselde fotoğrafın açısının izleyici ile obje arasında doğrudan teması engelleyen, objeye “kenardan” bakmamızı sağlayan bir açı ile çekildiğini ve bunun da sığınmacı tehdidi söylemine katkıda bulunduğunu belirtmekte fayda var.

Suriyeli sığınmacı ve üniversite öğrencilerinin ev talebi kiraları yükseltti

SURİYELİ ÇOK EV YOK

TÜRKİYE'ye sığınan Suriyeli mülteciler İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay'da kiralık ev talebinde patlamaya yol açtı. Kira fiyatlarında yüzde 100'e varan artışlar yaşanırken, kiralık ev bulmak da zorlaştı.

Gülistan ALAGÖZ

SURİYE'deki iç savaşın devam etmesi nedeniyle Türkiye'ye sığınan mültecilerin artması akıllara şu soruyu getiriyor, "Bu kadar mülteci nerede kalacak?" Sığınmacıların bir kısmı ülke genelindeki 24 kampta yaşarken, önemli bir bölümü kendi güçleri ile ev kiralamayı ya da akrabalarının yanında yaşamayı seçiyor. Birkaç aile bir araya gelerek ev arayan Suriyeliler, İstanbul, Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep gibi illerde kiralık ev fiyatlarının artmasına ve arızın tükennesine yol açıyor. Emlak değerleme uzmanları ve emlak ofisi yöneticileri ülke genelinde kiralık ev fiyatlarının son bir yılda yüzde 20 ila yüzde 100 oranında arttığını belirtiyor. Suriyeli mülteciler, üniversite öğrencilerinin yeni ev arayışı ve evi kentsel dönüşümün grenlerin ev talebi birleşince son aylarda kiralık ev bulmak her zamankinden daha da çok zorlaşıyor.

UCUZ YERİ SEÇİYORLAR

İstanbul Emlakçılar Odası Başkanı Nizamattin Aşa'nın verdiği bilgiye göre Suriyeli mülteciler İstanbul'da Esenler, Bağcılar, Güngören, Esenyurt ve Hadımköy bölgelerini seçiyor. Bazı bölgelerde kiraların yüzde 100'ü bulan ölçüde arttığını belirten Aşa, geçen yıl ortalama kiralama fiyatlarının 500-600 lirayken, bu yıl 900-1000 liraya yükseldiğini belirtti. Anadolu yakasında Üsküdar, Pendik ve Kartal'ın tercih edildiğini söyleyen Altın Emlak Genel Müdürü Hakan Erilkin, geçen yıl 700-750 lira olan kiralama bedellerinin taleple biriktire 1000 liraya ulaştığını belirtti. Gaziantep'te kiralar yüzde 30 ila 50 arasında artış gösterdi. Gaziantep Tüm Emlakçılar Odası Başkanı Mehmet Aytaç, Suriyelilerin Şahinbey ve Şehitkamil bölgelerini seçtiklerini, kiraların 600 ila 1200 lira arasında değiştiğini söyledi. Şanlıurfa merkezinde kiraların 2013'e göre yüzde 25 arttığını belirten TSKB Gayrimenkul Değerleme Genel Müdürü Makbule Yoneli Maya, "Şanlıurfa yakın bölgelerde artış yüzde 50'yi geçti. Hatay'da kiralar bir yılda yüzde 20-25 arttı. Kırıkhan, Reyhanlı'da artış yüzde 50'yi buldu" dedi.

Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısı **1.5 milyon***

Ev tutan Suriyeli sayısı **550 bin**

*Son 2 ayda gelen mülteciler dahil değil. Özellikle son haftalarda gelen yoğun göç, sınırlarındaki sınır kentlerde yoğun. AFAD'ın 26 Eylül'de yaptığı açıklamaya göre bir haftada 160 bin kişi sınırdan giriş yaptı.

Urfa'da kira bedeli 3 bin TL

HATAY'da kira fiyatlarının 400 ile 1200 lira arasında değiştiğini belirten emlakçılar, "Geçen yıl 350 lira olan bir ev şimdi 550 lira. KİML ev sahipleri fırsatçılık yapıyor" dedi. Şanlıurfa'da ise kira bedelleri 700 lira ile 3 bin lira arasında değişiyor.

Suriyeliye daha pahalı

EV sahipleri Suriyeli mülteciler, ödemeler ve devamlılık konusunda riskli durumlarında kira fiyatları kirada bedellerinin peşin istiyor ve bölge rayicilerinin üzerinden bedelleri talep ediyorlar. KİML ilçelerde ise Suriyeli kiracıları olacak bulamıyor.

Resim 1: Hürriyet, 28.09.2014

Görsel kodlamalarda ön plana çıkan temalardan "tehdit" teması (%17) bu bulguyu, yani sığınmacıların toplumsal sorunların nedeni olarak temsilinin tehdit söylemini pekiştirdiğini desteklemektedir. Tehdit söyleminin, sığınmacı haberlerinde vurgulanan sayısal veriler üzerinden de tekrarlandığı gözlenmiştir. Sığınmacıların sayıları ile ilgili veriler ya da sığınmacılarla ilgili harcamaların verileri, onların olumsuz temsilinde görülen özelliklerden biridir. Sığınmacıların sayıları ile ilgili veriler kendi başına ve doğrudan bir olumsuzluk çağrıştırmasa da eklemledikleri söylem açısından, artan sığınmacı sayıları ve bununla ilgili sorunları akla getirmektedir. Aşağıdaki "Zaman" gazetesi haberinde yer alan sığınmacıların sayısı ile ilgili uyarının altında bahsettiğimiz dolaylı tehdit söylemi yer almaktadır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER UYARDI:

400 BİN SURİYELİ TÜRKİYE'YE SİĞİNABİLİR

İŞİD'in kuşattığı Kobani'den Türkiye'ye göç edenlerin sayısı 200 bini bulurken mülteci dalgasının büyüklüğüne dair çarpıcı bir açıklama geldi. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Sözcüsü Fleming, 400 bin nüfuslu şehirdeki herkesin Türkiye'ye sığınma ihtimali bulunduğunu söyledi. Sayının, köylerle birlikte yarım milyona ulaşabileceği ifade ediliyor.

SERKAN SAĞLAM, İBRAHİM CELİK SURUÇ

Surie'nin Kobani şehri çevresinde İŞİD ile PKK'nın uzantısı YPG arasındaki çatışmalarla birlikte bölgeden kaçışlar sürüyor. Tek çıkış noktası olan kuzeydeki Türkiye sınırının geçişlere açıldığı cuma gününden beri gelen sığınmacıların gayri resmi sayısı 200 bini geçti. Birleşmiş Milletler (BM) dün Türkiye'nin omuzlamak durumunda kalabileceği mülteci dalgasının büyüklüğüne dair açıklama yaptı. BM

Mülteciler Yüksek Komiserliği Sözcüsü Melissa Fleming, 400 bin nüfuslu Kobani'deki herkesin sınırı geçerek Türkiye'ye sığınma ihtimali bulunduğunu söyledi. Yerel kaynaklar bu sayının civar köylerin de eklenmesiyle yarım milyonu geçebileceğini belirtiyor. Ana sığınma noktası Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde ise durum içler acısı. 3 odalı evde 50 kişi yaşamak zorunda kalanlar var. O kadar şanslı olmayanlar çaresiz dışarda sabahlıyor. **İDİS HABER 13**

Erdoğan: İŞİD'e operasyonu destekliyoruz, devam etmeli

Resim 2: Zaman, 24.09.2014

Bu çalışmanın önemli bulgularından biri, tematik kodlamalarda, “İkincil haberler” isimli tema dışarıda bırakıldığında en fazla kodlanan temanın metinlerde ve görsellerde “sığınmacı sorunları” ile ilgili olmasıdır; metinlerin %18’inde ve görsellerin %38’inde sığınmacıların yaşadığı sorunların işlendiği görülmektedir. Bu temanın kapsamına sığınmacıların Türkiye’de oluşturdukları ya da oluşturabilecekleri siyasal, sosyal, ekonomik ve güvenlik sorunları girmemektedir. Temanın içeriği, Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de maruz kaldıkları nefret suçları, istismar, uyum, barınma ve çalışma vb. sorunlarıdır. Bu nedenle bakış açısı kategorisiyle beraber düşünüldüğünde Türk basınının genel olarak Suriyeli sığınmacılar meselesine yansız ve olumlu bir açıdan baktığı ve haberlerin önemli bir bölümünde sığınmacıların karşılaştıkları sorunların işlendiği görülmektedir. Ancak bu yargının kesinleştirilmesi için daha detaylı bir nitel analize gerek olacağını, bu çalışmada sadece nicel veriler ışığında bir takım tespitlerde bulunduğumuzu hatırlatmak faydalı olacaktır. Sığınmacı sorunlarının işlendiği haberlerde, sığınmacıların “mağdur kitleler” olarak temsil edildikleri ve bunun sorunun çözümüne dair kalıcı bir katkı sağlamaktan uzak olduğu daha önce yapılan çalışmalarda gösterilmiştir (Efe, 2015). Nitekim sığınmacı sorunlarının işlendiği haberlerin yanı sıra tematik kodlamanın hatırı sayılır bir bölümünü yardım haberleri oluşturmaktadır (metinlerin %10’nu ve görsellerin %18’ini). Yardım haberlerinde sığınmacılara yapılan yardımların yanı sıra yardım yapanların “olumlu ben” temsilleri söz konusudur. İçerik analizinin girişinde bahsettiğimiz gibi özellikle “Zaman” gazetesindeki yardım haberlerinin Kimse Yok Mu isimli yardım derneği ile alakalı olması olumlu ben temsillerinin önemli bir örneğidir.

Kimse Yok mu'nun Japon gönüllüleri Suriyeli öğrencilere yardım dağıttı

Japonya Meiji Gakvin Üniversitesi öğrencileri, Kimse Yok mu aracılığı ile gönüllü olarak geldikleri Türkiye'de Suriyeli mülteci öğrencilere kitap ve kırtasiye yardımında bulundu. Zeytinburnu'ndaki etkinlikte 15 kişilik Japon öğrenci ve öğretmen grubu, Suriyeli öğrencilerle buluştu. Japon öğrencilerin oldukça mutlu oldukları görüldü.

MUTLU ÖZAY İSTANBUL

Dünyanın dört bir yanında faaliyetlerini sürdüren Kimse Yok mu Derneği, gönüllüleri sayesinde dostluk köprüleri kurmaya devam ediyor. Japonya'dan gelen üniversite öğrencisi Kimse Yok mu gönüllüleri, Suriyeli mülteci öğrencilere kırtasiye yardımında bulundu. Japonya'da Tokyo merkezli eğitim veren Meiji Gakvin Üniversitesi öğrencileri ve öğretmenleri, Kimse Yok mu Derneği aracılığı ile Türkiye'ye gelecek Suriyeli mülteci öğrencilere yardım etti. Zeytinburnu'nda Suriyeli öğrencilerin eğitim gördüğü okula giden 15 kişilik Japon öğrenci grubu ve öğretmenleri, buradaki çocuklarla tanıştı.

Yardım kolilerini sırtlarına taşıyan Japon öğrenciler, Suriyeli çocuklarla sohbet etti. Kimse Yok mu Derneği'nin organize ettiği yardımda yer alan Japon öğrenciler, Suriyeli öğrencilere yardım etmektен dolayı çok mutlu olduklarını ifade etti. Yapılan yardımların ardından Japon öğrenciler yanlarında gettikleri çeşitli kâğıtları Suriyeli çocuklara dağıtarak birlikte geleneksel Japon kâğıt katlama sanatı olan origami etkinliği yaptılar. Suriyeli öğrencilere kâğıtları katlamayı gösteren Japon öğrenciler birlikte kâğıttan genâ yaptılar.

Yardımların ardından misafir öğrenciler geleneksel kıyafetlerini giyerek Suriyeli çocuklara bir de şırıprız yaptı. Geleneksel oyun-

larını sergileyen Japon öğrenciler daha sonra Suriyeli çocukları da aralarına aldı. Birlikte dans gösterisi yapan öğrenciler, uzun süre birbirlerini alkışladı.

Yardım gönüllüsü olarak Japonya'dan gelen Ayano Inoue, Türkiye'de ilk kez bulunduğunu söyledi. Birçok ülkeye gittiğini anlatan Inoue, "Simdiye kadar görmediğim derecede insanların sıcakkanlı olduklarını gördüm. Suriyeli mülteciler de çok büyük bir ızdırıp sonucunda

buraya gelmiş olmalarına rağmen yüzlerindeki güler yüzi görmek çok güzeldi. Onlarla birlikte vakit geçirmek de çok keyifliydi," dedi.

Daha önce ülkesinde yardım faaliyetlerine katıldığını anlatan Geng Ki ve Akito Sakaya, "Burada çocuklarla le içe olup destek verebiliğimize için çok memnun olduk. Güler yüzlerini görebilmek bizim için büyük bir mutluluktur."

Suriyeli öğrenci Salih Akha, da memnuniyetini Japon öğ-

rencilerle kucaklaşarak gösterdi. Prof. Katsuhito Harada, Türkiye ve Japonya'nın geçmişine dayalı bir dostluğunun olduğunu söyledi. Prof. Harada, "3 yıl önce Japonya'daki felakette, depremde Kimse Yok mu Japonya'daydı ve bu bizi çok etkilemişti. Biz de buraya gelmek onların faaliyetlerinde bulunmak istedik," dedi.

Prof. Harada, "Suriyeli öğrencilere, Japon kültüründen de bir şeyler göstereceğiz," dedi.

Resim 3: Zaman, 04.03.2014

Olumlu ben ve diğeri temsillerinin yer aldığı haberlerin önemli bir kısmını "siyasi yaklaşım" teması ile kodlanan haberler oluşturmaktadır (metin kodlamalarının %14'ü). "Siyasi yaklaşım" ile kodlanan metinler sığınmacılarla ilgili politikaları ve eleştirileri, hükümetin Suriye politikasını ve bununla ilgili eleştirileri, diğer ülkelerin sığınmacı politikalarını ve bununla ilgili eleştirileri ve 2014 yılındaki seçim ve sığınmacıların seçimlerde oy kullanacağı yönündeki haberleri kapsamaktadır. Bu nedenle, siyasi yaklaşım teması ile kodlanan haberler Suriyeli sığınmacı temsilinden ziyade Türkiye'deki siyasi gruplar açısından olumlu ben ve diğeri temsillerini yansıtmaktadır. Bu minvalde hükümete yakın ve meseleye kısmen eleştirel bakan gazetelerde (özellikle "Sabah", "Hürriyet" ve zaman zaman "Posta'da) hükümetin sığınmacı politikasıyla ilgili olumlu görüşlere ve övgülerini yer verilirken, "Sözcü" ve "Zaman" gazetelerinde bu konudaki eleştirilere daha çok yer verilmektedir.

Bu bölümün sonunda, Avrupa'ya Ege Denizi ve Akdeniz üzerinden botlarla kaçmaya çalışan sığınmacılar ve insan kaçakçılarıyla ilgili haberlere değineceğiz. Bu haberler metin kodlamasında "Akdeniz / Ege Denizi" teması altında kodlandı ve tekrarlanma sıklığına göre (%2) son sırada yer aldı. Görsel kodlamada ise "sürgün" teması altında kodlandı ve tekrarlanma sıklığına göre dördüncü sırada (%15) yer aldı. Bu tema ile kodlanan haberlerin önemli bir kısmı insani ve

olumlu bir bakış açısı ile verilirken, bazen bu içerik sınır güvenliği ve sığınmacıların neden olduğu düşünülen sorunlar bağlamında, güvenlik ve tehdit söylemine eklenerek olumsuz bir bakış açısını güçlendirmek için kullanılabilir.

Resim 4: Posta, 3 Mayıs 2014

Yukarıdaki haberde görüldüğü gibi özellikle haber görsellerinde bu temanın daha sık kullanılması, haber seçiminde kullanılan kriterlerle ve bu tür görsellerin bu kriterlere uygun olmasıyla açıklanabilir. Diğer bir deyişle Akdeniz'i, Ege Denizi'ni ya da yukarıdaki haberde olduğu gibi Meriç Nehri'ni geçmek üzere iken batan teknelerden kurtulan çaresiz ve ölü sığınmacı görüntülerinin dramatikliği haber olma olasılıklarını arttırmaktadır. Bugün herkesin Suriyeli sığınmacılarla ilgili zihinlerinde kalan ve özellikle Avrupa ülkelerinin konuyu görmezden gelmelerine son veren Aylan bebeğin kıyıya vurmuş bedeni bu açıdan önemli bir örnek teşkil etmektedir. Ancak bu algı çalışmalarının konusu olduğu için incelemeyi burada sonlandırmak zorundayız. İncelemenin bir sonraki bölümünde metin kodlamalarından farklı olan görsel kodlamaları ele alacağız.

Suriyeli Sığınmacının Görsel Temsilleri

Barthes (1981, s. 102), "Fotoğraf temsil ettiği kişi dışında her şeye benzer." der ve fotoğraf ile yansıttığı kişi arasındaki farklılıktan, benzememezlikten ya da benzerlik olsa da aynı

olmama durumundan bahseder. Kendilerinin “sığınmacı” olarak temsil edildiği fotoğraflara bakan sığınmacılar da büyük ihtimalle fotoğrafta, aşına oldukları “ben”den çok farklı bir kişiyle karşılaşır. Ülkelerini, evlerini, bildikleri yerleri terk etmek zorunda kalmadan önceki eski hallerinden farklı, yeni bir durumun içinde yeni bir “kimlikle” var olmaya çalışan bir “sığınmacı” ile karşılaşır. Araştırmanın bu bölümünde, basın görsellerinde sığınmacının hangi durumlarda hangi kimliklere büründürüldüğü incelenecektir.

Haber fotoğraflarının Suriyeli sığınmacıyı nasıl temsil ettiği, onu hangi konular içinde görüntülediği ve ne tür duyguları harekete geçirdiği ile alakalıdır. Örneğin, yaşadıkları zorlukları konu edinen fotoğraflarla temsil edilmek, halk içinde sığınmacılara karşı bir acıma ve sorumluluk duygusu uyandırabilirken, varlıklarının toplumsal sorunlar içinde konu edilmesi sığınmacıları sorunların kaynağı olarak konumlandırabilir ve sığınmacılar hakkında olumsuz anlamlar çağrıştırabilir. Duygu oluşturma ve anlam çağrıştırma görsellerde daha karmaşık bir yolla yapıldığından, görsellerde sığınmacıların hangi temalar etrafında temsil edildiği metin analizinden farklı kategorilerle incelenmiştir. Görsellere özgü temalar, farklı alt konu başlıklarını kapsayan daha büyük konu başlıkları olarak düşünülmüştür. Görseller için belirlenen “temalar” ve bunlarla ilişkili “konu başlıkları” Tablo 1’de gösterilmektedir.

Görsellerde sığınmacıların temsil edildiği konu başlıkları iki ayrı şekilde kodlandı: görseldeki temsilin özelliklerine (mimiklerine, hareketlerine, gösterildiği bağlama vs.) göre ve fotoğraf altı yazısı ve haber başlığına göre. İlkinde işlenen konu, sadece görselin kendisi üzerinden yorumlandı; ikincisinde ise konu, fotoğraf altı yazısı ve haber başlığında anlatılanlardan hareketle yorumlanıp kodlandı.

Haber metinlerinde en sık tekrarlanan temaların “insani yardım” ve “sığınmacı sorunları” olduğu düşünüldüğünde, görsellerde öne çıkan tema ve konuların da sığınmacıların içinde bulunduğu zor koşulları belgeleyen fotoğraflar olması beklenir. Buna uygun olarak, görsellerde en sık tekrarlanan temanın Suriyeli sığınmacıların zorlu hayat koşullarını işleyen “yoksulluk/mahrumiyet” teması olduğu görüldü (%38, n=66). Yoksulluk/mahrumiyet teması altında en çok gösterilen konular ise kadın ve çocukları zorlu koşullarda görüntüleyen fotoğraflar (n=42) ve sığınmacıların barınma sorunlarını temsil eden fotoğraflar (n=18) olmuştur.

Tablo 2: Suriyeli sığınmacı görsellerinde gözlemlenen temalar ve konu başlıkları

Görsel Tema	Konu Başlıkları
1 Tehdit	1.1 Suça Yatkınlık 1.2 Kaçak 1.3 Ekonomik Tehdit 1.4 Sağlık Tehdidi 1.5 Kargaşa / Kızgınlık
2 Yoksulluk/ Mahrumiyet	2.1 Barınma Koşulları 2.2 Kadın/ Çocuk perişanlığı 2.3 Çalışma koşulları/ İşsizlik 2.4 Dilenci 2.5 Sağlık Koşulları
3 Sürgün	3.1 Suriye'den Türkiye'ye Geçenler 3.2 Suriye Dışı Ülkelerdeki Sürgün
4 Göçmen	4.1 Türkiye'de Çalışan/İş Kuranlar 4.2 Yerleşenler
5 Dışlanmış	5.1 Fazlalık Olarak Görülen 5.2 Layık Görülmeyen 5.3 Görülmeyen/Unutulan
6 Yardım Alanlar	6.1 Yardıma Muhtaçlar 6.2 Yardımlarla Durumunda İyileşme Gözlenenler
7 Aktif	7.1 İyi Şartlar Talep Eden 7.2 Mahrumiyete Tepkili 7.3 Avrupa/Dünya Kamuoyu Övgüsü 7.4 Avrupa/Dünya Kamuoyu Eleştirisi 7.5 Hükümete Övgü 7.6 Hükümete Eleştiri
8 N/A	8.1 N/A

Yoksulluk temsiline ardından, görsellerde en çok Suriyeli sığınmacıya yönelik yardım temasını işleyen fotoğraflar öne çıkıyor. “Yardım alan” Suriyeli sığınmacılar, görsellerde en sık tekrarlanan ikinci tema (%18, n=31) olarak saptanmıştır. Yardım alan Suriyeli sığınmacılar iki farklı şekilde temsil edilmektedir: Yardım aldıktan sonra durumunda iyileşme görülen sığınmacılar (n=20) ve yardımlara rağmen kötü koşullarda yaşam savaşı veren sığınmacılar (n=12). Analiz sonuçları gösteriyor ki, yardımların olumlu etkilerini gösteren ilk temsil, yardımların yetersizliğine vurgu yapan ikinci temsilden yaklaşık iki kat daha fazla tekrarlanmaktadır.

Fotoğraflarda neredeyse yardım teması kadar sık tekrarlanan üçüncü temanın “tehdit” (%17) olduğu görülmektedir. Diğer temalardan farklı olarak bu tema altında Suriyeli sığınmacı olumsuz bir şekilde temsil edilmekte ve ekonomik yük, sağlık tehdidi ya da suç oranı gibi çeşitli konularla ilişkilendirilerek toplum için bir sorun olarak gösterilmektedir. Bu tür haberler içinde en sık tekrarlanan konu ise “kargaşa” konusudur. Bu konuyu işleyen görsellerde Suriyeli sığınmacı, sığınmacılar arasında ya da sığınmacılar ile halk arasında ortaya çıkan kargaşa ve kızgınlık ortamının içinde gösterilmekte ve varlığı, toplumsal düzen için bir tehditmiş gibi bir anlam üretilmektedir (bkz. Resim 6).

Resim 5: Sözcü, 31.07.2014

Suriyeli sığınmacının en sık temsil edildiği dördüncü tema ise zorunlu göç ya da “sürgün” ile ilgili temadır (%15). Ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyelileri gösteren bu görsellerde Suriyeli, ya botlarla Avrupa’ya kaçmaya çalışırken ya da sınır kapılarında komşu ülkelere geçmeye çalışırken görülüyor. Savaştan kaçanları temsil eden bu konunun, özellikle savaşın kızıştığı

ya da patlak verdiği ilk dönemlerde daha sık işlendiği tahmin edilebilir. Sığınmacıların genel olarak mağdur ve çaresiz kitleler olarak temsil edildiği bu görsellerde, özellikle kaçma eyleminin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla toplumsal infiale neden olabilecek, insanların zihinlerinde uzun süre kalacak dramatik görüntüler ortaya çıkmakta ve bunlar haberleştirilmektedir.

Yukarıda bahsedilen tema ve konu başlıkları, sadece görseldeki temsil özelliklerine yoğunlaşarak kodlanmış konulardır. Ancak bazı durumlarda, fotoğraflarda metin aracılığıyla, yani fotoğraf altı yazısı ya da haber başlığı aracılığıyla farklı anlamlar üretilebildiğini görmekteyiz. Fotoğraf altı yazısı ve haber başlığı üzerinden üretilen anlama baktığımızda görsellerde en sık tekrarlanan temanın Suriyeli sığınmacıyı toplum dışına itilmiş olarak gösteren “dışlanmış”lık teması olduğu görülmektedir (%17, n=29). Bu tema altında yer alan görsellerin neredeyse yarıya yakınında (n=14) Suriyeli “fazlalık olarak görülmekte”, yani istenmeyen ya da yük olarak gösterilmektedir. Bu anlam, başlıkta ya da fotoğraf altı yazısında sığınmacıların artan sayısına, toplumda görünürlüklerinin artmasına, sığınmacılara yapılan yardımların fazlalığına vurgu yaparak üretilmektedir. Dışlanmış teması altında işlenen bir diğer konuda ise Suriyeli “görülmeyen” (n=10) olarak temsil edilmektedir. Bu fotoğraflar, sığınmacının toplum içinde umursanmayışını, görmezden gelinişini ve kendi haline terk edilmişliğini göstermektedir. Örneğin bu tür fotoğraflarda hareket halindeki kalabalıklar içinde kıyıda köşede dilenen sığınmacı ya da insanların arasında banklarda yatan sığınmacılar görülmektedir.

Görsele ve görsele ait metinlere baktığımızda öne çıkan temaların farklı olması şu şekilde açıklanabilir: Dışlanmışlık teması, fotoğraf altı yazısı olmadığında ve sadece görsele yoğunlaşıldığında kolayca “mahrumiyet” teması ile karıştırılabilmektedir. Dışlanmışlık temasını mahrumiyetten ayırt eden detaylar (örneğin sadece mahrum olmak değil ama bu mahrumiyetin toplumda umursanmaması ya da olağan karşılanması) çoğunlukla kelimelerin ürettiği anlamlarla ortaya çıktığından, görsele bakıldığında mahrumiyet temasının öne çıkmış olması, görsele ait açıklama metninde ise dışlanmış temasının öne çıkmış olması anlaşılır bir durum olmaktadır.

Yorum ve Sonuç

Bu çalışmada 2014 yılında “Suriyeli sığınmacılar” ve “Suriyeli mülteciler” anahtar kelimeleri kullanılarak beş ulusal gazeteden elde edilen haberler incelendi. Haber derlemi, 388 metin ve 174 görsel, bu çalışma için özel olarak geliştirilen bir sistem kullanılarak kodlandı. Yapılan incelemeler sonucunda elde edilen bulgular göstermektedir ki Türk basınında sığınmacılarla ilgili bakış açısı genel olarak olumlu ya da yansızdır. Olumlu veya olumsuz bakış açısına sahip haberlerin gazetelere göre dağılımı, gazetelerin siyasi duruşu ve bu duruşun Suriyeli sığınmacılarla ilgili yasa koyuculara yakınlığı ve uzaklığı ile ilgilidir. Bu dağılımın siyasi görüşlere göre irdelenmesi ise başka bir çalışma konusudur.

Bu çalışmanın metin ve görsel içerik analizleri gösteriyor ki Türk basınındaki Suriyeli sığınmacı temsili sığınmacıyı en çok sığınmacıların günlük hayatlarında karşılaştıkları zorlu koşullar dâhilinde ele alıyor ve sığınmacı en çok “sığınmacı sorunları” temalı konular dâhilinde

işleniyor. Bunun akabinde, sığınmacıların temsilinde ikinci sırada “yardım” temasının gelmesinde ve sığınmacıların yardım edilmesi gereken mağdur kitleler olarak temsillerinde bu temanın rolü önemlidir. “Sığınmacı sorunları” ve “yardım” ile ilgili konuların en sık tekrarlanan konular olması, sığınmacıların yaşadığı zorlu koşullar hakkında okuyucuyu bilgilendirmek açısından olumlu bir bulgudur. Ancak bunların sığınmacı konusunun tartışılmasında olumsuz etkileri de olabilir. Görsel tema analizlerinin gösterdiği gibi yoksulluk ve mahrumiyet temalarının işlendiği haberlerde kadınların ve çocukların ön plana çıkarılması haber okurlarında belirli duyguların canlandırılmasını sağlamakta ve bu da meselenin duygu düzeyinde ele alınarak siyasi boyutlarının tartışılmasına engel olmaktadır. Benzer şekilde Akdeniz ve Ege Denizi üzerinden Avrupa’ya geçişi resmeden haber görsellerinin çarpıcılık ve dramatiklik pahasına meselenin diğer boyutlarını arka plana ittiği görülmektedir.

Metin ve görsel analizleri gösteriyor ki yoksulluk ve yardım temalarının ardından sığınmacı temsillerinde en sık tekrarlanan bir diğer tema “tehdit” temasıdır. Sığınmacılar çeşitli konular etrafında tehdit olarak temsil edilmektedir. Ekonomiye ve iş gücüne bıraktıkları düşünülen olumsuz etkilerle ilgili rakamsal ifadelerden, toplumsal infialin ortaya çıkardığı linç görüntülerine kadar uzanan bir yelpazede gazete haberlerinde, köşe yazılarında ve görsellerinde bu tema tekrarlanmaktadır. Sığınmacıların dolaylı olarak sorunun kaynağıymış gibi anlatıldığı ekonomi ve iş gücü ile ilgili ve sığınmacıların sayıları ile ilgili haberler ve köşe yazıları, sığınmacıların artan sayılarından, getirdikleri ekonomik külfetten, kira artışlarından, iş gücü kaybından vs. bahsetmektedir. Bu tür haberler tüm gazetelerde yer alırken, özellikle bazı gazetelerde (örneğin “Zaman”) bu unsurlar, siyasi eleştiriye eklenmektedir. Suriyeli sığınmacıların adli suçlara karıştığı durumlar, sınır güvenliği ve yerel halk ile uyumsuzluk durumlarında sığınmacılar doğrudan tehdidin birincil kaynağı olarak temsil edilmektedir. Kümülatif olarak ele alındığında her iki türden, dolaylı ve doğrudan sığınmacıları tehdit unsuru olarak temsil eden haberler uzun vadede sığınmacılarla ilgili olumsuz düşünceleri yaygınlaştırmakta ve sorunun çözümsüzlüğüne katkı yapmaktadır.

Bu bulgular, aslında sığınmacıların görsel temsillerinde bir ikilem olduğuna işaret etmektedir. Sığınmacı, maruz kaldığı “sürgün” nedeniyle “yoksul” ve “yardıma muhtaç” pozisyonda temsil edilirken, aynı zamanda toplum güvenliği için bir “tehdit” olarak da gösterilmektedir. Öne çıkan bu temsiller ve ikilem, önceki çalışmalarda (Malkki, 1997; vanDijk, 1991) tanımlanan stereotipik sığınmacı kimliği temsiliyle büyük ölçüde örtüşüyor. Bu açıdan bakıldığında, incelenen gazetelerdeki Suriyeli sığınmacı görselleri, sığınmacının uluslararası kabul görmüş, bilindik tanımlarını ve tasvirlerini yeniden üretmektedir diyebiliriz.

Mannik (2012), tipik özellikleri taşımayan temsillerin halk arasında mültecilere karşı sempati uyandırmadığını söylüyor. Halk genelinde makbul “gerçek mülteci” figürü, perişan halde acı ve yokluk çeken mülteci figürüdür. Yani mülteciliğin meşruiyeti, beden üzerinde taşınan yırtık kıyafetler ya da içinde yaşadığı kötü ortamlar gibi gözle görülebilir özellikler üzerinden yorumlanmaktadır. Bu da bize, öz (essential) bir sığınmacı kimliğinin olduğunu ve her sığınmacı temsilinde bu kimliğin yeniden üretildiğini gösteriyor. Buna göre sığınmacı kimliğinin değişmez parçası olarak yoksulluk, yardıma muhtaçlık ve toplum için tehlikeli/tehdit olma özellikleri

görülyüyor. Bir diğer deyişle, sığınmacı, başka farklı özelliklere sahip olamazmış gibi bu temsil özelliklerine indirgeniyor.

Aynı temsil özelliklerinin tekrarı sığınmacıları homojen bir grupmuş gibi gösterirken, bazı temsilleri dışarıda bırakıyor ve sığınmacının farklı özelliklerle temsil edilmesini engelliyor. Örneğin sosyo-ekonomik durumları görece daha iyi olan ve kendi imkânlarını kullanarak Türkiyede yerleşik bir hayat kuran sığınmacılar görsellerde çok düşük oranda temsil imkânı buluyorlar. Görsel analizde “göçmen” teması altında kodlanan bu temsillerin tekrarlanma sıklığı sadece %1 olarak bulundu. Temsil edilen sığınmacıların fotoğraflarında görmediğimiz bir başka şey, sığınmacının poz vermediği durumlardaki mutluluğudur. Fotoğraflarda, sığınmacıların kendi aralarında sohbet edip gülüşlerini, rahat ve keyifli anlarını görmüyoruz. Ortaya çıkmayan bu temsillerle sığınmacı, kendisi için yaratılmış “sığınmacı kimliği”ne hapsedilmiş olmaktadır.

Sığınmacıların bu şekilde hep aynı özelliklerle temsil edilmesi ve aralarındaki farklı durumların gösterilmemesi, sığınmacı/toplum ya da biz/onlar ayrımının kırılmasını önlemektedir. Sığınmacı, “biz”den ayrı ve farklı olduğu sürece ve zorlu koşullar içinde olduğu sürece sığınmacı ve bizim yardımımıza layık görülmektedir. Böylece temsillerde sığınmacının özellikleri belirlenirken, aynı zamanda bizden farklılığı da belirlenmekte ve bu özellikler sayesinde toplum dışında tutulması sağlanmaktadır.

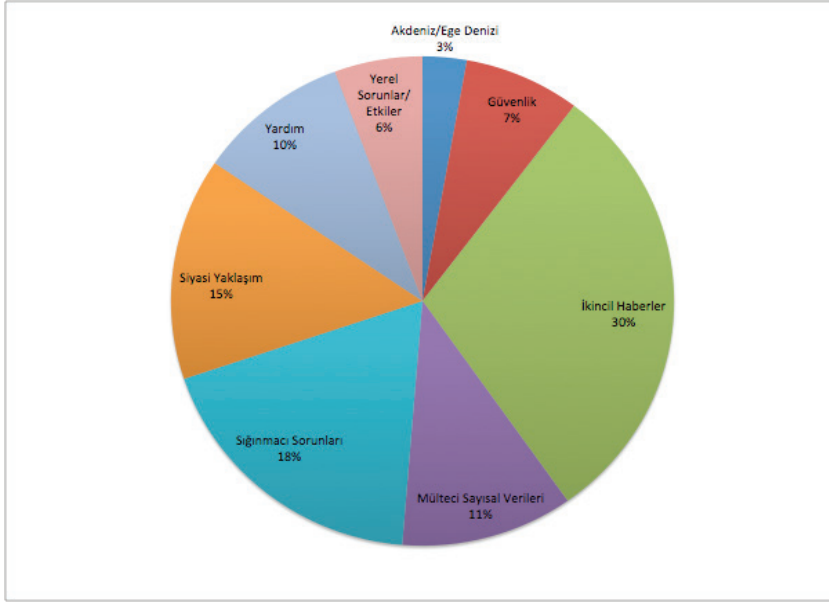
İçerik analizi sonuçlarında görülen bir diğer şey ise Suriyeli sığınmacı konusunun gündemdeki diğer konular içinde kapladığı alandır. Suriyeli sığınmacılar çok sayıda ikincil habere (%30) konu olmaktadır. Bu durum Suriyeli sığınmacılar meselesinin çoğu köşe yazarı için ve çoğu haber çerçevesi için değinilmeden geçilemeyecek bir gündem maddesi haline geldiğini göstermektedir. Ayrıca içerikte karşılaşılan siyasetçi demeçlerinde de gündemi meşgul eden başka türlü konular hakkında yorumlar yapılırken söz bir şekilde Suriyeli sığınmacılar meselesine getirilmektedir.

Tüm gazeteler hesaba katılıp içerikte karşımıza çıkan genel manzaraya bakıldığında Suriyeli sığınmacılara karşı olumlu ve yansız bir haber içeriğinden bahsedilebilir. Ancak bu içeriğin kendi içinde barındırdığı ikilemden de yukarıda bahsettik. Türk basınındaki sığınmacı temsili evrensel sığınmacı temsiliinden önemli bir ölçüde etkilenmiş ve tipik sığınmacı profilini üretiyor olsa da, olumlu ve yansız haber sayılarının fazlalığının arka planında siyasi iktidarın sığınmacılara karşı takındığı pozitif tavrın etkisini unutmamak gerekir. Bu durum sadece siyasi iktidara yakın gazetelerin siyasi duruşuyla değil aynı zamanda iktidarın sahip olduğu gündem belirleme gücüyle de açıklanabilir.

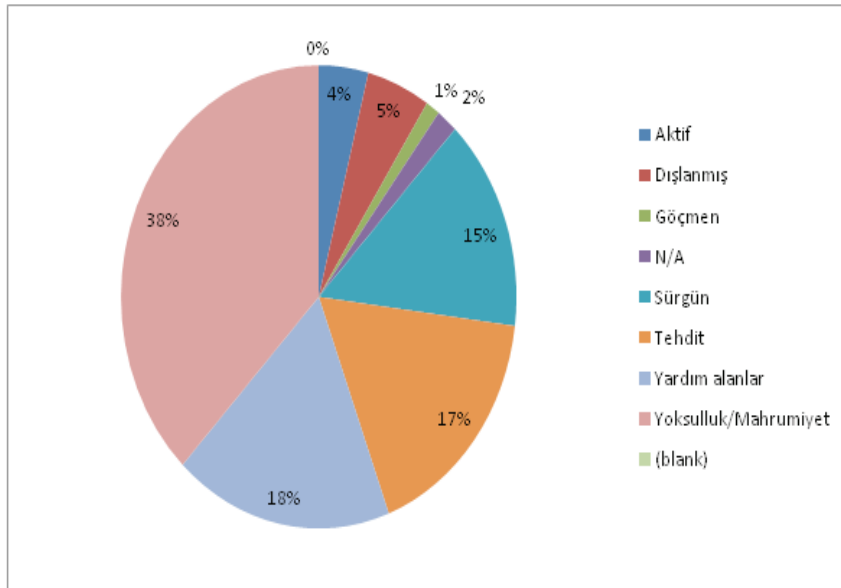
Teşekkür

Bu makale 115K268 no’lu ve “Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsillerinin Eleştirel Söylem Analizi” adlı TÜBİTAK projesinin verilerinin bir kısmı kullanılarak yazılmıştır. Desteklerinden dolayı TÜBİTAK’a teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca, bu makalenin ortaya çıkmasından katkıları olan proje bursiyerleri Zana Baykal’a, Merve Şentöregil’e, Erdem Selvin’e ve Ahmet C. Bulundu’ya teşekkür ederiz.

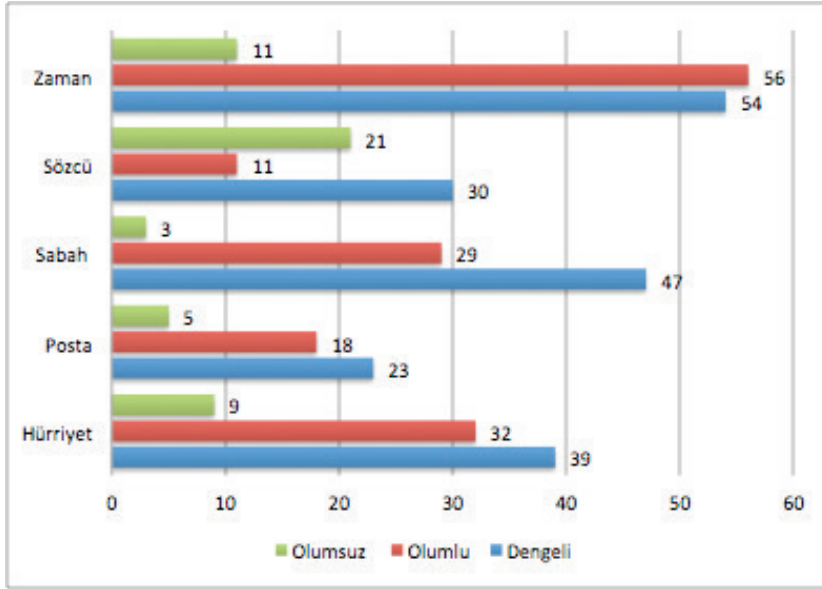
Ekler

Ek 1: Haber ve Köşe Yazısı Temalarının Dağılımı

Ek 2: Haber Görselleri Temalarının Dağılımı

EK 3: Haber Metinlerinde Gazetelere Göre Bakış Açısı Dağılımı

Kaynakça

- Arap, E., & Çerçi, S. (2014). Yabancılar ve uluslararası koruma kanununun getirdikleri. *Hukuk Gündemi*, 14(2), 121-127. 06.02.2015 tarihinde <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteeler/ankarabarusu/hgdmakale/2014-2/31.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Barthes, R. (1980). *Mythologies*. New York: Hill and Wang.
- Barthes, R. (1981). *Camera lucida*. New York: Hill and Wang.
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, sığınmacılar, yasa dışı göçmenler*. Ankara: Sonsöz Gazetecilik ve Reklamcılık.
- Bell, P. (2001). Content analysis of visual images. T. Leeuwen & C. Jewitt (Ed.), *Handbook of Visual Analysis*. London: Sage.
- Berger, A. A. (1991). *Media research techniques*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Buchanan, S., Grillo B. & Threadgold, T. (2003). *What's the story? Results from research into media coverage of refugees and asylum seekers in the UK*. 10.05.2016 tarihinde <https://www.article19.org/data/files/pdfs/publications/refugees-what-s-the-story-.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Crawley, H., McMahon, S. & Jones, K. (2016). *Victims & villains: Migrant voices in the British media*. Center forTrust, PEace&SocialRelations. 10.02.2016 tarihinde http://www.migrantsrights.org.uk/files/news/Victims_and_Villains_Digital.pdf adresinden edinilmiştir.
- Çağlar, İ. & Özkır, Y. (2014). Köşe yazılarında Suriyeli mülteciler. K. Canatan, M. Birinci, İ. Çağlar, Y. Kryvenko, S. Öksüz & F. Altun (Haz.), *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu* içinde (ss. 539-572). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. 30.05.2016 tarihinde <http://openaccess.izu.edu.tr/bitstream/handle/izu/179/GÖÇ%20SEMPOZYUMU.pdf?sequence=1> adresinden edinilmiştir.
- Dinçer, O. B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K., & Özmenek Çarmıklı, E. (2013). *Suriyeli mülteciler krizi ve Türkiye: Sonu gelmeyen misafirlik*. USAK ve Brooking Enstitüsü ortak raporu. Ankara, Washington.
- Efe, İ. (2015). *Türk basınında Suriyeli sığınmacılar*. SETA Raporu. 10.05.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20151225180911_turk-basininda-suriyeli-siginmacilar-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- EGM. *İltica göç işlemleri*. 26.03.2016 tarihinde <https://www.egm.gov.tr/sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, M. (2015). *Türkiye'de Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. & Ünver, C. (2015). *Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri* (Yayın No: 353). Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu (TİSK) Raporu. Ankara: Matsa Basımevi
- Gale, P. (2004). The refugee crisis and fear: Populis politics and media discourse. *Journal of Sociology*, 40(4), 321-340.
- Gibney, M. G. (1999). Kosovo and beyond: popular and unpopular refugees. *Forced Migration Review*, 5, 28-30.
- Göker, G. & Keskin, S. (2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınındaki temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 41, 229-256.
- Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin ötesine geçerken Türkiye'nin "Suriyeli mülteciler" sınavı*. USAK ve Brooking Enstitüsü ortak raporu. Ankara, Washington. <http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2014/05/12%20turkey%20syrian%20refugees%20kirisci/syrian%20refugees%20and%20turkeys%20challenges%20kirisci%20turkish.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Malkki, L. H. (1996). Speechless emissaries: Refugees, humanitarianism, and dehistoricization. *Cultural Anthropology*. 11(3), 377-404.

- Mannik, L. (2012). *Photography, memory and refugee identity: The voyage of the walnut, 1948*. Vancouver: UBC Press.
- Mazlumder Raporu (2014). *Gaziantep'te Suriyelilere yönelik saldırılar ve toplumsal nefretin sebeplerinin analizine dair rapor*. MAZLUMDER Gaziantep Şubesi. 10.05.2016 tarihinde <http://gaziantep.mazlumder.org/fotograf/yayinresimleri/dokuman/Suriyeliler-1.pdf> adresinden edinilmiştir.
- McLaughlin, G. (1999). Refugees, migrants and the fall of the Berlin wall. Greg Philo (Ed.) *Message received*. London: Routledge.
- Mole, R. (2007). Discursive identities/identity discourses and political power. Richard Mole (Ed.) *Discursive constructions of identity in European politics*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Mollard, C. (2001). *Asylum: The truth behind the headlines*. Oxfam. Norton. 10.02.2016 tarihinde <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/asylum-the-truth-behind-the-headlines-111959> adresinden edinilmiştir.
- Norton, B. (2015). *A guide to the worst refugee crisis since WWII*. 10.02.2016 tarihinde <http://mondoweiss.net/2015/09/refugee-crisis-since/> adresinden edinilmiştir.
- ORSAM. (2014). *Suriye'ye komşu ülkelerde mültecilerin durumu: Bulgular, sonuçlar, öneriler* (Rapor No. 189). http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2014424_orsam%20rapor%20189tur.pdf adresinden edinilmiştir.
- Oytun, O. & Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri* ORSAM&TESEV Raporu (Rapor no: 195, Ocak 2015). Ankara: ORSAM Yayınları.
- Philo, G. & Beattie, L. (1999). Race, migration and media. GregPhilo (Ed.) *Message received*. London, Routledge.
- Rajaram, P. K. (2002). Humanitarianism and representations of the refugee. *Journal of Refugee Studies*. 15(3), 247-264.
- Yıldız Tahincioğlu, A. N. (2014). Suriyeli mülteci çocukların yaygın medyada temsili ve ırkçılık. *Türkiye'nin İnsan Hakları Gündemi Konferansı*. 10.05.2016 tarihinde <http://www.insanhaklarigundemi.net/2013-2014-konferansi/#5Aralik10.05.2016> adresinden edinilmiştir.
- UNHCR. (1951, 1967). (United Nations High Commissioner for Refugees- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). *Convention and protocol relating to the status of refugees*. 28.08.2014 tarihinde <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.pdf> adresinden edinilmiştir.
- UNHCR. (2014). *World refugee day: Global forced displacement tops 50 million for first time in post-world war II era*. 10.02.2016 tarihinde <http://www.unhcr.org/53a155bc6.html> adresinden edinilmiştir.
- Van Dijk, T. A. (1991). *Racism and the press*. London: Routledge.
- Van Gorp, B. (2005). Where is the frame? Victims and intruders in the Belgian press coverage of the asylum issue. *European Journal of Communication*, 20(4), 484-507.
- Wennersten, P. (1999). The politics of inclusion: The case of the Baltic states. *Cooperation and Conflict*, 34(3), 272-296.
- Zencir, M. & Davas, A. (2014). *Suriyeli sığınmacılar ve sağlık hizmetleri raporu*. Ankara: Türk Tabipleri Birliği (TTB) Yayınları. Hermes Ofset.

Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili

Aslıhan ARDIÇ ÇOBANER*

Öz

Çocukların medyada temsili, içinde bulunulan kültürün çocuklara yönelik bakış açısını yansıttığı gibi toplumun çocuklara dair tutum ve davranışları ile çocuklar adına alınan kararları da etkilemektedir. Bu çalışmada, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların medyada nasıl temsil edildiği incelenmiştir. Bu amaçla *Birgün*, *Hürriyet*, *Radikal* ve *Yeni Şafak* gazetelerinin internet sitelerinde altı aylık sürede yayınlanan haberler, içerik analizi ve söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan temel haklardan *hayatta kalma*, *korunma*, *gelişme* ve *katılma hakkı* bağlamında; Suriyeli mülteci çocukların yaşamlarını tehdit eden ihlallere, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimlerinde yaşadıkları sorunlara haberlerde yeterince yer verilmediği; çocukların genel olarak "olumsuz" konular içerisinde "mağdur çocuklar" olarak resmedildiği ve seslerine yeterince yer verilmediği görülmüştür. Çalışmada haberlerde hak temelli bir bakış açısının eksikliği göze çarpmakla birlikte; genelde çocuklar özelde Suriyeli çocukları ilgilendiren konularda yapılacak haberlerde çocuk haklarına saygılı gazetecilik rehberleri temel ilke olmalıdır.

Anahtar kelimeler: Çocuk Hakları, Medya ve Çocuk, Temsil, Suriyeli Mülteci Çocuklar, İçerik Analizi, Söylem Analizi.

* Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, acobaner@gmail.com

Representation of Syrian Refugee Children in News in the Context of Children Rights

Abstract

As the representation of children in media, reflects the perspective of the respective culture against children, it also affects the attitude and behaviour of the society with respect to children and the decisions taken on behalf of children. In this study, how Syrian refugee children are represented in the media is examined under UN Children's Rights Convention. For such purpose, the news published at the web sites of the newspapers *Birgün*, *Hürriyet*, *Radikal* and *Yeni Şafak* within six months have been analysed with methods of content analysis and discourse analysis. It is seen that the violations threatening the lives of Syrian refugee children and problems encountered by Syrian refugee children during access to education, health and social services have not been mentioned enough in the news. Children have been illustrated as "victim children" within "adverse" subjects in general and their voices have not been allowed to be heard enough within the context of *survival*, *protection*, *growth* and *participation* of the basic rights included in Children's Rights Convention. Along with the fact that the lacking of a right based perspective in news is seen in the study; journalism guides respectful to children's rights in the news which shall be made in respect of children in general and subjects related with Syrian children in particular should be the principle.

Keywords: Children Rights, Media and Children, Representation, Syrian Refugee Children, Content Analysis, Discourse Analysis.

Giriş

Medyanın insan haklarını ve çocuk haklarını ilgilendiren konularda, bireyleri ve olayları nasıl temsil ettiği ve ne tür anlamlar ürettiği sık olarak tartışılan konulardan birisidir. Bu tartışmaların odağında üretilen temsiller ve anlamlar aracılığı ile daha kalıcı ve düzeltilmesi zor önyargıları dolaşıma sokabildiği endişesi yer almaktadır. Çocuklara tüm dünyada medyada çok az yer verildiği ve medyada yer bulabildikleri zamanlarda ise çok eksik ve yanlış temsillerle yer aldıkları bilinmektedir.

Bu çalışmanın çıkış noktasını, Türkiye'de halen yakıcı bir sorun olarak yaşanan ve yakın geleceğimizi etkileyeceği düşünülen Suriyeli mülteci çocukların gazetelerde nasıl temsil edildiğini ortaya koymak oluşturmaktadır. Bu çocuklarla ilgili olarak yapılan haberlerde Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)'yle sınırları çizilen çocuk hakları perspektifinin ve çocuk haklarına yönelik vurgunun eksikliği önemli bir bulgu olarak göze çarpmaktadır.

Medya ve çocuk hakları arasında sorunlu ilişkinin iki boyutu vardır. Bunlardan ilki çocuk haklarının medya tarafından bilinmeyişi/önemsenmeyişi, diğeri de medyanın yapısal özelliklerini yansıtan işleyiş boyutu ve haber üretim pratikleri ile ilgilidir. Medyanın tekelleşme, ticarileşme ve magazinleşme olgularının haber üretim pratikleri üzerine olan etkisi çocuklar ile ilgili haberlerde

olumsuz haber vurgusunun ön plana çıkmasına ve çocuk hakları anlayışının geri plana itilmesine neden olmaktadır. Çalışmada öncelikle dünyada çocuk hakları kavramının gelişimi ve başta Çocuk Hakları Sözleşmesi olmak üzere çocuklar ve mülteci çocuklar ile ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile Türkiye'deki Suriyeli çocuk mültecilerin karşı karşıya oldukları koşullara ilişkin güncel bilgilere değinilecektir. Ardından dünyada ve Türkiye'de medyada çocuklarla ilgili etik düzenlemeler ile medyada çocukların temsili konusunda var olan literatür gözden geçirildikten sonra çalışmanın bulgularına yer verilecektir.

Dünyada ve Türkiye'de Çocuk Hakları Kavramının Gelişimi

Sosyolojik ve kültürel bir kavram olarak çocukluk, toplumlara, çeşitli norm ve değerlere, dolayısıyla da yaşanan çağa göre değişiklik göstermektedir. Örneğin çocukluk Orta Çağ'da Batı Avrupa toplumlarında 5-7 yaşlarında sona ermekte iken; Neil Postman'ın Çocukluğun Yokoluşu kitabında sözünü ettiği şekliyle hem bir toplumsal hem de bir psikolojik kategori olarak, Rönesans ile birlikte ortaya çıkmıştır (Postman, 1995, s. 52). Çocukluğun hukuksal, toplumsal ve eğitsel kurumlar çerçevesinde korunan bir kavram halini alarak, çocuk hakları ve çocuğun korunması düşüncesi ise ancak 20. yüzyılda gelişmiştir.

Her bir çocuğun hak sahibi birer birey olarak korunması, gelişimi ve temel hakları konusunda yeni bir anlayışı beraberinde getiren Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), 1989 tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir. Sözleşmeye göre, 18 yaşın altındaki insanlar; ırk, din veya yetenek farkı gözetmeksizin, düşünceleri veya söyledikleri her ne olursa olsun ve nasıl bir aileden gelirlerse gelsinler bu haklara sahiptir. Bu sözleşme, tüm çocukların insan haklarını koruma ve geliştirme yolunda bireylere ve devletlere çeşitli yükümlülükler getirmektedir. Bahsettiğimiz sözleşme 1990 yılında Türkiye tarafından da imzalanmış ve 1995 yılında yürürlüğe girmiştir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, her biri ayrı bir hakkı özetleyen 54 maddeden oluşmaktadır. Haklar; *hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma hakkı* olarak dört temel hak grubunu içermektedir (UNICEF, 2007, s. 17).

Hayatta kalma hakkı, çocuğun yaşam hakkını ve var olmak için gereken temel ihtiyaçlarını vurgular. Bunlar arasında beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standardı ve sağlık hizmetlerine erişim yer almaktadır.

Gelişme hakkı, çocukların tam potansiyellerine erişebilmeleri için ihtiyaç duydukları eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, düşünce, vicdan, din özgürlüğü gibi ihtiyaçlarını kapsar.

Korunma hakkı, çocukların her türlü istismar, ihmal ve sömürüden korunmalarını gerektirir. Mülteci çocuklar için özel koruma, çalışan çocuklar için güvenceler, bir istismar ya da sömürüye maruz kalmış çocukların korunması ve rehabilitasyonunu kapsar.

Katılma hakkı, çocukların toplumlarında ve topluluklarda aktif bir rol oynayabilmeleri

gerektiğini kabul eder. Bu haklar, görüşleri ifade etme ve yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olma haklarını da kapsar.

Ayrıca ÇHS'nin maddi haklar kısmını düzenleyen maddeleri yukarıdaki dört temel hak grubuna vurgu yaparak; özürlü, mülteci, kimsesiz, silahlı çatışmalardan etkilenen çocuklar gibi güç ve özel koşullardaki çocukların haklarını vurgulamakta (Atılğan & Atılğan, 2009, s. 23) ve bu hakların din, dil, ırk, etnik kökene bakılmaksızın, tüm çocukların yararlanmasını temel alarak ayrımcılığı yasaklamaktadır. Sözleşmenin "genel ilkeleri" olarak bilinen bu maddeleri ise şöyledir (UNICEF, 2007, s. 18):

- Madde 2: Sözleşmenin güvence altına aldığı bütün hakların herhangi bir ayrım gözetilmeksizin tüm çocukları kapsamaması gerekir.
- Madde 3: Çocuklarla ilgili her türlü faaliyette çocuğun yüksek yararı temel düşünce olmalıdır.
- Madde 6: Her çocuğun yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı vardır.
- Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda çocuğun görüşünün dinlenmesi ve dikkate alınması gerekir.

ÇHS'nin kabulünden sonra 1996 yılında Avrupa Konseyi tarafından Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kabul edilmiştir. Türkiye tarafından 1999 tarihinde imzalanan ve 2002 yılında yürürlüğe giren olan bu sözleşme de çocukların özel yardıma, bakıma ve korunmaya gereksinim duydukları değerlendirilerek; korunma hakkına ilave olarak çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerinin alınmasını ve bilgi edinme haklarını da özel olarak vurgulamıştır (Odman, 2008, s. 17).

Türkiye'de 2010'da yapılan Anayasa değişikliğiyle, "çocuk hakları" terimi ilk kez anayasa metnine girmiş ve her çocuğun yeterince korunma ve bakım hakkı olduğunu, kendi yararına açıkça aykırı düşmediği sürece ebeveynleriyle doğrudan kişisel temas halinde olup bu temasını sürdürebileceğini belirtilmiştir. Ayrıca devletin çocuğun her tür istismar ve şiddete karşı korunması ve toplumda korunmaya muhtaç çocukların desteklenmesi için her tür önlemi alması da vurgulanmıştır. Böylece devletin güç durumundaki çocukları destekleme, topluma olumlu katkılarda bulunacak şekilde büyümelerini sağlama yükümlülüğü de Anayasada yer almıştır (UNICEF, 2012, s. 123).

Çocuk Mültecilerin Hakları ile İlgili Düzenlemeler

Mültecilerin statüsüyle ilgili 1951 tarihli Sözleşme uyarınca mültecilik; ırk, din, vatandaşlık, belirli bir sosyal gruba ait olma ya da belirli bir siyasal görüşe sahip olma gibi nedenlerden dolayı kovuşturmaya uğrama konusunda haklı gerekçeleri bulunduğu için vatandaşlığını taşıdıkları ülkenin dışında bulunan (ya da herhangi bir ülkenin vatandaşı olmayan) ve aynı gerekçeyle ülkelerine dönemeyecek olan ya da dönmek istemeyen kişileri ifade etmektedir (Hodgkin &

Newell, 2003, s. 313). Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar mültecileri de kapsayan yükümlülükler içermektedir. Bu yükümlülüklere göre mülteciler göç ve iltica ile ilgili anlaşmalarca sağlanan haklara değil; aynı zamanda kişisel, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara, kadın ve çocuk hakları gibi birçok hak ve yasağa ilişkin Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelere göre hak sahibi olmaktadır (Kaya & Eren, 2015, s. 70). Türkiye'nin de tarafı olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 22. maddesine göre, taraf ülkeler kendi topraklarında mülteci ya da sığınmacı olan tüm çocukların Sözleşme'de yer alan tüm haklardan faydalanması için gerekli önlemleri almak durumundadır. Dolayısıyla Türkiye'nin, Suriyeliler dahil olmak üzere tüm sığınmacı çocuklara haklarını gözetmen politikalar üretmesi gereklidir. Ayrıca, Türkiye'deki 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu da milliyetleri ne olursa olsun her çocuğun korumadan faydalanabileceğini belirtmektedir (ÇOÇA, 2015, s. 2).

Çocuk hakları ile ilgili temel hak ve özgürlükleri belirleyen Çocuk Hakları Sözleşmesi tek başına bir mülteci sözleşmesi olmamakla birlikte¹; içeriğindeki tüm hak ve özgürlüklerin herhangi bir ayırım gözetmeksizin 18 yaş altında tüm çocukları kapsamaları nedeniyle; mülteci çocukların da yasama, yürütme ve yargı makamları ile tüm kurum ve kuruluşlar karşısındaki haklarını da kapsadığı kabul edilmektedir. ÇHS'ni imzalayan devletlerin, Sözleşme'de yer alan hakları "kendi egemenlik alanları içindeki" tüm çocuklara tanımak ve bu hakları güvenceye almak, ailelerinden kopmuş olanlar dâhil mülteci çocuklara özel koruma ve insani yardım sağlama yükümlülükleri vardır (UNICEF, 2011, s. 114).

Çocuk mültecilerin özel hakları ÇHS'nin 22. maddesinde yer almakla birlikte; ÇHS'nin genel ilkelerde ve hak gruplarında vurguladığı perspektiften yola çıkılarak; mülteci çocukların haklarına dair bir yaklaşım geliştirildiğinde göz önünde bulundurulması gereken önemli haklar bulunmaktadır. Bunlar: "Çocuğun yüksek yararı ilkesi", "Çocuğun hayatta kalma, güvenlik ve gelişme hakkı", "Çocukların her türlü istismar, şiddet, ihmal ve sömürüden korunma hakkı" ve "Ayırım yapmama, çocuğun görüşlerini serbestçe açıklama ve katılım hakkı" olarak ele alınabilir (Odman, 2008, s. 92).

"Çocuğun yüksek yararı ilkesi", Sözleşme'nin 3. maddesinde devletlerin "çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yüksek yararını temel düşünce" olarak görmelerini esas alacak şekilde düzenlenmiştir. Bu madde, devletin her faaliyetinin çocukları nasıl etkileyeceğini dikkate almalarını, birbiri ile çatışan kararlar karşısında, bütçe dağıtımında, kanunların hazırlanmasında ve yönetim süreçlerinde "çocuğun yüksek yararını" göz önünde bulundurmalarını gerektirir. Bu ilke mülteci çocukların özgürlüklerinin kısıtlanması, gözaltına alınma, evlat edinme, ceza davalarına çıkarılmaları gibi durumlarda bu ilke çerçevesinde değerlendirilmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır (Hodgkin & Newell, 2003, ss. 41, 311; Odman, 2008, s. 92).

1 ÇHS'nin yanı sıra; insan hakları çerçevesinde mülteci çocukların haklarını ilgilendiren diğer uluslararası düzenlemeler şunlardır: *Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme* olmak üzere, *Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi*, *Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi*, *Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme*, *Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Hakkında Sözleşme*, *Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi*, *Çocuk Hakları ve Esenliği Hakkında Afrika Şartı*, *Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönelimini Düzenleyen 1969 Tarihli Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi* ile 1984 tarihli *Cartagena Bildirisi* (Odman, 2008).

Çocuğun hayatta kalma, güvenlik ve gelişme hakkı, Sözleşme'nin 6. maddesinde devletler, "Her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul eder ve çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için azami çabayı gösterirler." şeklinde düzenlenmiştir. Yaşama hakkı, savaş ve olağanüstü durumlarda bile göz ardı edilmemesi gereken bir hak olarak; yaşam süresini uzatma, hastalıklar ile mücadele, yaşam koşullarını düzeltme (bunlar arasında beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standardı ve sağlık hizmetlerine erişim gibi hususlar) ile devletlerin koruma önlemleri olarak, ölüm cezasını, yargısız infazları ve işkenceyi ortadan kaldırma ve bu tür eylemlere karşı gerekli yasal düzenlemeleri yapma görev ve sorumluluğunu da kapsamaktadır (Odman, 2008, s. 109).

Mülteci çocuklar, dünyada en savunmasız ve zarar görmeye en açık kesimler arasındadır. Bu çocuklar cinsel istismar ve askere alınma gibi tehlikeler başta olmak üzere birçok istismar ve sömürüye karşı açık durumdadırlar. Çocukların her türlü istismar, şiddet, ihmal ve sömürden korunması amacıyla Sözleşme'nin 37. maddesi işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamelelerin yasaklanmasını ve çocukların koruma altına alınmasını düzenlemekle birlikte; 19. maddeyle de çocukların farklı toplumlarda karşılaştıkları bedensel ve zihinsel suiistimal ve istismar konularını da kapsamaktadır. Dolayısı ile bu hak mülteci çocuklar açısından el alındığında yabancı ülkeden sınır dışı edilme, tutuklama, işkence ve aşağılayıcı davranışlardan korunması, başta kız çocukları olmak üzere cinsel sömürü ve istismardan korunmalarını da ilgilendirmektedir (Hodgkin & Newell, 2003, s. 315, Odman, 2008, s. 111).

Ayırım yapmama ilkesi, Sözleşme'nin 2. maddesinde "Taraf devletler bu Sözleşme'de yazılı olan hakları, kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana, babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları ırk, cinsiyet, dil, din siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal kökten mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler." şeklinde belirlenmiştir. Dezavantajlı veya olumsuz koşullardaki çocuklar olarak adlandırılan çocuklar arasında, yerlerinden edilmiş, sığınmacı ve mülteci çocuklar önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla, ülkede bulunan çocukların, kendilerine mülteci statüsü tanınmamış olsa bile, ülkede kaldıkları sürece korunmaları gerekir. Bu nedenle ayırım yapmama ilkesi, mülteciler yönünden son derece önem kazanmaktadır (Hodgkin & Newell, 2003, s. 319).

Çocuğun görüşlerini serbestçe açıklama ve katılım hakkı, Sözleşme'nin 13'üncü maddesinde çocukların da diğer insanlar gibi, düşüncelerini özgürce açıklama hakkına sahip olduklarını; ülke sınırlarına bağlı olmaksızın, yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü düşüncenin araştırılması, elde edilmesi özgürlüğünü içermektedir. Çocuğun görüşlerini serbestçe açıklama hakkı, katılım hakkı ile güvence altına alınmıştır. Sözleşme'nin 12'nci maddesinde ifadesini bulan bu hak, çocuğa sadece düşüncelerini serbestçe açıklama olanağı tanımayıp, bu görüşlere gereken önemin verilmesini ve çocuğun kendisini ilgilendiren karar süreçlerine katılma ve alınan kararlar üzerinde söz sahibi olmasını da içermektedir. Bu hüküm özellikle yerlerinden edilmiş, sığınmacı ve mülteci çocuklar açısından buldukları ülkelerde kendilerini ilgilendiren olaylara ve kararlara katılma hakkına işaret ettiği için büyük önem taşımaktadır (Odman, 2008, ss. 103-105).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, eğitim ve öğretim², sosyal güvenlikten yararlanma, cinsel sömürüye maruz kalmama, yaşama saygı gibi hakları içinde buldukları statü, durum ve koşul ne olursa olsun tüm çocuklar için geçerli kalmaktadır. Özellikle buldukları ülkelerde mülteci konumunda olan çocukların, toplumdaki diğer çocuklara göre eğitim imkânlarından daha sınırlı olarak yararlandıkları göz önünde bulundurulduğunda, tüm ülkelerin sığınmacılık ve mültecilik konumunun başlangıcından itibaren, çocuklara uluslararası düzenlemelerde yer verilen haklar ve kurallar çerçevesinde eğitim fırsat ve koşullarının sağlanması gerekmektedir.

Türkiye’de Suriyeli Mülteci Çocukların Mevcut Durumu

Tüm dünyada yaşanan sosyo-ekonomik sorunlar ve savaş gibi olumsuz koşullardan en çok çocuklar etkilenmekte; bu olumsuz durumların sonucunda çocukların temel gereksinimleri karşılanamamakta ve çocuklar çeşitli haksızlıklarla karşı karşıya kalmaktadır. Türkiye’nin de taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğun yaşama, korunma ve katılım hakkı başlıklarıyla özetlenebilecek çocuğun insan haklarını koruma altına alsada; bugün Türkiye’deki Suriyeli mülteci çocukların eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik, ayrımcılıktan korunma, cinsel istismar ve sömürden korunma gibi temel insan hakları ile ilgili pek çok sorunları bulunmaktadır (Mutlu & Kırmısoy, 2016, s. 5).

Türkiye Şubat 2016 itibarıyla kamp içinde ve dışında toplam 2.715.789 kişiyle en fazla sayıda Suriyeli mülteci barındıran ülke durumundadır. Bunların 273.832’si AFAD tarafından 10 ilde kurulan 25 barınma merkezinde, geri kalan 2.441.957 kişi ise kamp dışında yaşamaktadır. Türkiye’de bulunan Suriyelilerin 1.471.925’i yani toplam Suriyeli mülteci nüfusun %54’ü çocuklardan oluşmaktadır (UNICEF, 2016, s. 1). Bu veri 2011 yılından bu yana Türkiye’de doğan bebekler ile birlikte düşünüldüğünde, eğitim çağı yaklaşan ve eğitim çağında olan 746 bin çocuğun olduğu görülmektedir (UNICEF, 2015, s. 1).

Eylül 2015 itibarıyla Türkiye sınırları içerisinde İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün (GİGM)’in verilerine göre 2015-2016 yılı itibarıyla Türkiye’de bulunan temel eğitim çağındaki Suriyeli çocuk sayısı yaklaşık 625.000’dir. Bunların %10’u okul öncesi, %35’i ilköğretim, %27’si ortaokul ve %28’i ise lise çağındadır (Emin, 2016, s.16). 2011 yılından günümüze kadar eğitime erişme oranları artmakla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) verilerine göre 2016 yılı itibarıyla kamp içinde ve dışında eğitime erişebilen çocuk sayısı 290.000’dir. Bu rakam eğitim çağındaki çocukların halen yarısından fazlasının eğitime erişemediğini de göstermektedir (Emin, 2016, s.16), (Tablo 1).

2 Eğitim ve öğretim hakkı, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 28. maddesiyle güvence altına alınmış, taraf devletlerin çocuğun eğitim hakkını kabul edip, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ilköğretimin herkes için zorunlu ve parasız hale getirilmesi istenilmiştir. Sözleşme’nin 2. maddesi, eğitimde çocuğun kişiliğinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesini, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygısının arttırılmasını, kültürel kimliğine, dil ve diğerleri ile çocuğun geldiği ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygulamalara saygısının pekiştirilmesini, anlayış, hoşgörü, eşitlik gibi hususlarda sorumluluk üstlenmesini ve doğal çevreye saygısının geliştirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca 1951 tarihli *Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme*’nin 22. maddesi, devletlerin eğitim konusunda vatandaşlarına tanınan aynı muameleyi mültecilere sağlamaları hususunu vurgulamaktadır (Odman, 2008, ss. 143-144).

Tablo 1: 2016 yılı itibariyle eğitim çağındaki çocuk ve eğitime erişim oranları

Düzy	Okul Öncesi	İlkokul	Ortaokul	Lise	Toplam
Çocuk Sayısı	175.438	218.099	172.544	174.544	625.000
Erişim	15.239	60.320	69.449	30.277	290.403

Araştırmalar okula gitme hakkından faydalanamayan Suriyeli çocukların daha fazla istismar ve kötü muamele riski altında olduğunu, travma sonrası stres bozukluğu semptomlarını (tedirginlik, stres, endişe, umutsuzluk gibi) daha fazla gösterdiğini ve fiziksel ve psikolojik gelişimlerini tamamlamayı başaramadıklarını göstermektedir (ÇOÇA, 2015, s. 3). Bu durum, Suriyeli çocukların “kayıp kuşak” haline gelme riski karşısında Türkiye’nin Suriyeli çocuklara yönelik uzun vadeli eğitim politikaları geliştirmesini zorunlu kılmaktadır (UNICEF, 2016, s. 1).

Milli Eğitim Bakanlığı, 2013 yılından itibaren Suriyeli mültecilerin eğitim sorununa çözüm getirmeyi amaçlayarak bazı düzenlemeler yapmıştır. Eylül 2014’te yayımlanan yabancıların eğitime erişimine ilişkin MEB genelgesi (No: 2014/21), geçici koruma altındaki yabancıların her ildeki il milli eğitim müdürlüğü tarafından denetlenen okullar ve geçici eğitim merkezleri tarafından sağlanan eğitim hizmetlerine erişimini belirli bir standarda bağlanmış ve güvence altına almıştır (UNCHR, 2016). Bu düzenlemeye göre Suriyeli mülteciler Türkiye’deki devlet okullarına ve geçici eğitim merkezlerine³ kaydolma hakkı kazanmıştır. Bu düzenlemelere rağmen Suriyeli mülteci çocuklar eğitime erişme sürecinde birçok sorunla karşılaşmaktadır. Öncelikle Türkiye’deki Suriyeli çocukların büyük çoğunluğu mülteci kamplarının dışında, kent ve köylerde yaşamaktadır ve bu çocukların eğitime erişim oranları kamplarda kalanlara göre daha düşüktür. Örneğin 2014-2015 eğitim yılında kamp dışında yaşayan çocukların geçici eğitim merkezlerine ve devlet okullarına kayıt olma oranı yaklaşık %26 olarak tahmin edilmiştir (UNICEF, 2015b). Kamp dışında kalan çocukların eğitimleri yerel yönetimlerle, gönüllü ulusal ve uluslararası kuruluşlara bırakılmış durumdadır (Emin, 2016, s. 13). Eğitim ile ilgili bir diğer sorun alanı da okula devam eden lise çağındaki gençlerin sayısının az olması ve bu çocukların ailelerinin düşük ekonomik seviyede olması nedeniyle çalışmak zorunda kalmasıdır. Bu durum aynı zamanda çocuk işçiliği sorununu doğurmaktadır (HRW, 2015, s. 54). Aynı şekilde lise çağındaki kız çocuklarının aileleri tarafından ekonomik gerekçelerle erken yaşta evlendirildiği (Erdoğan, 2015, s. 22) ve okula gönderilmediği görülmektedir (Kanat & Üstün, 2015, s. 24). Eğitime erişebilen çocukların ise ekonomik zorluklar nedeni ile okul ve ulaşım masraflarının karşılanamaması, dil engeli, toplumsal uyum sorunu, Suriyeli çocuklara yönelik ayrımcı tutum ve davranışlar ile eğitimci, öğretim materyali eksikliği ve altyapı sorunu gibi birçok engel ile karşı karşıya kaldığı yapılan çalışmalar tarafından ortaya konulmuştur (Emin, 2016, ss. 18-22; HRW, 2015, s. 3; Koman, 2016, s. 14; ÇOÇA, 2015, s. 4).

Suriyeli mülteci çocuklar ayrıca gerek kamplarda gerekse diğer yaşam alanlarında açlık, hastalık, istismar, cinayet, iş kazaları, psikolojik bozukluklar, çocuk evlilikleri ve silahlı gruplara

3 Geçici eğitim merkezleri Suriyeli mülteciler için kurulan kurumlardır. Bu merkezler kamplarda ve bazı kentsel alanlarda mevcuttur ve değiştirilmiş Suriye müfredatı kullanarak Arapça eğitim vermektedir (UNCHR, 2016).

dahil edilme ve başka ülkeye göçler sırasında yaşam hakkı ihlallerine uğramaktadır (TTB, 2014, s. 64; UNICEF, 2016, s. 3; Gündem Çocuk Derneği, 2015). Türkiye yoluyla Avrupa'ya ulaşmak isterken denizlerde yaşamlarını yitiren mülteci ve göçmenlerin büyük çoğunluğunu da yine çocukların oluşturduğu bilinmektedir (UNICEF, 2011, s. 115). Hayatta kalabilen mülteci çocuklar ise beslenme yetersizliği ve çeşitli sağlık sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır. Sağlığa erişim konusunda yapılan birçok olumlu yasal düzenlemeye karşın⁴ özellikle kampların dışında kalan çocukların düzenli ilaca ve koruyucu sağlık hizmetlerine erişiminde; kronik hastalığı olan ya da engelli çocukların ise sağlık hizmetlerine ve sosyal rehabilitasyona erişimlerinde çok önemli sağlık hakkı ihlallerinin yaşanmakta olduğu görülmektedir (TTB, 2014, s. 65; Koman, 2016, s. 13). Tüm Suriyeli mültecilere acil olan sağlık hizmetlerine erişimin açık olması oldukça önemli bir adım olmakla birlikte; acil olmayan sağlık hizmetlerine ancak kayıtlı mültecilerin erişebilmesi, hastanelerde yaşanan ayrımcı uygulamalar ve dil engeli nedeni ile Suriyeli mülteciler sağlık hizmeti alımı sürecinde önemli zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir (Mutlu & Kırmısoy, 2016, s. 43).

Suriyeli mülteciler açısından diğer önemli bir sorun alanı da giderek artan çocuk işçiliği konusudur. Çoğunluğu çocuk olan yaklaşık 400.000 Suriyelinin kaçak iş yerlerinde, kayıt dışı, düşük ücretli ve sağlıksız koşullarda çalıştıkları çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur (Erdoğan & Ünver, 2015, ss. 45,62-63). Özellikle lise çağındaki erkek çocuklar, çeşitli işlerde düşük yevmiyelerle çalıştıklarından eğitimlerine devam edememektedir (Emin, 2016, s. 22). Kız çocukları ise çok eşlilik, erken yaşta evlilik ve gebelik gibi nedenlerle çok daha savunmasız durumdadırlar (AFAD, 2014b, s. 13).

Medya ve Çocuklarla İlgili Etik İlkeler

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin vurguladığı temel bakış açısı, çocuk haklarına hak temelli bir perspektiften bakarak; bu hakların uygulanması ve kullanılabilmesi için çocuğun iletişim hak ve özgürlüklerini tanımlayarak; çocukların iletişim araçlarına erişimi, düşüncelerini ifade edebilmeleri ve çocuğa zarar verebilecek içeriklerden korunmaları konusunda hak temelli bir medya anlayışının geliştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.⁵ ÇHS'nin 17. maddesi genel

4 Suriyeli mültecilere sağlanacak sağlık hizmetleri için AFAD tarafından 09.09.2013 tarih ve 12816 sayılı 2013/8 genelge yayımlanmış ve Suriyelilerin tüm sağlık giderleri ücretsiz hale getirilmiştir. Ayrıca aynı genelgeye göre bulaşıcı hastalık riskine karşı gerekli önlemlerin alınması, toplu kullanım alanlarının ve çevrenin sağlığa uygunluğunun sağlanması ile sağlık hizmeti verilen yerlerin denetimi görevi sağlık Bakanlığının sorumluluğuna verilmiştir (AFAD, 2014a). Ayrıca 22 Ekim 2014'te yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği ile özel ihtiyaç sahibi kişilerle ilgili olarak psiko-sosyal yardım ve destek, rehabilitasyon ve özel ihtiyaç sahibi olduğu belirlenenlerin ihtiyaç duyduğu diğer yardımlar dâhil sağlık hizmetlerine öncelik verileceği ve ücretsiz olarak sağlanacağı açıklanmıştır. Buna ek olarak yönetmelik çocuğun yüksek yararının gözetilmesine, şiddet mağdurlarına yönelik ilgili ulusal kanunlar altında önleyici ve koruyucu tedbirlerin uygulanmasına ve insan ticareti kurbanı olarak saptananlar için yardım ve korumaya vurgu yapmaktadır (Resmi Gazete, 2014).

5 Hak temelli yaklaşım ya da insan hakları temelli yaklaşım insan hakları norm ve standartlarını esas almayı amaçlar. Bu niteliği ile hak temelli yaklaşım yerel, ulusal ve devlet unsurları, hükümet politikaları, hukuki ortam düzeyinde, insan haklarının yüksek yararıyla uygulanmadığını anlamaya ve dezavantajlı grupların güçlendirilmesi için hak ihlalleri kaynaklı sorunlara çözüm üretmeye odaklanmıştır. Çocukların haklarının kabulünün daha çok duyulmasını sağlamak ve çocukların, toplumun her düzeyinde aktif rol alması üzerine düşünmek; bu yükümlülük medya yardımıyla gerçekleştirilebilir. Hak temelli yaklaşımın hayata geçirilmesinde medyanın hak temelli

olarak medyanın çocuk hakları bağlamındaki rolü üzerine odaklanmakla birlikte, taraf devletlere çocuğun esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlıklarını geliştirecek düzeyde bilgi ve belgelere erişimleri ile ilgili yükümlülükler getirmektedir (Hodgkin & Newell, 2003, s. 233). Ayrıca ÇHS medyanın çocuğun refahının desteklenmesinden sorumlu olduğunun altını çizerek, çocuğun düşüncelerini ifade hakkı ve bunu mümkün kılmak için medyaya erişim hakkı (madde 13), çocukların görüşlerinin dinlenmesi ve bu görüşlere saygı gösterilmesi (madde 12) ve çocukların medyadan gelecek zararlardan korunması (madde 16) ilkeleri çerçevesinde genel olarak medyaya çocuk yararına haber yapma ve bilgi verme rolünü yüklemektedir.

Medya kuruluşları ve medya çalışanları çocuk haklarının korunmasına yönelik önemli bir görev yerine getirmektedir. Medyanın çocuk haklarına ilişkin hak temelli bir yaklaşım geliştirmesi çocuk haklarının yaygınlaşmasına destek olurken, aksi durumlar ise hem hak ihlallerinin görmezden gelinmesine hem de ihlallerin yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Arcan, 2011, s. 259). Bu ihlallere engel olmak amacıyla ulusal ve uluslararası boyutta birçok medya kuruluşu ve gazetecilik meslek örgütü tarafından çeşitli etik ilkeler geliştirilmiştir. Bunların içerisinde Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun (IFJ), UNICEF, BBC, Save The Children, Çocuk Hakları Bilgi Ağı (CRIN) ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin ilkeleri sayılabilir.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun 1998 yılında kabul edilen Çocuklarla İlgili Konularda Haber Yapmada Gözetilecek Yollar ve İlkeler metnine göre medya kuruluşları, çocuk hakları ihlallerini ve çocukların güvenliğini, onların özel hayatlarını eğitim, sağlık ve sosyal refahlarını ilgilendiren konuları; çocuklara yönelen her türlü sömürüyü kamuoyunda tartışılması gereken konular olarak ele almalıdır. Bu ilkelere göre genel olarak çocukların zarar görebileceği durumlarda görsel olarak sunumu ve teşhirinden kaçınılması; haberlerde stereotiplerin ve sansasyonel sunumların kullanılmaması; çocukların güvenliğinin sağlanması ve cinsellik içeren görüntülerini kullanmaktan kaçınması gerektiği vurgulanmıştır (UNICEF, 2007, s. 62).

UNICEF'in geliştirdiği Çocuklarla İlgili Etik Haber Yapılmasına İlişkin İlkeler'e göre ise; çocuklarla ilgili haber veya mülakat yaparken, her çocuğun özel hayat ve mahremiyetine, görüşlerini ifade etme hakkına, kendilerini ilgilendiren konularda katılımda bulunma hakkına ve zarardan ve cezadan korunma hakkına özen gösterilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Gencil Bek, 2011, s. 29).

Çocuk Hakları Bilgi Ağı (CRIN)'ın belirlediği Çocuklarla Mülakat için Etik İlkeler ise yukarıda değinilen ilkelerin dışında bazı ilkeleri belirlemiştir. CRIN'e göre; mülakat yapılacak çocukları seçerken cinsiyet, ırk, yaş, din, statü, eğitim geçmişi veya fiziksel yetenekleri nedeniyle ayrımcılık yapılmamalıdır; her türlü mülakat, video çekimi ve mümkün olduğunda belgesel

gazetecilik yaklaşımı geliştirilmesinin rolü büyüktür (Save The Children, 2005, s. 34; Arcan, 2011, s. 255). Bu nedenle habercilerin kendilerine aşağıdaki ilkeleri rehber edinmeleri önerilir:

1. Haberin insan hakları ile ilişkisi ve bağlamı dikkate alınmalıdır.
2. Haberde ayrımcılığa duyarlılık ilkesi dikkate alınmalıdır.
3. Haberde hesap verilebilirlik ve şeffaflık ilkesi dikkate alınmalıdır.
4. Haberde haber öznesinin katılımı ilkesi dikkate alınmalıdır.
5. Haber ilişkilerinde devamlılık ve güçlendirme ilkesi dikkate alınmalıdır (Arcan, 2011, s. 256).

fotoğraf için çocuktan ve velisinden izin alınması; çocuk cinsel istismar veya sömürü mağduruysa veya cinsel istismarın failiyse, çocuğun kendisi veya velisi tam bilgilendirilmiş rıza vermediği takdirde çocuğun HIV-pozitif ya da AIDS olduğu durumlarda ve çocuk bir suçla suçlanıyor veya hüküm giymiş ise çocuğun adının değiştirilmesi veya görüntüsü gizlenmesi; çocukların risk altında olduğu durumlarda haber değeri ne kadar yüksek olursa olsun tek bir çocukla ilgili haber yapmak yerine çocukların genel olarak durumlarıyla ilgili haber yapılması önerilmektedir (UNICEF, 2007, ss. 64-65).

Medya kuruluşları içerisinde en kapsamlı ilkeler ise BBC'nin rehber ilkeleridir. Bu ilkelerde mahremiyet hakkı, görüşlerini ifade etme hakkı, kendilerini ilgilendiren konularda katılımında bulunma hakkı ve potansiyel de olsa, zarardan ve cezadan korunma hakkına vurgu yapılmakta; isimler değiştirilmiş, gizlenmiş ve hatta kullanılmamış olsa bile, çocuğu, kardeşlerini veya akranlarını riske atacak görüntülerin veya haberlerin yayımlanmaması; her çocuğun yüksek menfaati, çocuk hakları konusunda savunuculuk ve çocuk haklarının tanıtılması da dahil olmak üzere, her şeyin üzerinde korunacağı vurgulanmaktadır (UNICEF, 2007, ss. 63-64).

Türkiye'de çocuk hakları ve medya konusunda yer alan etik düzenlemeler içerisinde ise özellikle Türkiye Gazeteciler Cemiyeti *Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi* ile British Council, BBC World Service Trust ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından ortak hazırlanan *Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu* sayılabilir. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti *Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi*'nde çocukların haberleştirilmesi konusu şöyle yer almaktadır (Gencil Bek, 2011, s. 38):

Çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda sanık, tanık ya da mağdur (maktul) olsun, 18 yaşından küçüklerin açık isimleri ve fotoğrafları yayınlanmamalıdır. Çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda, gazeteci, bir aile büyüğünün veya çocuktan sorumlu başkasının izni olmaksızın çocukla röportaj yapılmamalı veya görüntüsü alınmaya çalışılmamalıdır.

Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu, 2005 yılında British Council'in BBC World Service Trust (WST) işbirliği ile medyanın toplumsal katılımındaki rolünü desteklemek amacıyla başlattığı ve 2006 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin ulusal ortak olarak yer aldığı Medya ve Toplumsal Katılım projesi kapsamında hazırlanmıştır. Söz konusu proje kapsamında yürütülen bilimsel araştırmada farklı medya gruplarını temsilen seçilen dört ulusal gazetede bir yıl boyunca yayınlanan haberlerde farklı toplumsal grupların nasıl temsil edildiği, içerik analizi tekniğiyle araştırılmış ve araştırma sonuçlarına göre daha dezavantajlı konumda olan grupların temsilindeki sorunlar tespit edilerek, meslek ilkelerinin geliştirilmesi gereği ortaya konulmuştur. *Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu*'nu hazırlamak için Türkiye'nin yazılı ve görsel medya kuruluşlarına mensup önde gelen medya profesyonelleri (editörler, okur temsilcileri, gazeteciler, televizyoncular) ve ilgili sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile akademisyenlerin katılımıyla bir dizi toplantı yapılmıştır (Türkiye Gazeteciler Sendikası, 2016).

Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu'nda öncelikle medyanın üretim süreci ve içeriğini çocukların yararına dönüştürmek amacıyla medya kuruluşlarına ve profesyonellerine yönelik kılavuz ilkeler

belirlenmiştir. Buna göre yaş, cinsiyet, sakatlık, ırk ya da etnik köken, dini inanç, sosyal ve ekonomik statü farkına bakılmaksızın medya içeriğinde çocuklar arasında ayrımcılığı önlemek ve onurlarının korunması konusunda gerekli duyarlılığı göstermek bütün medya çalışanlarının görevi olmalıdır. Bütün medya profesyonelleri etiketler ve sıfatlar yoluyla çocuklarla ilgili yaratılabilecek olumsuz kalıp yargılar konusunda duyarlı olmalıdır. Haberciliğin, olumsuzluğa odaklanan yaygın anlayışının dışına çıkılarak çocuklarla ilgili olumlu gelişmelere ve onların başarı öykülerine yer verilmelidir. Çocuğa yönelik şiddet hiçbir biçimde meşru gösterilmemelidir. Özendirici olabileceği göz önünde bulundurularak, çocuğa yönelik şiddet ve taciz haberlerinde bu eylemleri uygulayanların eyleme dair uzun açıklamalarına yer verilmemeli, bu açıklamalar mümkün olduğunca kısa tutularak ve eleştirilerek aktarılmalıdır. Çocuğa yönelik şiddet hiçbir biçimde meşru gösterilmemelidir (UNICEF, 2007, ss. 65-66).

Kılavuzda ayrıca mülteciler ve göçmenlerin temsiline ilişkin ilkelere de yer verilmiştir. Buna göre mülteci ve göçmenlerle ilgili medya içeriği oluştururken olumsuz duygular uyandırabilecek tanımlamalar yapılmamalı, ırkçı ve ayrımcı söylemler kullanılmamalıdır. Mülteci ve göçmenlerin hukuki durumları farklılık göstermektedir. Bu nedenle, medya içeriği oluşturulurken doğru terminoloji kullanımı için uzman kuruluşların desteğine başvurulmalıdır. Konuşulacak kişinin rızası önceden alınarak, kişi konuşması sonrasında karşılaşılabileceği olası riskler konusunda bilgilendirilmelidir. Mülteci, göçmen ve insan ticareti mağdurlarının gerek kendi, gerekse ülkelerinde bıraktıkları yakınlarının can güvenliği için medyada açık kimlik ve görüntülerinin yayınlanmamasına özen gösterilmelidir. Mülteci ve göçmenlerin genel olarak içinde buldukları yaşam koşullarının olumsuzluğu dile getirilirken, insan onurunun korunması ilkesine dikkatle uyulmalı, kişiler rencide edilmemelidir (Türkiye Gazeteciler Sendikası, 2016).

Çocuk Hakları ve Çocukların Medyada Temsili

Çocukların medyada temsili, içinde bulunulan kültürün çocuklara ve çocukluğa yönelik bakış açısını yansıttığı gibi toplumun çocuklara dair tutum ve davranışları ile çocuklar adına alınan kararları da etkilemektedir. Çocukların medyada temsillerine ilişkin mevcut literatür bu temsilin çocuk haklarını ihlal eden pek çok sorunlu noktasını ortaya koymaktadır. Bu çalışmalara göre öncelikle çocuklar medyada yeterince temsil edilmemektedir. Çocuklar medyada temsil edildiklerinde ise sınıfsal, cinsiyetçi, etnik/ırksal kökene göre ve engelli olma durumuna göre ayrımlara uğramaktadır.

Yaygın medyanın çocukları yok saymanın yanı sıra yaptığı bir diğer hak ihlali de çocukların haberlere olumsuz örnekler üzerinden konu edilmesidir. Çocukların maruz kaldığı şiddet, savaş, afetler, yoksulluk, engellilik, taciz gibi durumlarda, medya çocukları daha çok olumsuz olayların öznesi olarak “başı derttekiler” ve/veya “başa dert olanlar” olarak temsil etmektedir. Böylece bu çocuklar için olumsuzluktan kurtuluşun tek çaresi olarak disipline edici politikalar öngörülmektedir (Alankuş, 2007, s. 37).

Çocuklar medyada olumlu haberlerin konusu olduklarında bile, onları bir özne olarak değil, nesne olarak temsil edilmektedir. Örneğin çocuklara/gençlere atfedilmiş olan milli bayram günlerinde bile olumlu haber öznesi olmadıklarını, siyasi liderlerin milliyetçi/hamasi

söylemlerinin, bu söylemler arasındaki rekabetin ve tüketimi arttırmak için bir vesile haline geldikleri görülmüştür (Değirmencioglu, 2007, ss. 140-141).

Çocuk haklarıyla ilgili habercilik pratikleri açısından diğer dikkat çekici nokta ise çocuk haklarının yaygın medyada çok az yer bulmasıdır. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun (FIJ) "Medyada Çocuk Haklarını Tanımak" konulu atölye çalışmasında belirtildiğine göre, çocuklar dünya nüfusunun üçte ikisinden fazlasını oluşturdukları halde, medyanın kapsadığı konuların %5'inden azı çocuklarla ilgilidir. Medya çocukları haber konusu yaptığı anda ise, bu "çocuk fuhuşu, organ kaçakçılığı, cinsel istismar, eğitim ve sağlık hizmetlerinden mahrum bırakılmaları, çocuk emeği sömürüsü, sokak çocukları" gibi olumsuz konularda olmaktadır (Alankuş, 2007, s. 28). Bunun yanında oyun, rekreasyon ve spor hakkı gibi çocuk haklarına ilişkin daha geniş konular genellikle haber değeri olmayan konular olarak görülmektedir (UNICEF, 2007, s. 37).

Çocukların Türkiye'de de genel olarak medyada çok az yer aldıkları bilinmektedir. Türkiye'de çocukların medyada temsili konusunda Gencel Bek'in 2005 yılında yaptığı çalışma çocukların haberlerde çok az yer bulabildiğini, yer bulduklarında ise daha çok suç ve şiddet mağduru (%24,9), kaza, afet ve trajedi (%15,8) konularında temsil edildiklerini ortaya koymuştur. Haberlerde çocuklarla ilgili en az işlenen konu ise çocuk işçiliği (%0,5) olmuştur (2011, s. 25). Çocuk hakları konusu da en az işlenen konular arasındadır. Bağımsız İletişim Ağı (BİA) tarafından Ekim 2005 tarihli Medya İzleme Raporu verilerine göre, çocuk haklarıyla ilgili haberlerin ulusal medyadaki haberler içerisindeki payı %2'yi bile bulmamaktadır (Erdoğan Tosun, 2007, s. 190). Ayrıca medya, çocuklarla ilgili hak ihlallerini ancak toplumsal bir duyarlılık oluştuktan sonra ele almaktadır (Üstündağ & Özmen, 2007, s. 235).

Türkiye'de çocukların haber metinleri içerisinde temsiline de diğer sorunlu bir alan "suçlu çocuklar"ın temsiline ilişkindir. Kanunla ihtilafa düşen, sokakta yaşayan, sokakta çalışan, madde kullanan çocuklar, haberlerde "sokak çocukları", "tinerci", "kapkaççı" gibi tanımlamalarla damgalanmakta, görüşleri alınmamakta ve kimlikleri haberlerde sıklıkla deşifre edilmektedir (Serdaroğlu, 2014, ss. 95-96). Türkiye'de çocukların kendilerini çok yakından ilgilendiren eğitim gibi konularda yapılan haberlerde görüşlerine ve katılımlarına yer verilmediği (Demir, 2014, s. 203); şiddete uğrayan çocuklara dair haberlerde mağdur çocukların fotoğrafları, isim ve soy isimleri, adreslerinin verildiği; kız çocuklarının yaşı kaç olursa olsun "kız" olarak verilerek cinsiyetinin ön plana çıkarıldığı; "tecavüzcü çocuk", "tecavüz kurbanı çocuk" gibi tanımlamalarla damgalandığı (Ardıç Çobaner & Vuran Doğan, 2012, s. 85); hasta ya da engelli çocukların temsiline ise damgalama ve mahremiyet ihlallerinin ortaya çıktığı (Aygün, 2014, s. 198) çeşitli çalışmalarla gözler önüne serilmiştir.

Göçmen veya mülteci çocukların medyada temsili ise hem mültecilerin medyada temsiline hem de genel olarak çocukların medyada temsiline ilişkin sorunları içerisinde barındırmaktadır. Genel olarak medyanın mülteci ve göçmenlerin temsili sürecinde de ırkçı/ayırıcı görüş, değer ve tutumların gizlenmesi, sürdürülmesi, yaygınlaştırılması ve meşrulaştırılmasına aracılık ettiğini vurgulayan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda Batı medyasında azınlıkların, mültecilerin ve göçmenlerin olumsuz rollerle, suç, şiddet, etnik ilişkiler gibi stereotipleştirilmiş temalar içerisinde, negatif söylem biçimleri ele alındığı (van Dijk, 2007, s. 167; Buchanan, vd., 2003, s.

8); suç ve şiddet ile ilişkilendirildiği (van Dijk, 1999); sıklıkla duygusal bir dil aracılığıyla aktarıldığı ve olaylara ilişkin arka plan bilgisinin verilmemesi (ICAR, 2004); “hırsız, kaçak göçmen, esrar kaçakçısı, hastalıklı ve terörist” gibi sıfatlar aracılığıyla (Friedman, 2008) tanımlandıkları ortaya konulmuştur. Bütün bunların yanında son dönemde Suriyeli mültecilerin göçü sonrası İngiliz basınında Suriyeli mültecilerin temsilini konu alan çalışmada Venir (2015, s. 1) haberlerde Suriyeli mültecilerin diğer mülteci gruplara yönelik yapılan negatif ve “fırsatçı” tanımlamalarının aksine “olumlu” (%40) ve “nötr” (%43) tonlarda temsil edildiğini; bu temsilin kişisel trajik öyküler aracılığı yapıldığını ve “hakiki mülteci”ler olarak Suriyeli mültecilerin masumiyet ve incinebilirliklerine vurgu yapıldığını ifade etmektedir. Çocuklar ise haberlerde bu trajedinin ana kurbanları olarak yer almaktadır.

Türkiye’de son dönemde Suriyeli mültecilerin medyada temsiline ilişkin çalışmaların sayısı artmış olmakla birlikte; bu çalışmalar içerisinde sadece mülteci çocukların temsilini konu alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye’de mültecilerin medyada temsiline ilişkin çalışmalar ve göze çarpan bulguları ise şu şekildedir: Kolukırık’ın 2003-2008 yıllarını kapsayan araştırması Türk basınında mültecilerle ilgili haber metinlerinin; yüzeysel, sorun çözücü olmaktan uzak olduğunu ve mültecilerin durumunu olağan bir durumun sunumu içerisinde ele aldığını göstermektedir (2009, s. 6). Hrant Dink Vakfı’na hazırlanan raporda yer alan Ataman’ın çalışması yerel ve ulusal basında Suriyeli mültecilere yönelik doğrudan veya dolaylı ayrımcı bir söylemin varlığını ve hak odaklı yaklaşımın eksikliğini ortaya koymaktadır (2014, s. 5). Erdoğan ise; medyanın mültecilere ilgisinin son derece yüzeysel kaldığını; yerel medyanın konuya daha “yakın” dururken, ulusal medyanın olayı hükümete “yakın-uzak olma” durumu ile orantılı olarak ve üçüncü sayfa habercilik anlayışı ile yaklaştığını ve haberlerde genel olarak “misafirlik” ile tanımlanan bir “haddini bilme” vurgusunun ön planda olduğunu ifade etmiştir (2014, s. 46). Türk medyasında Suriyelilerle ilgili haberlerde gazetelerin editöryal duruşlarının ve hükümet karşıtlığı/taftarlığı gibi olguların da haberlerin söylemlerini etkilediği ise çeşitli çalışmalarda vurgulanmıştır (Olgun, 2014, s. 96; Göktuna Yaylacı & Karakuş, 2015, s. 240). Ayrıca çeşitli çalışmalarda Suriyeli mültecilerin “mağdur kitleler”, “sorun yaratanlar”, “ekonomik yük” veya “günah keçisi” olarak olumsuz temalarla temsil edildikleri ortaya konulmuştur. Bu temsiller içerisinde özellikle “mağduriyet” metaforu kadın ve çocuklar üzerinden oluşturulurken; kadınlar ve çocuklar haberin “edilgen” ve “mağdur” nesnelere olarak temsil edilmiştir (Efe, 2015, ss. 50,59; Göker & Keskin, 2015, s. 229). Doğanay ve Çoban Keneş’in çalışması ise; medyanın Suriyeli mültecilere yönelik söyleminin ilk düzlemde getirdikleri ekonomik yük ve güvenlik sorunu ile ilişkilendirildiğini; ikinci düzlemde harcanan paralar, yapılan yardımların miktarı ve mültecilerin sayısına yapılan vurgularla nesneleştirildiğini ve son olarak da mültecilerin Türkiye’deki varlığının içinde buldukları koşullar ve bunlara yönelik oluşan tepkilerin duygusallaştırılarak, Suriyelilerin Türkiye’deki varlığı, hak ihlalleri ve/veya meselenin insani boyutunun göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır (2016, s. 143).

Suriyeli Çocukların Medyada Temsili: Araştırmanın Amacı, Kapsamı, Önemi, Sınırlılıkları ve Yöntemi

Bu çalışmada Türkiye’de bulunan Suriyeli mültecilerin yarısından fazlasını oluşturan Suriyeli çocuklarla ilgili olarak yapılan haberlerde, Suriyeli mülteci çocukların haberlerde nasıl temsil edildiğini analiz etmek ve bu haberlerde Türkiye’nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi ile sınırları çizilen çocuk hakları perspektifinin ve çocuk haklarına

yönelik vurgunun eksikliğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında; 2015 yılı Eylül, Ekim, Kasım ve Aralık ayları ile 2016 yılı Ocak ve Şubat aylarını kapsayan toplam altı ay süresince, Suriyeli mülteciler konusunda birbirinden farklı bakış açılarına sahip oldukları düşünülen dört ulusal gazetenin (*Hürriyet*, *Birgün*, *Radikal* ve *Yeni Şafak*) internet sitelerinde yer alan çevrimiçi haberler “Suriyeli”, “mülteci”, “sığınmacı”, “çocuk” anahtar kelimeleri kullanılarak taranmış ve elde edilen haberler dijital ortama aktarılarak arşivlenmiştir.

Çalışmada haberlerin çocuk hakları ile ilişkisi ve bağlamı göz önünde bulundurularak; haberlerde mülteci çocukların nasıl temsil edildiği içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca içerik analizi ile belirlenmiş haber temalarını daha iyi açıklayabilmek amacıyla, temaların analizi incelenen haberler içerisinden seçilmiş örnek haber metinleri ile desteklenmiş ve zenginleştirilmiştir. Böylece haber metinlerinde Suriyeli mülteci çocukların nasıl temsil edildiği ve bu temsillere yol açan söylemlere dair ipuçlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma boyunca genel olarak aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

1. Suriyeli mülteci çocuklar olumlu ya da olumsuz haber konularında ne oranda temsil edilmektedir?
2. Haberler aracılığı ile Suriyeli mülteci çocuklara yönelik olarak hangi söylemler ve önyargılar üretilmektedir? Haberlerde çocukları damgalayıcı, tanımlayıcı, kişisel mahremiyetlerine zarar verici imge, görüntü ve ifadeler yer verilmekte midir?
3. Suriyeli mülteci çocuklar ile ilgili haberlerde haberin öznesi ve haberin kaynağı olarak çocukların sesine ve görüşüne ne oranda yer verilmektedir?
4. Suriyeli mülteci çocuklar hangi temalarda (mülteci çocukların dramını anlatan anlatılar, mülteci çocukların eğitim sorunları, eğitim odaklı projeler, çocuk işçiliği ve insani yardım kampanyaları vb.) temsil edilmektedir?
5. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi göz önünde bulundurularak çocukların eğitim, sağlık, konut, çalışma, sosyal güvenlik gibi haklarını içeren temel haklara vurgu yapan haberlere gazetelerde ne oranda yer verilmektedir?

Bu çalışma hak temelli bir bakış açısı ile Suriyeli mülteci çocukların gazetelerde nasıl temsil edildiğini ve bu temsilde çocuk hakları bakış açısının eksikliğini ortaya koymayı amaçlaması nedeni ile ilk ve özgün çalışma olma niteliğini taşımaktadır. Ayrıca Türkiye’de mülteci sayısının 2,5 milyonu aştığı 2015 yılı sonu ve 2016 yılı başını kapsayan altı aylık bir süre incelenmiş olması ve araştırma seçilen gazetelerin sadece internet nüshalarını kapsaması çalışmanın sınırlılıkları içerisinde sayılabilir.

Araştırmanın Bulguları ve Tartışma

Araştırma kapsamında altı aylık dönem boyunca toplam 205 haber incelenmiştir. Haberlerin %66,8’i (137 haber) *Radikal* gazetesinde, %18’i (37 haber) *Hürriyet* gazetesinde, %8,3’ü (17 haber) *Birgün* gazetesinde, %6,8’i (14 haber) ise *Yeni Şafak* gazetesinde yer almaktadır. *Radikal* gazetesi sadece dijital olarak yayınlanmakta olup; haber sayısının yüksek olduğu ve bu haberlerin özellikle mülteci kamplarından ve yerel haber kaynaklarından edinildiği görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2: Haberlerin Gazetelere Göre Dağılımı

Gazeteler	Haber Sayısı (%)
<i>Radikal</i>	137 (%66,8)
<i>Hürriyet</i>	37 (%18)
<i>Birgün</i>	17 (%8,3)
<i>Yeni Şafak</i>	14 (%6,8)
Toplam	205

Araştırma kapsamında Suriyeli mülteci çocukların yer aldığı haberlerin yarısından fazlası (111 haber) ölüm, hastalık, yoksulluk, açlık, şiddet, istismar, çocuk işçiliği, eğitime erişememe gibi olumsuz koşullarla ilgilidir. *Birgün* gazetesinde yer alan haberlerin tamamı, *Hürriyet*'te ise %75,7'si olumsuz koşullara ilişkin iken; *Radikal* (%43,8) ve *Yeni Şafak*'ta (%42,9) bu oran daha düşüktür (Tablo 3).

Tablo 3: Gazetelere Göre Haberlerin Yaklaşımı

Gazeteler	Olumlu	Olumsuz
<i>Radikal</i>	77 (%56,2)	60 (%43,8)
<i>Hürriyet</i>	9 (%24,3)	28 (%75,7)
<i>Birgün</i>	0	17 (%100)
<i>Yeni Şafak</i>	8 (%57,1)	6 (%42,9)
Toplam	94 (%45,9)	111 (%54,1)

Haberlerde Suriyeli çocukların içinde bulunduğu olumsuz koşulların neden ve sonuçlarına ilişkin yeterince arka plan ve bağlam bilgisi verilmediği ve bu haberlerin çocuk hakları ile bağının kurulmadığı görülmektedir (Görsel 1). Bu durum çocukların yaşadığı olumsuzlukların nedenlerinin anlaşılmasını ve düzeltici politikalar geliştirilmesini engelleyerek; uzun vadede çocukların suça ve şiddete karışma oranını arttırabileceği gibi, bu çocuklara yönelik önyargı ve suçlayıcı ifadelerin artmasına da yol açabilir. İncelenen süre içerisinde haberlerde Suriyeli mülteci çocuklara yönelik olumsuz temsiller içeren, damgalayıcı ve tanımlayıcı ifadelere çok sık rastlanmamakla birlikte; sadece iki haberde “*dilenen çocuklar*” ve “*ısrarla para istemeleri*” ifadeleri ile mülteci çocuklardan söz edildiği görülmüştür (Görsel 2).

Haberlerin yarısında (102 haber) habere konu olan çocuğun/çocukların görüntülerine yer verilmiştir. Çalışmada çocukların adlarının ve soyadlarının haberlerin %38'inde (78 haber) yer aldığı; çocukların adlarının yer almadığı haberlerde ise yaşadıkları kamp, şehir, anne-baba adı veya okullarının bilgisine yer verilerek kişisel mahremiyetlerine dikkat edilmediği görülmüştür (Tablo 4). Özellikle şiddet ya da başka bir travma yaşayan çocukların görüntüleri ve kişisel bilgilerinin paylaşılmasında daha özenli davranılması ve "çocuğun yüksek yararı"nın gözetilmesi gerektiği belirtilmelidir.

Tablo 4: Suriyeli Çocukların Görüntü ve Kişisel Bilgilerine Yer Verilme Durumu

Gazeteler	Haberlerde Çocukların Görüntüsü		Haberlerde Çocukların Kişisel Bilgileri	
	Var (%)	Yok (%)	Var (%)	Yok (%)
<i>Radikal</i>	54 (%39,4)	83 (%60,6)	51 (%37,2)	86 (%62,8)
<i>Hürriyet</i>	29 (%78,4)	8 (%21,6)	10 (%27)	27 (%73)
<i>Birgün</i>	17 (%100)	0	11 (%64,7)	6 (%35,3)
<i>Yeni Şafak</i>	2 (%14,3)	12 (%85,7)	6 (%42,9)	8 (%57,1)
Toplam	102 (%49,8)	103 (%50,2)	78 (%38)	127 (%62)

İncelenen haberlerin yaklaşık yarısında (98 haber) çocuğun sesine/görüşüne yer verilmeyle birlikte; haberlerin yarısından fazlasında (107 haber) çocukların seslerinin/sözlerinin duyulmaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Çocukların görüşlerine yer verilen haberlerde bile haberlerin asıl kaynakları emniyet ve idari sorumlular (vali, kaymakam gibi), okul müdürü, öğretmenler, sivil toplum temsilcileri ve ailelerden oluşmaktadır.

Tablo 5: Haberlerin Temalara Göre Dağılımı

Gazeteler	Temalar				
	Mağdur Çocuklar (%)	Eğitim (%)	Sağlık ve Sosyal Hizmetler (%)	Yardım Kampanyaları (%)	Çocuk İşçiliği (%)
<i>Radikal</i>	125 (%91,2)	71 (%51,8)	31 (%22,6)	22 (%16,1)	3 (%2,2)
<i>Hürriyet</i>	28 (%75,7)	16 (%43,2)	3 (%8,1)	1 (%7,1)	4 (%10,8)
<i>Birgün</i>	15 (%88,2)	2 (%11,8)	0	0	5 (%29,4)
<i>Y.Şafak</i>	7 (%50)	6 (%42,9)	1 (%7,1)	1 (%2,7)	1 (%7,1)
Toplam	175 (%85,4)	95 (%46,3)	35 (%17,1)	24 (%11,7)	13 (%6,3)

Çalışmada Suriyeli mülteci çocukların haberlere hangi temalarda ve ne şekilde konu olduklarına da bakılmıştır. Suriyeli mülteci çocukların haberlerde en sık yer aldığı tema “mağdur çocuklar” temasıdır (%85,4). Bu temanın en sık rastlandığı gazete *Radikal* (%91,2) ve en az rastlandığı gazete ise *Yeni Şafak* (%50) olmuştur (Tablo 5). Çocukların yaşam hakkını tehdit eden durumların/olayların yer aldığı haberler “savaşta kaçarak Türkiye’ye sığınan”, “denizde boğularak ölen”, “yetim kalan”, “sınır dışı edilen”, “çadırda yaşayan”, “soğuk ve açlıkla mücadele eden”, “soğuktan donan”, “Ege’de sahile vuran” gibi ifadelerin yer aldığı haber başlıklarını içermektedir (Görsel 3 ve Görsel 4).

Ankara’da 36 günlük Suriyeli bebek donarak hayatını kaybetti

Ülkelerindeki iç savaşta kaçarak Ankara’ya sığınan ve naylon çadırda yaşayan Suriyeli ailenin 36 günlük bebeği, eksi 20’lere düşen soğuğa dayanamayıp hayatını kaybetti.

28.01.2016 11:49

Olay, sabah saatlerinde Çankaya İlçesi Dikmen Vadi’si’nde yaşandı. Suriye’deki iç savaşta kaçarak Ankara’ya sığınan anne Soney Said ile baba Hasan Said’in 36 gün önce bir bebekleri dünyaya geldi. Dikmen Vadi’si’nde naylon çadırda yaşam mücadelesi veren ailenin Ebru isimli bebeği, eksi 20’lere düşen soğuklara daha fazla dayanamadı. Sabah uyanan aile çocuklarını hareketlessiz halde buldu. Said ailesi durumu hemen 112 Acil Servis ekiplerine bildirdi. Sağlık ekipleri, buzlanma nedeniyle cadırların olduğu alana inemedi. Bunun üzerine bebek ambulansa taşındı. Hastaneye kaldırılan bebeğin hayatını kaybettiği belirtildi.

Baba Hasan Said, sabah uyardıklarında çocuklarını hareketlessiz bulduklarını ve donarak öldüğünü söyledi.

Derme çitma çadırlarda kalan diğer Suriyeliler de yakacak bulamadıklarını ve soğuk havada zor şartlarda yaşamaya çalıştıklarını anlattı. Yapılan düzenlemeyle kalıtı toplama işini de artık yapamadıklarını kaybeden vatandaşlar yetkililerden yardım beklemediklerini aktardı.

Ankara’da eskisi altına alan soğuk hava en çok çadırlardaki küçük çocukları etkiliyor. Doğru düzüst giyecek ayakkabı ve kıyafetleri bulunmayan çocukları için acısı hali yürekleri burkuyor.

Görsel 3: (Birgün, 28 Ocak 2016)

Suriyeli iki çocuk, sopayla dövülerek öldürüldü

20.11.2015 14:12

Ö.ö.

Hatay’ın İskenderun İlçesi’nde Suriyeli 16 yaşındaki **Abdulhamit Taben** ile annesi yaşta akrabası **Ahmet Taben** öldürüldü. İki çocuğun da dövülerek öldürüldüğü saptırmışken, çocukların yanlarında çalıtığı hurdacı 31 yaşındaki **Habip Oral**, cinayetleri işlediği iddiasıyla tutuklandı.

RADİKAL - Çarşamba günü akşam saatlerinde vatandaşlar tarafından yerde hareketlessiz yatarak bulunan **Abdulhamit Taben**, İskenderun Devlet Hastanesi’ne götürüldü. Burada yapılan kontrollerde **Taben**’in öldüğü belirlendi. Yapılan ilk incelemede **Abdulhamit Taben**’in dövülerek öldürüldüğü saptandı. Polis olayla ilgili soruşturma başlatırken, ilerleyen saatlerde Yıldırım Tepe Mahallesi 382 Sokak’ta bir çocuk cesedi bulunduğu ihbarı geldi. Olay yerine giden polis, cesedin **Ahmet Taben**’e ait olduğunu ve tıpkı hastaneye götürülen **Abdulhamit** gibi dövülerek öldürüldüğüünü belirledi.

SOPAYLA DÖVÜP ÖLDÜRÜMŞ

Bunun üzerine araştırmasını derinleştirilen polis, her iki çocuğun akrabası olduğunu, birinin ailesinin İstanbul’da, diğerinin ise Suriye’de yaşadığını tespit etti. Araştırmada çocukları hırdacılık yapan **Habip Oral** için çöplerden hurda topladığı, Oral’ın zaman zaman çocukları sopayla dövdüğü ortaya çıktı. Olay gecesi yine **Habip Oral**’ın çocukları sopayla dövdüğüünü belirlemesi üzerine hareket eden polis, evli beş çocuk babası **Habip Oral**’ın da aralarında bulunduğu 4 kişiyi gözaltına aldı. Sorgularının ardından dün akşam saatlerinde adliyeye sevk edilen şüphellerden **Habip Oral** tutulanırken, diğer 3’ü serbest bırakıldı. Polis, her iki çocuğun ailesine ulaşmak için çalışma başlattı. (Ufuk AKTUĞ/İSKENDERUN/DHA)

Görsel 4: (Radikal, 20 Kasım 2015)

Suriyeli mülteci çocukların eğitimi ve/veya mülteci çocuklara yönelik eğitim odaklı proje ve faaliyetleri konu alan haberler ikinci önemli temayı oluşturmaktadır. Haberlerin yarıya yakınında (%46,3) eğitim temasına yer verilmiştir. Bu temanın en sık rastlandığı gazete *Radikal* (%51,8) ve en az rastlandığı gazete ise *Birgün* (%11,8) olmuştur (Tablo 5).

Türkiyede bulunan Suriyeli çocuklar okullara kayıt olabilseler bile eğitim sürecinde birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Eğitim temasında yer alan haberlerin önemli bir kısmı “yerleşim yerlerinde okul/derslik açılması”, “okullara ve çocuklara yönelik kırtasiye/giyecek yardımları”, “çocukların karne alması” gibi eğitime erişebilen çocuklar ile ilgili haberlerden oluşmaktadır (Görsel 5). Bu haberlerde dikkati çeken nokta ise eğitim hakkının devletin bir yükümlülüğü olarak sunulması yerine, bir “iyilik” ve “yardım” anlayışı ile sunulmasıdır. Haberlerde özellikle kampların dışında yaşayan çocukların eğitim hakkına erişiminde yaşadığı sorunlara; eğitime erişebilenlerin aldığı eğitimin niteliğine ve karşılaştıkları sosyo-kültürel ve ekonomik engellere ve engelli olup özel eğitime ihtiyacı çocukların durumuna çok az yer verildiği görülmüştür (Görsel 6).

Suriyeli öğrencilerin karne sevinci
Suriye eğitim gören 180 Suriyeli öğrenciye, Türkiye ve Arapça hazırlanan karneleri ikinci dönem başlamasıyla birlikte dağıtıldı. Vali Yardımcısı Kaymakam Özgür Kızılcıoğlu, öğrencilerin karnelerini bugün dağıttı dedi.

Ülkesindeki iç savaştan kaçarak Mardin'e yerleşen Suriye eğitimlerine devam eden 180 Suriyeli öğrenci, karne sevinci yaşıyor. Kentteki 14 Eylül Ortaokulunda kendi ülkelerindeki dil ve mufredata uygun eğitim verilen Suriyeli ilköğretim ortaokul öğrencileri için Türkiye ve Arapça hazırlanan karneleri ikinci dönem başlamasıyla törenle dağıtıldı.

Sürt'ü Vali Yardımcısı Bünyamin Kuş, yaptığı konuşmada, 10 öğretmenin görev yaptığı okulda Suriyeli çocukların eğitim gördüğünü söyledi. Öğrencilerin karnelerinin genel olarak iyi olduğunu belirten Kuş, "Öğrencilere kendi mufredatına göre eğitim verildiğinden karnelerini bugün dağıttık. Çocuklara Türkiye ve Arapçanın da aralarında bulunduğu dilleri verildi. Aynı başarıya devam ettirmelerini diliyoruz" dedi.

Eğitimde 2 ülkede esas alınıyor

İl Millî Eğitim Müdürü Mehmet Fethi Suay da Suriyeli öğrencilere iki ülkenin mufredatına uygun şekilde eğitim verildiğini dile getirdi.

Arapça öğretmeni Suriyeli Hammed Elmetar ise Suriye'de karne dağıtımını ikinci yılının ilk gününde gerçekleştirdiğini vurgulayarak "Karnelerimizin bir yansı Türkiye bir yansı ise Arapça'dır. Bu karneler bizim kardeşliğimizin göstergesidir. Ayrıca karne alması için olan öğrencilerimize takdir ve teşekkür belgelerini de verdiğimiz diye konuştu.

Karnelerini alan öğrenciler, şarkı söyleyerek eğlendi.

Görsel 5: (Yeni Şafak, 4 Şubat 2016)

Suriyeli babanın down sendromlu çocuğuna eğitim talebi

12.11.2015 12:24

AA

- Ülkesindeki iç savaştan kaçarak Mardin'e yerleşen Zeyneddin Ahmet, down sendromlu, 11 yaşındaki çocuğuna eğitim görmesini istiyor

MARDİN (AA) - Ülkesindeki iç savaştan kaçarak Mardin'in Kızıltepe ilçesine yerleşen Suriyeli Zeyneddin Ahmet, down sendromlu çocuğu 11 yaşındaki Ali Ahmet'in eğitim görmesi için destek talebinde bulundu.

Kızıltepe'de Akıyan Mahallesi'nde kerpiç bir evde oturan akrabalarının yanına sığınan baba Zeyneddin Ahmet (53), down sendromlu çocuklara verilen eğitimin kendi çocuğuna da verilmesini istiyor. 6 çocuk babası Ahmet, AA muhabirine yaptığı açıklamada, 4 yıl önce savaşın dolayısıyla Suriye'nin Rasülayn kentinden Kızıltepe'ye akrabalarının yanına geldiğini söyledi.

İlçede inşaatlarda çalışarak çocuklarının geçimini sağlamaya çalıştığını dile getiren Ahmet, çocuklarından birinin down sendromlu olduğunu, 11 yaşındaki çocuğuna eğitim almaya ihtiyacının olduğunu belirtti.

Çocuğunun akrabalarıyla eğitim görmesini istediğini ifade eden Ahmet, "Diğer çocuklarını da okutmak isterdim ama bir ilçe merkezinde değiliz. İhtiyaçlarımız yok, inşaatlarda çalışarak ve akrabaların yardımıyla geçiniyoruz" dedi.

Ahmet, devletin ve hayırseverlerden destek beklediğini kaydetti.

Anne Rıfa Ahmet (40) de maddi durumlarının iyi olmadığını anlatarak, çocuklarını okuyabilmesi için destek istedi.

Down sendromlu Ahmet de okula giderken arkadaşlarıyla oynamak istediğini söyledi.

Görsel 6: (Radikal, 12 Kasım 2015)

Suriyeli mülteci çocukların sağlık ve sosyal hizmetlere erişiminde yaşanan sorunlara ilişkin haberlerin oranı da oldukça düşüktür (%17,1). Bu temanın en sık rastlandığı gazete *Radikal* (%22,6) olurken; *Hürriyet*'te (%8,1) ve *Yeni Şafak*'ta (%7,1) daha az rastlanmış, *Birgün*'de ise hiç haber görülmemiştir (Tablo 5). Medyada çocukların eğitim, sağlık ve diğer sosyal hakları ilgilendiren haberlerde, tüm çocukların bu haklara eşit şekilde erişimi devletin asli görevi olarak

değil de bireysel bir sorun ya da bir trajedi olarak ele alınmaktadır (Görsel 7). Mülteci çocukların sağlık ve sosyal hizmetlere erişiminde yaşanan hak ihlalleri de çocuk hakları bağlamından koparılmadan ele alınmalıdır. Bu durum özellikle hastalık gibi yaşam hakkını ilgilendiren durumlar söz konusu olduğunda; devletlerin sağlık hizmetlerine erişim ile ilgili önlemleri alma yükümlülüklerinin medya tarafından hatırlatılmasını da kapsamaktadır. Hasta bir çocuğun sınır dışı edilmesi ile ilgili haberde de bu bakış açısının eksikliği göze çarpmaktadır (Görsel 8).

<p>Engelli çocuk iple demire bağlandı!</p> <p>18.02.2016 12:33 A: A: Suriye'deki iç savaşları kaçarak Şanlıurfa'nın Siverek İlçesi'ne yerleşen ailenin, engelli çocuklarını soğuk havada kapının önündeki demire iple bağlaması tepkiye yol açtı.</p> <p>RADİKAL - Suriye'deki iç savaşları kaçarak Siverek'in Esmeçayırı Mahallesi'nde bir apartmanın bodrum katına yerleşen Suriyeli aile, iddiasına göre zihinsel engelli olan Salih adındaki 9 yaşlarındaki çocuklarını, sokakta evlerinin penceresinin demir korkuluklarına bağladı. Mahalle halkı saygısına bağlı ipten kurtulmak için çarpınırken gördüğü engelli çocuğun zaman zaman da çığlık attığı belirtildi. Bazı vatandaşların cep telefonuyla görüntülediği engelli çocuk, mahallelinin tepkisi üzerine ailesi tarafından ipi çözümlerek içeri alındı. (Mahmet SEZGEN/SİVEREK/DHA)</p> <p>Görsel 7: (Radikal, 18 Şubat 2016)</p>	<p>Türkiye'den, hasta olduğu halde sınır dışı edilen bebek uçakta yaşamını yitirdi</p> <p>06.01.2016 21:22</p> <p>Start Download Convert Any File to a PDF. Get the Free From Doc to Pdf App</p> <p>Fransa'ya sınır dışı edilmek üzere annesiyle birlikte Türk Hava Yolları'na ait uçakta Gaziantep'ten İstanbul'a yola çıkan Suriyeli 5 aylık bebek uçakta hayatını kaybetti. DHA'nın haberine göre, Atatürk Havalimanı'nda sabah saatlerinde meydana gelen olay şu şekilde gelişti: İman Mahiev adlı Suriyeli kadın ile 5 aylık bebeği Türk Hava Yolları'nın tarifeli uçağıyla, biri kadın diğeri erkek 2 polis memuru eşliğinde saat 09.55'te Gaziantep'ten İstanbul'a geldi. Uçağa hasta olarak alındığı öğrenilen ve 5 aylık bebek havada rahatsızlandı. Pasaportu dahi bulunmayan bebeğe uçağın inişi sırasında müdahale edildi. Ancak bebeğin kabinin durduğu anlayıldı. THY uçağı Atatürk Havalimanı'na indikten sonra, bu kez de Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMI) sağlık ekipleri tarafından bebeğe müdahale edildi. Ancak minik bebek kurtarılamadı.</p> <p>Görsel 8: (Birgün, 6 Ocak 2016)</p>
--	--

Haberlerde mülteci çocuklara yönelik yardım kampanyaları (%11,7) ve çocuk işçiliği teması (%6,3) en az değinilen temalar olmuştur. Çocuk işçiliği sorunu Suriyeli mülteci çocukların maruz kaldığı en yaygın sorunlardan birisi olmasına rağmen haberlerde kendisine çok az yer bulmuştur (Tablo 5). Çocuk işçiliği konusunun yer aldığı haberlerde eğitim çağında olan fakat okula gidemeyen çocukların varlığı sorgulanmak yerine; “ekmeklerini çöpten çıkartıyor” ya da “minik çıraklar” ifadeleri kullanılarak aynı zamanda bir çocuk hakları ihlali olan çocuk işçiliğinin de onaylandığı görülmektedir (Görsel 9 ve Görsel 10).

radikal.com.tr > Gaziantep Haber > Savaş mağduru "minik çıraklar"

Savaş mağduru "minik çıraklar"

10/10/2015 13:17 A+*

Ülkelerindeki savaş nedeniyle yaşamın acı yaşayışta köşeyi yetse tanınmak zorunda kalan Suriyeli çocuklar, öğrencileri Gaziantep'te ki sanatlarıyla hem meslek öğreniyor hem de geçimlerini sağlıyor - Her biri kendi istekleriyle bağışlanamayan olan Suriyeli küçük çıraklar, sanatçı ellerinde ustalarının yanında serier işçisi bakır alyaçak yapmaya başlamış sanılıyor

GAZİANTEP (AA) - Ülkelerindeki savaş nedeniyle yaşamın acı yaşayışta erken yaşta tanınan, henüz oyun çağındayken birden bölünmek zorunda kalan Suriyeli çocuklar, öğrencileri Gaziantep'te ki sanatlarıyla hem meslek öğreniyor hem de ailesinin geçimlerini sağlıyor.

Suriye'deki savaşın mağdurları Hacı Mustafa, Zekeriya Hamid ve Muhammed Hamdi, ülkelerinde ve Türkiye'de yaptıklarını, geçecek olan umutlarını, hayallerini ve düşüncelerini, ilk muhabirine anlattı.

Babasının ve 4 kız kardeşini savaşta kaybeden, annesi ve erkek kardeşiyle geldiği Gaziantep'te hayata tutunmaya çalışan bakır işçisi 12 yaşındaki Zekeriya Hamid'in acısı, annelerinin kendilerini terk etmesiyle daha da kattı. 10 yaşındaki kardeşiyle yaşamı savagı veren Hamid, ustasından öğrendiği bakır sanatına dönüştürüyor.

Küçüklükten itibaren zor işin çekişine bakır döven Hamid, kaldığı yerde bakır Suriyeli ailelerin de bulunduğu ve onların hayatlarına yardımcı olduğunu söyledi. "Şagırtımın ömrü bize yaşam getiriyor" diyen Hamid, çocukları kazandırdığı parayla geçimlerini belirtti.

Ülkelerinde okumak öğrenmek olma hayali kurduğunu dile getiren Hamid, "Suriye'deki savaşın bitmesi, Ülkem dönmeyi ümit ediyoruz. Hayalini kurduğum ülkeme dönüştüğünde tekrar okuyup öğrenmek istiyorum. Çocukları okutmak istiyorum" diye konuştu.

"Haftalık 60 liraya çalışıyorum"

Bakırçılar örgütünün çocuk öğrencilerinin 13 yaşındaki Hacı Mustafa da bir akıbabası 8 ay önce Halep'ten geldiğini, 2 ay önce göç eden annesi ve kardeşiyle Türkiye'de yaşadıklarını ifade etti.

Suriye'de 9000 ölümlü savaş olaylarıyla birlikte biriken zorlukta kaldığı antan Mustafa, "Burada çalışmak zorundayım, eğer Suriye'ye dönerseniz okuma devam edeceğim, işçilerin bir an önce savaş biter, ben de okuma öğrenirim. Okulumu ve arkadaşlarımı çok özledim" dedi.

Babası Ahmet Mustafa'nın halen Suriye'de olduğuna inanan Mustafa, "Yükümlüde davet sürmüştük var, babam onlara bakıyor ve bize para gönderiyor. Ben de burada haftalık 60 liraya çalışıyorum, bu bize yetiyor. Havata

Görsel 9: (Radikal, 10 Kasım 2015)

Suriyeli çocuklar ekmeklerini çöpten çıkartıyor

09/10/2015 13:14 A+*

Mersin'de yaşamalarını sürdürmeye çalışan Suriyeli ailelerin küçük çocukları da çöplerden artık topluyorlar ve aile bütçelerine katkı sağlıyor.

RADİKAL - Yaklaşık 300 bin Suriyeli mültecinin bulunduğu Mersin'de Suriyeli çocuklar gece ya da gündüz sokaklarda dolayarak çöplerden plastik ve kağıt atık topluyor. Kentin en işlek caddelerinde trafik yoğunluğu içinde konteynerleri karıştırılan için hayatlarını da tehlikeye atan çocuklar, dinlenmek için kaldırım üzerinde yatıyor. Boyundan büyük konteynerlere tırmanabilmek için birbirlerinden destek alan çocuklar, aile ekonomisine destek olabilmek için topladıkları plastik ve kağıt malzemeleri satıyor. Yaşları 5 ile 12 arasında değişen çocuklar, günlük ortalama 15 lira kazanıyor.

Sokak Çocukları Derneği Başkanı Sabahat Aşan, Suriyeli çocuklarla birlikte kent sınırları içinde yaklaşık 4 bin çocuğun bir şekilde sokakta çalıştığını söyledi. Özellikle Suriyeli çocukların büyük sorunlar yaşadığına dikkat çeken Aşan, şöyle dedi:

"Çocuklar dil bilmediği ve sokakta çalıştığı için çok ciddi tehdit altında. Bu çocuklar sadece geçimlerini sağlamak adına sokağa itiliyor. Bu çocuklar tüm gün sokaklarda olduğu için eğitim alamıyor, suya bulamıyor, madde kullanıyor. Tüm günlerini sokakta yaşayarak sokağın bir takım risklerini yaşıyor. Çöp toplayan çocuklar aile bütçelerine katkı sağlamak için sabahın erken saatlerinde uyanıp geç saate kadar bütün çöpleri karıştırıyor. Ortak bir akıl ve dayanışma ile bu sorun çözüme kavuşturulmalı."

Görsel 10: (Radikal, 9 Kasım 2015)

Çalışmada ayrıca mülteci çocukları da kapsayan Çocuk Hakları Sözleşmesi göz önünde bulundurularak; tüm haberlerde çocukların temel haklarına yönelik bir vurgunun yapıp yapılmadığına da bakılmıştır. Haberlerin büyük çoğunluğunda çocukların yaşam hakkı, korunma, eğitim, sağlık ve katılım hakkına yönelik ihlaller yer alırken; yine haberlerin tamamına yakınında (189 haber) çocuk haklarına ve devletlerin yükümlülüklerine yönelik bir atıf ya da vurguya rastlanmamıştır (Tablo 6). Haberlerin sadece %7,8'inde (16 haber) çocuk haklarına değinilmiştir ve bu haberlerin daha sık olarak *Dünya Çocuk Hakları Günü* olarak kutlanan 20 Kasım tarihinde sivil toplum örgütleri ve meslek odalarının faaliyetleri açıklamalarını konu alan haberlerde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6: Haberlerde Çocuk Haklarına Yönelik Bir Vurgu Olup Olmadığının Gazetelere Göre Dağılımı

Gazeteler	Çocuk Haklarına Yönelik Bir Vurgu	
	Var (%)	Yok(%)
<i>Radikal</i>	7 (%5,1)	130 (%94,9)
<i>Hürriyet</i>	7 (%18,9)	30 (%81,1)
<i>Birgün</i>	2 (%1,8)	15 (%88,2)
<i>Yeni Şafak</i>	0	14 (%100)
Toplam	16 (%7,8)	189 (%92,2)

Haberlerde genel olarak hak temelli gazetecilik bakış açısının eksikliğinin görülmesine rağmen; az olmakla birlikte çocuk haklarına duyarlı haber örneklerine de rastlanılmıştır. Bu örneklerden *Hürriyet*'te yayınlanan "Türkiye'de Suriyeli Çocukların 4'te 3'ü Okula Gidemiyor" başlıklı haberde İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün bir raporundan yola çıkarak, Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişemediğinin altı çizilmektedir. Haberde ayrıca eğitim hakkına erişimde yaşanan engeller, nedenleri ve çözüm önerilerine yer verilerek çocukların devlet okullarına erişimini teminat altına alan ulusal mevzuata tüm illerde ve tüm devlet okullarında uyulmasının sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır ("Türkiye'de Suriyeli çocukların 4'te 3'ü okula gidemiyor" 2015), (Görsel 11). *Hürriyet*'te yer alan "Herkes Eve Onlar Okula" başlıklı haberde ise Suriyeli çocukların devlet okullarında akşam saatlerinde eğitim almalarının çocukların oyun hakkı ve boş zamanı değerlendirmeleri ile gelişimleri açısından sakıncalarına değinilirken; ÇHS 28 ve 29. maddeye vurgu yapılarak kendi sınırları içerisinde devletlerin tüm çocukların eğitim hakkını fırsat eşitliği temelinde gerçekleştirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir ("Herkes Eve Onlar Okula", 2015). *Birgün*'de yayınlanan "Sermayenin Yeni Köleleri: Sığınmacı Çocuk İşçiler" haberi ise hem haberlerde çok az yer bulan çocuk işçiliği konusunu ele alması hem de bu konuya yönelik hak temelli bir bakış açısını öne çıkarması nedeni ile önemlidir. Haberde çocuk işçiliğinin Türkiye'de yasak olmasına ve insan haklarına aykırı olmasına rağmen, Suriyeli çocukların yasal olmayan yollardan ve güvencesiz olarak çalıştırıldığına dikkat çekilmektedir ("Sermayenin Yeni Köleleri", 2015), (Görsel 12).

Türkiye'de Suriyeli çocukların 4'te 3'ü okula gidemiyor

10 Kasım 2015 - 09:32:00

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün açıkladığı rapora göre, Türkiye'de 400 bin Suriyeli çocuk ekonomik zorluklar ve dil engeli nedeniyle okula gidemiyor. Raporda, Türkiye'nin özellikle mülteci kamplarındaki eğitim imkânları konusunda olumlu adımlar atmasına rağmen, 2014-2015 eğitim döneminde şehir ve kırsal bölgelerde yaşayan Suriyeli çocukların sadece dörtte birinin okula gittiği belirtiliyor.

New York merkezli İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (HRW) Türkiye, Ürdün ve Lübnan'daki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişimini mercek altına aldığı 'Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek' raporlar dizisinin ilk bölümünde Türkiye ele alındı. Uluslararası kamuoyuna Suriyeli çocukların 'kayıp nesil' olmalarının önlenmesi çağrısında bulunuldu. 'Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek: Türkiye / Geleceğimi Hayalet Etmeye Çalıştırdım' adlı raporun 'Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller' adlı rapor için Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşayan Suriyeli mülteci ailelerle görüşüldü.

DİL ENGELİ VE EKONOMİK ZORLUKLAR

Rapora göre, Türkiye'de yaklaşık 400 bin Suriyeli çocuk eğitim olanaklarından yoksun. Türkiye'de 25 mülteci kampında bulunan okul çağındaki Suriyeli çocukların yaklaşık

Görsel 11: (Hürriyet, 10 Kasım 2015)

Sermayenin yeni köleleri: Sığınmacı çocuk işçiler

Suriye'deki çatışma ortamından kaçarak Türkiye'ye yerleşen 950 binden fazla çocuk Türkiye'de sermayenin yeni köleleri oldu.

29 Eylül 2015 - 09:12:22

ÇAĞLAR BALLIKTAŞ

Türkiye'de yasak olmasına karşın çalıştırılarak sermayeye ucuz işgücü oluşturan çocuk işçilere Suriye'den kaçarak Türkiye'ye sığınan binlerce yeni çocuk işçi eklendi. BMHFFC'nin (Bölgesel Milletler Hükümetler Yüksek Komiserliği) 2014-2015 yılı raporlarına göre, Suriye'den 3 milyon 956 bin 198 kişi kaçtı ve bunlardan 2 milyona yakın Türkiye'ye sığındı. İstatistikler bu rakamın yarısından çok olduğunu ortaya koyuyor. Yine 14,2'si 12-17 yaş arasında olan bu çocukların büyük bölümü çalışarak ailelerine destek olmaya çalışıyor. Çoğu yabancı yollardan Türkiye'ye giren bu çocukların kayıt dışı olmaları nedeniyle vahşetle sınırdışı aracı olduğu belirtiliyor.

İnsan haklarına aykırı

Bu durum işçi sayısının 5 milyon üzerinde olduğu Türkiye'de daha kötü koşullarda ve daha düşük ücrette çalışmaya hazır bir işçi kitlesi oluşturuyor. Suriye'den Türkiye'ye gelen çocukların büyük bölümü tekdüze işçiliği, hizmet sektörü, mevsimlik tarım işçiliği, çobanlık, insan ticiliği gibi çeşitli işlerde çalışıyor. Bunun yanı sıra zorla evlendirilenler, evlilik için satılanlar, fuhsa zorlanıyor ve dinlencek yapanların sayısının oldukça fazla olduğu belirtiliyor. Çocukların çoğu gündüz 11 saatten fazla ve haftada 6 gün sigortasız ve iş güvencesiz çalıştırılıyor. Çocukları kaçak olarak bulunan çocukların "Polise ihbar" korkusu sınırdışıya daha da ağırlaşıyor.

Öretleri de düşüyor

Türkiye'ye göçenlerinden giderek gelen bu ucuz işgücünün Türkiye'deki işçiler üzerinde baskı yaratarak iş gücü pazarındaki ücretlerin azalmasına da neden oluyor. Pivasa'da Suriyelilerden oluşan iş aidiyetinin farkındaki işverenler sosyal haklar, sigorta, tazminat, işli

Görsel 12: (Birgün, 29 Eylül 2015)

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci çocuklar, yaşamlarını tehdit eden ihlaller ve eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişememe gibi birçok olumsuz koşul ile karşı karşıyadır. Çalışmada örneklem olarak seçilen gazetelerin incelenmesi ve elde edilen bulguların değerlendirilmesi neticesinde Suriyeli mülteci çocukların yer aldığı haberlerin yarısından fazlası (%54,1), çocukların karşı karşıya olduğu bu olumsuz koşullarla ilgilidir. Bunun yanında haberlerde Suriyeli çocukların içinde bulunduğu bu olumsuz koşulların neden ve sonuçlarına ilişkin yeterince arka plan ve bağlam bilgisi verilmediği ve haberlerin çocuk hakları ile bağının kurulmadığı görülmüştür.

Tüm haberler değerlendirildiğinde gazetelere göre farklılıklar göstermekle birlikte Suriyeli mülteci çocukların haberlerde en sık olarak (%85,4) “mağdur çocuklar” olarak temsil edildikleri görülmüştür. Bu durum Suriyeli çocukların zaten içinde bulunduğu olumsuz durumu yansıttığı şeklinde yorumlansa bile; çocukların olumsuz haber konuları içerisinde sıklıkla verilmesi çocukların hak sahibi bireyler olarak değil de; “mağdur” ve “edilgen kitleler” olarak temsilini de güçlendirmektedir. İncelenen haberler içerisinde eğitim konusu ikinci en sık rastlanan tema olmakla birlikte (%46,3); haberler içerisinde eğitim alma hakkına erişememenin nedenlerine, verilen eğitimin niteliğine, engellerinden dolayı eğitime erişemeyen çocukların haklarına ilişkin vurgunun eksikliği önemli bir bulgudur. Suriyeli mülteci çocukların sağlık ve sosyal hizmetlere erişiminde yaşanan sorunlara ilişkin haberlerin oranı da oldukça düşüktür (%17,1). Mülteci çocukların sağlık ve sosyal hizmetlerden yararlanma hakkına ve özellikle engelli ve hasta çocukların haklarına da yeterince yer verilmemekte, çocukların bu haklara eşit şekilde erişimi devletin asli görevi olarak değil de bireysel bir sorun ya da bir trajedi olarak ele alınmaktadır. Ayrıca Türkiye’de Suriyeli mülteci çocuklar arasında çocuk işçiliği önemli bir sorun alanı olmasına rağmen, haberlerde yeterince yer bulamamıştır (% 6,3).

Haberlerin yaklaşık yarısında (%49,8) habere konu olan çocuğun/çocukların görüntülerine yer verilmiştir. Çalışmada çocukların adlarının veya soyadlarının haberlerin %38’inde yer aldığı; çocukların adlarının yer almadığı haberlerde ise yaşadıkları kamp, şehir, anne-baba adı veya okullarının bilgisine yer verilerek kişisel mahremiyetlerine dikkat edilmediği görülmüştür. Özellikle şiddet ya da başka bir travma yaşayan çocukların görüntüleri ve kişisel bilgilerinin paylaşılmasında daha özenli davranılması ve “çocuğun yüksek yararı”nın gözetilmesi önemli bir gerekliliktir. Yine incelenen haberlerin yarısından fazlasında (%52,1) mülteci çocuklarının seslerinin/görüşlerinin yer bulmadığı tespit edilmiştir.

Suriyeli çocuk mültecilerin medyada temsilini konu edinen bu çalışma kapsamında haberlerde tespit edilen en önemli bir diğer sorun alanı da hak temelli bir bakış açısının ve çocuk hakları vurgusunun eksikliğidir. Çalışmada incelenen haberlerde çocukların yaşam hakkı, korunma, eğitim, sağlık ve katılım hakkını ilgilendiren olumsuz koşullara ve ihlallere yönelik bir bilgi yer almasına rağmen; haberlerin tamamına yakınında (% 92,2) çocuk haklarına ve çocukların içinde bulunduğu olumsuz koşulların giderilmesinde devletlerin yükümlülüklerine yönelik bir atf ya da vurgunun olmadığı tespit edilmiştir. Haberlerin sadece %7,8’inde çocuk haklarına değinilmiştir.

Türkiye'nin taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre Türkiye kendi topraklarında mülteci olan tüm çocukların Sözleşme'de yer alan haklardan faydalanması için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu rehber ilkelerinde vurgulandığı gibi medyanın çocuk hakları ihlallerini ve çocukların güvenliğini, onların özel hayatlarını eğitim, sağlık ve sosyal refahlarını ilgilendiren konuları; çocuklara yönelik her türlü sömürüyü kamuoyunda tartışılması gereken konular olarak ele alması temel sorumluluğu bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye Gazeteciler Cemiyeti *Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi* ve Medya Çeşitlilik Kılavuzu da farklılıklarına bakılmaksızın medya içeriğinde çocuklar arasında ayrımcılığı önlemek ve onurlarının korunması konusunda gerekli duyarlılığın gösterilmesi, çocukların güvenliğinin sağlanması ve çocuklarla ilgili suçlarda görüntülerinin ve açık isimlerini kullanılmaktan kaçınılması, etiketler ve sıfatlar yoluyla çocuklarla ilgili yaratılabilecek olumsuz kalıp yargılar konusunda duyarlı bir habercilik anlayışının geliştirilmesi gerekliliğinin altını çizmektedir. Mülteci çocukların korunması, yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve haklarının güvence altına alınmasında hak temelli bir medya anlayışı olumlu rol oynayabilir. Bu amaçla bu çalışmanın bulguları, atıfta bulunulan diğer çalışmalar ve ulusal ve uluslararası gazetecilik bildireleri ışığında mülteci çocuklarla ilgili medya içeriği oluşturulurken gözetilmesi ve dikkat edilmesi gereken noktalar şu şekilde özetlenebilir:

- Medya çocukların haklarını koruyup geliştiren çalışmalar konusunda kamuoyunu bilgilendirici yayınlar yapmalı ve çocuk haklarının korunabilmesi için duyarlılık yaratmalıdır. Bu amaçla mülteci çocukların çocuk olmaktan gelen haklarına duyarlı ve saygılı bir habercilik anlayışının hayata geçirilmesi gerekmektedir.
- Çocukların temel hakları içerisinde yer alan eğitim, sağlık, sosyal hizmetlere erişim, güvenlik, çocuk işçiliği gibi konularda çocukların karşılaştığı hak ihlalleri bireysel sorunlar olarak ele alınmamalı, bu hak ihlallerinin çocuk hakları ile bağı kurularak devletlerin yükümlülükleri hatırlatılmalıdır.
- Mülteci çocuklara zarar verebilecek ve damgalanmasına neden olabilecek yayınlardan ve söylemlerden kaçınılması gerekmektedir. Özellikle şiddet ya da başka bir travma yaşayan çocukların görüntüleri ve kişisel bilgilerinin paylaşılmasında daha özenli davranılmalı, her zaman “çocuğun yüksek yararı” gözetilmelidir.
- Medyanın çocukların ifade özgürlüklerini kullanabilmeleri ve toplumsal yaşama katılabilmelerini sağlayıcı bir araç olma özelliği ve öneminden kaynaklı olarak mülteci çocukların medyaya daha çok katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Suriyeli çocukların kendi sorunlarına ve çözüm önerilerine yönelik görüşlerinin duyurulmasının yanında; bu çocukların kendilerinin de gazete, film ve benzeri ürünleri üretmelerine fırsat verilmelidir.
- Çocuk hakları ve mülteci çocukların hakları ile ilgili çalışan uzman ve sivil toplum örgütlerinin görüşlerine medyada daha sık yer verilmelidir.

Kaynakça

- AFAD (Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı). (2014a). *Geçici koruma altındaki yabancılara ilişkin sağlık hizmetlerinin yürütülmesi genelgesi*. <https://www.afad.gov.tr/UserFiles/File/Mevzuat/Genelgeler/2015-8%20Genelgemiz.pdf> adresinden edinilmiştir.
- AFAD. (2014b). *Türkiye'de Suriyeli kadınlar raporu*. 18. 02. 2016 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/80-20140529154110-turkiyedeki-suriyeli-kadinlar,-2014.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Alankuş, S. (2007). Önsöz: Neden çocuk odaklı habercilik kitabı? S. Alankuş (Haz.), *Çocuk Odaklı Habercilik* içinde (ss. 25-73). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Alice, V. (2015). *UK media representation of Syrian refugees: A focus on the press*. (1st edn, 2015). 18.06.2016 tarihinde https://www.academia.edu/9283960/UK_Media_Representation_of_Syrian_Refugees_A_Focus_on_the_Press adresinden edinilmiştir.
- Ankara'da 36 günlük bebek donarak hayatını kaybetti. (2016, 28 Ocak). *Birgün Gazetesi*. <http://www.birgun.net/haber-detay/ankara-da-36-gunluk-suriyeli-bebek-donarak-hayatini-kaybetti-102059.html> adresinden edinilmiştir.
- Arcan, E. (2011). Medya bağlamında çocuk hakları. M. R. Şirin (Haz.), *Çocuk hakları ve medya el kitabı* içinde (ss. 249-262). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Ardıç Çobaner, A., & Vuran Doğan, Ö. (2012). *Toplum sağlığı ve şiddet: Medya üzerine bir analiz*. Ankara: Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü.
- Ataman, H. (2014). *Yazılı basında ayrımcı söylem, Suriyeli mülteciler*. Hrant Dink Vakfı, Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Dil, Eylül - Aralık 2014 Raporu, 61-105. 10.06.2016 tarihinde www.nefretsoylemi.org adresinden edinilmiştir.
- Atılğan, A., & Atılğan, E. Ü. (2009). *Çocuk hakları paradigması ve çocuk ceza yargılamasına hâkim olan ilkeler açısından Türkiye'deki düzenleme ve uygulamaların değerlendirilmesi*. İnsan Hakları Ortak Platformu için Kapasite Geliştirme Derneği Tarafından Basılan Rapor. <http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/9dfdd3d4a567c66b2bcc15a3482b9e61.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Aygün, E. (2014). Basında otizm ve otizmliler çocukların temsili. M. Gencil Bek (Der.), *Medya çocukluk ve gençlik* içinde (ss. 167-202). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Buchanan, S., Grillo B., & Threadgod T. (2003). *What's the story? Media representation of refugees and asylum seekers in the UK*. Article 19 Foundation. 18.05.2016 tarihinde <https://www.article19.org/data/files/pdfs/publications/refugees-what-s-the-story-.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Çıplak ayakla ekmek peşinde. (2015, 14 Eylül). *Hürriyet Gazetesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/ciplak-ayakla-ekmek-pesinde-30071757> adresinden edinilmiştir.
- ÇOÇA (İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Merkezi). (2015). *Suriyeli mülteci çocukların Türkiye devlet okullarındaki durumu politika ve uygulama önerileri*. 12.04.2016 tarihinde <http://www.cocukcalismalari.org/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-EgitimSistemi-Politika-Notu.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Değirmencioglu, S. (2007). Çocuk hakları penceresinden basın. S. Alankuş (Haz.), *Çocuk odaklı habercilik* içinde (ss. 133-171). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Demir, S. (2014). Çocukların eğitim hakkının medyada temsili: 4+4+4 yasaının basındaki temsili. M. Gencil Bek (Der.), *Medya çocukluk ve gençlik* içinde (ss. 203-222). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Efe, İ. (2015). *Türk basınında Suriyeli sığınmacılar*. SETA. Ankara. 12.04.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20151225180911_turk-basininda-suriyeli-siginmacilar-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.

- Emin, N. M. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi*. SETA. Ankara. 12.04.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20160309195808_turkiyedeki-suriyeli-cocuklarin-egitimi-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- Engelli çocuk iple demire bağlandı. (2016, 18 Şubat). *Radikal Gazetesi*. <http://www.radikal.com.tr/turkiye/engelli-cocuk-iple-demire-baglandi-1513150/> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan Tosun, G. (2007). Çocuklar ve çocuk haklarının medyada temsili. S. Alankuş (Haz.), *Çocuk Odaklı Habercilik* içinde (ss. 172-195). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Erdoğan, M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması yönetici özeti & rapor*. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi- HUGO. 18.02.2016 tarihinde <http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/HUGORAPORTurkiyedekiSuriyelilerToplumsalKabulUyumKasim2014.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Erdoğan, M., & Ünver, C. (2015). *Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri*. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK). Ankara. 17.02.2016 tarihinde <http://tisk.org.tr/tr/e-yayinlar/353-goc/353-goc.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Friedman, E., & Klein, R. (2008). *Reluctant refugee, the story of asylum in Britain*. London: The British Library.
- Gencil Bek, M. (2011). Medyada çocuk hakları ve etik ilkeler. M. R. Şirin (Haz.), *Çocuk hakları ve medya el kitabı* içinde (ss. 23-59). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Göker, G., & Keskin, S. (2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınındaki temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 41 / Güz, 229-256.
- Göktuna Yaylacı, F. & Karakuş, M. (2015). Perceptions and newspaper coverage of Syrian refugees in Turkey. *Migration Letters*. 12 (3), 238-250.
- Gündem Çocuk Derneği. (2015). *Türkiye'de çocuğun yaşam hakkı ihlal verileri*. 18.04.2016 tarihinde <http://www.gundemcocuk.org/wp-content/uploads/2016/04/2015CocugunYasamHakkiIhlalVerileri.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Herkes eve onlar okula. (2015, 02 Eylül). *Hürriyet Gazetesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/herkes-eve-onlar-okula-30211689> adresinden edinilmiştir.
- Hodgkin, R., & Newell, P. (2003). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı*, Ş. Akipek (Çev.). UNICEF. 17.02.2016 tarihinde <http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/items/show/701> adresinden edinilmiştir.
- HRW (Human Rights Watch). (2015). "Geleceğimi hayal etmeye çalıştığımda hiçbir şey göremiyorum" *Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişimini önündeki engeller- Kayıp bir nesil olmalarını önlemek* tarihinde https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/turkey1115tu_web.pdf adresinden edinilmiştir.
- ICAR (The Information Centre about Asylum and Refugees in the UK). (2004). *Media image, community impact assessing the impact of media and political images of refugees and asylum seekers on community relations in London*. 10.05.2016 tarihinde <http://icar.livingrefugeearchive.org/micifullreport.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Isınırken öldüler. (2016, 13 Şubat). *Yeni Şafak Gazetesi*. <http://www.yenisafak.com/isinirkenolduler-2483730> adresinden edinilmiştir.
- Kanat, K. B., & Üstün, K. (2015). *Turkey's Syrian refugees*. Report no: 49. 18.02.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20150428153844_turkey%E2%80%99s-syrian-refugees-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- Kaya, İ., & Yılmaz Eren, E. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki durumu*. Rapor no: 50. İstanbul: SETA

- Yayınları. 18.04.2016 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20151230134459_turkiyedeki-suriyelilerin-hukuki-durumu-pdf.pdf adresinden edinilmiştir.
- Kolukırık, S. (2009). Mülteci ve sığınmacı olgusunun medyadaki görünümü: Medya politikası üzerine bir değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 1-2.
- Koman, E. (2016). Suriyeli mülteci çocuklar ve engellenen eğitim hakkı. *Heinrich Böll Stiftung Derneği Derneği Alternatif Dergisi*, İstanbul: 2 (4-8). 11.03.2016 tarihinde https://tr.boell.org/sites/default/files/alternatif_02_web_tr.pdf adresinden edinilmiştir.
- Mutlu, Y., & Kırımsoy, E. (2016). *Bulanık mekanlarda gölgede kalanlar Suriyeli mülteci çocuklar ve vatansızlık riski araştırma raporu*. Gündem Çocuk Derneği. Ankara. 18.02.2016 tarihinde <http://www.gundemcocuk.org/belgeler/yayinlarimiz/kitaplar/Suriyeli-Multeci-Cocuklar-Ve-Vatansizlik-Riski-Raporu.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Odman, T. (2008). Çocuk hakları bağlamında çocuk mülteciler. Mersin: Çağ Üniversitesi.
- Ongun, Ö. (2014). Uluslararası habercilik ve söylem: Türkiye'deki gazetelerin Suriye iç savaşını yansıtmaya biçimleri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 20, 77-97.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu*, K. İnal (Çev.). Ankara: İmge Yayınevi.
- Resmi Gazete. (2014). *Geçici koruma yönetmeliği*. 12.04.2016 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Savaş mağduru 'minik çıraklar'. (2015, 09 Kasım). *Radikal Gazetesi*. <http://www.radikal.com.tr/gaziantep-haber/savas-magduru-minik-ciraklar-1469632/> adresinden edinilmiştir.
- Save The Children. (2005). *Çocuk hakları programlaması, Uluslararası Save The Children Birliği üyeleri için bir rehber*. [http://www.gundemcocuk.org/belgeler/yayinlarimiz/ceviriler/%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Programlamas%C4%B1%20\(Hak%20Temelli%20Yakla%C5%9F%C4%B1mlar%C4%B1%20Programlamaya%20Uygulama%20Yollar%C4%B1\).pdf](http://www.gundemcocuk.org/belgeler/yayinlarimiz/ceviriler/%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Programlamas%C4%B1%20(Hak%20Temelli%20Yakla%C5%9F%C4%B1mlar%C4%B1%20Programlamaya%20Uygulama%20Yollar%C4%B1).pdf) adresinden edinilmiştir.
- Serdaroğlu, C. (2014). Suça karışmanın temsilinde yıpratılan çocukluk. M. Gencel Bek (Der.), *Medya çocukluk ve gençlik*, içinde (ss. 65-99). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sermayenin yeni köleleri: Sığınmacı çocuk işçiler. (2015, 29 Eylül). *Birgün Gazetesi*. <http://www.birgun.net/haber-detay/sermayenin-yeni-koleleri-siginmaci-cocuk-isciler-90440.html> adresinden edinilmiştir.
- Suriyeli babanın down sendromlu çocuğuna yardım talebi. (2015, 12 Kasım). *Radikal Gazetesi*. <http://www.radikal.com.tr/mardin-haber/suriyeli-babanin-down-sendromlu-cocuguna-egitim-talebi-1471139/> adresinden edinilmiştir.
- Suriyeli çocuklar ekmeklerini çöpten çıkartıyor. (2015, 10 Kasım). *Radikal Gazetesi*. <http://www.radikal.com.tr/turkiye/suriyeli-cocuklar-ekmeklerini-copten-cikartiyor-1448409/> adresinden edinilmiştir.
- Suriyeli çocukların karne sevinci. (2016, 04 Şubat). *Yeni Şafak Gazetesi*. <http://www.yenisafak.com/foto-galeri/suriyeli-cocukların-karne-sevinci-popup-2003148> adresinden edinilmiştir.
- Suriyeli iki çocuk sopa ile dövülerek öldürüldü. (2015, 20 Kasım). *Radikal Gazetesi*. <http://www.radikal.com.tr/turkiye/suriyeli-iki-cocuk-sopayla-dovulerek-olduruldu-1476506/> adresinden edinilmiştir.
- TTB (Türk Tabipleri Birliği). (2014). *Suriyeli sığınmacılar ve sağlık hizmetleri raporu*. Türk Tabipler Birliği Yayınları, Ankara. 25.04.2016 tarihinde <https://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacirpr.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye'de Suriyeli çocukların 4'te 3'ü okula gidemiyor. (2015, 10 Ekim). *Hürriyet Gazetesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/turkiyede-suriyeli-cocukların-4te-3u-okula-gidemiyor-40012133> adresinden edinilmiştir.

- Türkiye'den hasta olduğu için sınırdışı edilen bebek uçakta yaşamını yitirdi. (2016, 06 Ocak). *Birgün Gazetesi*. <http://www.birgun.net/haber-detay/turkiye-den-hasta-oldugu-halde-sinir-disi-edilen-bebek-ucakta-yasamini-yitirdi-99923.html> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGC). (2016). *Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu*. 18.02.2016 tarihinde <http://www.tgc.org.tr/bildirgeler/medya-ve-cesitlilik-kilavuzu.html> adresinden edinilmiştir.
- UNCHR. (2016). *Sık Sorulan Sorular*. 18.02.2016 tarihinde http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/s%C4%B1k_sorulan_sorular.pdf adresinden edinilmiştir.
- UNICEF. (2007). *Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları hak temelli perspektif*. Unicef Dublin Teknoloji Enstitüsü.
- UNICEF. (2011). *Türkiye'de çocukların durumu raporu*. 18.02.2016 tarihinde <http://unicef.depar yazilim.com/files/bilgimerkezi/doc/sitan-tur-2011.pdf> adresinden edinilmiştir.
- UNICEF. (2012). *Türkiye'de çocukların ve gençlerin durumu raporu*. 18.02.2016 tarihinde <http://unicef.depar yazilim.com/files/bilgimerkezi/doc/sitan-tur-final-2012.pdf> adresinden edinilmiştir.
- UNICEF. (2015a). *Türkiye'deki Suriyeli çocuklar bilgi notu*. 18.03.2016 tarihinde http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Kas%C4%B1m%202015.pdf adresinden edinilmiştir.
- UNICEF. (2015b). *Syria crisis education factsheet*. Middle East and North Africa out-of-School Children Initiative. New York: UNICEF. 18.02.2016 tarihinde http://www.oosci-mena.org/uploads/1/wysiwyg/150313_syria_factsheet_english.pdf adresinden edinilmiştir.
- UNICEF. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli çocuklar bilgi notu*. 18.02.2016 tarihinde http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Kasim%202015.pdf adresinden edinilmiştir.
- Üstündağ, E., & Özmen, K. (2007). Çocukları görünür kılmak için. S. Alankuş (Haz.), *Çocuk odaklı habercilik* içinde (ss. 224-247). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- van Dijk, T. (1999). Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları. M. Küçük (Der., Çev.), *Medya iktidar ideoloji* içinde (ss. 271-312). Ankara: Ark Yayınları.
- van Dijk, T. (2007). Medya içerikleri bir söylem olarak haberin disiplinler arası çözümlenmesi. G. Ş. Atabek & Ü. Atabek (Der.), *Medya metinlerini çözümlemek içerik göstergebilim ve söylem çözümleme yöntemleri*, içinde (ss. 164-177), Ü. Atabek (Çev.). Ankara: Siyasal Yayınevi.

İlticanın Yapısökümcü Felsefesi: Konuksevermezlik Sorunu

Şevki IŞIKLI*

Öz

Bu metinde, Derrida'nın "Konuksevermezlik (Hostipitality)" adlı eserindeki görüşleri, iltica ve mültecilik sorununa tatbik etmek ve bu yolla ilticanın felsefesini serimlemek amaçlanmıştır. Metinde, dipnotta¹ verilen çeviri referans alınmakla birlikte Derrida'nın yapısöküm görüşlerini etik ve politika bağlamında tartışan eserlere atıf yapılmış, kısa metinler olarak konukseverliğin yerel kültürdeki dilsel pratiklerine, örneğin özdeyiş ve atasözlerine yer verilmiştir. Yapılan soruşturmada görülmüştür ki iltica ve mültecilik sorunu, ne politik ne etik ne de kültürel, aksine bunların toplamından fazlasını içeren olasılık genliğidir.² İltica talebiyle başlayan mülteciliğin, yapısökümcü tekniklerle çözümlendiğinde, hem dilsel hem de politik ikilemler içerdiği görülmektedir. Eğer "bir sorun olarak mültecilik" aşılacak isteniyorsa iki değerli karşıtlıklar tarzında düşünmenin açmazları görülmeye, çok değerli mantığa başvurarak tümüyle başka türlü düşünmeye, sistem düşüncesi terk edilerek Derrida'nın önerdiği gibi, "düşünülmemeye" başlanmalıdır. Derrida'nın işaret ettiği konukseverlik (hospitality) ile düşmanlık (hostility) arasındaki küçük dilsel ayırım, konukseverlik düşüncesinde bastırılmış bir konuksevermezliğin mevcudiyeti üzerine düşünmeye, özellikle de iltica ve mültecilik, göç ve göçmen politikası, sınırlar ve evrensellik sorunlarıyla ilgilenen hatta konukseverliğiyle tanınmış olan herkesi yeniden düşünmeye davet eder. Her birinde cevabı aranan asıl soru şudur: Konukseverlik mümkün müdür?

Anahtar kelimeler: Konukseverlik, Konuksev(er/mez)lik, İltica, Mülteci, Derrida, Yapısöküm, Mültecilik Felsefesi.

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, sevki.isikli@marmara.edu.tr

1 Derrida, J. (1999a). Konuksev(er/mez)lik, Ferda Keskin ve Önay Sözer (Çev.), *Pera Peras Poros: Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma* içinde, (ss.43-71). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

2 Olasılık genliği: Gözlem düzeyindeki fiziksel entiteler için mümkün olmayacak biçimde birbirini dışlayan farklı ihtimallerin aynı durum uzayında yer almasına verilen addır. Olasılık genliği üzerindeki herhangi bir işlem, genlik içindeki çelişik entitelerden birinin gözlem düzeyine yükselmesine, diğerlerinin kalıcı biçimde yok olmasına yol açar. Burada varlık ve yokluk arasındaki fark, gözlemcinin konumlandırılmışlığına bağlıdır.

Deconstructive Philosophy of Asylum: Matter of Hostipitality

Abstract

This article aims at applying Derrida's views displayed in his work "Hostipitality" to the issues of asylum and refugee and also providing an exposition of the asylum's philosophy by this way. In the text, in addition to taking into consideration the translation indicated in the deepnote, texts that discuss Derrida's views on deconstruction in the context of ethics and politics are also referred to and hospitality's linguistic practices in the local culture (Turkish culture) such as aphorisms and proverbs are revealed as short texts. The exploration held illustrates that the matter of asylum and refugee is neither ethical nor political nor cultural, on the contrary it is the probability amplitude (or state vector) which includes more than their collocations. When resolved through deconstructive techniques, being a refugee, which starts with seeking asylum, seems to include both linguistic and political aporias. In order to overcome "refugeeism as a problem", the aporias of binary/oppositional thinking should be perceived, totally-originally different thinking should be appealed within the multi-valued logical thinking and it should initiate "thinking the unthinkable" as Derrida suggests by abandoning the system thought. The small linguistic difference between hospitality and hostility pointed out by Derrida invites to re-think on the presence of hostility suppressed in the concept of hospitality, and invites to reconsideration those who are dealing with especially the matters of asylum and refugeeism, migration and policy of migration, ends and universality and even those known as hospitable. The main question whose answer is sought in all of them is as such: Is hospitality possible?

Keywords: Hospitality, Hostipitality, Asylum, Refugee, Derrida, Deconstruction, Philosophy of Refugeeism

Giriş: Kozmopolitanizm, Mültecilik ve İlticanın Topografyası

Immanuel Kant, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme* (1960) adlı eserinde, "kozmpolitanlık (dünya vatandaşlığı)" adlandırmasıyla herkes için farklı ülkelerde hoşgörülme hakkı, eserine verdiği "deneme" adıyla da bir ideal arayışında hatalı yorumlarına karşı hoşgörülme hakkı önermişti. İltica ve konukseverlik sorununa kalıcı çözüm arayan Kant, bir yandan devlet yöneticilerini, filozofların ebedi barış önerilerini dikkate almaya davet etmekte, diğer yandan ise dünya vatandaşlığının bir ideal arayışı olduğu şerhini koymaktaydı. İlticanın başlangıç koşullarında savaş, silah, ordu ve polikayı gördüğünde, dostane komşuluk ilişkisi kurabilmek ve ebedi barışı temin edebilmek için başka ulusların iç işlerine müdahil olmama, vatandaşları kendi devletlerine karşı kışkırtmama, silahsızlanma, düzenli orduları aşamalı olarak kaldırma, silah üretimi için borçlanmama ve sınırları silme gibi önerilerde bulunmuştu (Kant, 1960, ss. 9-15). Dünya vatandaşlığının koşullarını ve olanaklarını soruşturan Derrida ise *Hostipitality (Konuksev[er/mez]lik)* adlı metnin girişinde, Kant'ın konukseverlikle ilgili iki tespitini başlangıç önermesi yapar: a) "İnsanseverlikle değil, hakla ilgileniyoruz." b) "Dünya vatandaşlığı hakkı, genel geçer konukseverlikle sınırlandırılmalıdır" (Derrida, 2000a, s. 3). Yapısökümcü tarzda bir başlangıç, "mültecilik durum tasviri" ile başlamalı ve çözümlenme işi, bu tasviri metin üzerinden yürütülmelidir. Derrida, bu metindeki ve sözcüklerdeki

içsel çelişkileri ve bastırılmış anlamları fark etmemizi sağlayarak yol alır. Öyle ki konukseverlikten konuksevmezliğe geçiş, “konuksev(er/mez)lik” sözcüğündeki eğik çizgiyle birbirinden ayrılmış eklerden yalnızca birini seçmekle gerçekleşir.

Konuksev(er/mez)lik, bir metin çözümleme işi olduğu kadar, politik bir çözümlerdir. Konukseverlik, siyaset felsefesi ve siyaset bilimciler için, özellikle Kant’a yaslanan cumhuriyetçi siyaset felsefeleri için de özel bir metin niteliği kazanmıştır. Kant’ın aşağıda zikredilen düşüncelerine dayanan Avrupa Birliği, konukseverlik ikilemini, mültecileri sınırlarının dışında, dışarıdaki bir içte, örneğin Türkiye’nin içinde tutma kararını, bir kararlılık olarak sürekli sürdürmek zorunda kaldığında yaşamaktadır. Konukseverlik kültürel ve kişisel bir pratik olmaktan öte, toplumsal ve politik kararlar, sınır ihlalleri, ötekiyle birlikte bulunuş, özdeşliğinin tehdit edilmesi gibi bir dizi gerçek gündeme tümüyle yeni biçimde aktarılmayı ziyadesiyle hak ediyor. Konukseverliği Kant da irdelemiş, onu komşuya karşı düşmanlık bağlamında ele almıştı (Kant, 1960, s. 17). Fakat bugün “Beni konuk eder misin?” sorusunun mekânı (topos), Kant’inkinin karşı tarafına geçmiş durumda. Zira Kant’ı, emperyalistlerin işgal ettikleri topraklarda yabancı bir misafir olarak kabul görme taleplerinin etiğinden bahsederken buluruz (Kant, 1960, s. 26). Kant’a göre sömürgecilik, konukseverlik yasalarını kötüye kullanmaktadır; çünkü bir sömürgeci, ötekine ait bir toprakta misafirlik hukukunun ötesine geçerek yenik düşmüş bir halka egemenliğini dayatmaktadır (Stocker, 2006, s. 335).

Günümüzde demokrasi savunucularının savaş arenasına dönen Orta Doğu’dan kaçıp yaşamın kutsallığını sürdürmeye çalışan göçmenler, Doğu Avrupa’da Batı’nın kapısını çalmış, “Bizi misafir eder misiniz?” diye soruyorlar; içeri alınmaya zorluyorlar. Tam da burada talebin mekânı yer değiştiriyor; fakat iç ve dıştakiler aynı kalıyor. Mültecilerin Türkiye’de kalması için yaptıkları fedakarlığı (!) dikkate aldığımızda, Avrupalıların konukseverlik düşüncelerini analiz etmek için fazladan bir “olay” a daha sahip oluruz. Konukseverlik, savaş ve göç, kıtlık ve sürgün, yerinden yurdundan edilme yahut da göçe zorlanma söz konusu olduğunda iltica ve mültecilik moduna bürünür. Bir konuk olarak mülteciyle girdiğimiz diyaloga ad olur. Bir yöntem olarak yapısökümü, Kant’ın tasvirindeki mevcut durumu, parçalara ayırma (deconstruction/yapısöküm) yoluyla ve yeniden bir araya getirme (reconstruction/yeniden inşa) ümidiyle ele alır. Yapısöküm felsefesinin ulaştığı noktada tekil, üniter, indirgenemez ve a-tomik parçaların bulunamamış olması, “aynı parçaları” kullanarak yeni biçimler ortaya koyma arzusunun sorunsuzca sürdürebilme ümidini kesintiye uğratır.

Yapısöküm Tatbikatı Olarak Konuksevermezlik

Sim, “Mafyayla yapısöküm arasındaki fark nedir?” diye sorarak başlar Derrida’nın Marx okumasını yorumlamaya. Cevap artık bilinmektedir: “Mafya reddetmeyeceğimiz, yapısöküm ise anlayamayacağımız bir teklifte bulunur” (Sim, 2000, s. 9). Aslında yapısökümle ilgili sık karşılaşılan bu anlaşılmazlık etiketi, onu daha popüler hale getirmekten başka gerçek bir zorluğa işaret etmez. Naas’ın aşağıda alıntıladığım metninde olduğu gibi, çoğu zaman sahip olmamız gereken tek yetenek, klasik mantıksal bakış açısından beslenen iki değerli karşıtlıklar biçiminde

düşünmekten uzaklaşmak, onu bir süreliğine, metin bitinceye kadar en azından, paranteze alabilmektedir:

Tarihsel bağlamı, metnin özgün dilini, örtük kabullerini ve önvarsayımlarını vurgulayan, yıllarca kabul görerek onurlandırılmış, saygın yorumların ve derinlikli çalışmaların protokolü uyarınca okumak ve daha sonra, yazarın bilinçli sunuşunun ve niyetinin ötesinde metni düzenleyen başka bir mantığı keşfetmek için okumaktır (Naas, 2006, s. 249).

Derrida, bir şeyin yapısını sökmeye giriştiğinde, o konudaki geleneği yeniden düşünmeye (sorgulamaya), ardından da imzalamaya yani “sorgulanmış benimseme veya reddé” davet eder. Bir benimseme imkânını açık tutsa da mevcut sorunlardan geçmişi sorumlu tutma ciddiyetinden bir miktar bile uzaklaşmaz. Metinleri kendilerine karşı okuma ve düşünceleri kendi silahıyla vurma gibi zekice bir plan işleten yapısökümcülük, bu yüzden “yerleşik alışkanlıklara inancın geri döndürülemeyecek biçimde yok olduğunu iddia eden bir hareket” (Sim, 2000, s. 22) olarak kabul edilir. Metinlerin kendi silahıyla vurulabileceği fikri, tüm metinlerde “herhangi karşıt ikilikteki elemanlardan birisinin her zaman diğerine göre imtiyazlı [olduğunun]” (Rabinson ve Groves, 2012, s. 162) keşfiyle ortaya çıkmıştı. Derrida’ya göre, Batı dillerindeki tüm metinler iki değerli (binary) karşıtlıklar mantığına dayanır, karşıt iki değerden birini merkeze yerleştirip mücadele edeceği “öteki eşi”, çevreye fırlatır. İki değerli karşıtlıklardan bazıları şöyle sıralayabiliriz: **Erkek-kadın**, **aydınlık-karanlık**, **akıl-duygu**, **varlık-yokluk**, **efendi-köle**, **melek-şeytan**, **ödül-ceza**, **beyaz-siyah**, **doğru-yanlış**, **ben-öteki**, **öğretmen-öğrenci**, **tanrı-kul**, **yöneten-yönetilen**, **dost-düşman**, **sonsuz-sonlu**, **zeki-apтал**, **güzel-çirkin**, **sevap-günah**, **iç-dış...**

Kolayca tespit edilebilen karşıt kavramların sayısı neredeyse sonsuzdur ve tüm entelektüel disiplinler bu ikili karşıtlıklar mantığını barındırır. Estetik, bilgi ve bilim, din, siyaset, pedagoji, varlık vb. tüm entelektüel metinler, ayrıca bu karşıtlıklar yüzünden yapısöküme müsait bulunurlar ve karşıtlardan birini, yeterli gerekçe olmaksızın imtiyazlı hale getirirler. Tüm Batı metafiziği Derrida’ya göre, mezkur ikiliklerden birincileri imtiyazlı kılmış (vurgulanmış), ikincileri ise yok edilmesi gereken düşmanlar listesine dahil etmiştir. Değil mi ki “Her şey zıddıyla kaimdir.” Değil mi ki kötülük olmasa iyilik, çirkin olmasa güzellik, yönetilen olmasa yöneten, günah olmasa sevap, yanlış olmasa doğru olmazdı. İkinciller listesi, aynı zamanda ötekiler listesidir ve zaten esas olan birinciler listesinin varlığını teminat altına almak için sonradan üretilmiş ekler (supplement) gibi görünmektedirler. Derrida için bu bir “hatalı kimlik” meselesidir. “Buradaki hata, metnin dışında ona tek ve sabit bir anlam veren bir şey bulunduğu varsayımından kaynaklanır” (Rabinson ve Groves, 2012, s. 162). İmtiyazlı kavramlar, toplumsal ve kültürel hiyerarşileri üreten sistemlere “sızarlar”. Tam da bu noktada Derrida bir peygamber gibi, mevcut anlamların egemen kültürel ve politik ideolojiler tarafından “istikrar kazandırılmış anlamlar” olduğunu, iktidarın keyfini sürmek için keyfice ürettiğimiz kurgulardan başka, dışarıda öylece duran ve keşfedilmeyi bekleyen bir gerçekliğin var olmadığını veya gerçeğin verili olmadığını bize hatırlatır, okurlarını gerçeği yeniden inşa etmeye davet eder. Hatırlatma yoluyla yapıyı sökmek işi; metinlerdeki örtük çelişkileri (aporia) ve anlam kaymalarını kazıyıp ortaya çıkarmayla, okuma davetine icabet etmek ise yeniden yazmayla birlikte yürür.

Bir metin yapısöküme tabi tutulduğunda, “kendisini sunduğu terimler” ile tarihsel bağlamı ve özgün dili göz önünde bulundurulur. Fakattaşdığı örtük kabuller ve sayılılar açığa çıkarılmaya, yazarın söylemek istediklerinin ötesinde gizlemek istediklerini bulmaya, metni düzenleyen başka bir mantığı keşfetmeye çalışılarak okunur. Üstelik yıllarca kabul takdir edilerek, alıntılanarak, atıf yapılarak onurlandırılmış saygın yorumların protokolü uyarınca okunur (Naas, 2006, s. 249). Derrida’ya göre, ikili karşıtlıklar biçimindeki düşünme tarzından türemiş olan sabit tözler, gerçekte yoktur. Derrida, bu mevcut-olmayan mevcudiyetlerden merkezin yokluğu (merkezsizlik) düşüncesine ulaşır. Burada yeni bir görev belirir: Mevcut merkezlerin varlığının açıklanması gerekir. Derrida’ya göre merkez, üretilmiş bir düşüncedir. Öyleyse sabit tözler, cevherler gerçekte yoktur. Cevherin olmaması, merkezi bir cevherin de olmadığı anlamına gelir. Aslında merkezin, her zaman muhit bir çevre tarafından merkez haline getirilmesi yüzünden, gerçekte kendi başına bir merkezin mevcut olmadığını gösterir. Derrida’nın açıkça ilan ettiği şey, Batı metafiziğinde merkez addedilen tüm kavramların, karşıtına ihtiyaç duyduğu gerçeğidir (Işıklı, 2012, s. 100).

Konuksev[er/mez]lik metnini okuduğumuzda Derrida’nın, dışsal-olgusal gerçekliğe tekabül etmeyen kavramlar (konstrüksiyonlar) nedeniyle “metafizik” olarak nitelendirdiği Batı düşüncesinin yapısını sökerken (de-construction) buluruz. Öyleyse konukseverlik, bir düşünce sisteminin işidir. Okuma bittiğinde, Derrida’nın sökümden elinde kalan malzemelerle daha kullanışlı yapılar kurmak için yine Batı düşüncesinin geçmişine yolculuk yaptığı anlaşılır. Derrida’ya göre “konuksev(er/mez)lik” aporiasını aşmak için geçmişe; fakat bastırılan, yaşam hakkı tanınmamış, ötekileştirilmiş, tehir edilmiş bir geçmişe dönmemiz gerekir. Derrida’nın sık geri dönüşleri, *flashback* modunda gerçekleşir. Sürekli arkaya bakarak yazmak, biliyoruz ki Heidegger’den miras kalmış bir entelektüel tutumdur. O miras; eski soruları sürekli yeniden soran ve mevcut cevapların sıkıntısını, eski cevaplarda sahne arkasına itilenleri sahneye davet ederek çözüm bulmaya çalışan bir soruşturma tekniğidir (Heidegger, 1998).

Yapısöküm, kendini “öteki”nden ayırarak kimlik ve benlik edinen bir düşüncenin yapısını, “Özdeşlik, aslında özdeş-olmamadır” diyen özdeş-sizlik hipotezini (Işıklı, 2012, s. 104) işe koşarak bozabilir. Heidegger için geçerli olduğu gibi, Derrida için de geçerli olan görüş, Batı düşüncesindeki özdeşliğin temelde “ayrım”a dayandığını gösterir (Heidegger, 1997, s. 9). Yapısökümcü bir teşebbüs eğer “kendi kendisiyle özdeş” görünen bir yapının “içsel ayrım” taşıdığını gösterebilirse başarıya ulaşabilir. Ayrım; öteki, başkası, yabancı statülerinin tümünü taşır; çünkü Derrida düşüncesinde dili dil yapan şey özdeşlikler değil, ayrımlardır (Derrida, 1999d). Kendini Doğudan ayırarak inşa etmiş Batılı özne, ötekini kavramak istiyorsa (Şarkiyatçılıkta yapıldığı gibi), kendi özdeşliğini muhafaza eden tutumunu terk etmelidir. Derrida, mevcut durumda işe yarar sonuçlar çıkarabilmek için “ben” ile “öteki” arasına konumlandırılan ayrımların silinmesini zorunlu bir koşul olarak önerir. Ne var ki mültecileri kampta, içerideki yalıtılmış hücrede tutan Avrupa düşüncesi, Derrida’ya da ilgisizdir.

Yapısökümün niçin “anlayamayacağımız bir teklifte bulunduğu” sorusuna cevap ararken Derrida’nın, “sorumusuz bir karamsarlık yaymakla” itham edildiğini hatta bazıları tarafından Derrida’nın metin çözümleme biçiminin “sonsuz, haince ve korkutucu” (Sim, 2000, s. 10) bulunduğunu hesaba katmalıyız.

Derrida'ya göre her bir konukseverlik olayı, ötekini ve ötekinin içeri davet edilmesini mümkün kılacak yaratıcı bir dil icat etmelidir. Buradaki dil icadıyla Derrida, kendi yaşamında göstermeyi denediği “ötekiyle sanatsal ve şiirsel bir karşılama” durumu yaratmaya çalışmaktadır. Sanattaki belirlenmemişliğe yoğunlaşarak geçmişin belirleyiciliğinden kurtulma gayreti, biliyoruz ki Heisenberg'e itimat ederek Heidegger'in açtığı bir patikadır (Heidegger, 2003). Naas, “Yapıbozum hoş karşılamadır ve yapıbozum konukseverliktir.” diye yazar (Naas, 2006, s. 247). Bu söz ancak yapışökümün kesinsizlik, geçicilik, bağlamsallık, gelenekle mücadele, geçmiş tarafından belirlenmeme gibi niteliklere sahip olursa tutarlı olabilir. Zaten Derrida'nın tartıştığımız konukseverlik düşüncesi, geleneğin sahip çıkmadığı, var etmediği, hayat hakkı tanımadığı veya belirlemediği “her türlü ötekine” karşı bir konukseverlik pratiğini yeniden inşa eder.

Derrida'ya göre geleneksel, bilimsel, teknik, hukuki ve politik düzenlemelere sadakat göstererek yahut da itaat ederek “konuksever” olunamaz. Konukseverliğin koşulu, koşulsuzluktur. Derrida'nın izini sürdüğü bu koşulsuzluk ise Kant etiğinden tevarüs edilmiş ve “kategorik imperatif” olarak adlandırılmıştır. Kant'ın özgür istencini baskı altında tutan ihtiyat, hesaplama, temkin, hukuk gibi her türlü dışsal erek, Derrida etiğinde de dışlanır. Kant, bir eylemin etik olabilmesi için onun hiçbir etki veya dışsal erek tarafından belirlenmemiş olmasını, başka bir ifadeyle özerkliğini zorunlu görür (Kant, 2002, s. 80). Eğer bir eylem kâr-zarar hesabıyla gerçekleştiriliyorsa orada etikten değil, temkinden bahsetmek daha uygun olur. Orada kategorik imperatifin değil, hipotetik imperatifin izine rastlarız.

Derrida, koşulsuz konukseverliğin etki alanını genişletmek arzusuyla “Bütün bir siyaset buna bağlı [olmalı] ve bütün bir etik bunun içinde belirlen[melidir].” (Derrida'dan akt. Naas, 2006, s. 246) diye yazar. Bir yandan konukseverlik etiğini tartışırken diğer yandan siyaseti de konukseverlik sorunu bağlamına aktarır. Derrida, 90'lı yıllar boyunca aşağıda zikredilen birçok politik konunun sorunsallaştırılmasına (felsefi bir sorun haline getirilmesi üzerine) kafa yormuştu (Direk, 2012).

Eşikteki Yabancı: İltica Talebi Anının Çözümleşi

Derrida, *Of Hospitality* (Konukseverlik Üzerine) adlı eserin hemen girişinde yabancı sorusunun/sorununun yabancının sorusu/sorunu olup olmadığını sorar (Derrida ve Dufourmantelle, 2000, s. 3): Dışarıdan gelen soru[n]. Dışarı, yaban, yabancı, yabancı... Sözcüğün sahiplendiği “-cı” eki, “ayakkabıcı”da olduğu gibi, sürekli bir birlikteliği, o işi yapmasa da onunla tanımlanabilir bir iyeliği taşır. Yabancı yerleşik hale gelse de sınırın ötesindeki bir ülkede, yabancılığını terk edemez. Yabancı, kendi ülkesinde kaldığı müddetçe kendisi için yabancı olmaz; fakat kendi ülkesinde kaldığı halde yine de başka bir ülkedekiler için yabancıdır.

Derrida, *Hostipitality* (Konuksev[er/mez]lik) metninin yayımlanmasından kısa bir süre sonra Derrida'dan konukseverliğin gelen kişinin, öncelikle adının sorulmasıyla başlayan bir sorgulamadan mı ibaret olduğu yoksa sorgusuz sualsiz buyur etmekten mi başladığı sorusuna ayrıntılı yanıt vermesi talep edilmişti. Derrida'ya konukseverliğin zorunlu koşulları sorulduğunda, “Konukseverlik ötekine hitap ederken (...) onu onaylamaya dayanır.” (Derrida'dan akt. Naas, 2006,

s. 244) diye söyler. Buradaki onaylama, örneğin “Kimsin?” diye adını sorarken bu anın, bir polis sorgulamasına, tahkikata veya sınır kontrolüne dönüşmesine meydan vermeden onaylamadır.

Eşikteki yabancı, eşiği geçebiliyor, aynı şekilde bir sınır olarak eşik geçilebiliyor olmalıdır, aksi halde içerisi içeri olamaz. Derrida, “İçinde yaşanılabilir bir bina veya ev ortamı inşa etmek için bir ‘açılır’a, kapı ve pencereye de ihtiyaç duyarsınız, dış dünyaya bir geçiş bırakmak zorundasınız. Bir kapı veya penceresi olmayan hiçbir ev veya bir iç yoktur.” (Derrida & Dufourmantelle, 2000, s. 61) diye yazar. Açılır-kapanır bir geçiş, örneğin kapı ya da gümrük, evin efendisi için, evde olmak ve evde kendi kendisiyle dolayımı bağlamında, evde oturabilir olmak için zorunludur. “İçe erişim veya girme olanağı”, bir ortamın birine ev olabilmemesinin de koşuludur. Ortama kimin izinsiz erişimi varsa, kim ortamın kapı bekçiliğini yapıyorsa, o ortam ona aittir.

Derrida’nın “ötekine yer açacak art alanları yaratmaya çalıştığı” (Çoban, 2015, s. 156) konuksev(er/mez)lik aporiasının politik okunuşu, “göçmenlere ve mültecilere nasıl davrandığımız” (Strocker, 2006) sorusuyla ilgili bir iz sürmeye dönüşür. Metne göre, “Daha konukseverliğin ne olduğunu bilmiyoruz” (Derrida, 1999a, s. 51). Gayri ihritari, Derrida’nın bu sözü, Modern Batı Medeniyeti için söylediği düşünülür. Konukseverlikle tanınmış Doğu toplumlarında, örneğin Türkiye’de konukseverliğin koşulları, Türkçenin konuksev(er/mez)lik aporiasını nasıl düğümlendiği/çözümlendiği üzerine yeterince durulmamış görünmektedir. Örneğin 2011 yılından beri 2 milyon 800 bin mülteciye ev sahipliği yapan bir dil ve toplumda, mültecilerin hem fiziksel hem de metafiziksel şiddet ve dışlanmanın aşırı uçlarından korunma, üç günlük misafirlik bu zaman zarfında aşılmasıyla bağışlanabilme ve evin içinde dolaşmak izni taleplerinin hoşgörüsüyle karşılaşma durumları yeterince çözümlenebilmiş değildir.

Bu durum, Derrida’nın konukseverlik-konuksevmezlik ikilemini bir arada tuttuğu aşağıdaki yapısökümcü faaliyetine ne kadar direnç gösterebilir? Aşağıdaki okuma-yazma girişimine eşlik eden başka sorular da var. Örneğin “Konuksev[er/mez]lik” metni, bize neyi bildirmeyi vaat edebilir? Açmazları göstermeyi mi? Eşikte durarak yapılabilen içeri ile dışarı arasında kapı bekçiliğinin izini sürebilmeyi mi? Kapı bekçiliğinin metafiziksel koşullarını, sınırlarını ya da cümle içinde bastırılmış anlamları görebilmeyi mi? Söylenmesine rıza gösterilmesi, Derrida tarafından kökensel olmayan bir yapıyı yani yapılmış; fakat bu yüzden de yine yeniden yapılabılır bir kontrüksiyonu göstermeyi amaçlar. “Davet etmek” edimi ile “kendi evinin efendisi olmak” arasına konulan koşulları görünür kılar (Derrida, 1999a, s. 51). “Konukseverliğin ne olduğunu bilmeme” söz demetinin anlamı, “eşikte durduğumuz anda” (Derrida, 1999a, s. 67), mutlak kabul veya reddin çifte imkânsızlığını deneyimlediğimiz anda, konuğun ne olduğuna bir yanıt bulmak üzere olduğumuz anda, tam da bilmediğimiz; fakat aşılması gereken bir olanaksızlığı deneyimlediğimizde kendini yeniden hissettir. Derrida, burada nihai sınırı geçmenin anlamını ve imkanını da sorgular. Sınırın sonuna kadar veya tümüyle geçildiğine dair tanık bulmanın zorluğunu izah eder:

Eşiği geçerek “girdim”deki “girdim” bizi bir patıkaya, belki de aporianın veya aporos’un patikasına sokar: Zor ya da çetin yola, böylece imkansıza sokar; geçit, geri çevrilmiş, yadsınmış veya yasaklanmış bir geçittir, aslında geçit-olmayan bir

geçittir; bu gerçekte başka bir şey olabilir, bir gelme olayı veya gelecekteki bir gelme olayı olabilir; geçmeye, çapraz geçişe, transit geçişe dayanan hareket biçimine artık sahip değildir (Derrida, 1993, s. 8).

O, adım atmaksızın gerçekleşen bir geliştirdir. Yerine getirilmiş bir eylem olarak eşik geçilebilir değildir; eşik, bir olayın “geçmeye gelmesi” gibi bir şey olabilir. Ne ki geçmemeye gelmek mümkün değildir. Çifte sınır kavramı, bu aporia tarafından belirlenir.

Eşikteki yabancıya konukseverliği hissettiren, belki de bir davetin başlangıcı gibi hissedilen bir soru hep var olmuştur: “Kimsiniz?” Türkçede, kapı dışındaki; fakat içeri girmeyi talep eden kişiye yönelik bu soru “Kim o?” biçiminde sorulur. Dışarıdakinin cevaplaması istenen “Kim o?” sorusu, ben-sen karşıtlığı içermez; ben ve senin dışında üçüncü şahıs kipinde sunulur. İlgisiz üçüncü şahıs, bizimle ilişki veya iletişim kurmaya çalışır. O henüz dost veya düşman değildir. “Dost bellidir, düşman bellidir” Türkçede. Derrida’nın sorduğu “Sen kimsin?” ya da “Siz kimsiniz?” sorusu içeri ve dışarı arasındaki, ben ile sen arasındaki ayrımı mutlaklaştırmadan önce kapı eşiğindeki çoktan karşıt-öteki olarak konumlandırmıştır.

Soruyu soran (sail), sadece kimlik soruyor gibi duruyor; fakat tanınmayan bir yabancıyla karşılaştığında “şimdi ve buranın” sahibi olduğunu da bildiriyor. Sail, “şimdi-burada” durur ve burada soru sorma salahiyetine sahip olan kimsenin kendisi olduğunu ilan eder. Kapının dış tarafındaki yabancıya yöneltilen soruda sail, “Şimdi-burada, durduğum sınırın berisinde egemenlik bana ait.” diyor. Sailin sorucu olarak buna hakkı var: “Peki, siz kimsiniz?” Soruyu sorma imkânı, “Peki”de ifade bulur. Öncesinde yabancı, kendini misafir olarak tanımlama sürecini başlatan bir girişimde, bir iletişim teşebbüsünde, bir izin talebinde zaten bulunmuştur. Bunun üzerine, “Peki” diye başlanabilmiştir. Derrida, “Peki, siz kimsiniz?” diyebilir, böylece eski bir imkân olan evinde bulunma, fiilen edimselleşme sürecine girmiş olur.

Yabancı, misafirseverliğin takdimiyle misafir olarak kabul edilebilir. Mülteci, korunaklı ve şefkatli bir yere iltica ederek misafirlüğün geçiçi güvenini deneyimler; fakat misafirlik için sürenin sınırlı oluşu, güvenin gerçek bir güven olmasını engeller. İltica talebinde bulunana, mültecilik eşliğinde kapıyı vurana, “Peki, siz kimsiniz?” diye sorulduğunda, mülteci adayına bir fırsat da sunulmuş olur: Kendisini tanıtmaya fırsatı. Kim olduğunuzu soran kişi, sizin kendinizi tanıtmaya izin veren içerideki kişi olarak bir karar vermeye hazırlanmaktadır: Hem içerinin misafir kabul etmek için uygun olup olmadığına hem de mülteci adayının iltica için uygun olup olmadığına karar vermeye hazırlık. “Misafir için hazır mıyım?” sorusu, aslında Türkçede söylendiği gibi, “Tanrı misafiri için hazır mıyım?” sorusuyla birlikte yanıtlanmalıdır. Bu ikinci soru ise üçüncü bir soruya yol açar: “Bu misafiri kabul edebilir miyim?” Sorun, politik, dilsel ve dinsel önkabulleri harekete geçiren çok katmanlı (multilayer) bir açmazdır. Teolojik hazırbulunmuşluk, kendisine Tanrı’nın eşlik ettiği bir empatide, Tanrı’yı düşünmekle kurulan bir yakınlık esnasında sağlanır. Tanrı’yı onaylarsanız herhangi bir misafiri, Tanrı adına daha çabuk kabul edebilirsiniz. Çünkü sizi, misafirin yoksullaştırma veya soyma risk ve tehdidine karşı misafiri gönderen Tanrı’yı sorumlu tutarsınız. Misafire, Türkçede dendiği gibi, “umduğundan değil, bulduğundan” verseniz bile, hesaplayıcı iktisadi düşüncenin egemenlik dünyasında, zamanla misafirin rızkının azalması, misafirin süresini daraltır.

Eşikteki sınır, ev sahibinin izniyle mülteci tarafından “aşılmış” olan bir sınırdır: “[Y]abancı ... kabul etmeye ilk olarak adını sorarak başladığınız birisidir; mahkemedeki bir tanık gibi, kimliğini bildirip kanıtlamasını istersiniz. Soru sorduğunuz ve talepte bulunduğunuz birisidir” (Naas, 2006, s. 244). Sınırın aşılması her ne kadar izinle olsa da başlangıçta sınırın ötesindeki birinin sınırı geçişi söz konusudur. Bu izin verme durumu, eğer sınırlar doğal sınırlar değilse özdeşlik ve otoimmün sistemi için risk taşıyan bir yabancıyı kabul etme durumudur.

Baudrillard, yabancı olmayı, “tarihin içinde yabancılık” olarak tanımlar (Baudrillard’dan akt. Sim, 2000, s. 24). “Tarihin içinde yabancılığı” ödünç alırsak çözüm de kendiliğinden belirir: Tarihi terk edersek yabancılaşmayı da terk ederiz; birini yabancı kılan geldiği yer olur. Einstein uzay ve zamanı, tutarlı biçimde olgusal gerçeklikler için birleştirmiş, yerin zaman demek olduğunu söylemişti. Terk edip geride bırakılan bir topos (mekân/uzay/space), aynı zamanda geçmiş zamanı (kronos/time) da ifade eder. Bu yüzden kimlik her zaman geçmiş tarafından verilir; önceki bir mevcudiyet vesilesiyle edinilir. Aslında “Kimsin?” sorusu, “Buralı değilsin, yabancısın.” demenin kibar bir yoludur. Yabancılık, seyya[r/h] bir varoluş tarzı olabilecekken Derrida’nın sözmerkezcilik dediği Batı metafiziği sistemi onu alır ve mantıksal çelişki yüzünden dışarıda tutar. Böylece hiç kimse yabancı olarak yaşamak istemez. Egemenlik, sanat ve gündelik yaşam, merkeze yerleştirilmiş normallik olgusundan sapar, yabancılık anormallik katerogirisine düşer ve dışlanır.

Derrida’nın yabancılık ile kastettiği yalnızca topografik-coğrafi yabancılık değildir, bir kültüre, belleğe, düşünme biçimine, dile yabancılık da kastedilir. Derrida, bu bağlamda Platon’un *Sokrates’in Savunması* adlı eseri ve genel olarak diyaloglarındaki “yabancı” kavramını analiz eder; Atina’daki yabancıların sorumluluk ve haklarına değinir (Derrida & Dufourmantelle, 2000, ss. 3-19). Sokrates’in yabancısı olduğu bir retorik karşısındaki mağlubiyetini; fakat aynı zamanda retoriğe karşı saygısını ve kendine saygı talebini hatırlatır (Derrida & Dufourmantelle, 2000, s. 27).

Bir yabancı olan mülteciyi kabul etmek ya da etmemek; eşit düzeyde buyurgan iki yasa arasındaki bir antinomi ve gerilim durumu yaratır: Karşıtlık içermeyen bir gerilim. Gerilim, bir kutbunda misafirserverlik, diğer kutbunda misafirsevmezlik taşır. Naas’ın yorumladığı gibi, “Konuk olmaya yaraşır tek konuk, davetsiz misafirdir” (Naas, 2006, s. 248). Mültecilik, gerilimi harekete geçiren davetsiz kişiyle ilgili olsa da karşıtlık içermeyen tarzda misafirlik ile misafir etme arasındaki düşünce sisteminden kaynaklanır. Bir yanda savaş veya sürgün gibi aktüel bir olay ve gerçek bir iltica talebi, diğer yanda misafirlik ve mültecilik koşullarının kültürel kodları ve politik düzenlemeler yer alır. Derrida için “konukserverlik kültürün esasıdır” (Derrida, 1993, s. 8). Kültürel düşünce biçimi kendi içinde koşullu bir koşulsuzluk içermemiş olsaydı, mültecisev(er/mez)lik söz konusu olmazdı. Hem sevme hem de sevmeme olarak sözcükteki özdeşsizliğin kökeni; koşullar, tanımlar ve kararlar bağlamına etik, politik ve felsefi alana transfer etmeye müsaittir. Örneğin, Türkçede dendiği gibi, misafir; ev sahibinin emir kuludur, umduğunu değil, bulduğunu yer.

Derrida’ya göre misafirlik bir tür hizmet edici sahiplik (hosting) durumu yarattığından aynı

zamanda bir itaati de doğurur. Ev sahibi, içeri kabul ettiğinde bu kabul, misafir için dolaysız bir sonuca yol açar: Ev sahibine itaat. Mülteciilik durumunda ise itaat, bütün bir yerli halka itaat halini alır. Mülteci olabilmenin koşulu, ev sahipliği eden bir milletin varlığına ve onayına bağlanmış: İltica talep eden ile içeride ikamet eden bir mukimin karşılıklı müzakeresidir bu. Mülteci nazik, fakat içeridekinin duyacağı kadar acil bir dokunuşla kapıyı çalan ve kapı önünde hazır bulunan, mevcut bir tehdit veya tehlikeli olay ile yüzleşmek üzere olandır; yahut da tehdit ve risklerden uzak bir yere, içeriğin güvenliğinde ikamet eden sakinleri olan bir ülkeye sığınarak korunmayı uman, işte tam da o anda “içeri davet edilebilir de edilemez de” ikilemini yaşayan içerideki mukim, ihtimallerden hangisini tercih ederse etsin, bundan müşteki olma hakkını kendinde göremeyen biridir: Misafir, göçmen veya yolcudur aynı zamanda:

Karar saçma, imkânsız gibi görünen şeyin tam kalbinde alınır (karşıtlık içermeyen, eşit şekilde buyuran iki yasa arasındaki bir antinomi, bir gerilim). Saf konukseverlik arrivant'ı, yani gelen kişiyi, hiçbir koşul öne sürmeden, hakkında, adı dahil kim olduğuna dair hiçbir şey bilmeden veya bir kimlik belgesi sormadan buyur etmeye dayanır (Derrida'dan akt. Naas, 2006, s. 244).

Mültecinin etik uslamlamasını tetikler bunlar. Kendisini ahlaki bir özne olmaktan ziyade, ahlaki bir öznenin seçimi yoluyla itaat etmekle sınırlandırır. Sınırı aştığı için sınır ötesinde eylem, özdenetim gibi görünen bir efendi-köle ilişkisini yeniden canlandırır: Ev sahibi-misafir, efendi-köle ilişkisi. Efendisinin verdiği gönüllü ya da gönülsüz rıza gösteren bir köle. Ve konuksever[er/mez]liğin kırılma anına yaklaşıyoruz: Efendinin kendini efendi olarak bilebilmesi ve efendiliği deneyimleyebilmesi, kölenin varlığına bağlıdır. Derrida'nın iddiasına göre tüm bir Batı düşüncesinde, köle yoksa efendi de yoktur. Kölenin bilinci, efendiyi içermeli ki köle olarak kalabilsin. Misafir, kendini ev sahibinin misafiri olarak bilmeli ki misafir olabilsin; tersi de geçerlidir: Ev sahibi ancak misafirin varlığında sahipliği deneyimleyebilir. Misafirin evdekinden yemesi içmesi, mahrem alanda dolaşabilmesi karşılıklı onay ve rızayla temin ediliyor.

Misafir, kimlik sorulmadan kabul edilen, başkaca söylenirse “Kimsin?” sorusuna verdiği “misafir” ya da “Tanrı misafiri” cevabıyla kimlik edinen fakat daha önce olmadığı bir şeye dönüşen kişidir. Yolcu ve yolda iken sınıra gelince misafirlik koşullarıyla karşılaşandır. Evinden uzakta olandır. Uzaklığın sonsuz yakınlıktaki komşu iki nokta kadar oluşu burada anlamsızdır. Mülteci kendi sınırlarını aşan ve başka bir sınıra dayanandır. Ve sınırlar, içerideki yaşam koşullarının farklı olduğu anlamına da gelir. Sınırı “Tanrı misafiri” kimliğiyle aşan mülteci, içerideki tüm düzenin tanrısallığını kabul etmiş de olur. Tanrı misafiri, ev sahibinin misafiridir. Mülteci, “Kim o?” sorusuna “Tanrı misafiri.” cevabı verdiğinde, evsahibini kutsamış olduğunun, tanrısallaştırdığının idrakindedir: Sahip... Çok kritik bir durumla karşı karşıyayız: Temellük edilen bir misafirden, bir memlükten bahsediyoruz. Menkul ya da gayri menkul olan bir mülkten, bir mülk üzerine temellükten bahsediyoruz. Mülk ile temellük arasındaki ilişkiyi, kültürel düşünce kodlarımızla birleştirdiğimizde anlamsızlık ve mültecinin kritik durumu biraz daha netleşir:

Üzerinde mülkiyet hakkında sahip olduğumuz şeylerdir mallar; onlara sahip oluruz. Ve bu sahiplik geçici bir süre içindir fakat melik için dünyevi varoluşunu devam ettirmesininin

olmazsa olmaz koşuludur. Ne de olsa mal, canın yongasıdır. Karşılıklı koşullar, mantık terminolojisiyle söylediğimizde, “karşılıklılık koşulu” yani “ancak ve ancak”. Ev sahibi olmak ancak ve ancak misafir kabul etmekle mümkündür. Sahipliği deneyimlemek ve efendiliği tatmak istiyorsa, onu kabul etmeli ve ona yediğinden içtiğinden ikram etmelidir. Cimri sahibin kölesi açıktan ölürse ona kim efendi diyecek! Evlerimizdeki misafir odalarının etik statüsü böylece belirir. Misafir odaları sayesinde, evde henüz yokken bile var olan kişiye misafir denir. Misafir odaları, her daim gelebilme ihtimali olan biri; fakat henüz veya hâlâ gelmemiş biri tarafından işgal edilmiş alanlardır. Evlerimizin en nadide köşesi, bölmesi, mahrem alan içinde inşa edilmiş yabancı konaklama mekânları, içimizde bir yabancıya karşı duyduğumuz bir boşluk, ihtiyaç ve beklentinin göstergesidir. Misafir bu yüzden de tanrısalıdır. Her daim evde varlığını hissettirir. O salt bir gelme ihtimalinden ziyade her an gelebilir olandır. Her an gelebilir olmaya karşı bu tarz bir hazırbulunuşluk, aşağıda tartışıldığı gibi, Derrida'nın “beklenmedik olaya karşı hoşgörüyü hazır olma” ifadesinde karşılığını bulur.

İlticanın Mantığı: Beklenmediklik, Kararverilemezlik, Belirlenmemişlik

Tüm diğer yapısökümcü etkinlikler gibi, konukseverliğin yapısökümünde de gibi bir dizi klasik mantıksal ilke, savunduğu özdeşlikler ve yol açtığı karşıtlıklar yüzünden işlevsizleştirilir. İlkelerin metafizikselliğine karşı, durumunun bağlamsallığı veya kararların koşullara bağlılığı öne çıkarılır. İltica, mülteci ve konukseverliğin çözümlenmesinde, sabit yapılardan ziyade, dinamik; fakat evrensellik iddiasında olmayan, ustan ziyade duygu, durum, biriciklik ve yaratıcılığa bağlı olan aşağıdaki türden çıkarımlara ulaşabiliriz. Derrida, “Konuksever bir eylem, ancak şiirsel olabilir.” (Derrida & Dufourmantelle, 2000, s. 2) derken tam da bunu öne çıkarır.

Mültecinin ihlâl ettiği mantık ilkesi: Aristoteles'in sistemleştirdiği karşıtlıklar mantığı, klasik mantık olarak günümüze kadar egemenliğini korumuş görünür. Buna göre, bir insan ya evindedir ya da başka bir yerdedir, üçüncü hâl imkânsızdır. Örneğin ya evindesin ya da uzakta; ya yurdundasın ya da yabanda. Fakat insanın mülteci durumu, *iki değerli mantığı* açıkça ihlâl ediyor. Mülteci, ne yurdunda ne de yurdu-olmayan yerdedir; aslında mülteci yer yüzünün her yerinde olma ihtimali olan; fakat belli hiçbir yerde olmayan kişidir. Tam olarak hiçbir yerde olmamak, ilk kez mültecede gerçek anlamına kavuşuyor.

Koşulsuzluk koşulu: Konukseverlik, ev sahibi olma ile düşman kazanma (*host* ile *hostility*) arasındaki gerilimden türer. Derrida'ya göre buradaki gerilim, bir öteki olan konuğun anihabersiz-sürpriz gelişiyi de ilgilidir. Ev sahibinin konukseverlik gösterebilmek için konuğunu, “ev sahibi ya da mülk sahibinden olmayan biri” diye tanımlaması gerekir. Ev sahibi bu tanımlama, “[K]oşulsuz ağırlamanın, kapıyı koşulsuz olarak geçmenin olmadığı yerde yapar” (Derrida, 1999a, s. 47). Misafirseverlik, Derrida'ya göre, çelişkili görünen iki buyurucu yasa arasındaki müzakereye dayanır. Halbuki Derrida'nın dediği gibi, “Yasalar, konukseverliğin de yasaları olmak zorundadır” (Derrida, 1993, s. 8). Fakat burada birbirini dışlayan iki buyruk şöyledir:

Birincisi, herhangi bir bilgi, tanıma veya koşuldan hatta herhangi bir kimlikten ve isimden önce, ötekini koşulsuzca buyur etmek emri; ikincisi ise belirsiz herhangi birini değil, adı, kimliği, nereden geldiği belli olan birini buyur etme emri (Naas, 2006, s. 245).

Bu; tanıdık, eş-dost veya akraba olmayan birini, yabancı, başkası veya tanınmayan birini koşulsuzca davet etmeye hazır olma durumudur. Öyle ki yabancı her yerde olduğundan, yabancıya karşı konukseverlik zorunluluğu ve yabancının konukseverlikle karşılaşma hakkı açıklanmalıdır. Derrida'ya göre teklif edilen bir şey olarak konukseverlik, örneğin ailenin inşası için gerekir. Buradaki konukseverlik hakkı, ailenin soyadı tarafından hem temsil edilir hem de korunur. Konukseverliği veya yabancıyla akrabalığı mümkün kılan şey de budur (Derrida & Dufourmantelle, 2000, s. 23). Öte yandan misafirperverliğin koşulu, her kim olursa olsun onu evine alabilme cesaretine sahip olmak, sınırların ve mahrem alanın geçilmesine izin verme yükümlülüğünü kimlik dahi sormaksızın üstlenmektir: Dilimizdeki meşhur bir dizede davet, “Gel, gel, ne olursan ol yine gel/İster kâfir, ister Mecusi/İster puta tapan ol yine gel!” diye başlar fakat “Ya olduğun gibi görün ya görüdüğün gibi ol!” koşul koyarak devam eder: Davet etmeye hazır bulunuşluk. İşte, misafirperverliğin başlangıcı rasyonel olmadığı gibi, süreci de pratik değildir.

Mültecilik kimliği: “Peki, sen kimsin?” ile başlayan ikinci koşul, aslında sadece misafir olup olmamasını soruşturan bir süreçtir. Misafir ya da Tanrı misafiri, geçici kimlikler kategorisinde durur. İltica talebinde verilen mültecilik kimliği, içeriden verilen bir kimlik ve sadece içeride geçerli; fakat içeride bile geçici bir kimliktir. Mülteci kimliği yer ve zamanla mahdut, geçerliliği geçici bir kimliktir. Anayurdunda, özevinde, atayurdunda sahip olduğu kimliğin sağladığı avantajların hiçbirini sunamıyor. Üstelik mülteci, doğum yerine dönmeyi başarsa bile mülteci kimliği, orada da geçerli olmayacak. Peki, mültecilik geçici de olsa bir kimlik değil midir? Zamana bağlılık, durumsallık ve gelip geçicilik ile kimliğin geçiciliği, çelişkili ve aporiadır. Geçici kimlik kartı gibi durur mültecilik kimliği: İğretidir. Kişiye sonradan eklenmiştir: Eklentidir. Ve onu bir mülteci kullandığı müddetçe, aslında mülteci olan kişiye bile ait olmayan bir kimlik: Kimliksiz bir kimliktir. Üzerinde taşıdığı müddetçe mülteci için bir gerilim, vatanından uzakta olmayı gösteren bir “bulduğunuz konum kartı”dır. Fakat herhangi bir vatanda da olmama hissini yaşattığından sahibi tarafından da sahiplenilmeyen bir kimlik. Hamiline özvatanından uzakta garip ve parya hissettiren mültecilik kimliği, mülteciye özgü olması bakımından bir kimlik gibi görünüyor. Zaten mültecinin asıl kimliği, konuk evinde hükümsüzdür. Kimliğin bu hükümsüzlüğü, kimliğin kendi evinde geçerli oluşuna doğru bir çıkarıma zorlar bizi, kimliğin evrensel olmamasının koşullarını aramaya. Geçmişe, geriye, başlangıç noktasına doğru bir usavurma sürecini tetikler kimlik tartışmaları. “İçeri kabul edilen” olan misafir, bir misafirlik sözleşmesini onaylayarak kabul edilme duygusunu, başa kakma olmasa bile derinden yaşar. Misafirin monoloğu neredeyse şöyledir: *Ben bir misafirim. Evinde olmayan bir yabancıyım. Yabancı bir tehdittir.*

Beklenmediklik koşulu: Mültecinin durumu, misafirinkini andırır: “Kesin olarak tanımlanamayan, tahmin edilemeyen ve öngörülemeyen [bir durum]...” (Naas, 2006, s. 248). Anlıyoruz ki davetsiz misafirin konuk olmaya en layık kişi oluşu beklenmediği anda gelmesiyledir. Örneğin beklenmedik bir kazaya karşı rıza, ansızın gelip çatan belaya ya da isabet

eden bir musibete karşı sabır göstermektir; olaylara rıza göstermek, sabretmek, olayları hoşgeldin edasıyla karşılamaktır. Rıza, beklenmedik olaylara karşı bir konukseverliktir; kazaya, musibete, belaya olduğu gibi zafere, başarıya ve nusrete karşı sabır, itidal ve olgunluktur. Beklenmedik bir olay, talih de olabilir kem talih de, şans ve fırsat da olabilir, bela ve musibet de. Konukseverlik, her ikisini de olağan karşılama, sıradan karşılama ile ilgili. Olayı sevme; bir şeyin geri ödemesi olmadığı gibi, bir geri ödemeyi (borçlanmayı) da gerektirmiyor. Naas'ın yorumuna göre, olaya karşı gösterilen konukseverlik; bir kişi, aile, ulus ya da toplumun özdeşliğini değiştirebilir, iyilik de kötülük de getirebilir, zehir de panzehir de olabilir, dost da düşman da kazandırabilir, nihayet Nobel ödülüyle de terörist hücrede de sonlanabilecek bir sonuç doğurabilir:

Ve bu konukseverliğin kendisidir, olaya karşı konukseverliktir. Herhangi bir şey, herhangi birini, geleni ve sınırı geçeni-muhaciri, göçmeni, misafiri veya bir yabancı olay beklenmez. Fakat gelen, yeni yelmişe yenidir, o beklenmiyor olmalıdır (Derrida, 1993, s. 33).

Kararverilemezliğin aşılma imkânı: Karar verilemez olana karar vermek, ancak olay anında tümüyle kişisel bir fail olma durumunu üstlenmeyle çözümlenebilir. Mülteciye kapıyı açmalı mıyız yoksa onları dışarıda mı bırakmalıyız? İltica eden ile ev sahibi arasındaki bir olay anında karşılıklı olarak karar verilecek, biricik karar vermeye bu kararsızlık anından kurtulabiliriz. Buradaki olasılık genliğini çöktecek özgür seçim, ikilemler ve çoklu aporiarlar arasında kalmış biri için geçerlidir. Bu fail, dilimizde dendiği gibi, sınırların ayan-beyan belli olmayan bir durumda seçim yapabilme yeterliliği olan birinin yani *akıl-baliğ* birinin seçimidir. Belig akıldaki temyiz gücü, Derrida'nın dilinde yazılan "ben ve öteki" arasındaki saltık ayrımın ürettiği ikilemi aşmaya yetmez; fakat doğru ile yanlış arasındaki *müteşabih* alanda bulunursa kararverilemezlik bir çırpıda kırılır; olasılık genliği tekil duruma çöker. Derrida'ya göre bu müzareke nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, tekil müzakereden tümel kaideler çıkarılamaz. Bununla birlikte müzakereyi yönlendiren kültürel kodlar, psikanalitik sağaltımdaki gibi, farkına varıldıkça kendiliğinden çözülür: Konuksev(er/mez)lik aporiasından konukseverlik veya konuksevmezlik lehine bir tercihle bu başarılıdır. Ayrıca bu çözüme her hâlükârda yerellik bulaşır.

Belirlenmemişlik koşulu: Derrida, konukseverliğin yapısını sökerken politik düzen eleştirisi yapmakla birlikte özgürce bir tercih için "belirlenmemişlik" durumunu gösterebilmeyi umar. Sartre'in "Varoluş özden önce gelir." (Sartre, 1997, s. 61) sözünü, Derrida'nın bu yöndeki girişiminin karanlık gölgesine düşürdüğümüzde belirlenmemişlik daha net görünür. Konuksev(er/mez)lik ikilemini aşip karar vermek ancak belirlenmemiş seçimle yani etik sorumluluk doğuran koşullar altında mümkün görünür. Mülteci-severliğin koşulu, "Yeni Ahit"teki "Komşunu kendin gibi sevmelisin!" (Matta, 2000, 19:18) buyruğuna denk biçimde koşulsuz sevgiye bağlanır: Zamansallık, yitimsellik yani *temporality*. Bir önceki seçimin istatistiksel zorunluluk oluşturmamasına izin vermeksizin sonraki tercihleri domine etmemesi durumu. Psikolojik ileriye ket vurmanın engellenmesi, yahut da özgür seçimin deneyimle biçimlenen karakter ve kişiliğin baskısından kurtulma. Tekrar bir alıntı yaparak bağlam genişletilebilir: "Olmamış olanın bu beyanı sayesinde, olanı meşrulaştırabilecek bir düzen dil düzleminde ortaya çıkar" (Direk, 2012).

Konukseverliğin de konuksevmezliğin de kökeni, “konuksev: konukluk ve sevgi” gibi dilsel bir kökendir. Keyfice bir uzlaşmayla oluşturulmuş sözcük kökenlerine yapılan ekler, etik sorumluluğun zorunlu gördüğü özgür tercihte, ona yapılan bir ek sayesinde sevgiye ve nefrete, duyarlılığa veya duyarsızlığa dönüşebilir. Olay anındaki ikilemi, yapılan ekle sabitleyen ek, aslında konuksevgisine dair kararverilemezliği yalnızca bir kere daha erteler. Erteler ki ek (supplement), asıl haline gelebilsin.

Toplumun özdeşliğini tehdit eder, AIDS gibi otoimmün (özbağışıklık) sistemi için risk taşır. Toplumla, başkayla yaşama durumunu hediye eder. Hücreden içeri girmek isteyen koşulsuzca kabul etmeye dayanan konukseverlik, koşullu geçişten geçmesi halinde konuksevmezliğe dönüşür. Bu süreçteki sevgi, logos, medeniyet ve politika ikinci durumda etik temelini yitirir. Koşulsuz buyruk, Kant’ın dediği gibi iltica eyleminin de etiğini oluşturur. Hipotetik buyruk, etik iyilikten uzaklaşır ve politik ihtiyatla ilgili hale gelir. Hücrenin kapı bekçisini saf dışına itilmesiyle ancak içeri girebilen mülteci, hücre için başkalaşma riskini taşır. Risk ve tehdit diyoruz; çünkü meseleyi konukseverliğin nihai koşullarının karar verme anında olup bitmesine bağlamışızdır. Sorgusuz sualsiz dahil olan eleman, “iç”in içindekiler için gerçekten risk olacaktır. AIDS ancak yabancıların içe dahil olmasıyla oluştuğundan konukseverlik, ussal görünmez.

Yapısökümün Metinlerarasılığı, İlticanın Beynelminelliği, Ülke Sınırlarının Silinmesi

Sözcüklerde dışsal sabit anlamların olmayışı, Derrida sözlüğünde “différance” dolayımında anlatılır. “Différence”, hem fark ve başka hem de tehir etme anlamı taşır (Derrida, 1999d, s. 52). Metnin dışı olmadığından/metnin dışında hiçbir şey olmadığından (Derrida, 2011, s. 243) metindeki sözcüklerin dışsal, sabit ve [t]özsel anlamları da olamaz (Işıklı, 2012, s. 109). Différence sayesinde anlam, topolojik ve kronolojik (uzaysal ve zamansal) olarak ertelenirken işlem, her zaman metinlerarası (intertextuality) bir uzamda gerçekleşir. Anlamın metinlerarasılığı, ilticanın ortaya çıkış koşullarının çözümlenmesinde milletlerarasılığı (international/beynelminel) hesaba katmayı gerektirir. Tek başına hiçbir metin anlamlı olamayacağı gibi, iltica meselesi de tek bir devlet, toplum veya kişiyle sınırlı kalındığında anlaşılabilir. Mültecilik beynelminel bir vakaadır. Sorun ancak bölge ve dünya siyaseti dolayımında çözümlenebilir.

Bugün mülteci sorununu tartışıyorsak bunun nedeni, tarafı olmadıkları bir savaşın dehşetinden emin olmak için yeryüzüne dağılmış insanların dırımına sessiz kalamayışımızdır. Evinin hatta ülkesinin sınırları ihlâl edilmiş insanların dramı onu tartışılmaya zorlar. Sınırın ihlâl edilmesi bugün mahremiyetin ve mahremiyetle göbek bağı bulunan insanlık onur ve değerinin de çiğnenmesi anlamına gelir. Bugün, Orta Doğu’nun yapısının Derridacı bir teknikle söküldüğünü, sınırların silindiğini ve haritasının yeniden çizildiğini reddetmek neredeyse imkânsızdır. Kavramlar arasındaki sınırların interdisipliner çalışmalarla bulanıklaştırılması gibi, siyasi sınırlar da mülteci kimliğiyle yeniden çiziliyor (reconstruction). Şu alıntıda dendiği gibidir: “Anlamların kaypaklaştığı bitmeyen bir söz oyunu silsilesi içinde metinlerarası (intertextuality) diyalog başlayacak, bu çerçevede disiplinlerarası sınırların altı oyulacak” (Çoban, 2015, s. 151).

Yapısöküm bitimsiz ve sonsuzdur. Ülkelerin sınırlarının silinmesi ve yeniden çizilmesi de bugüne kadar bir nihayet bulmadı. Mülteciliğin sınır ihlalleriyle bağı fark edildiğinde düşünce sistemleriyle akrabalıkları da gün yüzüne çıkartılabilecektir. Örneğin “öteki”ni yaratan düşünce dünyasında “öteki ile birlikte” yaşamak mantıksal olarak imkânsızdır. Ayrım ve özdeşlik, “Siz kimsiniz?” ile “Kim o?” arasındaki dil oyununun gölgesinde sürer.

Günümüzün en önemli sorununun “sınırlar meselesi” olduğunu söyleyen Derrida için sınır, çizilmiş bir hattır. Dünya üzerindeki enlem ve boylamlar gibi, sonradan kimin çizdiğini bilmediğimiz; fakat bizim çizgiye sadakat göstermekte zorlandığımız çizgilerdir. Sınır aslı olmadığından, ki böylece sınır, sınır olmaktan çıkar, değiştirilebilmektedir. Yeniden çizilen sınırlar, kimin mülteci kimin ev sahibi olacağına, sınırın içinde ve dışında kalanların yeniden belirlenmesidir. Derrida'nın konuksevermezlik gibi bir terminolojiyi kullanmaya zorlayan iç ve dış, meşru ve gayri meşru, dost ve düşman gibi ikili karşıtlıklar sistemidir. Batı metafiziği olarak adlandırdığı bütün bir düşünme sistemi, bu ikili karşıtlıklar mantığı üzerine inşa edilmiştir. Fakat sorun şu ki karşıtların hiçbiri özsel, kökensel, temel değil. Bunlar süreç içinde belirginleşmiş, oluşturulmuş, biçimlendirilmiş ve böylece karşıtı üretmiş yapıtısalılıklardır. Sistemin yapısı, üretilmiş iç ve dış kavramlarına dayanıyor. Sınır çizilmiş bir şey olarak yeniden çizilebilmeyi, silinebilmeyi, üzerinin çizilebilmesini ve böylece içe ve dışa doğru hareket edebilmesini ifade ediyor. Sınır, aslında sınır değildir gerçekte. Sınır, geçici bir çizim. Harflerden ve sözcüklerden oluşan metinler gibi. Bir bir nihayet değildir.

Mültecinin Taşdığı Risk ve Tehditler

Kimliği kesin olarak bilinmeyen, bilinmezlik maskesiyle dolaştığından da risk ve tehdit taşıyan bir yabancıyı içeriye, yuvaya, sukunete, şehre, medineye, medeniyete ve dünya görüşüne koşulsuzca buyur etmeksizin konukseverlik olamaz. Derrida'ya göre konukseverlik, riskiyle beraber konuyu sevmeydir. Fakat mültecilik müzakeresi, her iki taraf için de ters gidebilir. Naas'a göre “dehşetengiz ters gitmemesi” için hiçkimsenin elinde garanti yoktur; karşılıklı olarak düşmana dönüşme potansiyeli çoktur:

Burada iki karşıt buyruk müzakere içine sokulduğundan, müzakerenin koşulları ve ayrıntıları her seferinde biricik olacağından, konukseverliğin düşmanlığa dönüşmeyeceğini güvence altına alacak herhangi bir yasa, formül veya kategorik buyruk yoktur (Naas, 2006, s. 245).

Ev sahibi için “bir daha sevmeme riski” ve konuk içinse “başka bir konukluk talebinde bulunmama kararı” ortaya çıkabilir. Ev sahibi, mevcut konforu sürdürmek varken misafirpervelik duygusundan/töresinden ötürü yabancıyı içeri aldığı anda kendini farklılığa açmakla kalmaz, sürpriz, tehdit ve risklere de açmış olur. İhtiyatlı düşünce için bu, Türkçede dendiği gibi, “Ağrısız başına çaput sarmaktır.” Özdeşlik düşüncesi içinse iki olası istenmeyen sonuç doğurur: i) Özdeşliğini korumak için, yani kendi kendisiyle aynı kalabilmek için ona kendi kimliğini ve töresini dayatma, onaylamaya zorlama. Hiç de etik ve insancıl olmayan bu durumda otoimmün

(özbağışıklık) sistemi devre girer, yabancıya virüs-mikrop muamelesi yapılır. *ii*) İçeri kabul edilmekle yabancı statüsünden mülteciliğe terfi eden öteki, organizmaya karışır; kana karışan minareller gibi, organizmayı değiştirir. Bu durumda sistem, başkalaşım geçirir ve özdeşliğini yitir. Anadolu bilgeliğinde, değişim sürecinin başkalaşım sürecine dönüşmemesi için, yukarıda söylendiği gibi, “Ne olursan ol, yine de gel” diye davet edilen yabancıya hemen “Ya olduğu gibi görün ya da görüldüğü gibi ol!” diyen bir etik koşul ilave edilir, gelme koşuluna ek yapılır.

Şiikteki iltica talebi anında, kapının dışındaki yabancı da evin içindeki yerli de her iki seçimi eş zamanlı deneyimler: İçeri buyur etme ve kapıyı çalmak, karar verilemezliğe son vermek üzere oluşur. Yabancıнын misafir edilmesinden bahsediyoruz. Yabancı yabancı olarak misafir edilemez. “Bir yabancıнын evin içinde ne işi var?”, denir. Yabancı, yabancı olarak mahrem alanın sınırını aşamaz. Ancak “izin/müsaade/kabul” bu içeri tarafından korunan bu sınırı aşmayı, kapının açılmasını meşrulaştırır. “Onu içeri ben davet ettim.” diyerek “Bu yabancıнын misafir edilmesinden mütevellid riskleri ben üsteleniyorum.” diyecek ahlaki bir özne zorunlu görünüyor. Öylese iltica ve mültecinin yapışökümünde yol ayrımları hiç bitmez, yeni bir kavşakla karşı karşıya kalırız: Karar verme anı. Misafir etme, Türkçe dilinde yaşayan yerel kültürde kınama, dışlama, ayıplama gibi zayıf toplumsal yaptırımlar, takdir etme ve gıpta etme gibi motive edici toplumsal telkinlere açık görünür. Fakat bizce henüz burada etik karar verilmiş değildir. Yabancı, henüz kuşatılmamış epistemolojik bir nesnedir de... Etik, bilgisizliğe rağmen, hesaplamanın yapılamadığı, öngörünün bulanık olduğu anlarda, tehdit ve tehlike altındaki, yahut da bir talebeyle karşı karşıya kaldığında sorumluluk doğuran karar vermeyle ilgilidir. Özgürce ve de sonuçlarını üstlenmeyle ilgili bir etik karar. Şurada söylendiği gibi, yapılan seçimi etik kılan şey, “Kim olduğuna dair hiçbir şey bilmeden veya bir kimlik belgesi sormadan buyur etme[dir]” (Naas, 2006, s. 244).

Bunu tam da konukseverliğin, ağırlamanın koşullarını evin patronunun, kabul edenin, kendi evinde, kendi devletinde, kendi ulusunda, kendi kentinde efendi olanın, kendi evinde efendi olarak kalanın tanımladığı yerde [yapar] (Derrida, 1999a, s. 47).

Mülteci, ev sahibi toplumun otoimmün (özbağışıklık) sistemi için risk taşır. Özbağışıklık, organizmanın kendi kendisinin yok etme fırsatına, sistemin ele geçirilebilir oluşu yüzünden sahiptir. Virüsler, sistemle bütünleşebilirler. Bağışıklık sistemi, virüse bağışıklık kazanabilen bir sistemdir. Virüs, savunma sistemine girer, beslenir, büyür. “Besle kargayı, oysun gözünü!” durumunu fiilen yaşarır. Özbağışıklık, içeriden üretilen düşman nedeniyle zayıf düşer. Bu yüzden, “Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez/Toplu vurdukça sineler onu top sinderemez.” (Ersoy, 2009, s. 184) denir; özbağışıklığın içeride üretilen düşman (ayrım, fark, öteki) nedeniyle tehdit altında olduğu vurgulanır. Dışarıdan bir tehdide maruz kalmadığında bile Derrida’ya göre her egemenlik, kendi kendisini dekonstrüksiyona uğratır. Bu, yıkılıp yeniden kurulan iktidarlar demektir. Konukseverlikle bir yabancıyı misafir etme veya sevgiyle bir iltica talebine karşılık vererek ona vatandaşlık verme durumu, sadece dışsal zorunluluklar, bağlayıcı bölgesel koşullar veya hümanitaryan bir insanlık tercihiyle ilgili değildir. O aynı zamanda, sistemin kendi sorunudur, sistem düşüncesinin indirgenemez yan etkisidir. Sistem koruyucu, bir sistemin devamı için sisteme veri/enerji girişine müsade etmeli, hatta girişini temin etmelidir.

Fakat girişler her zaman tümüyle saf ve işe yarar değildir. Bazen sistem, sistem koruyucu immün hücreleri kuvvetlendirmek için küçük virüslere izin verir. Bazen de sistem yanılır.

Mülteci, otoimmün sistemini yanıltabilecek bir talepte bulunur: Talep kabul edilirse içerideki dengeler tümüyle değişebilir. Mevcut iktidarın meşruiyetini temin eden seçmen reyî, iç tehditi gizleyen bir fantazidir. Derrida sözlüğünde öz bağışıklık fantazisi, Direk'ten alıntılanarak söyleyelim, “Başkayla ilişkide ben kalan, başkayla ilişkilerle başa çıkabilen, bu ilişkilerden her zaman kendine dönebilen bir ben”in (Direk, 2012) varlığını apriori (deney öncesi) olarak kabul eder. Aslında bir toplum, mülteciye karşı bağışıklıktan önce kendine karşı, örneğin hiçbir etkin tehditin olmadığı zamanlarda bile entropiyle (bozulma) mücadele eder. Öyleyse mülteci, bağışıklığı güçlendiren bir panzehir, yahut da bağışıklığı zayıflatan bir zehir neden olmasın?³ Özbağışıklık, aslında mülteciyi kabul etmeden evvel, kendi içindeki tehditleri bertaraf etmek içindir. Bağışıklık, öz bağışıklıktan ibaret olduğuna göre, mülteci hücre çeperlerini (sınırları) geçerek sistemin içinde bir eleman olmalı ki özbağışıklık onunla da mücadele edebilsin. Mülteciye karşı toplumsal özbağışıklığın mücadeleye son vermesi, onun iç ile ayrılaşmış olmasını, hücre içinde bir kapalı bir hücre oluşturulmasını gündeme getirir. İlkinde mülteci ile ev sahibi birbirine bulaşır; ikincisinde mülteci “içimizdeki İskoçyalı” olarak kalır. Her ikisi özdeşliğini sürdürmek isteyen toplumlar için aktüel tehditlerdir.

Evindeki yabancı mekânının ev sahibini sürekli teyakkuzda tutması, dünyasında yabancıya her daim konaklayacağı bir mekân tahsis etmesini, onu düzenli, tertipli ve emre amade tutmasını nasıl anlamalıyız? Misafire duyulan hürmeti neye yormalıyız? Diyalektik bir uslamamada yabancılaşmayı aşma girişimine mi yoksa yabancı, öteki veya başka sürekli yüzleşme girişimine mi yormalıyız? Yabancı evin içinde yabancı olarak kalabilmesini, ona özel muamele göstererek sağlayabiliriz. Misafir odasının mahremiyeti ve ev içinin misafir için mahremiyeti, onun ev için düzeni değiştirmesini egellemeye yönelik törel bir düzenleme gibi görünüyor.

Ev sahibi [host] ve düşmanlık [hostility] arasındaki etimolojik ilişki, konuğu kaçınılmaz biçimde Öteki olarak tanımlayan konukseverlik fikrini perçinler. Bu ötekilik ev sahibini tehdit eden düşmanın ötekiliği olabilir her zaman (Stocker, 2006, s. 335).

Diyelim ki bir mülteci, kesin bir konukseverlikle kabul edilmiş olsun. Peki, mülteci kendine ve ev sahibine karşı nasıl davranmalıdır? Konuk ev içinde olup bitene sessiz kalmaya, suç işlediğinde göz yaşlarını akıtmaya durur. Konuksever bir olayda, ev sahibinin hoşgörüsü ve bağışlaması buna bağlanmıştır. Mülteci, ev içindeki tarih, hukuk ve politikanın normalini, geçici olduğunu düşündüğü hâlde kendisi için “sürekli norm” olarak benimsemeye kuvvetli eğilim taşımaktadır. Mülteci, “başkasının normu”nu kendi bağlamlarında koparak yani koşullardan arındırarak kabullenir. Mültecinin bu kabullenışı, ilticanın evrensel norm kavramına yönelik yıkıcı etkisini açığa vurur. Evrensellik, yapısökümün bize gösterdiği gibi, zaten temelsiz bir temele yaslanmıştır.

3 Derrida, “Platon’un Ezanesi” adlı eserinde, ilacın hem iyileşme hem de intihar için kullanılmasının, ilacın hem zehir hem panzehir olduğunu gösterdiğini söyler (Derrida, 1999c, s. 67). Unutmaya karşı bir ilaç olarak icat edilen yazı, belleği tembelliştirerek onu daha da unutkan kılar (Işıklı, 2012, s. 98).

İlk olarak misafire gösterilen sevgi, evin içini konuğa açmaya yol açar. Bu, her şeyde kullanıldığı biçimiyle “sevgi”den kaynaklanan bir alışkanlık olmalıdır. Değil mi ki seven, sevdiğine kalbini tümüyle açar hatta sevilen bütün varlığıyla sevenin kalbini işgal, zihnini meşgul eder. Bu sevginin karakteridir. Benzer şekilde ev sahibi misafiri, misafir odasına hapsedmez. Mutfak, banyo, balkon, bahçe ve kütüphaneyi de misafirine açık eder. Açıl’ın ifadesiyle “Evin diğer odalarına girme olanağı tanır.” (Açıl, 2010, s. 19). Bu izin, sözle verilen bir genişletme izni değildir, bir tavırlar çokluğunda ortaya çıkar. İzin, konuk tarafından serbestçe kullanılabilir haklar yaratır. “Evinde hisset!” denilen şey, bir komplimandan ziyade misafir üzerindeki bir sorumluluğu hatırlamaya davettir. “Dile benden ne dilerse!” dediğinde bir muktedir, ikramı reddetmek kabalık sayılabilir. Mülteci, ev içinde verilen izinle birlikte rahat hissetmek zorunda hisseden kişidir. “Ev sahibinin değil ama konuğun kendine dayattığı bir zorunlulukta...” (Açıl, 2010, s. 19), mutlak konukseverliğe muhatap olan konuk kendine karşı olan etik tutumundan dolayı ev sahibinin açtığı alanı, ona/onun yüzüne açtığı alanı doldurmalıdır. Bu bir dayatma veya kural/yasa değildir. Sadece konuğun etik tavrıdır. Derrida’nın yazdığı gibi, bir misafiri olan ev sahibinin ilk görevi, dikkat kesilmek, tazim ve hürmet göstermek, dil farkına ihtimam göstermektir (Derrida, 1993, s. 8).

Aslında evin içi hem açılmış hem de açılmamıştır. Ev sahibinin yüzünü gözetlerken, önüne konulacak ikrama tadını önemsemeyen teşekkürle hazırlanırken evin içinde dolaşma izni, sınırlandırılmış bir izin olur. Bir eseri okurken eser ile okuyucu arasındaki ilişki gibi, bir temaşa ilişkisi, bir minnet ve takdir duygusu ilişkisi eşlik eder. Konuk olarak kabul edilen yabancı, Avrupalıların yaptığı gibi, sıkı denetlenmiş kamplara yerleştirilen, elektronik cihazlarla takip edilen mülteci, konuksever bir muamale görmüş sayılmaz. Türkçedeki “Tanrı misafiri”, yabancıyı denetim ve özdenetimini anlamamızın imkânını taşır. Yabancı, kendisini bir tehdit olarak görme korkusundan arınmak için ev sahibini tanrılaştırmaya girişir: Tanrı misafiri. Kapının dışındakini içeri aldığı anda, karşılıklı olarak yeni bir kimlik verme-alma sözleşmesi yapılır ki bu tam da sözleşme taraflarından birinin tanrısallıkla muttasıf kritik bir andır.

Türkiye, mültecileri kabul ettiğinde, onlar için hem zorunlu ihtiyaçlarını tedarik eden hem ev sahibinin hışmı ve hoşnutsuzluğundan hem de dışarının tecrübe edilmiş geçmiş deneyimlerinin karanlık tehlikesinden koruyan bir sığınak hazırlar: Kamplar. Mültecinin kampta idare ve idamesi, konukseverliğin tahrik edilmiş nefret ve tedbir tarafından baskı altına alınmasıyla dumura uğrar. Mülteci, kampın dışına çıkarak girilen evin içinde serbestçe dolaşmadıkça konukseverlikle karşılanmış sayılmaz. Mülteci kampı, misafir odası hükmündedir. Kampın dışı yoksa konukseverlik de yoktur. dediği durumu yardıma çağırır. İlticanın anlamı, ev içinde inşa edilir. Mülteci kampta kaldığı müddetçe ne mülteci konukluğu ne de yerel toplum ev sahipliğini deneyimleyebilir. Mülteci için kampın ereği, bütün vatan sathıdır. Mülteci kampta kaldığı müddetçe mülteci olamaz. Çünkü mülteci, iltica talebi konukseverlikle kabul görmüş kişidir. Konukseverlik, evin içinde hoş görülmeyi de içerir.

Sonuç

İltica ve mültecilik, kendi dışındaki bir gerçekliği temsil eden göstergeler olarak alındığında, neyi gösterirler? “Metnin dışı yoktur.” demek münasip ise göstergeler oyununda iltica, hangi üretilmiş durum üzerinde konuşmaya izin verir? Elbette başta göç olmak üzere savaş, felaket, ölüm, yalnızlık, çaresizlik, çare arayışı, güvenlik, istismar, tehdit, risk, egemenlik, iktidar, etik veya politika üzerinde. Kaç katmanlı bir çözümleme yapılacağına bağlı olarak bu ilişkisel kavramlar listesi uzatılabilir. Saussure’e göre gösterge yani bir iştirim imgesiyle (yani gösterenle) kavramı (yani gösterileni) birleştiren bağ, nedensizdir. Burada Saussure, göstergelerin keyfi olduğunu (Altuğ, 2004, s. 186) söylediğinde bu, örneğin iltica kavramının kendi dışındaki bir olguya tekabül etmediğini hatta kavramsallaştırmanın olgunun dışsal koşullarından bağımsız bir toplumsal uzlaşmayla kurulduğu anlamına gelir. Metnin dışı var-olmadığı için Derrida’ya göre, her şey metnin içinde olup biter. Metin ise birbirini gösteren göstergeler sisteminin bir ürünüdür. Her bir tekil gösteren (signifier), başka bir göstereni gösterir. Bu yüzden yalnızca başı ve sonu tespit edilemeyen bir “gösterenler zinciri”ne ulaşılabilir. Derrida açısından bu, “Anlama alanının ve oyununun sonsuzca genişlemesidir” (Derrida, 1999b, s. 166). Bu yüzden konuksev(er/mez)lik çözümlemesi, tüm yukarıdaki kavramlara tatbik edilebilir.

Direk’in tespit ettiği gibi, “Siyaset felsefesi metafiziğe dayandığı ölçüde bundan siyaset felsefesini ilgilendiren sonuçlar da çıkar” (Direk, 2012). *Gramatoloji* adlı eserinde Derrida, Rousseau’yu yeniden okurken doğa-kültür karşıtlığının yapısını sökmeye niyetlenir (Derrida, 2011 ve 1999b). Doğa-kültür karşıtlığı, devlet ve toplumun nasıl ortaya çıktığına dair sözleşmecî kuramların iki değerli mantığından türer. Mevcut iktidar kavramına, mevcut dünya görüşü içinde felsefi olarak meşruiyet kazandırma girişimine yönelik kuramlar olarak okur Derrida, Rousseau’yu. Derrida’nın bu teşebbüsünün sonucu, Direk’in yorumladığı sözcüklerle söylediğimizde, “Dekonstrüksiyon siyasal egemenliği meşrulaştıran şeyin insan doğası olduğu fikrini genel olarak şüpheli hale getirir” (Direk, 2012).

İlticanın felsefi yorumuna duyulan ihtiyaç, kendi gerekçesini sorunun esaslı oluşuna dayandırır. Tarihin sonu hiç gelmez, her zaman belli bir tarih anlayışının, dünya görüşünün, egemenlik tarzının veya medeniyetin sonu gelir. Son olasılığı, her zaman tehir edilmiştir. Ahir zaman, henüz gelmemiştir; fakat “zamanın geri kalanı” veya “son zamanlar” olarak varlığını hep devam ettirir. Sim şöyle yazar: “Sonların çoğu aslında birbiriyle bağlantılıdır. Örneğin ideolojilerin sonu geldiğinde tarihin de sonu gelmiş olur. Modernite sona erdiğinde hümanizm ve Marksizm de biter” (Sim, 2000, s. 12). İnsan ve tarihe dair, kültür ve medeniyete dair geçmişten tevarüs edip sürdürdüğümüz ideolojilerimiz sona erdiğinde, mültecilerin iltica etme sorununun da ev sahibi pozisyonunun da önemini yitireceğini umabiliriz. Moderniteden beslenen hümanizm, moderniteyi beslediğinden mevcut sorunlardan o da sanık saldalyesine oturtulacaktır. Fukuyama’nın söylediği gibi, “Bir zamanlar eyleme giden bir yol olduğu düşünülen ideoloji artık çıkmaz sokak haline gelmiştir” (Fukuyama, 1989, s. 24).

Derrida, konuksev(er/mez)lik metnini yazarken salt spekülatif bir insiyakla hareket etmiyordu. Cezayirli bir göçmen olarak Fransa’da, Avrupalıların konukseverliğini yeterince

deneyimlediğini düşünüyordu. Fransa'da göçmen hakları, Güney Afrika'daki apartheid rejimine muhalefet etmişti, aktif vatandaşlık örneği sergilemişti. Avrupa Birliği'nin yeni bir felsefeye ihtiyacı olduğunu söylemişti. Konuksevermezlik düşüncesi; göçmen politikası, işçi politikası, uluslararası ilişkiler, insanlığa karşı suçlar gibi konuları; iktidar ile merhamet, adalet ile yasa, etik ile politika, kültür ile norm, karar ile çevre arasında ilişkileri yeniden düşünmeye transfer edilebilir. Fakat gerçek konukseverlik ne politik ne etik ne felsefi ne de tüzeldir, o daha çok şiirseldir. Önceden belirlenmemişlik ancak estetik tutumda mümkün görünür.

Derrida'ya göre, "Avrupa, konukseverlik sorumluluğunu üstlenmelidir. Bu sorumluluk Avrupayı geçmişte ve şimdi olmadığı ve olamayacağı şeye kendini açmaya; yabancıları hoş karşılamaya; kendileriyle entegre etmeksizin farklılıklarını tanıma ve kabul etmeye; hem teori hem de pratikte, demokrasi ve Avrupa mirasını tahrip eden totaliter dogmatizmi eleştirmeye zorlar" (Derrida, 1993, s. 18). Ayrıca bir düşünce olarak konukseverlik, Avrupalı belleğini, Avrupa adı altında söz verileni hatırlamaya ve Avrupa'yı yeniden tanımlamaya davet eder.

Kaynakça

- Açıl, B. (2010). Yazınsal etik ve politika: Bilge Karasu romanına konuksever bir yaklaşım. *İnsan ve Toplum Dergisi*, 1, 7-23.
- Altuğ, T. (2004). *Dile gelen felsefe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Çoban, F. (2015). Bir giriş: Derrida'nın hayaletlerinden Marks'ın hayaletlerine. *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 147-174.
- Derrida, J. (1993). *Aporias*. T. Dutoit (Çev.). California: Stanford University Press.
- Derrida, J. (1999a). Konuksev(er-/mez)lik. F. Keskin, Ö. Sözer (Çev.), Pera Peras Poros: *Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma* içinde, (ss. 43-71). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Derrida, J. (1999b). İnsan bilimlerinin söyleminde yapı, gösterge ve oyun. Ö. Gözel (Çev.), *Toplumbilim Dergisi* (Jacques Derrida Özel Sayısı), 10, 165-173.
- Derrida, J. (1999c). Platon'un eczanesi. *Toplumbilim Dergisi* (Jacques Derrida Özel Sayısı), 10, 63-81.
- Derrida, J. (1999d). Differancé. Ö. Sözer (Çev.), *Toplumbilim* (Jacques Derrida Özel Sayısı), 10, 49-61. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Derrida, J. (2000a). Hospitality. B. Strocker, F. Morlock (Çev.), *Angelaki*, 5 (3), 3-18.
- Derrida, J., & Dufourmantelle, A. (2000b). *Of hospitality: Anne Dufourmantelle invites Jacques Derrida to respond*. R. Bowlby (Çev.). USA: Stanford University Press.
- Derrida, J. (2011). *Gramatoloji*. İ. Birkan (Çev.). Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Direk, Z. (2012). *Derrida'nın siyaset felsefesi*. 23.04.2016 tarihinde <https://zeynepdirek.wordpress.com/2012/12/12/derridanin-siyaset-felsefesi/> adresinden edinilmiştir.
- Ersoy, M. A. (2009). *Safahat*. İstanbul: Hece Yayınları.
- Fukuyama, F. (1989). The end of history. *The National Interest*, 16, 3-18.
- Heidegger, M. (1997). *Özdeşlik ve ayırım*. N. Aça (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Heidegger, M. (1998). *Tekniğe ilişkin bir soruşturma*. D. Özlem (Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Heidegger, M. (2003). *Sanat eserinin kökeni*. F. Tepebaşı (Çev.), Erzurum: Babil Yayınları.
- Işıklı, Ş. (2012). Yapisöküm ilkeleri ve yazı sorunu. *Özne Felsefe Dergisi* (Felsefenin Aynasında Siyaset Dosyası), Cilt 15. kitap, Sayı Güz, 92-112.
- Matta (2000). *İncil* içinde, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi Yayınları.
- Kant, I. (1960). *Ebedi barış üzerine felsefi deneme*. Y. Abadan, S. Meray (Çev.). Ankara: AÜ SBF Yayınları.
- Kant, I. (2002). *Ahlak metafiziğinin temellendirilmesi*. I. Kuçuradi (Çev.). Ankara: Türkiye Felefe Kurumu Yayınları.
- Naas, M. (2006). Jaques Derrida ve konukseverlik sorusu. Ö. Ejder (Çev.), *Cogito Dergisi Özel Sayısı* (Derrida: Yaşamı Yeniden Düşünürken) içinde, 47-48, 240-257.
- Rabinson, D., Groves, J. (2012). *Felsefe: Düşüncenin gelişimini anlamak için çizgibilim*. B. Taşyakan (Çev.). İstanbul: NTV Yayınları.
- Sartre, J. P. (1997). *Varoluşçuluk bir hümanizmdir*. A. Bezirci (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Sim, S. (2000). *Derrida ve tarihin sonu*. K. H. Öktem (Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Stocker, B. (2006). Derrida etiğinde çelişki, aşkınlık ve öznellik. Ö. Ejder (Çev.), *Cogito Dergisi*, 47-48, 334-347.

Kamu Diplomasisi ve Mülteci İlişkileri Türkiye'nin Mülteci İlişkilerinin Uluslararası Medya Yansımaları

Ergün KÖKSOY*

Öz

Kamu diplomasisi, uluslararası ilişkiler alanında yaşanan küreselleşme süreciyle birlikte ülkeler ve toplumlar arasındaki ilişki ve iletişim biçimlerinin yeni formunu tanımlamaktadır. Bu ilişki biçimlerinden biri haline gelen, uluslararası işbirliği ve dayanışmayla çözülebilecek öncelikli konular arasında gösterilen, yarattığı sonuçlar itibarıyla tüm ülkeleri ve toplumları etkileyen mültecilik konusu da kamu diplomasisi politikalarının bir parçası olarak kabul edilmektedir. Sığınmacıların ve mültecilerin hakları, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'siyle güvence altına alınırken uluslararası toplumun bu insanların sorunlarının çözümünde rol ve sorumluluk üstlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yönüyle mülteci ilişkileri faaliyetleri, ülkelerin ve toplumların küresel sorumluluklarının ve uluslararası ilişkilerinin bir gereği olarak gösterilmektedir. Bu çalışmanın amacı ülkelerin yabancı halklarla etkileşimine katkı sağlayan, uluslararası sorumluluklarının bir parçası olan ve sonuçları itibarıyla ülkelerin algılarını ve saygınlıklarını etkileyen mülteci ilişkilerinin, kamu diplomasisi politikalarıyla bağlantısını ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında Avrupa Birliği ülkelerinden İngiltere, Fransa ve Almanya'nın yüksek tirajlı gazeteleri arasında gösterilen "The Guardian", "Le Monde" ve "Der Spiegel" gazetelerinin internet versiyonlarının üç aylık manşetleri ve haber içerikleri incelenecektir. Analizi yapılacak haber manşetleri ve içerikleri Türkiye ve Suriyeli mülteciler özelindeki haberleri kapsamaktadır. Çalışma sonucunda Türkiye'nin mültecilere yönelik gerçekleştirdiği çalışmaların uluslararası medya gündemine yansımaları kamu diplomasisi perspektifinden değerlendirilecek ve öneriler getirilecektir.

Anahtar kelimeler: Kamu Diplomasisi, Mülteciler, Mülteci İlişkileri, Türkiye Mülteci İlişkileri, Uluslararası Medya

* Dr., koksoy7@gmail.com

Public Diplomacy and Refugee Relations Reflections of Turkey's Refugees Relations on the International Media

Abstract

Public diplomacy is described as a new form of relations and communications between countries and societies in the field of international relations with the process of globalisation. The subject of refugees shown among the priority issues can be solved through international cooperation and solidarity with its results affecting all countries and societies, that's why becoming part of public diplomacy. Asylum seekers and refugee rights are guaranteed by the Universal Declaration of Human Rights and considered to be an area that the international community needs to take the roles and share responsibilities. In this aspect, it is shown as global responsibilities and part of the humanitarian sensibility of countries and societies. In one hand, asylum seekers and refugees are considered to be the subject of the problem and crisis, on the other hand, due to contributing to the human and cultural interaction between the different communities, these are specified as part of public diplomacy. This article discusses the relationship between public diplomacy and refugees relations which provides the interaction between countries and effects the prestige and perception of them. In the study, to reveal the reflections of Turkey's Refugees Relations on the International Media, three highest-circulation newspapers ("The Guardian", "Le Monde", "Der Spiegel") will be chosen from three important EU countries (United Kingdom, France, Germany). These newspapers' headlines and news content which related to Turkey and Syrian refugees are going to be analyzed on three-month period. As a result, Turkish public diplomacy and refugee relations and its implications on the international media in the context of Syrian refugees will be evaluated and some recommendations for the future of Turkish public diplomacy and refugee relations will be provided.

Keywords: Public Diplomacy, Refugee, Refugee Relations, Turkish Refugee Relations, International Media

Giriş

Ülkelerin dış ilişkileri günümüzde hiçbir dönemde olmadığı kadar yoğun, hızlı ve karmaşık bir şekilde cereyan etmektedir. Eski dönemlerde ilişkiler çoğunlukla dış işleri bürokratlarının ve siyasi aktörlerin dönemsel ziyaretleriyle sınırlıydı ve halklar arasındaki etkileşimler ise genellikle ticaret kanallarıyla kuruluyordu. Ticaret bu nedenle yüzyıllarca kültürel bir ilişki kurma aracı olarak kabul edilmiştir. Tacirler, uzun dönem yeniliklerin öncüleri, kültür aktarıcıları ve ilişki kurucu aktörler olmuşlardır. Ticaretin yanı sıra ülkeler arasında ilişki kurulmasına aracılık eden diğer bir unsur da göçler olmuştur. Göçler tarihin en eski döneminden günümüze kadar daha iyi hayat şartlarına ulaşmak ve hayatta kalmak için insanların başvurduğu yollardan biri olmuştur. Bu yer değiştirmeler ticari ilişkilere benzer şekilde toplumlar arasındaki sosyal ve kültürel ilişkileri de geliştirmiştir. Göçlerin yapılış amacını daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak (iş, eğitim, vb.) ve hayatta kalmak - yaşamını sürdürmek (savaş, çatışma, baskı, şiddet, yoksulluk vb.) olarak basitçe bir ayrıma tabi tutabiliriz. Çalışmanın konusu olan sığınmacılık ve mültecilik genel olarak göçlerin ikincil nedenleri arasında gösterilebilir.

Günümüzde dünyanın birçok bölgesinde yaşanan savaşların ve çatışmaların en önemlisi, yarattığı sığınmacı ve mülteci göçü nedeniyle, Suriye iç savaşıdır. Neredeyse tamamen savaş alanına dönen ülkenin nüfusunun yarısı yerinden edilmiş, büyük bölümü çareyi ülkeyi terk etmekte bulmuştur. Suriye ile hem en geniş sınıra sahip olan hem de Avrupa'ya geçiş koridoru üzerinde bulunan Türkiye, en çok sığınma talebi gören ve göçe maruz kalan ülke olmuştur. Sorununun ciddiyeti uluslararası kamuoyu, gelişmiş ülkeler ve kurumları tarafından halen tam olarak değerlendirilemezken, Türkiye'de bulunan 2,7 milyonu aşkın sığınmacının Türkiye'nin mevcut ekonomik mücadele kapasitesinin üstüne çıktığı, yönetim ve güvenlik konularında yeni risk alanları oluşturduğu belirtilmektedir. Sorun, "mülteci krizi" adı altında Türkiye ve uluslararası politika ve medya gündeminde tartışılmaya devam ederken, çoğu zaman temel insan hak ve özgürlükleri bağlamından kopartılarak siyasal konular etrafında değerlendirilmekte, bir taraftan Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri, diğer taraftan AB ülkelerinin kendi iç politika gündemleri etrafında tartışılmaktadır. Mülteci krizi, uluslararası alanda olduğu gibi Türkiye'de de önemli ölçüde siyasallaşmış, siyasi aktörler ve kurumları tarafından iç siyasetin konusu haline getirilmiştir. Sorunun ekonomik ve toplumsal baskısı nedeniyle, sığınmacıların geri gönderilmesi ya da yeni haklar verilerek Türkiye'de kalması bir iç politika konusu olarak değerlendirilmeye devam etmektedir.

Suriyeli sığınmacıların ve mültecilerin sorunlarının sadece ulusal ve uluslararası politikanın bir konusu olarak değerlendiriliyor oluşu, ülkelerin yabancı halklarla iletişimi olarak tanımlanan kamu diplomasisi perspektifinin gözden kaçırılması anlamına gelmektedir. Halen yetkin bir kamu diplomasisi perspektifi geliştirememiş olan Türkiye'nin, sığınmacı ya da mülteci ilişkileri konusunda da bir yaklaşım geliştiremediği görülmektedir. Türkiye'nin sığınmacılara ve mültecilere yönelik gerçekleştirdiği insani yardımların ve ev sahipliğinin uluslararası toplum ve medya gündemine yansıtılmaması bunun en açık örneğidir. Ülkelerin kamu diplomasisi politikaları ve faaliyetleri ağırlıklı olarak yabancı ülke halklarına yönelik gerçekleştirilmekte, bu halklar nezdinde iyi niyet, dostluk ve itibar arayışı hedeflenmektedir. Yabancı halklar ile kurulan dostluğun ve oluşturulan olumlu algıların ülkelerin dış politika hedeflerini gerçekleştirmelerinde ve uluslararası etkinliklerini arttırmalarında kolaylaştırıcı bir unsur olacağı belirtilmektedir. Bu değerlendirmeden yola çıkarak bu çalışmada kamu diplomasisi ve mülteci ilişkileri olguları arasındaki bağlantılara dikkat çekilecektir. Bu bağlantıya bir örneklik niteliğinde olan Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik yürüttüğü faaliyetlerin ve bu faaliyetlerin yabancı medya yansımalarına kamu diplomasisi perspektifinden yer verilecektir.

Çalışma kapsamında AB ülkelerinden İngiltere, Fransa ve Almanya'nın yüksek tirajlı gazeteleri arasında gösterilen "The Guardian", "Le Monde" ve "Der Spiegel" gazetelerinin internet versiyonlarının 1 Ocak 2016-30 Mart 2016 tarihlerindeki üç aylık manşetleri ve haber içerikleri incelenecektir.¹ Analizi yapılacak haber manşetleri ve içerikleri Türkiye ve Suriyeli mülteciler özelindeki haberleri kapsamaktadır. Çalışma sonucunda Türkiye'nin mültecilere yönelik

1 Söz konusu gazetelere 1 Ocak- 30 Mart 2016 tarihleri arasında şu adreslerden ulaşılmıştır: Der Spiegel için bk. <http://www.spiegel.de/>, The Guardian için bk. <http://www.theguardian.com/international>, Le Monde için bk. <http://www.lemonde.fr/>

gerçekleştirdiği çalışmaların uluslararası medya gündemine yansımaları kamu diplomasisi perspektifinden değerlendirilecek ve öneriler getirilecektir. Bu yansımaları ortaya koymak ve kamu diplomasisi perspektifinden değerlendirme yapmak amacıyla iki hipotez geliştirilmiştir. Çalışmada ortaya konulan hipotezlerin doğrulanması için içerik analizi yöntemi kullanılmış ve yapılan analiz sonucunda ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu çalışma, Türkiye'nin kamu diplomasisi perspektifi ve gerçekleştirdiği mülteci ilişkileri faaliyetlerinin uluslararası medyada yansımalarının sorgulanmasına yönelik bir ilk olması nedeniyle önem taşımaktadır. Bu yönüyle aynı zamanda kısıtlılıklar da taşımaktadır. Araştırmacıların "Türkiye'nin kamu diplomasisi perspektifi ve mülteci ilişkileri faaliyetlerinin" diğer yönleri hakkında yapacakları yeni çalışmalar bu kısıtlılıkları ortadan kaldıracaktır.

Geliştirilen Hipotezler:

- a) Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik gerçekleştirdiği insani yardım ve ev sahipliği faaliyetleri uluslararası medya gündemine yeterince yansıtılmamaktadır.
- b) Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik gerçekleştirdiği insani yardım ve ev sahipliği faaliyetleri Türkiye-AB ilişkileri gündeminin gölgesinde kalmaktadır.

Uluslararası İlişkilerde Karma Aktörler Dönemi

Bu bölümde kamu diplomasisini ortaya çıkaran uluslararası dinamiklere genel olarak değinilecektir. 20. yüzyılla birlikte teknolojik yenilikler ve ulaşım alanındaki gelişmeler ülkeler ve halklar arasındaki ilişkileri çok boyutlu hale getirmiş, siyasal, kültürel ve sosyal ilişkilerin hızını ve yoğunluğunu arttırmıştır. İletişim teknolojilerinin oluşturduğu küresel ağlar toplumlar arasındaki bilgi alışverişini ve insan hareketliliğini kolaylaştırmış, bu gelişmelerin sonucunda ekonomik, teknolojik, sosyal, kültürel, politik ve ekolojik denge açısından küresel bütünleşmeyi, entegrasyonu ve dayanışmayı tanımlayan küreselleşme kavramı ve süreci ortaya çıkmıştır (Erzen, 2012, s. 18). Küreselleşme ile ülkeler ve insanlar arasındaki ilişkiler artarken aynı zamanda uluslararası sistemde çeşitli faktörlerin belirlediği yeni bir iş bölümü ortaya çıkmış, ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılık artmıştır.

Bu bağımlılığın ve küreselleşmenin, ülkelerin ve devletlerin yapısına ve dış ilişkilerine doğrudan yansımaları, uluslararası politika literatüründe belirli bir toprak parçası üzerinde mutlak egemenlik hakkına sahip devletlerin, bir analiz birimi olarak birinciliğini kaybetmeleri olarak belirlemiştir (Sönmezoglu, 1995, ss. 33-35). Devletlerin ve onun meşru yönetim birimi olan hükümetlerin yönetim işini ve sürecini başka birimlerle ve kurumlarla paylaşmaları ulusal ve uluslararası politikanın işleyiş biçimlerini de etkilemiştir. Özellikle parlamenter sistemlerde, devlet politikasının yürütülmesi ve resmi ilişkilerin sürdürülmesinden sorumlu örgütlenme olarak tanımlanan hükümetlerin (Arı, 1999, s. 8) yanı sıra birçok politik ve sosyal aktör ortaya çıkmış, uluslararası alanda ve özel olarak devletlerin dış ilişkilerinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu aynı zamanda uluslararası ilişkileri çoklu aktörlerin faaliyet alanına çevirmiştir.

Bu aktörlerin faaliyet alanı olarak belirtilen ve yer yer uluslararası politika kavramının yerine

kullanılan, ondan daha kapsamlı bir alanı belirten uluslararası ilişkiler, devletler, hükümetler ve halklar arasındaki çok boyutlu ilişkiler olarak tanımlanmıştır (Arı, 1999, s. 12). Diğer bir deyişle uluslararası ilişkiler devletlerin, uluslararası kuruluşların, diğer uluslararası aktörlerin ve halkların birbirleriyle temasları ve karşılıklı etkileşimleri anlamına gelmektedir. (Köksoy, 2013, s. 21). Uluslararası ilişkiler alanında devletler başlıca dış politika amaçları olan varlığını sürdürme, güvenlik, refah, güç, prestij gibi unsurları geleneksel olarak hükümet kurumları, dış ilişkiler misyonları ve çoklu uluslararası örgütlenmeler yoluyla gerçekleştirmeye çalışırlarken günümüzde bu aktörlerin önemli ölçüde değişmesiyle, uluslararası resmi ve gayri resmi örgütlenmeler ve aktörler² bu amaçların gerçekleştirilmesinde etkin roller oynamaya başlamışlardır (Karacasulu, 2008, s. 19). Bu gelişmeler neticesinde uluslararası sistemdeki farklı kategorilerdeki hiçbir aktörün tek başına uluslararası ilişkiler alanında ana temsil niteliğine sahip olmadığı vurgulanmış Oran Young'ın deyişiyle bir karma aktör modeli belirginleşmeye başlamıştır (Sönmezoğlu, 1995, s. 55). Uluslararası ilişkilerdeki bu gelişmeler geleneksel diplomasinin yerini alan ve ülkeler için uluslararası ilişkiler gündeminin yönetilmesi anlamına gelen kamu diplomasisi olgusunu ortaya çıkarmıştır.

Uluslararası ilişkiler alanında bunlar yaşanırken Soğuk Savaşın ortadan kalkması ve Doğu Bloğu'nun dağılmasıyla dünyayı entegre bir bütün haline getirme yönünde yeni düşünsel eğilimler de ortaya çıkmıştır. Uluslararası ekonomik, politik, teknolojik ve kültürel sistemlerin entegrasyonunu ifade eden küreselleşme bütün sorunların küresel boyutta ele alınarak tartışılmasını ve ortak çözümler üretilmesini zorunlu kılmaktadır. Globalleşme olarak da nitelendirilen yeni düzende yükselen değerler arasında yer alan demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, azınlık haklarının korunması, çevre duyarlılığı, küresel sorunlara karşı mücadele, terörizm ve suça karşı işbirliği gibi ortak beşeri değerler, uluslararası politikanın en çok kullanılan ve devreye sokulan konuları haline gelmiştir (Ertürk, 2010, s. 28). Uluslararası politikadaki artan resmi kurumsallaşmaya ve bu kuruluşlar aracılığıyla artan devletlerarası bağımlılığa dikkat çeken "küresel yönetim teorisi"ne göre mülteciler, çevre sorunları, kalkınma, suç şebekeleri, küresel terörizm gibi konular gittikçe karmaşık ve sadece devletlerarası resmi işbirliği ile çözülebilecek bir mahiyete dönüşmektedir. Bu gelişmeler sonucu küreselleşmenin etkisiyle dünya halklarının ortak değerlerine yapılan vurgular da artmaktadır (Köksoy, 2013, s. 35).

Bu görüşlere paralel şekilde günümüz uluslararası ilişkiler sistemi içinde ortaya çıkan, ülkelerin ve toplumların karşı karşıya kaldığı, ortak dayanışma ve işbirliğiyle çözebilecekleri en önemli sorun alanlarından biri de sığınmacı ya da mülteci durumuna düşen insanların problemleridir.

2 Bu örgütlenmeleri genel olarak uluslararası ilişkiler alanındaki aktörler olarak tanımlayan Sönmezoğlu, Coplin'den aktardığı şekliyle: a) Hükümetleri temsil eden ulusal aktörler (devlet, hükümet kurumları ve aktörleri) b) Hükümetleri temsil etmeyen ulusal aktörler (bireyler, gruplar - baskı grupları, lobiler, ulusal kurtuluş hareketleri- gerilla grupları- ayrılıkçı gruplar, vb.) c) Hükümetlerin temsil edilmediği uluslararası aktörler (uzmanlık kuruluşları - International Olympic Committee / Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC)- International Air Transport Association / Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA), vb.), çokuluslu şirketler (Unilever, McDonald's, Microsoft, Royal Dutch Shell, vb.), siyasal nitelikli hükümetlerarası kuruluşlar (Sosyalist Enternasyonal, Avrupa Demokratlar Birliği (EDU) d) Hükümetlerin temsil edildiği uluslararası aktörler (Birleşmiş Milletler [BM], NATO, Avrupa Birliği [AB]) olarak sıralamıştır (Sönmezoğlu, 1995, ss. 36-53).

Ülkelerin başa çıkmaları ve çözüm bulmaları gereken bu konu aynı zamanda yarattığı toplumsal ve kültürel etkileşim olanaklarıyla kamu diplomasisinin de konusu haline gelmektedir. Göçmenlerin, sığınmacıların, mültecilerin gerçek zamanlı insan ve kültür etkileşimine sağladıkları katkı kamu diplomasisi konusu içinde değerlendirilmektedir. Sığınmacılara ve mültecilere yönelik haklar, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'yle güvence altına alınmış ve uluslararası toplumun rol ve sorumluluk alması gereken bir konu olarak belirtilmiştir. Bu yönüyle ülkelerin ve toplumların küresel sorumluluklarının ve insani duyarlılıklarının bir gereği olarak gösterilmektedir.

Dış İlişkiler Yönetimi Olarak Kamu Diplomasi

Uluslararası ilişkiler alanındaki gelişmelerin öncelikli yansımalarından biri de dış ilişkilerin politik alandan kültürel, sosyal ve ekonomik alana genişlemesiyle ortaya çıkan kamu diplomasisi olgusu olmuştur. Klasik diplomasinin yeni görünümünden biri olarak kabul edilen kamu diplomasisi, kamuoyu davranışlarının dış politika oluşumuna ve yürütmesine etkisi, geleneksel diplomasinin ötesinde uluslararası ilişkilerin farklı boyutlarını kapsamaya olarak tanımlanmıştır (Demir, 2012, s. 6). Kamu diplomasisi, hükümet ve hükümet dışı oluşumların görüşlerinin yabancı sivil toplum kuruluşları ve kamuoylarıyla paylaşılma süreci olarak tanımlanmıştır (İnan, 2012, s. 64). Bu tanımlar kamu diplomasisini, geleneksel diplomasinin dışında kalan uluslararası ilişkiler alanlarıyla ilişkilendirmiş, diğer ülkelerin kamuoylarının görüşlerinin etkilenmesi, yabancı ülkelerdeki özel gruplar ve sivil topluluklarla etkileşimin sağlanması, dış politika konularının haberleştirilmesi, muhabirler ve diplomatlar arasındaki iletişim ve kültürel etkileşim çalışmalarını ile doğrudan bağlantılı hale getirmiştir (Szondi, 2008, s. 2).

Kamu diplomasisinin ilk dönemi olarak kabul edilen 1950'li yıllarda Soğuk Savaş'ın da etkisiyle hükümet kaynaklı etki oluşturma ve ikna odaklı kamu diplomasisi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İlk dönemlerde kamu diplomasisinin ana aktörü olan hükümetler, yabancı kamuoyları üzerinde etki oluşturma amaçlı propaganda çalışmaları yürütülmüşlerdir. Bu dönemlerde kamu diplomasisi sert gücün (politik, askeri, ekonomik) bir parçasıdır ve politikalara yön veren anlayış tamamen siyasaldır. Sivil toplumun ve örgütlerinin süreçlere bir etkisi yoktur. Kamu diplomasisi propaganda ile birlikte psikolojik savaş aracı olarak kullanılmıştır. Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru uluslararası alandaki ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin tekrar canlanmasıyla, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği (SSCB) arasındaki gerilim politikaları, yerini yumuşamaya bırakmış, kamu diplomasisi kavramı daha çok sosyal, kültürel, toplumsal konularla ve sivil toplumla ilişkili hale gelmiştir. Soğuk Savaş dönemindeki sert güç kavramı yerini, yeni uluslararası sistemde ülkelerin "yumuşak güçlerine" bırakmıştır. Ülkeler artık sahip oldukları yumuşak güç potansiyeli ile (bilim, sanat, kültür, değerler vb.) başka ülkeleri etkilemeye, onlar için cazip bir ülke konumuna gelmeye, onların kalplerini ve akıllarını kazanarak kendi politikalarının kabulüne uygun ortamlar ve destekler yaratmaya çalışmışlardır. Bu sürecin temelini ise iletişim, etkileşim, ikna ve işbirliği oluşturmuştur (Özkan, 2014). Öyle ki zamanla kamu diplomasisi, milli menfaatlerin tanımlanması, hükümetlerin iletişim politikalarının, dış politikasının yönlendirilmesi, klasik diplomasi harici kültürel diplomasisinin kapılarının

aralanması, ülkelerin imajlarının şekillendirilmesi, algılama idaresi sanatı, fikirlerin tedavülü, doğru bilginin yayılması, milletlerarası zeminin idare edilmesi, münasebetlerin inşa edilmesi gibi unsurlarla ilişkilendirilmiştir (Demir, 2012, s. 14).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri içerde ulusal birliklerini geliştirmek, dışarıda ise uluslararası alanda saygın bir yer edinmek, ülke tanıtımlarını gerçekleştirmek ve uluslararası birliğe üye olmak (AB, NATO) amacıyla kamu diplomasisi faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu süreçte halen kamu diplomasisinin ana aktörü hükümetlerdir. ABD'nin tek süper güç olarak belirtildiği 1990'dan 2000'li yıllara kadar kamu diplomasisi konusu gerek akademik gerekse uygulama alanlarında fazla ilgi görmemiş, ABD ve Batı ittifakının Soğuk Savaş döneminden galip çıkmasının verdiği rehavetle ihmal edildiği belirtilmiştir. Ancak kamu diplomasisi faaliyetleri 11 Eylül saldırılarından³ sonra tekrar önem kazanmaya başlamıştır (Szondi, 2008, s. 3). 11 Eylül saldırılarına giden süreçte ülkeler arasında artan kültürel çatışmalar, önyargılar, kimlik tartışmaları, göçmen sorunları, bunların neticesinde ortaya çıkan terörizm ve şiddet uluslararası toplumda kamu diplomasisine duyulan ihtiyacı tekrar gündeme getirmiştir. Bu sorunların büyük kısmının, uluslararası iletişim ve ilişki kanallarının güçlendirilmesi, kültürel iletişimin arttırılması, anlayış ve işbirliğinin geliştirilmesiyle çözülebileceğine ilişkin görüşler ağırlık kazanmıştır.

Yeni dönemde kamu diplomasisi daha çok iletişimle ve ilişki kurmayla ilişkilendirilmiş, ülkelerin, uluslararası çevreleriyle iletişim ve ilişki kurma ihtiyaçlarını karşılayacak potansiyel bir iletişim yöntemi olarak belirtilmiştir. Yabancı kamuların bilgilendirilmesini, anlaşılmasını, etkilenmesini hedefleyen kamu diplomasisi; bir ülkenin, vatandaşlarının ve kurumlarının yabancı ülkelerin vatandaşları ve kurumları ile diyalogunu genişletmesinde de kullanılır hale gelmiştir. Başka bir deyişle kamu diplomasisi günümüzde hükümetlerin yabancı kamularla iletişimini ve kamulardan (halklardan) kamulara (halklara) olan iletişimi kapsamaktadır (Krause & Evera, 2009, ss. 9-10). Kamu diplomasisinin merkezi konseptini oluşturmaya başlayan ilişki kurma diğer ülkelerin, kültürlerin, insanların anlaşılması, görüşlerin iletilmesi, yanlış anlaşılmaların düzeltilmesi, ortak noktaların bulunması ile ilişkilendirilmiştir (Leonard & Alekeso, 2000, s. 8). Kamu diplomasisindeki bu paradigma değişimi, davranışsal değişimlerden bilişsel değişimlere, monologdan diyaloga, iknadan ilişki yönetimine, kamuları yönetmekten kamularla ilişki kurmaya doğru şekilde tanımlanmıştır (Szondi, 2008, s. 20).

Dış politika sürecine benzer şekilde hükümetlerin kamu diplomasisi süreçlerindeki hakimiyetleri azalırken, başlangıcından günümüze kadar kamu diplomasisinin hedefi konumunda olan halklar, sadece etkilenen unsurlar olmaktan çıkıp bu süreçlerin aktörleri haline gelmişlerdir. Tek yönlü olarak gerçekleştirilen, genel kitleleri ikna etmeye ve etkilemeye dönük siyasal iletişim süreçleri yerini çift taraflı, ilişki ve diyalogo esas alan kişilerarası, kültürlerarası

3 11 Eylül saldırıları (İngilizcede 9/11 olarak da bilinmektedir), El-Kaide'ye bağlı kişiler tarafından kaçırılan uçakların 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki iki farklı hedefe intihar saldırısı düzenlemesiyle gerçekleşen bir dizi terör saldırısıdır. Saldırıların sonucunda 19 hava korsanı dahil 2.996 kişi hayatını kaybederken, 10 milyar \$'ın üstünde maddi hasar meydana gelmiştir. Saldırıların El-Kaide tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği konusunda ise komple teorileri üretilmiştir.

ilişkilere, sivil vatandaşların ve aktörlerin ağırlıkta olduğu iletişim süreçlerine bırakmıştır. Kamu diplomasisi kaynaklarının, mesajlarının ve kanallarının güvenilirlikleri sorgulanmaya başlanmış ve kamu diplomasisi güven ve anlayış oluşturma ile ilişkilendirilmiştir.

Klasik dönemde gerçekleştirilen dış politika ve diplomasi faaliyetleri uluslararası ilişkilerin devletler düzeyinde yürütülen süreçleri için yeterli iken günümüzde, hükümet dışı organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları, özel sektör kurumları, medya aktörleri ve sivil vatandaşlar ülkelerin imajlarının ve uluslararası itibarlarının muhatapları haline gelmişlerdir. Uluslararası ilişkiler ve imaj oluşturma faaliyetleri sadece devlet ve hükümet kurumları ve aktörleri tarafından gerçekleştirilmeye çalışıldığında samimiyet, inandırıcılık ve kapsayıcılık konularında şüpheler ortaya çıkmaktadır. Demokratik kurallar gereği kamuoyunun iradesiyle yönetime gelen hükümetlerin ikna edilmesi için öncelikli olarak kamuoyunun ikna edilmesi ve saygınlığının kazanılması gerekmektedir. Aksi halde halkların onayı olmadan siyasi aktörlerle iyi ilişkilerin geliştirilmesi mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla günümüzde kamuların oyu her zamankinden daha değerli hale gelmiştir. Buna günümüz dış ilişkiler ve uluslararası ilişkiler sisteminin çeşitliliği ve genişliği de eklendiğinde hükümet ya da dış işleri kurumlarının, bürokratlarının ülkelerin dış ilişkilerini tek başlarına yönetmeleri imkânsız hale gelmektedir.

Diplomasinin yeni görünümü olarak tanımlanan kamu diplomasisi, hükümetlerden çok sivil toplum alanında gerçekleşen bir etkinlik haline gelmiştir. Hükümet ve özel sektör arasındaki işbirliklerinin yanı sıra her vatandaş, birey, katmanı ne olursa olsun kamu diplomasisinin bir parçası olarak kabul edilmekte ve bu çabalara destek verebilmektedir. Sıradan vatandaşların kendilerini vatandaş diplomatı olarak görmeleri ve ülkelerinin temsilinde sorumluluk üstlenmeleri fikrinden yola çıkan yaklaşıma göre üniversitede okuyan bir öğrenci, yurtdışında düzenlenen müsabakalarda yarışan bir sporcu, başka ülkelerde konser veren bir sanatçı, yurtdışında iş yapan işadamı ülkelerinin vatandaş diplomatları olarak kabul edilmektedir (Mueller, 2009, s. 106). “Citizen Diplomacy” olarak literatüre geçen vatandaş diplomasisi, her vatandaşın ülkesinin dış politikasını biçimlendirme hakkının ve sorumluluğunun olduğu anlayışından hareketle, ülke içinde ya da ülke dışında değişim programlarına ev sahipliği yaparak ya da değişim programlarına katılarak gayri resmi elçilik yapmaları anlamında kullanılmaktadır (Mueller, 2009, s. 7). Nye’in en iyi iletişimciler çoğu zaman hükümetler değil sivillerdir (Nye, 2004, s. 142) anlayışından hareketle vatandaş diplomasisi, vatandaşların birbiriyle doğrudan ilişki kurmalarını, fikir, kültür, değer alışverişinde bulunmalarını sağlamaktadır. Akademik ve kültürel değişimler, dil okulları, spor ve sanatsal etkinlikler, uluslararası ekonomik ilişkiler, sivil toplum ilişkileri, turizm ve eğlence amaçlı faaliyetler vatandaş diplomasisinin uygulandığı en önemli alanlar olarak sıralanmaktadır.

Bireysel ve kişilerarası etkileşimin gücüne vurgu yapan vatandaş diplomasisinin yeni biçimlerinden biri de ülkelerinden zoraki nedenlerle ayrılan sığınmacılar ve mültecilerin gerçekleştirdikleri ilişkilere dir. Sığınmacılara ve mültecilere yönelik gerçekleştirilen faaliyetler hem bu kişilerle kurulan iletişimde hem de bu iletişimin kamuoyuna yansımaları nedeniyle ülkelerin kamu diplomasisi politikalarının bir parçası haline gelmektedir. Sığınmacılar, mülteciler, ülkelerin yabancı kamuları sayılmaları ve kendi ülkelerinin temsilcileri olmaları nedeniyle doğrudan kamu diplomasisinin aktörleri olarak kabul edilmektedir. Vatandaş diplomasisinin en önemi aktörü

konumunda olan göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler her ne kadar bir sorun alanıyla ortaya çıksalar ve ülkeler için problemler yaratsalar da ülkelerin kamu diplomasisi politikaları için fırsatlar oluşturmaktadırlar. Ülkeler, bu insanlarla iyi ilişkiler kurarak ve onlara yardım ederek hem sahici dostlar edinebilirler hem de takındıkları tutum ve gerçekleştirdikleri faaliyetlerle uluslararası toplum nezdinde saygınlıklarını arttırabilirler.

Sığınmacılık ve Mültecilik

Küreselleşmenin yarattığı en önemli hareket alanlarından biri de yoğun insan hareketidir. Gelişen ulaşım ve iletişim teknolojilerinin etkisiyle her gün milyonlarca insan değişik nedenlerle dünyanın değişik noktaları arasında yer değiştirmekte, hareket etmektedir. Toplumlar arasında küresel bir etkileşim alanı oluşturan bu hareketlerin ana amaçları kültürel, ekonomik, politik ve özel nedenler olabilmektedir. Örneğin her gün milyonlarca insan turizm amaçlı, iş amaçlı ve eğitim amaçlı seyahat etmektedir. Bu hareketlerin ana nedeni ise yukarıda bahsedilen küresel bağımlılık ve ortak hareket etme isteği ya da zorunluluğudur. Öyle ki artık küresel bir ekonomi, politika ve kültürün etkileyicileri ve etkilenenleri konumundayız. Küresel insan hareketinin daha özel bir alanı olan ve yarattığı sonuçlar itibariyle günümüzde tüm toplumları olumsuz etkileme potansiyeli taşıyan yer değiştirme konularından biri de sığınmacılık ya da mülteciliktir. Sığınmacılık ya da mültecilik birçok olumsuz kavramı ve imajı akla getirmektedir. Savaş, çatışma, baskı, şiddet, ölüm, yoksulluk ilk akla gelenlerdir. Birleşmiş Milletler'e göre sığınmacı ya da mülteci denilen kişiler⁴ ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişiler olarak tanımlanmaktadır (UNHCR, 2016a). 1951 yılında gerçekleştirilen mülteci kongresinde yapılan bu tanım bugün için de geçerlidir.

4 Göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramları sık sık birbirine yakın anlamda kullanılmakla birlikte aralarındaki temel farkın ortaya konması olası karışıklıkları ortadan kaldıracaktır: **Göçmen**, esas olarak ülkesinden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için değil, fakat ekonomik nedenlerle ayrılan kişiler olarak tanımlanabilir. Göçmenler, vatandaş oldukları ülkelerin korumasından yararlanmaya devam ederlerken, daha iyi bir yaşam standardına kavuşabilmek için, kendi istekleri ile bu yolculuğa çıkarlar. Göçmenleri, mültecilerden ayıran en önemli fark, vatandaş oldukları ülkeden ekonomik sebeplerle ayrılmış olmalarıdır. Göçmen kabul eden, ekonomik anlamda "gelişmiş" ülkeler, bu kişileri kabul edip etmemekte özgürdür zira bu kişilerin uluslararası hukukun koruması altında olmadıkları kabul edilmektedir. Bununla birlikte, araştırmalar göstermektedir ki, başlı başına az gelişmişlik ve yoksulluk insanları ülkelerinden ayrılmaya ve ölümlerle bitebileceğini çok iyi bildikleri bir yolculuğa çıkmaya iten faktörlerden biri değildir. Ancak iç çatışmalar, etnik ya da dinsel gruplara baskı ve sistematik insan hakları ihlalleri, yoksulluk ile birleştiğinde, bir neden oluşturabilmektedir. **Sığınmacı**, mülteci olarak uluslararası koruma arayan; ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişilere denir. Bu terim genellikle, mülteci statüsü almaya yönelik başvurularının hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılır. Statüleri resmi olarak tanınmamış da olsa, sığınmacılar menşei ülkelerine zorla geri gönderilemezler ve haklarının korunması gerekir. **Mülteci** ise uluslararası hukukta, vatandaş olduğu ülke dışında olan ve "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu" için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişileri ifade etmektedir. Mülteciler, bu nedenlerle göçmenlerden farklı olmakla birlikte genellikle göçmenlerle aynı seyahat güzergâhlarını ya da kaçakçılık yollarını kullanırlar ve geçtikleri ya da geldikleri ülkelerde benzer insan hakları ihlallerine maruz kalırlar (Madde 14, 2016).

Özellikle 20. yüzyıla birlikte daha kitlesel bir hal alan sığınma eylemi İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'yle de teminat altına alınmış ve beyannamenin 14/1. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: “Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.” (UN, 2016). Kitlesel sığınma, iç savaşlar ve çatışmalarda, yoğun baskılarda, ciddi afetlerde ve yoksullukta görülürken, bireysel bir eylem biçimi olarak mültecilik daha çok siyasal baskı ve şiddetle ilgili bulunmaktadır. Yoksulluk ya da yurtsuzluk da mültecilik konumuna girmektedir. Yukarıdaki madde sığınmacı ya da mülteci statüsünde olan insanlarla diğer ülkeleri ve toplumlari ilişki içine sokmaktadır. Bu hakkın ne kadar verildiği, uluslararası toplum tarafından sorumlulukların ne kadar yerine getirildiği, sorunların çözümünde ne kadar etkinlik sağlandığı ise her zaman tartışmalı konular arasında yer almıştır. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'ne (UNHCR) göre 1960 yılında dünyadaki mülteci sayısı 2 milyon civarında iken, bugün bu rakam 14,4 milyon seviyesine ulaşmıştır⁵. Yapılan değerlendirmelerde bu rakamlara, yerinden edilmiş insanlar ve iltica arayışında olanlar da dahil edildiğinde rakam 60 milyona ulaşmaktadır. Yine UNHCR verilerine göre sadece 2014 yılında 2,7 milyon insan daha mülteci durumuna düşmüştür. Bu artış, 1990'lı yıllardan bu yana gerçekleşen en büyük insan hareketi olarak belirtilmiştir.

Diğer taraftan dikkat çekici başka bir istatistik ise mülteci sayısındaki artış ve mültecilerin yaşadığı ciddi trajedilerin yanı sıra mülteci sorununun ülkelere yarattığı ekonomik yük ile ilgilidir. Diğer birçok konuda olduğu gibi bu konuda da dengesizlikler yaşandığı, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin paylaştığı yükün, ikinciler aleyhine bir seyir izlediği belirtilmiştir. UNHCR verilerine göre dünyadaki mültecilerin %42'si, kişi başına düşen gelirin 5.000 doların altında olduğu ülkelerde yaşamaktadır. Türkiye 1,6 milyondan fazla mülteci ile dünyada ilk sırada yer almaktadır (HSE, 2015). Günümüzde neredeyse her ülkenin sınırları içinde yer alan göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler, ülkeler için hem başa çıkılması gereken önemli bir sorun alanı hem de yönetilebildiği takdirde önemli bir işgücü, kültürel etkileşim aracı ve uluslararası saygınlık kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle mülteciler ve mülteci ilişkileri ülkelerin kamu diplomasisi politikalarının önemli bir unsurudur.

Kamu Diplomasisi Aktörü Olarak Mülteciler ve Mülteci İlişkileri

Kamu diplomasisi, ülkelerin dış ilişkilerinde oynadığı rol ve çoklu aktörlerin etkileşim alanını ifade etmesi nedeniyle, diplomasiinin sosyalizasyonu olarak karakterize edilmektedir (Gonesh & Melissen, 2005, s. 4). Kamu diplomasisinin kişilerarası ve kültürlerarası iletişim tarafında yer alan mülteciler ve diasporalar ülkelerin diğer uluslara kültürel aktarım odaklarını oluşturmaktadır (Cull, 2009, s. 50). Liberal düşüncenin trendlerinden biri olarak tanımlanan sosyolojik

5 Bu sayıya ülkelerinden kaçmak zorunda kalan (Yerinden Edilmiş İnsanlar) ancak uluslararası sınırlara ulaşamamış insanlar dahil değildir. Şiddet nedeniyle yerinden edilmiş insanların sayısı 2014 verilerine göre 38 milyonu geçmiştir. Bu sayının 11 milyonu 2014 yılında yerlerinden edilmiş insanlardır. Özellikle Kongo, Irak, Nijerya, Sudan ve Suriye'de yaşanan krizler bu sayının artışıını etkilemiştir. Bu beş ülke dünyadaki yerinden edilmiş insanların %60'ını oluşturmaktadır. Dünyanın en fazla yerinden edilmiş insan nüfusuna sahip Suriye'de nüfusun %40'ı yani 7,6 milyon insan yerlerinden edilmiştir (UNHCR, 2016b).

globalizm, çoğunlukla göçler yoluyla gerçekleşen nüfus hareketleri sonucu oluşan toplumlararası yeni iletişim ve ilişki kanallarına vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda sosyal ilişkiler kanalıyla insanların gerçekleştirdikleri ağ kamu diplomasisine de vurgu yapan sosyolojik globalizmin önemi henüz tam anlamıyla anlaşılammıştır. Mülteciler ve göçmenler bilgi, değer ve kültür taşıyıcıları olarak insanlık tarihi boyunca ülkelerarası ve kültürlerarası iletişimde önemli birer temsilci rolü oynamışlardır. Bu önem nedeniyle ülkelerin mültecilere yönelik ve mültecilerle ilgili ilişki biçimleri geliştirmeleri zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Kültürlerarası iletişim doğası gereği sadece kültürün tek taraflı olarak transferi değil aynı zamanda kültürlerarası etkileşim ve müzakereleri de kapsamaktadır. Bu göç hareketlerinin kamu diplomasisi için en önemli sonucu insanlar arası gerçek etkileşimi sağlamasıdır. Göçmenler geldikleri ülkenin kültürlerini, ideallerini, değerlerini ve yönetim yapılarını direk yansıtmalarından dolayı ülkelerin yumuşak güçlerinin direk yansımaları olarak kabul edilmektedir (Yun & Toth: 2009, s. 500). Göçmenler ve mülteciler geldikleri ülkeler hakkında önemli izlenimler sunarken aynı zamanda, geliş nedenlerine göre o ülkelerin kamu diplomasisini olumsuz da etkileyebilmektedir. Bu nedenle sosyolojik globalizmde ilişki yönetimi, bir ülkenin kültürünün, değerlerinin ve ideallerinin sunumundan çok karşılıklı faydaya ve güvene dayanan büyük zorluklara ve risklere karşı koyabilecek pratik kanallara, insanlar arası ilişkilere odaklanmaktadır (Yun & Toth, 2009, s. 500).

Yeni küresel düzende hükümetler diplomasi alanında tek başlarına demokratik meşruiyeti ve sorumluluğu temsil etmekle birlikte hükümet dışı uluslararası kurumlar, bölgesel kuruluşlar, çok uluslu şirketler ve örgütler de dış politikanın oluşmasına ve uygulanmasına yapıcı biçimde katkıda bulunmaktadır (Demir, 2012, s. 10). Bu aktörler devlet ve hükümet kurumları ve aktörlerinin etkinliklerine müdahale edebilirken çoğu zaman da hükümet politikalarını kolaylaştırıcı ve destekleyici bir işlev görmektedir. Kültürel ve sosyal etkileşimin gerekliliği olan bu çok aktörlü yapıya, sığınmacılara ve mültecilere yönelik gerçekleştirilecek faaliyetlerde ve ekonomik yükün göğüslenmesi süreçlerinde de gereklilik duyulmaktadır. Öyle ki savaşlar, çatışmalar, baskılar ve yoksulluk nedeniyle yaşanan göçler ve mülteci akınları, ülkeler için karşılanması zor taleplere dönüşebilmektedir. Bu nedenle bu sorunların çözümünde resmi ve gayri resmi aktörler arasındaki işbirliği ve dayanışma önemli bir unsur haline gelmektedir. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri bu süreçleri hem kolaylaştırmakta hem de işbirliğinin ve kültürlerarası ilişkilerin niteliğini arttırmaktadır.

Sığınmacılara ve mültecilere yönelik, ülkelerin uluslararası hukuktan kaynaklanan sorumlulukları olduğu gibi, uluslararası kamuoyunun beklentisiyle oluşan sorumlulukları da bulunmaktadır. Uluslararası toplumun bir parçası olan ülkelerin ve toplumların bu tür konular karşısında duyarlılıkları ve duyarsızlıkları, o ülkelerin ve toplumların uluslararası imajlarını ve saygınlıklarını aynı şekilde etkilemektedir. Sığınmacılar ve mülteciler karşısında en çok sınırdaş ülkeler sorun yaşarken, birçok ülkenin bu durumu bir imaj ve itibar konusu haline getirdikleri de görülmektedir. Bu tür faaliyetler sorunlara dikkat çekme adına ve kamu diplomasisi politikalarına örnek olması adına önem taşımaktadır; ancak soruna gerçek anlamda çözüm oluşturma konusunda ise yetersiz kalmaktadır. Örneğin ülkesine sınırlı sayıda Suriyeli

mülteciyi kabul eden Kanada, Başbakanı Justin Trudeau'nun da katıldığı bir törenle, mültecilere "Hoş geldin." demek için bir çocuk korosu kurması ve İslam'ın en eski ilahisi olan "Taleal Bedru Aleyna"yı⁶ seslendirmesi bunun bir örneğidir (Youtube, 2015). İlgili etkinliğin videosu internette sanal olarak yayılmış ve tüm dünyadaki izleyicilerden beğeni kazanmıştır. Kanada başbakanı bu etkinlik aracılığıyla Kanada'nın misafirperverliğinden ve zulümden kaçan insanlara kucak açmasından bahsetmiştir. Bununla birlikte Kanada 2015 Aralık itibarıyla 300'e yakın mülteci kabul etmiştir (Girit, 2015).

Yine benzer şekilde Finlandiya Başbakanı Juha Sipilä, evini ülkesine gelen ve kalacak yer sıkıntısı yaşayan Suriyeli sığınmacılara tahsis edeceğini açıklamış ve önemli sayıdaki uluslararası medya kanalına haber olmuştur. Finlandiya ise halen AB üyesi ülkeler arasında en az Suriyeli sığınmacıya kapılarını açan ülkelerden birisi olarak gösterilmektedir (Habertürk, 2015). Dünyanın diğer birçok dezavantajlı noktasında olduğu gibi Suriyeli sığınmacıların ve mültecilerin de daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak amacıyla varmaya çalıştıkları en önemli bölgelerden biri AB ülkeleridir. Zor şartlarda AB ülkelerine yasadışı yollarla girmeye çalışan bu kişiler için Türkiye bir geçiş noktası konumundadır. Öyle ki bu stratejik konum diğer birçok konuda olduğu gibi mülteci krizinde Türkiye ve AB arasındaki ilişkileri daha önemli hale getirmektedir. Sığınmacılar ve mültecilerin şimdiden hem AB ülkeleri arasında hem de AB ile Türkiye arasında ciddi bir kriz konusu haline geldiği görülmektedir. Türkiye'nin sığınmacılara ve mültecilere yönelik politikaları ve faaliyetleri de bu ilişkilerden ciddi anlamda etkilenmekte, bu ilişkilerin gölgesinde kalmaktadır.

Türkiye Kamu Diplomasisi Politikaları ve Suriye Özelindeki Mülteci İlişkileri

2000'li yılların başından günümüze kadar gelen süreçte Türk dış politikasının temel ilkeleri, bölgesel politikalarda üst düzey siyasi diyalog, herkes için güvenlik, karşılıklı ekonomik bağımlılık ve çok kültürlülüğün korunması olarak belirtilen dört prensibe bağlı gelişmiştir (Zengin, 2010, s. 95). Bu politikanın bir yansıması olarak üzerinde durulmaya başlayan konulardan biri de Türkiye'nin sahip olduğu "yumuşak (ya da ince) güç" ve bu gücün etkin bir şekilde uluslararası arenada kullanılmasını hedefleyen "kamu diplomasisi" arayışları olmuştur. Bu arayışların kurumsal bir yansıması olarak 2010 yılında Başbakanlığa bağlı Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK) kurulmuş ve Türkiye'nin uluslararası kamuoyunda görünürlüğü ve etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir (Köksoy, 2013, s. 251). Günümüzde Türk kamu diplomasisi faaliyetlerinin yayıldığı alanlar genel olarak kitle iletişim faaliyetleri, kültürel diplomasi faaliyetleri, diyalog ve müzakere faaliyetleri, Avrupa Birliği ilişkileri, sosyal sorumluluk ve insani yardım faaliyetleri olarak sıralanmaktadır (Köksoy, 2013, s. 216). Bu faaliyet alanları içinde toplumlararası ilişkilerin en hassas ve etkili unsurlarından biri olan insani yardımlar Türkiye'nin genel dış politika ve kamu diplomasisi yaklaşımında önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye, gerek bölge ülkelerinde gerekse uzak coğrafyalarda yaşanan çatışmalarda ve afetlerde yardıma ihtiyacı olan uluslara ve insanlara ayırım gözetmeksizin yardım ulaştırmakta ve afetzedelere kapılarını açmaktadır.

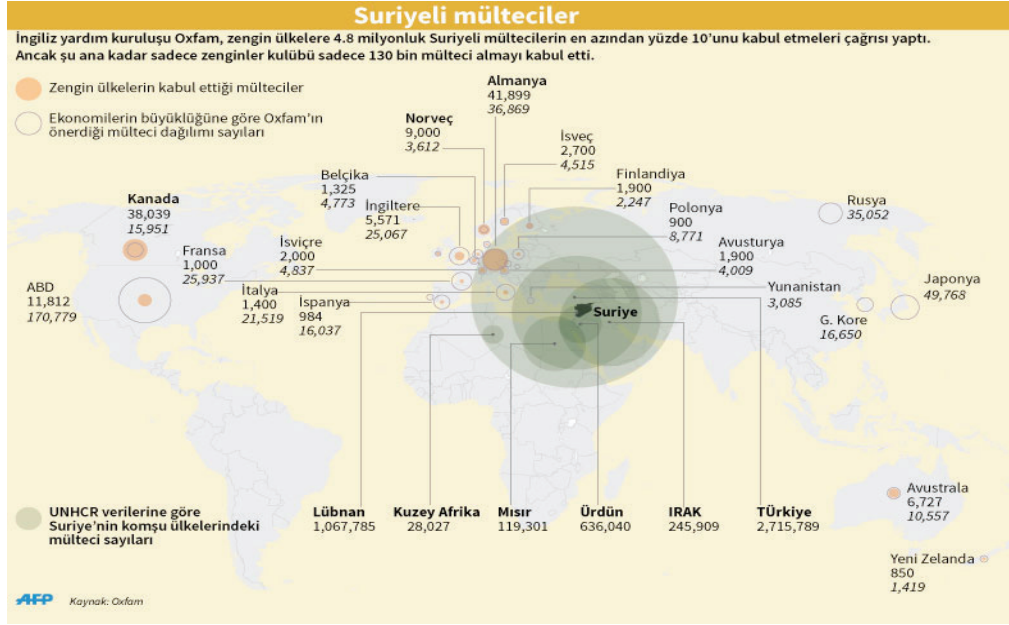
6 "Taleal Bedru Aleyna", 622'de Hicret tamamlandıktan sonra, Mekke'deki baskı ve şiddetten dolayı Medine'ye varan Hz. Muhammed için söylenen Arapça ilahidir.

Bu yardımlar zaman zaman yabancı ülkeler ve halklarıyla Türkiye'nin ilk temaslarına ve ilişki kurmasına fırsatlar sağlamaktadır. Örneğin, 2012 yılında Uzak Doğu ülkesi olan Myanmar'da Müslümanlara yönelik yapılan katliamlar üzerine Türkiye uluslararası örgütler nezdinde katliamların durdurulmasına yönelik girişimlerde bulunmuş, ilk kez bu ülke ile ilişki kurmuş, yardım götürmüştür. Türk dışişleri bakanının da içinde olduğu bir ekip Arakan bölgesini ziyaret ederek, olaylar nedeniyle yerlerinden edilmiş Müslüman ve Budistlere ait kamplarda incelemelerde bulunmuş, insani yardım malzemeleri dağıtmıştır. Bu yardım, bölgeye BM tarafından yapılmakta olan yardımların haricinde Myanmar'ın kabul ettiği ilk uluslararası insani yardım olmuştur. Bu faaliyetler aynı zamanda iki ülke arasındaki ilişkilerin de başlangıcını oluşturmuştur (Köksoy, 2013, s. 231).

Türkiye, 2015 verilerine göre küresel insani yardımlarda en fazla yardım sağlayan üçüncü ülke konumundadır. Suriyeli sığınmacılar konusunda ise yükün büyük kısmını yüklenerek neredeyse birinci ülke konumundadır (GHA, 2015). TİKA'nın (Türkiye Kalkınma ve İşbirliği Ajansı) 2014 Resmi Kalkınma Raporu'na göre Türkiye'nin resmi ve özel kalkınma yardımı tutarı 6,4 milyar \$ seviyesindedir. Kalkınma yardımlarında en fazla payı Orta Doğu bölgesi alırken, bu tutarın %48'ini insani yardımlar oluşturmuş ve büyük bölümü Suriyeli sığınmacılar için harcanmıştır (KDK, 2014). Özellikle savaşların, çatışmaların, iç karışıklıkların ve yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı bir coğrafyanın içinde yer alan Türkiye, bölgesiyle tarihi ve kültürel bağları da düşünüldüğünde sığınmacıların ve mültecilerin ilk uğrak noktalarından biri olmaktadır. Örneğin, 1989-90 tarihleri arasında Türkiye ani ve kitlesele bir göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır. Yaklaşık 350 bin Bulgaristan göçmeni uygulanan "Bulgarlaştırma" politikası nedeniyle Türkiye'ye giriş yapmıştır. Diğer bir çarpıcı örnek ise, 1990-91 Körfez Krizi sırasında 4 milyon kişinin çatışmalar nedeniyle göç etmek zorunda kalmasıdır. Bunların yaklaşık 500 bini Türkiye'ye gelmiştir (HSE, 2015). Balkanlar'dan, Kafkaslar'dan, Orta Asya'dan, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan gelen sığınmacılar da düşünüldüğünde Türkiye'nin yoğun şekilde hem geçiş hem de yerleşme talebi gören bir ülke konumunda olduğu belirtilmektedir.

Günümüzde bu sorunun en önemli örneği gerek Türkiye'nin ve bölge ülkelerinin gerekse de Avrupa ülkelerinin karşı karşıya kaldığı, 2011 yılında patlak veren Suriye iç savaşının yol açtığı sığınmacı ve mülteci krizi olmuştur. İç savaşın tetikleyicisi olarak kabul edilen, 2010 yılında başlayan ve diğer birçok Arap ülkesini de içine alan halk gösterileri (Arap Baharı) başlangıçta birer demokrasi, özgürlük ve insan hakları talebi şeklinde ortaya çıkmış, kısa sürede bölgesel ve küresel güçlerin çıkar ve mezhep savaşlarına dönüştürülmüştür. Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen'de büyük çapta; Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Lübnan ve Fas'ta da küçük çapta olmak üzere tüm Arap dünyasında baş gösteren halk ayaklanmaları ve çatışmalar bugün birçok yerde iç savaş ve karışıklık şeklinde devam etmektedir. Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaşta, aralarında sivillerin de bulunduğu, en az 273 bin insan hayatını kaybetmiştir. Bu süreçte nüfusu 20 milyon olan Suriye'de 13,5 milyon insan, yardıma muhtaç hale gelmiş, 6,6 milyon insan yerinden edilmiştir. 4,6 milyon insan kurtuluşu komşu ülkelere sığınmakta bulunmuş, bu sayısının yarısından fazlası olan, 2,7 milyon insan ise sığınmacı

olarak Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'de bulunan Suriye vatandaşları sığınmacı statüsünde⁷ kabul edilirken geçici koruma sağlanmaktadır. Türkiye sadece bu insanlara kapılarını açarak değil aynı zamanda 9,3 milyar \$ ile en fazla yardım yapan ülke konumundadır. Bu yardım miktarının değerini anlamak için şimdiye kadar dünyadan Türkiye'deki Suriyelilere yapılan yardım miktarının 462 milyon \$ olduğunu belirtmek önem taşımaktadır. Benzer şekilde zengin ve gelişmiş ülkeler şimdiye kadar sadece 130 bin Suriyeli sığınmacının talebini kabul etmiş, 67 bin mültecinin ise bu ülkelere ulaştığı belirtilmiştir ("Zenginlere mülteci eleştirisi", 2016).

Görsel 1: Suriyeli Sığınmacıların ve Mültecilerin Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: "Zenginlere mülteci eleştirisi", Aljazeera Türk, 2016.

Türkiye iç savaşın başladığı 2011 yılından bu yana sığınmacılara karşı açık kapı politikası uygulamış, sığınmacıları "misafir" olarak tanımlamış, barınma hizmetlerinin yanı sıra ücretsiz sağlık, eğitim ve meslek edindirme hizmetleri de vermeye başlamıştır (AFAD, 2016). Türkiye, AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) koordinasyonunda; İçişleri, Dışişleri, Sağlık, Milli Eğitim, Gıda Tarım ve Hayvancılık, Ulaştırma ve Maliye Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve Kızılay'ın ortak çalışmalarıyla sığınmacılar 10 ilde kurulan 25 barınma merkezinde ağırlanmıştır. Resmi kurumların yanı sıra başta İHH (İnsani Yardım Vakfı) olmak üzere birçok sivil toplum ve insani yardım kuruluşu

7 Türkiye, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne "coğrafi sınırlama" ile taraf olduğundan sadece Avrupadan gelenlere mülteci statüsü verebilmektedir. Suriye krizinin başından beri "açık kapı politikası" izlemiş olan Türkiye, sınırlarına gelen Suriyelileri geri çevirmemiştir. Ancak Suriyelilere, Avrupa dışından geldikleri için "geçici koruma" başlığı altında "sığınmacı" statüsü tanımaktadır (Girit, 2015).

da Suriyeli sığınmacılara yönelik yardım çalışmalarına devam etmektedir. 2014 yılı rakamlarına göre Türkiye'deki STK'ların yardım miktarı 368 milyon \$ dolara ulaşırken; yine Suriye yardım yapılan ülkeler sıralamasında birinci sırada yer almıştır (KDK, 2014).

Türkiye, Suriye iç savaşının yarattığı sığınmacı ve mülteci krizinin gereklerini önemli ölçüde karşılamaya çalışırken aynı zamanda bu durumun siyasal ve kültürel iletişim yansımalarını da kontrol etmeye çalışmaktadır. Suriye iç savaşının yarattığı mülteci krizi sadece Türkiye'nin değil AB'nin de en önemli sorun alanlarından biri olarak görülmektedir. Türkiye üzerinden ya da diğer yollarla Avrupa ülkelerine kaçak ulaşan sığınmacıların sayısı ve sığınma koşulları ciddi olarak tartışılmakta, AB içinde yaşanan görüş ayrılıkları sorunun çözümünde ciddi koordinasyonsuzluklar yaratmaktadır. Suriyeli sığınmacıların kaçak yollarla Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalışmaları esnasında yaşadıkları sıkıntılar ve can kayıpları Avrupalı politikacılar nezdinde yeterince değilse bile kamuoyunu nezdinde zaman zaman gündeme gelmektedir. AB'nin konu karşısında ikircikli tavırları ve Türkiye'ye yönelik gayri ciddi tavırları konunun siyasal alanda ve Türkiye – AB ilişkileri çerçevesinde pazarlık konusu olarak tartışılmasına yol açmaktadır⁸. Mülteci krizinin AB ve uluslararası topluma yansımaları ise yine bu boyutlarda şekillenmektedir.

Türkiye'nin sığınmacılara yönelik gerçekleştirdiği insani yardım ve ev sahipliği faaliyetlerinin iç kamuoyuna yansımalarına bakıldığında hem kitle iletişim medyası üzerinden hem de siyasal aktörlerin ve partilerin gerçekleştiği siyasal iletişim gündemleri üzerinden sığınmacı ve mülteci krizinin boyutlarının benzer şekilde kısır bir bakış açısıyla tartışıldığı görülmektedir. Sığınmacı krizinin ve sorunlarının çözümüne yönelik bir farkındalık yaratılmaya çalışılmakla birlikte konu mülteci ilişkileri (sosyal, kültürel, ilişki ve iletişim boyutlarıyla) konusu olarak ve bir parçası olması nedeniyle kamu diplomasisi perspektifinden değerlendirilmemektedir. Oysa sığınmacılar çoktan Türkiye'nin birçok şehrinde, barınma merkezlerinde, değişik platformlarda Türk halkıyla, kurum ve kuruluşlarının temsilcileriyle gerçek zamanlı etkileşimler kurmaya, ilişkiler geliştirmeye devam etmektedirler. Bu ilişkiler iki toplum arasındaki kültür ve değer aktarımına, imaj ve algıların oluşmasına aracılık etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin gerçekleştireceği sığınmacı ya da mülteci ilişkilerinin kamu diplomasisi perspektifi sadece uluslararası değil ulusal boyutta da değerlendirilmeye muhtaç bir konu olarak beklemektedir.

Konunun ulusal alandaki siyasal iletişim ve sosyo-kültürel etkileşim boyutunun değerlendirilmesi hayati önem taşımakla birlikte, bu çalışmada Türkiye'nin sığınmacılara yönelik yürüttüğü insani yardım ve ev sahipliği faaliyetlerinin kamu diplomasisi bağlamında uluslararası siyasal iletişim ve medya gündemine nasıl yansıdığı incelenecektir. Medyanın gündem oluşturma ve kamuoyu görüşlerini etkileme gücünden yola çıkarak seçilen bu örneklemde AB ülkelerinden

8 Türkiye ile AB liderleri arasında yapılan ve AB ülkelerine kaçak sığınmacı girişlerini önlemeye yönelik mülteci krizi anlaşmasında Türkiye'den Yunanistan'a 20 Mart'tan sonra giden ve başvuruları geçersiz olan sığınmacıların 4 Nisan'dan itibaren Türkiye'ye geri gönderilmesine karar verilmiştir. Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen her mülteci karşılığında ise Türkiye'den Yunanistan'a bir mültecinin yerleştirilmesi, Ankara'nın şartları yerine getirmesi halinde vize serbestisinin Haziran 2016'da başlaması konularında uzlaşmıştır. Ayrıca Türkiye'nin AB'ye katılımı için 33. faslın da açılmasına karar verilmiştir ("Türkiye ile AB anlaşması", 2016).

İngiltere, Fransa ve Almanya'nın önde gelen birer gazetesinin "Türkiye ve Suriyeli mülteciler" konulu gündemleri üç aylık süreyle internet manşetleri ve içerikleri üzerinden analiz edilecektir. Bu kapsamda İngiltere'den "The Guardian", Fransa'dan "Le Monde", Almanya'dan "Der Spiegel" gazetelerinin 1 Ocak 2016 - 30 Mart 2016 tarihleri arasında yayımlandıkları "Türkiye ve Suriyeli mülteciler" konulu haberleri seçilmiştir. Bu haberlerin verilmiş biçimleri ve içerikleri Türkiye'nin sığınmacılara ve mültecilere yönelik gerçekleştirdiği faaliyetler de göz önünde tutularak kamu diplomasisi perspektifinden değerlendirilecektir.

Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Gerçekleştirdiği İnsani Yardım ve Ev Sahipliği Faaliyetlerinin Uluslararası Medya Yansımalarının Değerlendirilmesi

Suriye iç savaşından en çok etkilenen ülkeler arasında öncelikle Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak gibi komşu ülkeler gelirken sonrasında sığınmacılar ve mülteciler için daha iyi hayat şartları anlamına gelen AB ülkeleri yer almaktadır. Özellikle iç savaştan kaçan Suriyeli sığınmacıların birçok tehlikeyi göze alarak kara ve deniz yoluyla AB ülkelerine kaçma ve sığınma talebi kısa sürede AB ülkelerinin içinde de tartışmaları beraberinde getirmiş konu mülteci krizine dönüşmüştür. Türkiye ve bu bölgeye yakın olan, Yunanistan, Makedonya ve Arnavutluk gibi Balkan ülkelerinden başlayarak Avrupa ortalarına kadar ulaşan sığınmacılar, AB ülkeleri ve halkları için ciddi bir gündem oluşturmuştur. Sığınmacıların geçiş koridoru üzerinde bulunan Türkiye ise zaman zaman AB ülkeleri tarafından mülteci geçişi ve güvenliği konusunda yeterince önlem almadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Türkiye'nin yaklaşık 2,7 milyon sığınmacıya yönelik gerçekleştirdiği ev sahipliği faaliyetlerinin göz ardı edilerek Avrupa basınında mülteci krizi ve Türkiye adı yoğun olarak birlikte kullanılmıştır. Bu algıyı destekler şekilde Suriyeli mülteciler konusu Türkiye ile AB ülkeleri arasında siyasi bir pazarlık konusuna da dönüştürülmüştür.

Özellikle Türkiye ile AB ülkeleri arasında mülteci krizinin çözülmesine yönelik gerçekleştirilen "Mülteci Krizi Anlaşması" kafaları ve gündemi iyice karıştırmıştır. Anlaşmada Suriyeli sığınmacıların AB ülkelerine kontrolsüz girişinin engellenmesi, sığınmacıların geri kabul anlaşması ve Türkiye'nin mültecilere yönelik yapacağı sağlık, eğitim ve altyapı hizmetleri için 3 milyar Euro'luk yardım gibi konuların yanı sıra Türkiye'nin AB ilişkileri ve Türkiye ile AB arasındaki vize serbestisi konularının da ("AB mülteci zirvesi", 2016) konuşulması ve pazarlık konusu edilmesi mülteci konusunun ve ilişkilerinin siyasal bir gündemle değerlendirilmesine yol açmıştır. Bunun yansıması olarak da medya ve kamuoyu gündeminde Türkiye'nin gerçekleştirdiği özverili ve yoğun insani yardım faaliyetlerinin ve çalışmalarının yerine Türkiye ve kriz kelimeleri yan yana kullanılmış ya da bu faaliyetler göz ardı edilmiştir. Bu faaliyetlerin uluslararası medya gündeminde yeterince yer bulamaması ve sadece kriz boyutunun öne çıkarılması, bunun olası nedenleri ve sonuçlarının değerlendirilmesi bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Esas olarak bu durum Türkiye tarafından yönetilemeyen belki de oluşturulmayan bir mülteci ilişkileri ve kamu diplomasisi politikasının eksikliğine işaret etmektedir. Bu çalışmada giriş bölümünde ortaya atılan ve Türkiye'nin hali hazırda yürüttüğü faaliyetlerin niteliğini kamu diplomasisi perspektifinden sorgulamaya imkân verecek iki hipotez geliştirilmiştir:

- Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik gerçekleştirdiği insani yardım ve ev sahipliği faaliyetleri uluslararası medya gündemine yeterince yansıtılmamaktadır.
- Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik gerçekleştirdiği insani yardım ve ev sahipliği faaliyetleri Türkiye-AB ilişkileri gündeminin gölgesinde kalmaktadır.

Bu iki hipotezin sorgulanması amacıyla hem mülteci krizinin yoğun olarak tartışıldığı hem de öteden beri Türkiye'ye ilişkin olumsuz algıların yoğun olarak görüldüğü AB ülkelerinden İngiltere, Almanya ve Fransa'nın tirajı yüksek üç önemli gazetesinin “Türkiye ve Suriyeli Mülteciler” özelinde haber başlıkları ve haber içerikleri üç aylık süreyle incelenmiş ve analiz edilmiştir. Gazetelerin ağırlıklı olarak Türkiye ve Suriyeli mülteciler konusunu AB-Türkiye arasındaki birlik ilişkileri ve mülteci krizi bağlamında ele aldıkları belirlenmiştir. Türkiye'nin yaklaşık 2,7 milyon Suriyeli sığınmacıya yönelik gerçekleştirdiği insani yardım faaliyetleri ve ev sahipliği gündeme getirilmemiştir. Türkiye'nin bugüne kadar harcadığı 9,3 milyar Doların adı anılmazken AB ülkelerinin Türkiye'deki sığınmacılara yönelik harcamayı taahhüt ettiği 3 milyar Euro, AB ülkeleri arasında büyük tartışma yaratmış, hatta bu para sanki Türkiye'ye veriliyormuş gibi bir hava estirilmiştir. Türkiye ve AB ilişkilerinin mülteci krizi bağlamında ele alınışı hem dış hem de iç kamuoyunda ve medya gündeminde ciddi şekilde eleştirilmiştir.

Tablo 1: Türkiye ve Suriyeli Mülteciler Konulu Haberlerin Dağılımı

ÜLKE	GAZETELER	HABER İÇERİKLERİ			TOPLAM
		Türkiye-AB İlişkileri Bağlamında Mülteci Krizi Haberleri	Suriyeli Kaçak Göçmen Haberleri (insan kaçakçılığı, yaralanma, ölüm, mülteci krizi vb.)	Türkiye'nin İnsani Yardım Haberleri	
İNGİLTERE	THE GUARDIAN	31	16	2	49
FRANSA	LE MONDE	41	24	1	66
ALMANYA	DER SPIEGEL	48	15	-	63
TOPLAM		120	55	3	178

Seçilen üç gazetenin “Türkiye ve Suriyeli Mülteciler” konulu haber dağılımına bakıldığında: Üç aylık sürede 178 adet haber tespit edilmiştir. Bu haberlerin 120 adedi Türkiye ile AB ilişkileri bağlamında konuya ele alırken, 55'i ise Suriyeli mültecilerin Türkiye'nin deniz ve kara sınırlarında yaşadıkları insani dramalara ve adli konulara (insan kaçakçılığı, deniz kazaları, yaralanma, ölüm vb.) yer vermişlerdir. Bütün bu haberlerin içinde sadece üç haber doğrudan Türkiye'nin insani yardımlarıyla ilgili konulara değinmiştir. Haberler ağırlıklı olarak politik haber kategorilerinde

değerlendirilirken Suriyeli mülteciler konusu Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu da Türkiye'nin sığınmacılara ve mültecilere yönelik gerçekleştirdiği insani yardımların gölgede kalmasına ya da duyurulmamasına yol açmıştır. Haber manşetlerinin yer alış biçimini göstermesi için aşağıdaki tabloda haber başlıklarına ve kategorilerine örnekler verilmiştir.

Tablo 2: Türkiye ve Suriyeli Mülteciler Konulu Haber Örnekleri

Gazete	Haber Başlığı	Haber Kategorisi	Haber Tarihi
The Guardian	“Turkish president threatens to send millions of Syrian refugees to EU”, http://www.theguardian.com/world/2016/feb/12/turkish-president-threatens-to-send-millions-of-syrian-refugees-to-eu	Türkiye-AB İlişkileri Bağlamında Mülteci Krizi Haberleri	12 Şubat 2016
The Guardian	“Turkey outlines ‘one for one’ plan to tackle Syrian refugee crisis”, http://www.theguardian.com/world/2016/mar/07/eu-offers-another-3bn-to-turkey-at-emergency-migration-summit	Türkiye'nin İnsani Yardım Haberleri	7 Mart 2016
The Guardian	“EU-Turkey deal could see Syrian refugees back in war zones, says UN”, http://www.theguardian.com/world/2016/mar/08/un-refugee-agency-criticises-quick-fix-eu-turkey-deal	Türkiye-AB İlişkileri Bağlamında Mülteci Krizi Haberleri	8 Mart 2016
Le Monde	“Crise migratoire: Angela Merkel reste ferme face aux demandes d'Ankara”, http://www.lemonde.fr/europe/article/2016/03/16/crise-migratoire-angela-merkel-reste-ferme-face-aux-demandes-d-ankara_4884061_3214.html?xtmc=turquie_les_refugies&xtcr=144	Türkiye-AB İlişkileri Bağlamında Mülteci Krizi Haberleri	16 Mart 2016
Le Monde	“Réfugiés : Hollande ne veut faire « aucune concession » à la Turquie sur les droits de l'homme”, http://www.lemonde.fr/recherche/#zF4v3m44xoVMgKAD.99	Türkiye-AB İlişkileri Bağlamında Mülteci Krizi Haberleri	12 Mart 2016
Le Monde	“A la frontière entre la Syrie et la Turquie, le visage des réfugiés”, http://www.lemonde.fr/recherche/#h8wlG7hTwDYSuDIq.99	Suriyeli Kaçak Göçmen Haberleri (insan kaçakçılığı, yaralanma, ölüm, mülteci krizi vb.)	11 Şubat 2016
Der Spiegel	“Menschenrechte: Uno nennt Türkei-EU-Deal zu Flüchtlingen ‘illegal’”, http://www.spiegel.de/politik/ausland/fluechtlinge-uno-nennt-tuerkei-eu-deal-illegal-a-1081665.html	Türkiye-AB İlişkileri Bağlamında Mülteci Krizi Haberleri	10 Mart 2016
Der Spiegel	“Deals in der Flüchtlingskrise: Was die Türkei will - was Deutschland braucht”, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/fluechtlingskrise-das-will-die-tuerkei-das-will-deutschland-a-1073234.html	Türkiye-AB İlişkileri Bağlamında Mülteci Krizi Haberleri	22 Ocak 2016
Der Spiegel	“Flüchtlinge in Europa: EU-Staaten einigen sich auf Milliarden-Paket für Türkei”, http://www.spiegel.de/politik/ausland/fluechtlinge-eu-staaten-einigen-sich-auf-milliarden-paket-fuer-tuerkei-a-1075536.html	Türkiye-AB İlişkileri Bağlamında Mülteci Krizi Haberleri	3 Şubat 2016

Suriyeli mültecilere yönelik Türkiye'nin gerçekleştirdiği insani yardım faaliyetlerinin Avrupa'nın bu üç önemli gazetesinde yer bulamaması hem Türkiye'nin mülteci ilişkileri hem de kamu diplomasisi politikaları açısından önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Avrupa medyasının Türkiye'ye karşı önyargılı ve tarafgir bir tutum izlemesi sıklıkla eleştirilen bir husus olmakla birlikte bu eksikliğin göz ardı edilmemesi ve tartışılması gerekmektedir. Mevcut önyargıların aşılması, mültecilere yönelik gerçekleştirilen insani yardım faaliyetlerinin uluslararası topluma anlatılması ve kamuoyunun gündemine taşınması önemli bir kamu diplomasisi amacı olarak ortada durmaktadır. Bu amacı yerine getirecek kurumlara ve aktörlere bakıldığında ilk günden itibaren krizin yönetilmesi ve kontrol altına alınmasında etkin bir rol oynayan AFAD'ın yanı sıra ağırlıklı olarak siyasal aktörlerin uluslararası medya ve kamuoyu ile iletişim yürütmeye çalıştığı görülmektedir. Oysa halkların, sivil toplum aktörlerinin, medya ve kamuoyu önderlerinin arasındaki iletişim ve koordinasyondan sorumlu olan, bu koordinasyonun yanı sıra sığınmacılara ve mültecilere yönelik halkla ilişkiler politikaları başta olmak üzere kamu diplomasisi stratejileri üretmesi beklenen Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün (KDK, 2010) bu kapsamda bir faaliyet göstermediği belirlenmiştir. Türkiye'nin mültecilere yönelik gerçekleştirdiği acil kurtarma, yardım, konaklama, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yeterince anlatılamaması esas olarak üzerinde çalışılmış bir mülteci ilişkileri, iletişimi ve kamu diplomasisi politikasının eksikliğine işaret etmektedir. Haberlerin yer alışı Türkiye'ye yönelik hali hazırdaki ön yargıları ortadan kaldırmaya yardımcı olmadığı gibi mevcut olumsuz imajları da pekiştirmektedir. Öyle ki Türkiye ile ilgili, Suriyeli sığınmacılar ve mülteciler bağlamının dışındaki haberlere göz atıldığında terörizm, savaş, Türkiye'deki düşünce ve ifade özgürlüğünün engellenmesi gibi konular haber haline getirilmiştir.

Sonuç

Günümüzde uluslararası ilişkiler alanında ülkeler ve toplumların ilişkileri her açıdan gelişmiş ve yoğunlaşmış gözükmektedir. Bu yoğunluğun sonucunda refah ve zenginliğin paylaşıldığı bölgelerin sayısı artarken aynı şekilde sorun ve çatışmaların yaşandığı bölgelerin alanı da genişlemektedir. Savaşlar, iç çatışmalar ve baskılar yüzünden ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan sığınmacıların ve mültecilerin sayısı her geçen gün artış gösteriyor. Uluslararası kurumların ve ülkelerin sığınmacılara ve mültecilere yönelik çözüm odaklı mülteci ilişkileri yaklaşımları geliştirilmeleri gerekmektedir. Yüz milyonları bulan bu insanların sorunları tüm ülkelerin ve toplumların ortak mücadele ve dayanışmalarıyla çözülebilecek konular arasında gösterilmektedir. Bazı sığınmacı ve mülteciler ülkelerindeki savaş ve çatışmalar bitse dahi sığındıkları ülkelerde sürekli oturma ve vatandaşlık hakları talep ediyor. Bu yüzden sığınmacı ve mülteci sorunu birçok ülke için bir dış sorun olarak görülse bile zamanla bir iç probleme ya da entegrasyon sorununa dönüşeceği tahmin edilmekte. Ancak sığınmacı ve mülteci krizi karşısında mücadele gerekliliği ülkeler için uluslararası hukuki bir sorumluluk ifade ederken aynı zamanda insani ve toplumsal bir duyarlılığın da gereği olarak kabul edilmektedir. Bu sorumluluğu yerine getiren ülkeler hem yeni dostlar edinmekte hem de uluslararası toplum nezdinde saygınlığa erişmekte. Bu saygınlık ülkelerin kamu diplomasisi politikalarının ve yumuşak güçlerinin en önemli unsuru olarak belirtilmektedir. Çünkü diğer halkların saygınlığını ve sempatisini kazanan ülkeler dış politikada

ve uluslararası ilişkilerin birçok alanında avantajlı konuma yükselmektedir.

Kamu diplomasisi ve yumuşak güç Türk dış politikasının son yıllarda gelişme gösteren önemli alanları arasında gösterilmektedir. Türkiye'nin dış ilişkileri geliştikçe kamu diplomasisine olan ihtiyaç da artmaktadır. Bunun nedeni uluslararası ilişkiler konularının ve aktörlerinin sayısının artmasıdır. Bu ilişkilerin ve aktörlerin yönetilmesi, iyi ilişkiler kurulması Türkiye'ye yönelik mevcut önyargıların ortadan kaldırılmasında ve olumlu imajların oluşturulmasında büyük fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca turizm, ihracat, dış yatırımlar gibi ekonomik konuların da gelişmesi bu ilişkilerin sıhhatine bağlıdır. Hem bölgesi hem de tüm dünya ile kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkileri en geniş sınırlarına ulaştırmak isteyen Türkiye, insani yardım ve kalkınma yardımlarında dünyanın en önemli "bağışçı" ülkelerinden biri konumuna ulaşmıştır. Türkiye'nin bu yardımları Suriye iç savaşının patlak verdiği 2011 yılından bugüne kadar zirveye ulaşmıştır. 2,7 milyon Suriyeli sığınmacıya yönelik gerçekleştirilen "misafirperverlik" ve 9,3 milyar Dolar'lık insani yardım bunun en önemli göstergesidir. Ancak bu önemli yardımın ve insani yardım faaliyetlerinin uluslararası toplumun gündemine yansımaması, yansıtılmaması çok önemli bir eksikliklerdir. Kanada'nın Suriyeli mültecileri "Taleal Bedru Aleyna" ilahisiyle karşılamasının bile daha çok ses getirdiği bir uluslararası medya sisteminde Türkiye'nin bu yardımlarının gündeme gelememesi, haber niteliğinde değerlendirilmemesi üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken bir konudur. Çalışma kapsamındaki gazete haberlerinin değerlendirilmesinin sonucunda ortaya çıkan tablo da bu durumu desteklemektedir. Türkiye'nin Suriyeli sığınmacı ya da mültecilere yönelik insani yardım ve ev sahipliği faaliyetleri AB müzakereleri ve AB ülkelerinin iç tartışmalarının gölgesinde kalmıştır. Bu durum Türk dışişleri, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü bürokratlarının dikkatle incelemeleri gereken bir konu niteliğindedir.

Bu durumun önlenmesi ve Türkiye'nin konu hakkındaki duyarlılığının, faaliyetlerinin tüm Avrupa ve dünya kamuoyuna etkin bir şekilde iletilmesinin yolu, gerek kitle iletişim gerekse yüz yüze iletişim kanallarının etkin ve amacına uygun olarak kullanmasından geçmektedir. Yapılan yardım miktarı, misafir edilen kişi sayısı, kurulan kamp sayısı, bunların haberleştirilmesi, basın bültenleri aracılığıyla dünya medyasına servis edilmesi ya da siyasal aktörlerin kürsülerden siyasal söylevlerle bunları ilan etmeleri medya gündeminde yer almaya daha da önemlisi insanların ve toplumların gündemine ulaşmaya yetmemektedir. Uluslararası medya ve kamuoyu bilgilendirme faaliyetleri yapılırken "Türkiye'nin mülteci ilişkileri yaklaşımının" eksikliği kendini göstermektedir.

Türkiye'nin sığınmacılara yönelik gerçekleştirdiği faaliyetlerin, uluslararası medya ve kamuoyuna iletilmesi, ağırlıklı olarak siyasal iletişim aktörleri, mecraları ve kanalları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Kamu diplomasisi perspektifinden değerlendirildiğinde bunun doğru ancak çok yetersiz bir yaklaşım olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım yeni kamu diplomasisi anlayışına uygun gözükmemektedir. Sivil toplum ve kamuoyu ayağı eksiktir. Dahası kuruluş misyonu ve vizyonu gereği bu fonksiyonu ifa etmesi gereken kurum olan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün faaliyetleri dikkate alındığında bu koordinasyona ve stratejik yaklaşıma ilişkin bir işarete de rastlanmamaktadır. Yapılan ağırlıklı olarak sığınmacılara yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerin duyurumudur. Türkiye, sığınmacılara karşı fonksiyonel ve idari

gerekleri en iyi şekilde yerine getirmekle birlikte krizin iletişimini yönetmeyi, genel olarak da kamu diplomasisi perspektifini unutmuş gözükmektedir. Seçilen gazetelerde yer alan haberlerin “Türkiye ve Suriyeli mülteciler” konusunu ağırlıklı olarak Türkiye ve AB ilişkileri ve mülteci krizi çerçevesinde değerlendirmesi bunun bir işaretidir.

Siyasal konular kendi mecrasında akmaya devam ederken konunun toplumsal, kültürel ve iletişimsel boyutlarının sivil toplum ve medya ilişkileri çerçevesinde ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu eksikliği aşmanın yolu Türkiye'nin konuya kamu diplomasisi perspektifinden yaklaşarak medya ilişkilerini, toplumsal ilişkileri, kültürel ilişkileri ve buna ek olarak siyasi ilişkileri belirli bir stratejik çerçevede, sivil toplum ortaklığıyla yönetmesinden geçmektedir. Siyasal aktörlerin tek başlarına ulusal ve uluslararası gündemi yönetmeye çalıştıkları dönemler artık çoktan geride kaldı. Biraz dikkatle bakıldığında bunun imkânsız olduğu da görülecektir. İnsani yardım faaliyetlerinin ya da daha genel çerçevede kamu diplomasisi faaliyetlerinin sadece siyasi aktörlere bırakılması yapılan doğru ve olumlu faaliyetlerin güvenilirliğine ve samimiyetine de şüpheyle yaklaşılmasına yol açmaktadır. Siyasal aktörlerin taktiksel ve tepkisel açıklamaları, iletişim kampanyaları kamuoyu gündemine yansıtılmadan etkisini yitirtmektedir.

Günümüzde insanlar temel bilgi kaynakları olarak gerçek zamanlı ilişkilere ve sivil toplum tabanlı platformlara daha çok değer vermektedirler. Sosyal iletişim kanalları geleneksel medya kanallarının gücünü ve etkinliğini ciddi şekilde sarsmaktadır. Doğrudan sayısal bilgilendirme yerine hikayeleştirme daha ön plana çıkmakta, insanların duygularını daha çok etkilemektedir. Kanada'nın sınırlı sayıdaki mülteciyi, mültecilerin kendi kültüründe sembolik değeri olan bir ilahiyle karşılaşması bunun küçük ama etkili bir örneğini teşkil etmektedir. BM'nin faaliyetlerinden çok iyi niyet elçilerinin (örneğin Angelina Jolie'nin) ziyaretlerinin gündeme gelmesi yeni iletişim sisteminin özellikleri arasında yer almaktadır. Bu yeni dünyanın ve kamu diplomasisi anlayışının biran önce hayata geçirilmesi Türkiye'nin her konuda ve durumda siyaset çekicine başvurmasının gereksizliğini ortaya koyacak, sivil toplumun ve örgütlerinin birbiriyle etkileşiminin yaratılmasına imkân ve fırsat sağlayacaktır.

Yeni kamu diplomasisi anlayışıyla uyumlu olacak şekilde devlet ve hükümet kurumlarının Türkiye'nin kamu diplomasisi stratejilerinin hazırlanmasında ve koordinasyonunda öncülük etmeleri gerekmektedir. Sivil toplum ve örgütleriyle kurulacak işbirliği ve ortaklıklar Türkiye'nin yabancı halklarla, medya ve kanaat önderleriyle, özellikle sığınmacılarla ve mültecilerle ilişkilerinde kolaylaştırıcı, bilgilendirici ve olumlu ilişkiler kurulmasına yardımcı olacaktır. Türkiye'nin gerek kriz durumlarında gerekse normal zamanlarda dış ilişkilerini ve iletişimlerini kurgulayacakları gelişmiş planlara, stratejilere, senaryolara ve bunları etkin bir şekilde gerçekleştirmek için sivil toplum ortaklıklarına ihtiyacı halen devam etmektedir. Bu ihtiyacın bir yansıması olarak da Türkiye'nin insani yardım perspektifini ve performansını doğru anlatmasının ve bunu bir saygınlık iletişimine dönüştürmesinin yolu da yukarıda bahsedilen stratejik kamu diplomasisi perspektifine ve bu perspektifle uyumlu mülteci ilişkileri yaklaşımına bağlı gözükmektedir.

Kaynakça

- AB mülteci zirvesi: Türkiye - AB anlaşmaya vardı. (2016, 18 Mart). *BBC TÜRKÇE*. 28.03.2016 tarihinde http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160318_ab_turkiye_anlasma_sonuc adresinden edinilmiştir.
- AFAD. (2016). *Suriye Krizi'nin 5. yıldönümü*. 20.03.2016 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/TR/HaberDetay.aspx?IcerikID=4905&ID=5> adresinden edinilmiştir.
- Arı, T. (1999). *Uluslararası ilişkiler ve dış politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Cull, N. (2009). Public diplomacy before gullion. N. Snow, P. M. Taylor (Ed.), *Handbook of public diplomacy*. New York: Routledge.
- Demir, V. (2012). *Kamu diplomasisi ve yumuşak güç*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ertürk, Ö. (2010). *Küreselleşme ekseninde halkla ilişkiler*. Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Erzen, M. Ü. (2012). *Kamu diplomasisi*. İstanbul: Derin Yayınları.
- GHA. (2015). *Global humanitarian assistance report 2015*. 20.03.2016 tarihinde http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2015/06/GHA-Report-2015_-Interactive_Online.pdf adresinden edinilmiştir.
- Girit, S. (2015). Suriyeli mülteciler dosyası: Misafirlik uzadı mı? *BBC TÜRKÇE*. 29.03.2016 tarihinde http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151005_suriyeli_multeciler adresinden edinilmiştir.
- Gonesh, A., & Melissen, J. (2005). *Public diplomacy: Improving practice*. Netherlands Institute of International Relations, Clingendael.
- Habertürk. (2015). *Finlandiya Başbakanı evini sığınmacılara açıyor*. 29.03.2016 tarihinde <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1124846-finlandiya-basbakani-evini-siginmacilara-aciyor> adresinden edinilmiştir.
- HSE (Hazar Strateji Enstitüsü). (2015). *Mülteci krizi ve Türkiye'nin rolü*. 17.03.2016 tarihinde http://www.hazar.org/blogdetail/blog/multeci_krizi_ve_turkiye_nin_rolu_1413.aspx adresinden edinilmiştir.
- İnan, E. (2012). Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler eksenini. A. Özkan, T. Ersoy Öztürk (Ed.), *Kamu diplomasisi*. İstanbul: Tasam.
- Kanada Başbakanı Trudeau mültecileri 'kapıda karşıladı'. (2015, 11 Aralık). *BBC TÜRKÇE*. 29.03.2016 tarihinde http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151211_kanada_multeciler adresinden edinilmiştir.
- Karacasulu, N. (2008). Dış politika nedir? H. Çakmak (Ed.). *Türk dış politikası 1919-2008*. Ankara: Platin Yayınları.
- KDK (T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü). (2014). *Türkiye'nin 2014 yılı yardımları %47,3'lük artışla 6,4 milyar dolara çıktı*. 20.03.2016 tarihinde <http://kdk.gov.tr/haber/turkiyenin-2014-yili-yardimlari-473luk-artisla-64-milyar-dolara-cikti/590> adresinden edinilmiştir.
- KDK (T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü). (2010). *Genelge*. 02.05.2016 tarihinde <http://kdk.gov.tr/faaliyetler/kdk-genelgesi/5> adresinden edinilmiştir.
- Köksoy, E. (2013). *Halkla ilişkiler bağlamında kamu diplomasisi yönetimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İ.Ü.SBE.
- Krause, P., & Evera, S. V. (2009). Public diplomacy: Ideas for the war of ideas. *Discussion paper 09-10*. Belfer Center for Science and International Affairs: Harvard Kennedy School.
- Leonard, M., & Alakeson, V. (2000). *Going public: Diplomacy for the information society*. London: The Foreign Policy Centre.

- “Madde 14” (2016). *Temel terimler*. 29.03.2016 tarihinde http://www.madde14.org/index.php?title=Kategori:Temel_Terimler adresinden edinilmiştir.
- Mueller, S. (2009). The nexus of US public diplomacy and citizen diplomacy. N. Snow & P. M. Taylor (Ed.), *Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge.
- Nye, J. S. (2004). *Soft power*. Public Affairs, New York.
- Özkan, A. (2014). “Ülke markası” inşasında kamu diplomasisinin stratejik rolü. 29.04.2015 tarihinde <http://www.kamudiplomasi.org/makaleler/makaleler/138-uelke-markas-nasnda-kamu-diplomasisinin-stratejik-rolue> adresinden edinilmiştir.
- Sönmezoglu, F. (1995). *Uluslararası politika ve dış politika analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Szondi, G. (2008). Public diplomacy and nation branding: Conceptual similarities and differences. *Discussion papers in diplomacy*. Netherlands Institute of International Relations Clingendael, October, ss.1-42.
- Türkiye ile AB anlaştı. (2016, 18 Mart). *ALJAZEERA TURK*. 20.03.2016 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-ile-ab-anlasti> adresinden edinilmiştir.
- UN. (2016). *The universal declaration of human rights*. 15.03.2016 tarihinde <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> adresinden edinilmiştir.
- UNHCR. (2016a). *Refugee*. 15.03.2016 tarihinde <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c125.html> adresinden edinilmiştir.
- UNHCR. (2016b). *Internally displaced people figures*. 15.03.2016 tarihinde <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c23.html> adresinden edinilmiştir.
- Youtube. (2015). *Kanadalı çocuklar mültecileri, Taleal Bedru Aleya ile karşıladı*. 17.03.2016 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=2iTMJ24sSAE> adresinden edinilmiştir.
- Yun, S., & Toth, E. L. (2009). *Future sociological public diplomacy and the role of public relations: Evolution of public diplomacy*. American Behavioral Scientist: SAGE.
- Zengin, G. (2010). *Hoca - Türk dış politikası'nda Davutoğlu etkisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Zenginlere mülteci eleştirisi. (2016, 29. Mart). *ALJAZEERA TURK*. 29.03.2016 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/haber/zenginlere-multeci-elistirisi> adresinden edinilmiştir.

Acıyı Kayıt Altına Almak: Aylan Kurdi Örneği

Aynülhayat UYBADIN*

Fotoğraflar masumiyeti sergiler, kendi yıkımlarına doğru ilerleyen hayatların zayıflığını gösterir ve fotoğraf ile ölüm arasındaki bu bağ, bir hayalet gibi bütün insan fotoğraflarının üstünde gezinir.

Susan Sontag, "Fotoğraf Üzerine", s. 86.

Giriş

Her şey bir fotoğrafla başladı ve pek çok fotoğrafın anlatısıyla devam etti. Bu fotoğraflar ıstırabı ve acıyı kayıt altına alan makinelerin soğuk metalinden çıkıp kanlı, canlı ve sıcak bedenlerdeki gözlere, sonra da akla ve kalplere ulaştı. Sözünü ettiğim ilk fotoğraf Aylan Kurdi¹ isimli üç yaşındaki bir Suriyeli erkek çocuğun Bodrum sahilinde kıyıya vurmuş cansız bedenine aittir. DHA muhabiri Nilüfer Demir'in 2 Eylül 2015'te çektiği bu fotoğrafın çalışmama konu olmasının nedeni, öncelikle, bir fotoğrafın insan hakları bağlamında neler yapabileceğini çok açık bir biçimde göstermesidir. Daha sonra, tek bir fotoğrafın birçok acıyı temsil eden bir ortaklıkta ve pek çok insanın bir anda ilgisini çekebilecek güçte oluşunun altında yatan diğer sebepleri, fotoğraf-insan hakları mücadelesi ilişkisi üzerinden fotoğrafın bu mücadeleye nasıl bir katkı sunacağını ortaya çıkarma arzusudur.

Ekaterina Balabanova *The Media and Human Rights* (2014, s. 13) çalışmasına, birbirinden tamamen farklı iki ahlakî görüşten, Rahibe Teresa ve Joseph Stalin'den, örnekler vererek başlar. İlki, "Kitleye bakarsam asla harekete geçmem. Ancak bir kişiye bakarsam eyleme geçerim." derken; ikincisi, "Birinin ölümü trajedidir. Bir milyonun ölümü istatistiktir." der. Bu iki ayrı görüşü Aylan Kurdi ve benzeri fotoğrafların üzerinden yeniden okuyacak olursak dünyada Rahibe Teresa etkisinin daha yaygın olduğunu görürüz. Zira milyonlarca mülteci, göçmen ve azınlığın çektiği acılara karşın tek bir kişinin ölüm haberi daha fazla ilgi toplamıştır. Bu da bir fotoğraf üzerinden gerçekleşmiştir. Ayrıca bu fotoğraftan sonra pek çok politik adım atılmış ve mültecilerle ilgili haklar da daha çok tartışılır hale gelmiştir. ("Aylan Avrupa'nın", 2015; "Aylan, Berlin ve Viyana", 2015; "Özel Haber", 2015; "Merkel Dört Yıl", 2015; "Avrupa Kapılarını", 2015; "Dünya İnsanlık", 2015).

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi, ayhauy@gmail.com

1 Asıl adı Alan Kurdi. Ancak pek çok arama sonucu Alan isminden ziyade Aylan ismiyle sonuç verdiği için çalışma içerisinde bu adı kullanacağım.

Şu durumda Stalin'in cümlesi geçerliliğini yitirmiştir diyebilir miyiz? Hayır, elbette böylesi bir iyimserlik henüz günümüz medyası için söz konusu değildir. Egemen medya hâlâ münferit acılar ve kayıplardan, kandan ve şiddetten kazanırken, bunların arkasındaki nedenleri, bağlamı ve sorumluları gizlemeyi tercih etmektedir (Trend, 2008).

Aylan Kurdi'nin fotoğrafının ilk yayımlandığı eylül ayında, sosyal medyada paylaşılan üç milyon gönderinin analizini yapan Sheffield Üniversitesi Görsel Medya Laboratuvarı başkanı Dr. Farida Vis ve arkadaşlarının hazırladığı rapora göre; fotoğraf 12 saat içerisinde 20 milyon bilgisayar tarafından görüntülendi ve fotoğrafla ilgili 30 bin tweet atıldı (Vis, F., & Goriunova, 2015, s. 10).

Peki, neden her şey yazılı ya da sözlü bir metinle değil de, bir fotoğrafla başladı? Bu da sorulması muhtemel bir sorudur. Çünkü savaş, mülteci ve azınlıkların meseleleri her daim olan ve tartışılan konulardır. Sontag'a göre, "Yazılı bir metnin (ki, içeriğindeki düşünceler, göndermeler ve sözcük dağarcığının karmaşıklığına bağlı olarak, okur kitlesi çoğalan ya da azalan bir metnin) aksine fotoğraf, yalnızca tek bir dile sahiptir ve potansiyeli itibariyle gelecekte de başka bir dili olmayacaktır." (2004, s. 19). Öyleyse imgeler bize ne yapar? Bir fotoğrafın duygularla ilişkisi, bir eylemi başlatabilecek kadar güçlü müdür? Baştan sona gerçek görünmeleri sebebiyle mi böyledir?

Aylan Kurdi'nin sahilde yüzükoyun uzanmış, sanki derin bir uykudaymış gibi duran görüntüsü dünya bilinci uyandıran, evrensel bir hak ve hassasiyet çağrıştıran, adeta bir aydınlanma anı sayılabilecek pek çok ifadeyle tanımlanabilir. Şu haliyle görüntünün sembolik işlevi trajedisindedir denilebilir. Görüntünün metonimik² rolü ise savaşın ne caniyane bir şey olduğu, ölen binlerce insanın sözcülüğünü yapması bakımından pek çok mültecinin hakları hakkında farkındalık yaratmasındadır (Vis, 2015, s. 38). Böylesine geniş bir alana yayılabilecek kuvvette bir mesajı bir fotoğrafla iletebilmek, fotoğrafın tüm dünyada yankılanan, dünyayı sarsan, hatta tarihi değiştirebilen ve herkesi insan olma merkezinde toplayan gücünü kabul etmek anlamına gelebilir. Çünkü fotoğraflar, Virginia Woolf'un *Three Guineas* (Üç Gine) adlı kitabında belirttiği üzere herhangi bir sav oluşturmazlar; sadece göze ulaşan bir olgunun ham bir saptamasıdır. Ancak "Göz, beyinle bağlantılıdır; beyin de sinir sistemiyle. Sistem kendi mesajlarını, geçmişteki her hatıradan ve o anki duygulardan süzerek bir spot görüntü şeklinde beyne gönderir." (1938, s. 10). Böylece fotoğraf, olgunun ham bir saptaması olarak hem objektiftir hem de çeken kişinin seçimine dayanan bir kişisellik özelliğine sahiptir. Bir diğer deyişle, fotoğraf aynı zamanda bir yorum olmaktadır. Bu açıdan değerlendirecek olursak Aylan Kurdi'nin fotoğrafı hem savaşın acılarının ham bir saptamasıdır hem de onu çeken foto muhabirin bu konuya ilişkin kişisel yorumudur.

2 Ad aktarması, düz değişmece, mecazi mürsel. Bir kavramın doğrudan değil, bağlamsal olarak ilgili olduğu bir başka kavram yoluyla anlatılması. Fotoğrafik anlamda ise bir durumun kameranın doğrudan hedeflediği görüntü ile değil, görüntünün bir bağlam üzere kaydedilmesiyle ortaya konulmasıdır.

Bakmak ya da Bakmamak Meselesi

Uygarlığın hiçbir belgesi yoktur ki aynı zamanda bir barbarlık belgesi olmasın.

Walter Benjamin

Fotoğraf-insan hakları ilişkisinde, fotoğrafın bir şey söylemesi, o görüntüye bakmakla başlar. Fakat bazı fotoğraflar -Aylan Kurdi'de olduğu gibi- bakmak ve bakmamak arasında bir gerilime neden olur. Bu gerilim, fotoğrafın baştan sonra bir ıstırap belgesi olmasıyla ve fotoğrafın veremeyeceği düşünülen mücadelesiyle ilgilidir.

Acı veren, ıstırap içeren fotoğraflara bakmak veya bakmayı reddetmek üzerine iki ayrı görüşü tartışacağım bu bölümde. Beni çok etkileyen ve harekete geçiren iki isim söyleyebilirim: Susan Sontag ve Susie Linfield. Her iki yazarın, fotoğraf üzerine -özellikle de acı veren imgeler hakkında- farklı yaklaşımlara sahip olmaları, çalışmamın bu bölümündeki “bakmak ya da bakmamak” meselesini tartışmada faydalı kaynaklar olmuştur.

Linfield, savaş fotoğraflarının, olan biteni öğrenmeye itmesi ve inkâr veya reddedilme durumlarında “delil” yerine geçmesi sebebiyle işe yaradığını söyler. Ancak imgelerin dolaşıma girmesi “Derinlemesine bir kamu hizmeti sunar mı?” Linfield bu soruya şiddetin belgelerinin aynı zamanda protestonun da belgeleri olması fikriyle cevap vermeye çalışır. Ona göre, bir yerde yaşanan acının “orada bunlar oluyor”u belgelemesi aynı zamanda “böyle olmamalı” düşüncesini de uyandırmaktadır (2013, s. 47).

Sontag ise, sürekli şiddet fotoğraflarına bakmanın vicdanı köreltme tehlikesi içerdiğini belirtir. Ona göre “Kalpsizlik ve hafıza kaybı, nedense hep el ele yürümüştür” (2004, s. 115). Sontag'ın göz önünde bulundurmanızı istediği, şiddet fotoğraflarına bakmanın vicdanı köreltmesi, kalpsizlik ve hafıza kaybının birlikte yürümesi, toplumsal-kültürel hafızamızın değerli bir ifadesi olan “Hafıza-i beşer nisyan ile maluldür.” atasözünü akla getirmektedir. Yani, insan hafızasının yetersizliğidir mesele. Ancak şimdilik cevabı verilemeyecek ve çalışmanın da sınırlarını aşacak olan soruyu şöyle sorabiliriz: “Peki, insan unutmazaydı, yeniden bu görüntülerle, kimi zaman eskisinden de dehşetli imgelerle karşılaşmak zorunda kalır mıydı?”

Sontag'a göre bir başka tehlike ise, “Bütün fotoğraflar, altlarına eklenen yazılar ya da üstlerine konan başlıklarla açıklanmayı veya çarpıtılmayı beklerler. Yazısını değiştireniz, çocukların ölümü kolaylıkla yeniden ve yeniden kullanılabilme özelliğine sahiptir” (2004, s. 9). Asıl derdimiz anlamak ise o fotoğraflara bel bağlamamız gerektiğini düşünen Sontag, bir görüntünün bize bilmemiz gereken her şeyi anlatmadığı şüphesini taşır.

Peki, bu tür fotoğrafların sergilenmesi neye yarar? Artık bir şey yapabilmenin mümkün olmadığı bir hayatın son görüntüsüne bakmak gerekli midir? Ölü bir bebeğin fotoğrafı, ona bakanlarda, insanın zayıf ve başkalarına ihtiyaç duyan bir varlık olduğuna dair düşünceler uyandırır. Bununla birlikte masumiyet, acziyet ve en nihayetinde şefkat gibi duyguları harekete geçirir. Oysa şefkat Sontag'a göre “...gelgeç, istikrarsız bir duygudur. Eğer eyleme dönüştürülemezse yok olup giden bir duygudur. İnsanlar bu tip haberlerden ve görüntülerden sıkılıp, ataletle düştüklerinde

giderek tepkisizleşmeye başlayacaktır.” (2004, s. 102). Bu da gerçeklik duygusunun yıpranma tehlikesine işaret eden, gerçekliğin seyirlik bir manzaraya dönüşme tehlikesidir. O yüzden asıl mesele bu görüntülerin akla ve duygulara ulaştıktan sonra nasıl eyleme dönüştürülebileceği üzerine olmalıdır. İşte bu noktada insan haklarının foto muhabirlik ile ilişkisine bakmalıyız.

Fotoğraf ve İnsan Hakları

Fotoğraf, icadı 1800’lerin ortalarına denk gelen modern bir buluştur ve icadından bu yana pek çok farklı tartışmaya neden olmuştur. Fotoğrafın katılımcı, eleştiren ve izleyici arasında meydana getirdiği tartışmalar modernitenin gerilimini yansıtmaktadır. Fotoğrafın bir sanat dalı, gazetecilik biçimi, gözetleme şekli, bilimsel ya da toplumsal bir icat olup olmadığı; yaratıcılık ve gerçeklik arasındaki rolü gibi sorular hâlâ tartışılardır, Linfield fotoğrafın demokratik bir mecra olduğunu iddia etmektedir. Bunu da Fransız Milletvekilleri Konseyi’nin 1839’daki kararıyla örneklendirmektedir. Konsey, Louis Danguerre’in yeni icadının şahsına patentlenmesi yerine tüm Fransız halkına ve dünyaya ait olması gerektiğine karar vermiştir. Böylece fotoğraf önce Fransız ulusuna ve sonrasında tüm dünya halkına hediye edilen demokratik bir simge haline gelmiştir (Osterman, 2007, ss. 27-36). Walter Benjamin de 1931 yılında yayınladığı “Fotoğrafın Kısa Tarihi” adlı çalışmada fotoğrafın özgürleştirici ve devrimsel olasılıkları mümkün kılan özelliklerinden bahsetmektedir. Benjamin fotoğrafın sıradan insanları dünyaya yaklaştırıp onların da sanat yapıtları üzerinde denetim elde edebileceği ve yeni görüş açıları yarattığı düşüncesindeydi. Ancak bunlara rağmen Benjamin fotoğrafın, içerisindeki bağlamı ve insani bağlantıları kuşatamayan bir aldatma biçimi olduğuna da inanıyordu. Böylece fotoğrafın sorgulanamaz bir gerçekliği ve fotoğraflık dünyanın basitliği insan doğasının karmaşıklığını gizleyecekti. Hatta Siegfried Kracauer, fotoğrafın gizli gerçekleri açığa çıkarmanın da ötesinde bunları tıkadığını iddia etmektedir. Ona göre bir fotoğrafta kişinin tarihçesi kar altında gömülüdür (1995, s. 51). Fotoğrafa Kracauer, Sontag ve Benjamin gibi şüpheyle yaklaşan bir başka isim de Bertolt Brecht’tir. Linfield’in aktardığına göre Brecht 1931’de şöyle yazar (2013, s. 34): “Foto muhabirlik alanındaki inanılmaz gelişmeler, dünyamızın durumuna yönelik hiçbir şey açığa çıkarmamıştır. Aksine, burjuvazinin elinde gerçeğe yönelik korkunç bir silaha dönüşmüştür.” Bir açıdan baktığında Linfield Brecht’e hak vermektedir. Çünkü Linfield’a göre “fotoğraflar dünyanın işleyişini açıklamaz; sebep veya nedenler önermez; bizlere anlaşılır ve hatta farkedilebilir başlangıçlar, süreçler ve sonuçlar sunmazlar. Fotoğraflar ayrıntıyı belgelese de siyasi ve tarihi ayrımları tehlikeli biçimde bulandırabilirler” (2013, s. 34).

Ancak asıl mesele fotoğrafın ne yapamadığı değil, ne yaptığı olmalıdır. “Fotoğrafa ilk ve öncelikli olarak duygular aracılığıyla yaklaşıyoruz” (Linfield, 2013, s. 35). İşçi sınıfının zorlu yaşam koşullarını belgeleyen ve takipçileri tarafından toplumsal bir eylem olarak nitelendirilen Arbeiter-Fotografen, yani “işçi-fotoğrafçılar” hareketiyle, fotoğrafın aslında sadece -Brecht ve diğer meslektaşlarının iddia ettiği gibi- kitlese bir oyalanma aracı ve burjuvazinin silahı olmaktan çıkmıştır. Dahası Linfield’a göre Robert Capa gibi savaş fotoğrafçılarının İspanya’daki faşizmin dehşetini kitlelere fotoğrafları aracılığıyla duyurması, fotoğraf pratiğinin tüm dünyada liberaller ve solcuların elinde olduğunu göstermektedir. Şu noktada fotoğrafa getirilecek

eleştiriler o görüntülere karşı tepkisizliğimiz üzerine olabilir. Çünkü geçmiş zamanın karanlık günlerinden kurtulmuş değiliz. Ya da geçmiş bugünden daha dehşetli değildir. Öyleyse, ıstırap görüntüleri karşısında ağlamaktan başka ne yapılabileceği üzerine düşünebiliriz. Bu da bizi fotoğraf ve insan hakları ilişkisine götürür. Haklar görüntüyle değil, gerçek eylemlerle ve siyasal temsil ve iktidar talepleriyle gerçekleşir. Şu halde Aylan Kurdi'nin fotoğrafının ne yapamadığına değil ne yapabildiğine baktığımızda karşımıza çıkan sonuçlar ümit vericidir. Bu ümit fotoğrafın başarısızlık ve ümit arasındaki geriliminde yatan diyalektiktir. O fotoğraf küçük Aylan'ın hayatını geri getiremeye de (fotoğrafın başarısızlığı), yarattığı sonuç (insanların mülteci ve sorunları hakkında bilgi arayışı, hak talep edişi, politik gelişmeler) pek çok insan için umut doğurmuştur.

Linfield'a göre, ıstırapın her imgesi "bu öyledir" demenin yanı sıra dolaylı olarak "bu böyle olmaz" da demektedir; yalnızca "bu durum devam ediyor" demez, "bu durum artık durmalı" da der. ıstırapın belgeleri, protestonun belgeleridir: Bizlere dünyayı değiştirdiğimizde neler olduğunu gösterir. İşte Linfield'ın sözünü ettiği, fotoğrafının kalbinde yatan da bu umut ve diyalektiktir. Ancak bu umut verici diyalektiğin içerisindeki gömülmüş yıkıcı bir çelişkidir söz eder (2013, s. 47): "Şüphesiz ki fotoğraf, şiddeti yirminci yüzyıldaki herhangi bir mecradan daha yoğun bir biçimde teşhir etmiş ve dünya üzerindeki milyonlarca insana görünür kılmıştır. Ancak fotoğrafın kısa tarihi bizlere böyle bir teşhirin ne kadar sınırlı ve uygunsuz olabileceğini de göstermektedir: Görmek, doğrudan inanmak, umursamak veya eyleme geçmek anlamına gelmemektedir." Öyleyse fotoğraf acılar, haksızlıklar, sömürüler karşısında insan hakları mücadelesine gerçekten de bir şey katabilir mi, diye sorabiliriz. Fotoğraf bir mücadele ve direniş aracı olabilir mi? Linfield'ın işaret ettiği gibi bir acı imgesine bakmak, doğrudan inanmayı, umursamayı veya eyleme geçmeyi gerektirmiyorsa fotoğrafı, yine de bir mücadele ve direniş aracı olarak düşünebilir miyiz? Diğer yandan, foto muhabirlerin gerçekte ne yaptıklarını da sorgulayabiliriz, bize neyi gösterdiklerini de. İçinde yaşanılmayacak hale gelmiş bir dünyayı mı seyretmemizi isterler yalnızca ya da insanların birbirlerine ne kadar çirkin, tiksindirici, dehşetli şeyler yapabileceğini mi anlatırlar? Öyle olsa bile haklarını teslim etmek gerekir. Çünkü belki de, bir fotoğrafın bize acımasızlığı başka yollardan (edebiyat, müzik, resim vs.) daha etkili bir biçimde anlatabiliyor olmasının nedeni "gerçekçiliği" diğerlerinden çok daha iyi aktarmasındadır.

Sebastiao Salgado'nun fotoğraflarına bakan Uruguaylı yazar Eduardo Galeano (1997, s. 278) "Açlık, açlığın öldürdüğü insana benzer." demiştir. Aynı ifadeyi Aylan Kurdi'nin fotoğrafı için de kullanacak olursak: "Savaş, savaşın öldürdüğü o küçük bedene benzer." Bu düşünce, fotoğrafı eleştirenlerin, eleştirilerini bilhassa fotoğrafın yapamadıkları üzerinden yöneltmelerine bir cevap niteliğindedir. Çünkü fotoğrafın, her ne kadar olaylar arasındaki ilişki ve bağlantıyı yeterince sunamadığı düşünülse de fotoğraflar bize bedene dair en keskin gerçekliği sunar. Bu fotoğraflar bize fiziksel şiddet karşısındaki kırılma duygumuzu anımsatır. İnsani zayıflık, kırılma, yaşamın sonlanabilir ya da sakatlanabilir olması her insanın paylaştığı bir şeydir. Aylan'ın fotoğrafı, bedenimizin ne kadar kolay bir biçimde sakatlanabilir, hırpalanabilir, boğulabilir, yanabilir olduğunu gösterir. Özetle, insan bedeninin sonlanabilir ve fiziksel şiddet karşısında zayıf olduğunu anlatır. Sontag, fotoğrafın ağıtlı bir sanat, bir bakıma alacakaranlık sanatı olduğundan şöyle söz etmektedir:

Fotoğrafi çekilen kişi, olay ya da durumların çoğu, sırf fotoğraflarının çekilmiş olmasından dolayı, pathos'u kullanırlar. Çirkin ya da grotesk bir fotoğraf malzemesi, fotoğraf çeken kişinin dikkatine mahzar olunca, pekala dokunaklı bir etki sağlayabilir. Aynı mantıkla, güzel bir malzeme de eskimiş, çürümüş ya da ortadan kalkmışsa pekala acınası duygular uyandırabilir. Bütün fotoğraflar memento mori niteliği taşır, yani ölümü akıldan çıkarmamaya yarar. Bir fotoğraf çekmek başka bir insanın (ya da şeyin, durumun, vb.) ölümlülüğüne, incinebilirliğine ve dönüşebilir haline dahil olmaktır. Söz konusu anı dilimleyerek donduran bütün fotoğraflar, zamanın amansız eriyişinin tanığıdır (Sontag, 2003, s. 18).

Bundan çok daha fazlası, bu bedenin üç yaşındaki bir insana ait olmasıdır. Böylece zafiyet daha belirgin hale gelir. Sosyal medyada fotoğrafa yapılan yorumlardan bazılarında çocuğun ayakkabılarından bahsedilmesi de buna bir örnektir. "The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response to the Death of Aylan Kurdi" çalışması içerisinde, Lisa Procter ve Dylan Yamada Rice da *Shoes of Childhood: Exploring the Emotional Politics Through Which Images Become Narrated on Social Media* başlıklı metinlerinde bu örneği ele almışlardır. Anahtar kelimeleri "his shoes" (onun ayakkabıları) olan araştırmacılar, Pulsar kullanarak ulaştıkları tweetleri incelemişlerdir. Bulgular, Twitter kullanıcılarının Aylan'ın ayakkabılarından insanın başkalarına muhtaçlığını, bakım, ilgi ve şefkat ihtiyacını işaretlemektedirler. Çocukluk çağının ortaya serdiği masumiyet ile ilişkilendirilen görsel temsillerden bir örnek olarak Aylan'ın ayakkabıları sosyal medya kullanıcıları tarafından "çaresizlik" ve "acziyet" kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir (Procter ve Rice, 2015, s. 57). Ayrıca çocuğun ayakkabılarını ayağına giydiren bir ebeveynin varlığı ile bağlantılandırılarak, çocukların bakımı ve korunmasına göndermeler yapılmaktadır. Kendi çevrelerindeki çocukları hatırlayarak çocuklarının Aylan'ın yerinde olabileceğiyle ilgili olarak da empati kurulmaktadır. Böylece insanlar Aylan'ın fotoğrafına bakarken duygularıyla bağlantılı bir ifade yolunu tercih etmiştir. Aylan'ın fotoğrafının yaptığı da -çocuğun ismini bilsek de bilmemek de- bizlere biyolojik bir veri değil, duygu sunar.

İnsanın yaşam, özgürlük ve güvenliğiyle ilgili vazgeçilmez bazı temel haklar talep etmesi ve bunların ilanı, fotoğraf makinesinin icadından çok önce gerçekleşmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan insan hakları düşüncesinin doğmasının nedeni zaten var olan haklar ya da idealizm değildi. Çünkü insan haklarını bilmemizin nedeni, o hakların var olduğuna değil var olmadığına ve işte bu yüzden de mücadeleye geçtiğine işaret etmesidir. Lynn Hunt'ın ifade ettiği gibi "insani bir hakkın ihlalden dehşet duyduğumuzda bu hakların söz konusu olduğundan emin olabiliyoruz." O halde bu hakların ilan edilmesinin arkasında yaşanmış pek çok ıstırapın var olduğunu söyleyebiliriz. Eksikliğini duymadığımız bir şeyi talep etmemiz de anlamsız olur. Hem kendimiz hem de başkaları için (2007, s. 221).

Uluslararası İnsan Hakları Beyanname'si'nin ortaya çıkışı da yaşanan ıstıraplara dayanmaktadır. Linfield'a göre buradaki en korkunç ironi "Milyonlarca ceset biriktirip, mülteci kampları kalabalıklaştıkça, başvurulacak tek otoritenin artık kirlenmiş olan insan fikri olmasıdır: Doğa, Tanrı ve tarih artık geçerliliklerini yitirmiştir." (2013, s. 48). Dolayısıyla modern insanın

insan hakları fikri de, onun kirli geçmişine dayanmaktadır; geçmişte yaptıklarına ve hiç de gurur duyulamayacak olan sonuçlarına bakıldığında insan hakları hareketinin ideallerimize değil, yakıp yıktıklarımıza dayandığını söyleyebiliriz. İnsan hakları kuramcısı Michael Ignatieff'in dediği gibi "İnsan hakları hareketi, Avrupa uygarlığının üstünlüğünün bir beyanı olmaktan çok, Avrupalıların dünyaya hatalarını tekrar etmemeleri yönündeki bir uyarısıdır. İnsan hakları fikrini yeniden inşa etmeyi amaçlayan Evrensel Beyanname, bu hakların sağlam hiçbir temelini olmadığı bir anda ortaya çıkmıştır." (2001, s. 65).

Aylan Kurdi'nin fotoğrafı acıyı yalnızca kayıt altına alıp resmetmemiştir; duygulanım da bildirmiştir. Etkilenmeyi yeniden ve naklen yayınlayarak sergilemiştir. O aynı zamanda ötekinin yüzü olmuştur. Emmanuel Levinas (1986 ve 2010) ile düşünecek olursak; Ötekinin (diğerinin/ başkasının) yüzü ahlaki bir yanıt, tepki beklemektedir bizden. Aylan'ın fotoğraftaki yüzü de beklenen yanıtı ve tepkiyi, atılan politik adımlarla almıştır diyebiliriz. Ancak burada Sontag'ın fotoğraf ve başkalarının acıları (2004 ve 2008) ilişkisine dair tartışmasına kulak vermekte fayda var. Sontag, fotoğrafların bizleri ("kim bu bizler?") geçici bir süreliğine de olsa harekete geçirmeye yeter bir güçte olduğunu; ancak bir yorum (veya bilinç) inşa etme gücü bulunmadığını düşünmektedir. Bir fotoğrafın bizi bilgilendirici veya harekete geçirici etkisi o fotoğrafın politik bir bilinçle ilişkilendirilmiş bağlamının ulaşmasındadır. Fotoğraflar ayrışık bir anın içinden hakikati söküüp alırken aslında bir "aydınlanma anı" yaratmaktadır. Bu aydınlanma anı şimşek çakması gibi bir anda bütün bir meselenin derinlemesine inme imkanı verir. Bir meseleyi, örneğin savaşın ne korkunç bir şey olduğu gerçeğini (aydınlanma anını), tek bir karede dondurmak ve bu anı tekrar ve tekrar yaşayabilme ve yaşatabilme olanağı içerir.

Yayımlamak ve Yayımlamamak Arasında

"Milliyet" gazetesinin haberine göre Aylan Kurdi'nin fotoğrafı 187 ülke gündemine manşet oldu ("Dünyada 187 Gazeteye", 2015). Yine Milliyet'in aktardığı üzere Fransız "Le Monde" gazetesi fotoğrafı yayınlarken gelebilecek eleştirilere karşı önceden bir uyarıda bulunarak fotoğrafın başlığına "Mülteciler; Gözleri Açmak için Bir Fotoğraf" yazdı. Böylece fotoğrafı ne sansasyonel ne de röntgencilik amacıyla kullandıklarını, tek istediklerinin anın gerçekliğini yakalamak olduğunu ortaya koydular. Mehmet Kaçmaz'ın haberine göre Avrupa basını, ülkelerinde yaşanan savaş nedeniyle evlerini terketmek zorunda kalan mültecilerin bir simgesi haline getirerek kullandıkları fotoğrafı "insani felaketin küçük kurbanı" olarak sunmayı tercih etmiştir (Kaçmaz, 2015).

Fotoğrafın bizleri ıstırap imgeleriyle yüzleştirme yetisi pek çok eleştirmeni rahatsız etmiştir. Öyle ki Kracauer, Benjamin, Sontag ve Brecht gibi isimler özellikle savaş fotoğraflarını (dolayısıyla da foto muhabirlerini) küçümseyici, aşağılayıcı, pornografik ve ırkçı olmakla suçlamışlardır. Danimarkalı insani yardım çalışanı ve insan hakları aktivisti Jorgen Lissner'e göre açlık çeken bir çocuğun görüntüsü pornografiye son derece yakın olması bakımından etik dışıdır ("Merchants of Misery", 2015). Lissner'e göre, pornografi "Bir insan bedeninin ve ruhunun -ona karşı saygı ve içinde bulunduğu durum karşısında acıma duygusu olmaksızın- tüm çıplaklığıyla

teşhir edilmesidir. Anlaşılan Lissner için bir beden mahremiyetine o bedenin çektiği acı ve ıstıraplar da dahildir ve bu mahremi teşhir eden fotoğraflar “toplumsal pornografi”ye girer. Ancak bu bir yere kadar kabul edilebilir de olsa, tartışmalı bir durumdur. Çünkü pornografi yabancıların göremeyeceği, görmemesi gereken mahrem bir durumun teşhir edilmesi ile üçüncü gözlerle sergilenmesidir. Başkaları gördüğünde kendinden değer azaltacak, dolayısıyla küçülten, aşağılayan ve tiksindiren bir sergidir. Fakat konu açlık, yoksulluk, savaş gibi toplumsal ve hatta tüm dünyayı ilgilendiren şeyler olduğunda bu yine de özel yaşama ve mahremiyete mi girer? Lissner, zavallı bir çocuğun içinde bulunduğu açlık durumunun, belki de “iyi niyetle” kayıt altına alınıp bir kampanya malzemesine dönüşmesinin altında yatan “kötülüğe” dikkatimizi çekmek ister. Ona göre bu durum, insanı insan yapan temel değerleri alaşağı etmekle birlikte insanlığın esasının “refah”, yani yaşam koşullarıyla belirlendiğini öne sürmektir. Dolayısıyla geriye kalan -özellikle de birinci dünya ülkelerinin uğraştığı istismar, uyuşturucu, yalnızlık gibi- meseleler hasıraltı edilmektedir. Ancak yoksulluk, sömürü, işkence, zulüm kaynağı kimi zaman insanî kimi zaman da doğal yollarla da gelse mahremiyet olmaktan çıkar; görülmesi, duyulması ve acilen bir şeyler yapılması gereken kanıtlar haline gelir.

Aylan'ın fotoğrafı da bu anlamda mültecileri küçümseyen, aşağılayan, ırkçı ya da ayrımcı bir imge olmaktan çok müdahale edilmesi gereken bir insanlık durumuna delil niteliğindedir. Aylan için çok geç olmuş olsa da onun gibi bu acılardan muzdarip pek çok mülteci ve göçmenin belki de kulak tıkandığı ve görmezden geldiği meselelerine dikkat çekme aracıdır. Aynı zamanda bu tür ıstırap imgeleri pek çok eleştirmene hak verilecek ölçüde sorunlu olsa da bunlar bize birer belge, itici bir kuvvet, uyandırıcı bir bilgi ve sarsıcı bir aydınlanma sunar. Üstelik bir ıstırap imgesine bakmanın ve bir ölümün betimlenmesinin sorunsuz ve huzursuzluk vermeyen bir yolu da yok gibidir.

Peki bu tip imgelere bakmanın doğru bir yolu var mıdır? Sontag'ın “Fotoğraf Üzerine” (2008) çalışmasında özellikle belirttiği gibi, bu tip imgeler vicdanı köreltmekte midir? İmge bombardımanı altında insanlar artık daha mı yavaş hareket etmektedir? İnsanların vicdanını körelten ve onları uyuşturan imgeler olarak suçlanan bu belgeleri geçmişle kıyasladığımızda kameranın dünyayı nasıl etkilediğini daha net anlayabiliriz. Çünkü eskiden yaşanan acılar dönemin iletişim koşullarıyla daha az biliniyor ve dolayısıyla daha az ilgi çekiyordu. Bugün ise Linfield'a göre “Fotoğraflar bizleri habersizliğin suç ortaklığından mahrum bırakmıştır.” (2013, s. 60). Üstelik dünyanın en ücra köşesindeki bir haksızlıktan bile haberdar oluşumuz yalnızca dikkatimizi çekmiyor, bizden hareket de bekliyor. Başkalarıyla karşılaşmamızın bir yolu olarak fotoğraf, bizlerde duygu uyandırırken pek çok farklı insan hakları derneği ve yardım örgütleri için de önemli bir rol üstlenmektedir.

Uluslararası insan hakları bilinci ile fotoğraf arasındaki bu yakın ilişkiye Linfield, Kral Leopold³ örneğini gösterir (2013, s. 61). “İnsanlık suçu” tanımı ilk kez Kongo'nun reform hareketinde kullanılmıştır. “İnsan hakları kuramcısı Sharon Sliwinski (2006) ve tarihçi Adam

3 Kral Leopold (1835-1909): Kongo Devleti'nin kurucusu olan, sömürgeciliği ve gaddarlığı ile tanınan, pek çok insanın ölümüne yol açarak en sonunda yönetimi Belçika hükümetine teslim eden kraldır.

Hochschild (1999)'e göre, bugün “felaket fotoğrafı” olarak adlandırılan şey, bu hareketin en önemli unsurudur. İzleyicilerine fotoğraftaki vahşeti zihinlerde canlandırma olanağı sunan fotoğraflar bakanda keder, öfke ve üzüntü gibi hisler uyandırmakla birlikte harekete geçme ihtiyacı da oluşturur. Mark Twain'in “Kral Leopold'un Monologu”⁴ (1905) bize fotoğrafa öfke kusan çılgın Kongo Kralını ve onun yönetimindeki günleri hatırlatır. Bir kara mizah örneği olarak bu metinde Kral, “O günlerde her şey ahenginde ve huzur dolu.” derken, fotoğraf makinesinin icadının hepsini alt üst ettiğini iddia etmektedir. Çünkü krala göre rüşvete bağlanamayacak olan tek tanık kameradır: “Onbinlerce ağız ve onbinlerce gazete bana methiyeler düzerken, bir çocuğun bile cebinde taşıyabileceği o Kodak gelip tek kelime bile etmeksizin hepsini dilsiz bıraktı!” (1905, ss. 73-75). Bu metin bize bugünkü gaddarlıkları, sömürgecilikleri ve zalimlikleriyle kayıt altına alınması gereken tiranlıkları hatırlatır böylece.

Sonuç

Susan Sontag'ın “Fotoğraf Üzerine”de ileri sürdüğü üzere, fotoğraflar vasıtasıyla bilinen bir olay hiç fotoğrafı çekilmeyen olaylara kıyasla daha gerçekçi bir hal almaktadır. Her ne kadar modernitenin “seyir toplumu” bu tip imgeler bombardımanı karşısında uyuşukluk ve bezginlik sergileme tehlikesi taşısa da, hatırlamak edimi hâlâ etik olma özelliğini sürdürmektedir. Bu sebeptir ki hafıza, anma, yas tutma gibi eylemlerimiz hatırlamak üzere kök salar. Hatırlamak için de hatırlatıcı şeylere ihtiyaç duyarız. İşte fotoğraf tam da bunu yapmaktadır.

Şüphesiz bir olayı, fotoğraf aracılığıyla bilmek o olayın hiç fotoğraflanmadan anlatılmasından daha farklıdır. Göz ile görmek akıl ile görmeyi aşmıştır demiyorum. Burada göz, akla daha belirgin ve berrak bir anlatı ulaştırma işlevi görür. Her ne kadar yeni iletişim teknolojileri ve bilhassa kamera pek çok yönden sorunlu ve tartışmalı olsa da, görsel bir iletişim imkanı sunması ve bu imkanın pek çok insanlık sorunlarına eğilme ve bilinç uyandırma gücü bakımından etkileyiciliği yadsınamaz. Fotoğraf, özellikle de savaş fotoğrafları bizi “olan biteni” öğrenmeye teşvik eder. İnkâr ve reddedilme söz konusu olduğunda “kanıt” niteliği taşır. İmgeleri dolaşıma sokmak insanlarda bilinç uyandırmakla birlikte duyguları da harekete geçirdiği için eyleme çağırır. Evet, fotoğraflar bir olayın iç yüzünü, bağlamını, nedenini veya sonucunu vermez. Bize bu bilgileri vermemesi fotoğrafın yapamadıklarıysa şayet; yapabildikleri harekete geçirdikleridir. Yani süreci seçili bir kare üzerinden anlatmasıdır. Bu da hafızayı güçlendiren ve vicdanları dünyadaki haksızlıklara, acımasızlıklara ve sömürüye karşı harekete geçirmeye yarayan bir anlatıdır. Sırf bu özelliği sebebiyle hem Aylan Kurdi'nin hem de toplumsal sorunların yaşandığı anların kayıt altına alınması, yayınlanması ve dolaşıma girmesi mühimdir ve gereklidir.

4 Kitabın pdf versiyonu için: <http://diglib1.amnh.org/articles/kls/twain.pdf> (Erişim Tarihi: 01.04.2016)

Kaynakça

- Avrupa kapıları açtı, Basmane hareketlendi. (2015, 27 Aralık). *HABERTURK*. 27.12.2015 tarihinde <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1127991-avrupa-kapilari-acti-basmane-hareketlendi> adresinden edinilmiştir.
- Aylan Avrupa'nın kapılarını açtı. (2015, 27 Aralık). *Hürriyet*. 27.12.2015 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/aylan-avrupa-nin-kapilarini-acti-29998185> adresinden edinilmiştir.
- Aylan, Berlin ve Viyana. (2015, 27 Aralık). *Milliyet*. 27.12.2015 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/aylan-berlin-ve-viyana-/dunya/detay/2113300/default.htm> adresinden edinilmiştir.
- Balabanova, E. (2014). *The media and human rights: The cosmopolitan promise*. London; New York: Routledge.
- Benjamin, W. (2012). *Fotoğrafın kısa tarihi*. Çev. Osman Akinhay. İstanbul: Agora.
- Dünya insanlık görsün. (2015, 27 Aralık). *Takvim*. 27.12.2015 tarihinde <http://www.takvim.com.tr/guncel/2015/09/14/dunya-insanlik-gorsun> adresinden edinilmiştir.
- Dünyada 187 gazeteye manşet oldu. (2015, 27 Aralık). *Milliyet*. 21.12.2015 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/dunyada-187-gazeteye-manset-oldu-gundem-2112446/> adresinden edinilmiştir.
- Galeano, E. (1997). Salgado 17 times. *An uncertain grace*, S. Salgado (Der.). New York: Aperture.
- Hochschild, A. (1999). *King Leopold's ghost*. New York: Mariner.
- Hunt, L. (2007). *Inventing human rights: A history*. New York: W. W. Norton.
- Ignatieff, M. (2001). *Human rights as politics and idolatry*. Princeton: Princeton University Press.
- Kaçmaz, M. (2015). Aylan Kurdi fotoğrafının cevapları için sorular. *CNNTÜRK.com*. 21.12.2015 tarihinde <http://www.cnnturk.com/guncel/aylan-kurdi-fotografinin-cevaplari-icin-sorular> adresinden edinilmiştir.
- Kracauer, S. (1995). *The mass ornament*. Translated by Thomas Y. Levin. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Levinas, Emmanuel. (1986). The trace of the other. A. Lingis (Çev.), M. Taylor (Ed.), *Deconstruction in Context*. Chicago: University of Chicago Press.
- Levinas, Emmanuel. (2010). *Sonsuza tanıklık Levinas'tan seçme yazılar*. M. Atıcı, M. Başaran, Z. Direk (Çev.). İstanbul: Metis.
- Linfield, S. (2013). *Acımasız aydınlık fotoğraf ve politik şiddet*. M. E. Uslu (Çev.). İstanbul: Espas.
- Merchants of Misery. (2015, 21 Aralık). *New Internationalist Magazine*. 21.12.2015 tarihinde <http://newint.org/features/1981/06/01/merchants-of-misery/> adresinden edinilmiştir.
- Merkel dört yıl sonra neden Suriyeli mültecilere kapıyı açtı? (2015, 27 Aralık). *Zaman*. 27.12.2015 tarihinde http://www.zaman.com.tr/dunya_merkel-dort-yil-sonra-neden-suriyeli-multecilere-kapiyi-acti_2318984.html adresinden edinilmiştir.
- Osterman, Mark. (2007). *The technical evolution of photography in the 19th century*. 13 Haziran 2016 tarihinde <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Osterman-Romer-history-of-photography-ex.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Özel haber: Minik Aylan'dan etkilenen spor kulübü. (27 ,2015 Aralık). *HABERLER.COM*. 27.12.2015 tarihinde <http://www.haberler.com/ozel-haber-minik-aylan-dan-etkilenen-spor-kulubu-7664139-haber/> adresinden edinilmiştir.
- Procter, L. & Rice, D. Y. (2015). Shoes of childhood: Exploring the emotional politics through which images become narrated on social media. *The Iconic image on social media: A rapid research response to the death of Aylan Kurdi* içinde. 1 Nisan 2016 tarihinde <http://research.gold.ac.uk/14624/1/>

- KURDI%20REPORT.pdf adresinden edinilmiştir.
- Sliwinski, S. (2006). The childhood of human rights. *Journal of Visual Culture* 5(3), 334.
- Sontag, S. (2004). *Başkalarının acısına bakmak*. O. Akınhay (Çev.). İstanbul: Agora.
- Sontag, S. (2008). *Fotoğraf üzerine*. O. Akınhay (Çev.). İstanbul: Agora.
- Trend, D. (2008). *Medyada şiddet efsanesi*. G. Bostancı (Çev.). İstanbul: YKY.
- Twain, M., & Roy J. Friedman. Mark Twain Collection (Library of Congress). (1905). *King Leopold's soliloquy: A defense of his Congo rule* (First edition, first state.). P.R. Warren.
- Vis, F., & Goriunova, O. (2015). *The Iconic image on social media: A rapid research response to the death of Aylan Kurdi*. 1 Nisan 2016 tarihinde <http://research.gold.ac.uk/14624/1/KURDI%20REPORT.pdf> adresinden edinilmiştir .
- Woolf, V. (1938). *Three Guineas*. San Diego, New York and London: Harcourt Brace & Company, 1966 (originally published by Hogarth Press).
- Woolf, V. (2010). *Üç Gine*. Çeviren: İlknur Güzel, İstanbul: İletişim Yayınları.

“Orta Doğu’yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür”, 22-23 Ekim 2015, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

Alparslan NAS*

21. yüzyılda Orta Doğu coğrafyası milyonlarca insanın yaşamını doğrudan etkileyen çeşitli politik çatışmalara sahne olmuştur. 2000’li yılların siyasi açmazlarıyla örülü süreçlerin ardından Arap Baharı’yla başlayan 2010 sonrası dönem, toplumsal değişme noktasında çeşitli çatışmaları da beraberinde getirmiş; bu süreç belirli toplumlarda demokratikleşme bağlamında adımların atılması sonucunu doğururken, diğerlerinde politik istikrarsızlıklara neden olmuştur. Arap Baharı’nın gerçekten bir “bahar” olup olmadığının sorgulandığı günümüzde medya, bölgede gelişen politik ve toplumsal süreçlerin gerek ülkelerin yerel izleyicileri, gerekse dünya kamuoyu tarafından takip edilmesini sağlayan en önemli “araç” olarak işlev kazanmıştır. Toplumsal değişmeyi tetikleyen sosyal hareketler özellikle “yeni medya” olarak tanımlanan iletişim ağları üzerinden aktivizm sağlamış, geniş kitlelerin devrimsel bir eylemsellik etrafında bir araya gelmesine olanak tanımış ve bu açıdan geleneksel medyanın hegemonyasını olduğu kadar, siyasi egemenlikleri de derinden sarsmıştır. Diğer yandan, toplumsal olayların medyada temsil edilme biçimleri, bu olayların farklı izleyici kitleleri tarafından bilinme, anlamlandırılma ve karşılama süreçlerini yönlendirmiştir. Kültürel anlamlandırma süreçlerinin en önemli taşıyıcılarından biri olan medya, Orta Doğu coğrafyasında yaşanan politik ve toplumsal sancıların temsil edilme ve bir diğer deyişle, “inşa edilme” biçimlerini mümkün hale getirmiştir. Temsil etme işlevinden farklı olarak medyanın Orta Doğu’yu “inşa” etmesi, farklı medyaların Orta Doğu’yu öznel bir şekilde bir gerçeklik olarak anlamlandırması pratiklerine işaret etmektedir. Bu açıdan büyük harflerle tek bir “medya”dan söz etmek yerine, farklı kültürel anlamlandırma süreçlerini mümkün kılan ve gerçekliğin etrafında farklılaşan duruşlara sahip olan “medyalar”dan bahsetmek mümkün olmaktadır. Benzer bir biçimde “Orta Doğu” da, tek bir anlam ifade eden homojen bir tabirden ziyade, çeşitli ideolojiler ekseninde farklılaşan temsiller neticesinde çoğullaşan bir anlam mozaigini işaret eder hale gelmektedir.

Doğu ve Batı arasında sahip olduğu köprü işleviyle Türkiye’nin Orta Doğulu olup olmadığı tartışılmakla beraber, Orta Doğu’ya yakından tanıklık ettiği ve Orta Doğu’daki politik ve toplumsal süreçleri doğrudan deneyimlediği bilinmektedir. Ne var ki, Orta Doğu’ya coğrafi ve

* Arş. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, alparslannas@yandex.com.tr

tarihsel olarak yakın konumuyla çelişkili bir biçimde, tarihsel açıdan bakıldığında Türkiye’de Orta Doğu’ya dair akademik çalışmalarda geri kalındığı ve genel anlamda bir isteksizliğin hâkim olduğu uzun yıllar boyunca dikkatleri çekmiştir. Türkiye’nin kendisini siyasi ve toplumsal olarak Avrupa’ya yakın konumlandırması ve “Orta Doğu” ifadesinin söylemsel açıdan olumsuz göstergelerle inşa edilmesi, bu coğrafyaya dair akademik çalışmaların da birkaç adım geriden gelmesi sonucunu doğurmuştur. Orta Doğu’nun doğru analiz edilmesinin, toplumsal ve politik dinamiklerinin incelenmesinin, Türkiye’nin Batı ile yakınlaşmasına engel olmayacağı, aksine toplumunu ve bölgesini doğru tahlil eden bir ülkenin gerek Doğu gerekse Batı toplumlarıyla daha özgüvenli ilişkiler kurabileceği düşüncesi yakın zamana kadar yaygınlaşmamıştır. Benzer bir biçimde medyada Orta Doğu coğrafyasının, yaşadığı siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle olumsuz söylemler eşliğinde anılır olması, bu coğrafyaya karşı toplumsal bir mesafe alınmasına neden olmuştur. Oysa tarihsel olarak medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan ve çok kültürlü yapısıyla anlam kazanan bu bölgenin gerek medya bağlamında gerekse akademik bilgi üretimi açısından daha dikkatle ele alınması gerektiği aşıkardır.

Son dönemde Türkiye’nin Orta Doğu’da süregelen gelişmelerden yakından etkilenmesi, bu alanda çeşitli araştırmaların ve akademik çalışmaların yapılmasına da imkan sağlamıştır. Bunlardan biri de Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından düzenlenen “Orta Doğu’yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür” (Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, 2015) konferansıdır. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nin 50. kuruluş yılı çalışmaları kapsamında “Rosa Luxemburg Foundation” (Rosa Luxemburg Foundation, 2016) tarafından desteklenen bu uluslararası konferans, yurt içi ve yurt dışından çok sayıda akademisyenin katılımıyla, 22-23 Ekim 2015 tarihlerinde gerçekleştirildi. Orta Doğu’daki siyasi gelişmelerin Avrupa’da medya tarafından algılanma biçimlerinin eleştirel olarak tartışıldığı açılış konuşmasının ardından gerçekleşen sekiz panelin konu başlıkları ise şunlardı: “Orta Doğu’da Savaşların ve Çatışmaların Temsili”, “Sanat ve Oryantalizm’de Orta Doğu İmajı”, “Türkiye Üzerine Tartışmalar”, “Medya Üzerinden Arap Kalkışmalarını Anlamak” “Orta Doğu’da Medya ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri”, “Orta Doğu’da İslamcılık ve Mezhepsel Çatışma”, “Bellek, Medya ve Orta Doğu” ve “Orta Doğu’da Habercilik Yapmak”.

Konferansın açılış konuşması, University of Michigan’ın Prof. Juan Cole tarafından yapılmış ve Orta Doğu’daki siyasi gelişmelerin Avrupa’da medya tarafından algılanma biçimlerini eleştirel olarak tartışmıştır. Konuşmasında Batı medyasında egemen olan Avrupa-merkezci bakış açısına değinen Cole, özellikle Arap Baharı ile birlikte medyanın bölgedeki toplumsal ve siyasal hareketleri temsil ediş biçimlerinde, Avrupa-merkezci bakış açısının daha görünür bir biçimde hissedildiğini belirtti. Cole’un vurgulamış olduğu noktalar, özellikle Batı medyasının Avrupa-merkezci yönelimlerinden sıyrılması noktasında önemli bir gereksinimi gözler önüne sermiş oldu. Konferansın “Orta Doğu’da Savaşların ve Çatışmaların Temsili” başlıklı ilk panelinde Wali Ahmadi, “Afganistan’ın Batı Medyasındaki Temsili” başlıklı sunumunu gerçekleştirmiş ve 11 Eylül Saldırıları sonrası süreçte Batı medyasının Afganistan’ı bir “öteki” olarak inşa etme biçimlerini irdelemiştir. Wali Ahmadi’nin ardından konuşmasında Alparslan Nas, “Suriyeli Göçmenlerin Türkiye Medyasında Temsili: Haber Metinlerinin Eleştirel Analizi” başlıklı sunumunda, ülkesinden savaş sonucu uzaklaşarak Türkiye’ye gelen Suriyeli bireyleri konu eden olayların Türkiye’de ana akım medya tarafından söyleme dökümlerine

biçimlerini eleştirel olarak ele almıştır. Suriyeli bireylerin medyada bir söylem olarak ötekileştirilme pratikleri neticesinde ortaya çıkan haber dili, bu sunumun esas argümanını oluşturmuştur. Özellikle Suriyeli göçmenlerle ilgili haberlerin “Suriyeli Gerginliği” veya “Suriyeli Avına Çıkkıldı” gibi, kriminalize edici bir üslup içeren haber başlıklarıyla aktarılmasının, Suriyeli göçmenlerin haber dilinde ötekileştirilmelerine neden olduğu vurgulanmış, bu durumun ise onların topluma entegrasyonlarını daha zor hale getirdiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, haber dilinin savaşın yıkıcı etkilerinden mağdur olan Suriyeli göçmenlerin travmalarına empati sağlayabilecek bir üslupla oluşturulması gerekliliğinin altı çizilmiştir. Panelin son konuşmasında Caroline McKusick, “Kürt Basın Tarihinde Hatırlama ve Gazetecilik Mücadelesi” başlıklı sunumunda, Kürt toplumun çeşitli siyasi olaylar sonucunda maruz kaldığı kayıp ve ölümlerin, bellek inşası bağlamında gazetecilik mesleğini mümkün hale getirme süreçlerini incelemiştir. Bu oturuma paralel olarak “Sanat ve Oryantalizm’de Orta Doğu İmajı” başlıklı bir panel düzenlenmiş; panelin ilk konuşmasında Duygu Coşkuntuna “Oryantalizm ve Karikatür” başlıklı sunumunda Tenten karikatürlerindeki Orta Doğu’yu ötekileştirici oryantalist dile işaret etmiştir. Panelin ikinci katılımcısı Nele Lanze, “Dijital Şiir ve Edebiyatın Arap Dünyasında Yaygınlaşması” başlıklı konuşmasında, Arap toplumunda devletin yeni medya ve dijital ortamlara yönelik baskıcı politikalarına dikkat çekerek, şiir ve edebiyat paylaşımı gibi pratiklerin sansürlenme pratiklerine ve buna yönelik geliştirilen dirençlere eleştirel açıdan dikkat çekmiştir.

Konferansın “Türkiye Üzerine Tartışmalar” oturumunda Burcu Kaya Erdem, “AKP Döneminde Orta Doğu Söylemi ve Medya” başlıklı konuşmasında, siyasal iktidarın Orta Doğu’ya yönelik politikalarını değerlendirmiş ve bu politikaların medyaya yansıma biçimlerini incelemiştir. Panelin ikinci konuşmacısı Gülseren Adaklı, “Nefret Söylemi Çalışmalarında Metodolojik Problemler” başlıklı sunumunda, Türkiye’de nefret söylemi üzerine gerçekleştirilmiş olan akademik çalışmalara değinmiş, bu çalışmaların kat etmiş olduğu noktayı değerlendirerek bu durumun handikapları ve dezavantajları masaya yatırmıştır. Panelin son konuşmacısı olan Hülya Eraslan “Mecmua-i Ahbar’ın 1908 Sonrası Sansürün Kaldırılmasını Temsili” başlıklı konuşmasında, 1908 devrimi sonrasında basın-yayın sansürünün kaldırılması ile kısa süreli gerçekleşen özgürlük ortamın, Ermenice ve Türkçe yayın yapan Mecmua-i Ahbar dergisi tarafından temsil edilme biçimlerini tarihsel olarak ortaya koymuştur.

Konferansın ikinci gününde “Medya Üzerinden Arap Kalkışmalarını Anlamak” ve “Orta Doğu’da Medya ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri” başlıklı oturumlar gerçekleşmiştir. Bu oturumlar kapsamında konuşmasını yapan Yasmeen Mekawy, “25 Ocak Devrimi’nde Medyada Olaylar ve Duygular” başlıklı sunumunda Mısır’da 25 Ocak 2011 tarihinde fitili ateşlenen devrim sürecinde sosyal medya üzerinden kitlelerin organize olma biçimlerini ele almıştır. “Siyasi Karikatürler Üzerinden Arap Baharı” başlıklı konuşmasında Asma Hedi Nairi, Tunus’ta yaşanan devrim sürecine dair sunduğu örnekler üzerinden karikatürlerin Arap Baharı’nı temsil etme biçimlerini tartışmıştır. “Irak Kürdistanı’nda Toplumsal Cinsiyet Politikası ve Gazetecilik” başlıklı sunumunda Deniz Gökalp, bölgedeki erkek-egemen kültür ve otoriter siyasi yapının insan hakları üzerine gazetecilik faaliyeti yürüten kuruluşlar için oluşturduğu dezavantajlı ortamı değerlendirmiştir. “Çukurova’da Suriyeli Mülteci Kadınlar” başlıklı konuşmalarında İlker Özdemir ve Sema

Erdoğan, Suriye'deki savaşın yıkıcı etkileri nedeniyle göç etmek zorunda kalan ve istihdam için Çukurova bölgesine yerleşen Suriyeli kadınların yaşadıkları zorluklara değinmişlerdir. "Orta Doğu Sinemasında Kadın Karakterlerin Temsili" başlıklı çalışmalarında Neda Zandi ve Muhammed Naser Ahadi, "Osama", "Seperation" ve "Factory Girl" filmlerinin çözümlemesiyle toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sinema diline aktarımlarını sorgulayıcı bir perspektiften incelemişlerdir. Konferans kapsamında gerçekleşen diğer iki oturum "Orta Doğu'da İslamcılık ve Mezhepsel Çatışma" ile "Bellek, Medya ve Orta Doğu" konu başlıklarıyla gerçekleşmiş; Orta Doğu'da İslamcılık ideolojisinin gelişiminden, medyadaki temsiline, medyanın belleğin inşasında edindiği kritik işlev ve toplumsal hareketlerin yeni medya olanaklarından hareketle organize olma biçimlerine temas eden çeşitli sunumlar, dinleyicilerin soruları ve katılımcıların cevapları eşliğinde gerçekleşmiştir. Konferansın "Orta Doğu'da Habercilik Yapmak" konulu kapanış oturumunda ise gazeteciler Ceyda Karan, Kadri Gürsel ve Waild Batrawi yaptıkları konuşmalarda, Orta Doğu'da yaşanmakta olan politik çatışmalar ekseninde gazetecilik faaliyetinin önemine değinmişler ve haberciliğin mevcut çatışmaların aşılması ve tüm bölgenin ihtiyaç duyduğu barış eksenli bir söylemin inşası için sahip olduğu potansiyele dikkat çekmişlerdir.

Konferans kapsamında gerçekleşen konuşmalarda yoğunlukla işlenen temalardan biri olarak göçmenlik ve mültecilik deneyimleri, Orta Doğu ve medya bağlamında oldukça önemli bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Suriye'de 2011 yılından günümüze dek devam eden iç savaş, Orta Doğu'nun politik koşullarını derinden etkilemiştir. Bölgedeki siyasi istikrarsızlaşma ile ortaya çıkan şiddet, bölgede yaşayan milyonlarca insanı zorunlu göçe maruz bırakmış ve ortaya son derece çarpıcı bir insanlık trajedisi çıkmıştır. Yalnızca bölgenin değil, dünya kamuoyunun da gündemini meşgul eden bu insanlık trajedisinin etkileri Orta Doğu'dan taşarak Avrupa'ya ulaşmış, savaşın tahrip edici etkilerinden uzaklaşmak isteyen Suriyeliler daha iyi bir yaşam umuduyla farklı coğrafyalara akın etmiştir. Göç yollarında binlerce Suriyeli, özellikle insan kaçakçılığının mağduru olarak yaşamını yitirmiş ve bu durum Türkiye'nin de merkezinde bulunduğu göçmen ağlarında yer alan ülkeler açısından ortak bir adım atılması zorunluluğunu doğurmuştur. Savaşın yıkıcı etkilerinden uzaklaşmak amacıyla özellikle Avrupa ülkelerine sığınan Suriyeli göçmenler, Batı toplumları için de "Doğulu öteki" ile yaşamın muhtemel inşası bağlamında çatışmalara ve çelişkilere neden olmuştur. Türkiye, kapılarını açtığı 2 milyonun üzerinde Suriyeli göçmene ev sahipliği yapmakta ve Avrupa ile Orta Doğu arasında bir geçiş alanı görevini üstlenmektedir. Günümüzde Suriye'deki politik çatışmalar ve terör örgütlerinin faaliyetleri devam ederken insanlık trajedileri de sürmekte, Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye arasında göçmenlerin durumu konusunda çeşitli müzakereler gerçekleştirilmekte, ancak bu müzakerelerin savaşın ve şiddetin neden olduğu yıkımlara ne derece çözüm getirebileceği bilinmemektedir. Bu kapsamda, Suriyeli mültecilerin olumsuz yaşam koşulları ve gerek bölgede gerekse Batı toplumunda algılanma biçimleri, "Orta Doğu'yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür" konferansı dahilinde tartışılan konulardan biri olarak öne çıkmıştır.

Gerçekleşen tartışmalar ışığında medyanın, genel olarak savaş ve şiddetin, özel olarak ise Suriye'de meydana gelen politik şiddet eksenlerinin temsili ve kitlelere aktarılması noktasında oldukça kritik bir işlev gördüğünü öne sürmek mümkün olmaktadır. Medya çalışmaları alanında

kuramsallaştırılmış açılımlara göre medya olgusu, toplumsal alanda gerçekleşen olayları yalnızca temsil etmenin ötesinde, bu olayların sunum şekliyle belirli söylemlerin inşasını beraberinde getirebilmekte ve bu durum da gerçekliğin toplumsal inşasını meydana getirmektedir. Çeşitli dünya görüşlerinin konumlanmalarından hareketle medya, toplumsal gerçekliği öznel olanaklarıyla inşa etme potansiyelini taşıyan bir araç olarak işlevselleşirken, izleyicilerin toplumsal olayları öğrenme ve bilme biçimlerini yönlendirebilmektedir. Suriyeli göçmenler özelinde ele alındığında medya, gerek göçmen karşıtı söylemlerin taşındığı, gerekse göçmenlerin trajedilerine dikkat çekilerek savaşın yıkıcı sonuçlarının kitlelere aktarıldığı alanları oluşturarak, farklı söylemlerin izleyicilere ulaşabildiği heterodoks bir söylem ortamını oluşturmaktadır. Medya, mültecilere karşı nefret söylemini tetikleyebilmekte veya ona karşı eleştirel bir duruşu da öne çıkarabilmektedir. Medyanın oldukça kilit bir rol üstlendiği bu karmaşık anlamlandırma süreçlerinde, Suriyeli göçmenlerin maruz kaldıkları yaşanmışlıklar kadar, bunların medyadaki temsil edilme biçimleri bağlamında anlamlandırma pratikleri de önem kazanmaktadır. Konferans dahilinde özellikle gazetecilerin katılımıyla gerçekleşen konferansın “Orta Doğu’da Habercilik Yapmak” konulu kapanış oturumunda gazetecilik faaliyetlerinin Orta Doğu’da çeşitli mağduriyetlere maruz kalan kitleler açısından ne derece önemli bir işlev gördüğü tartışılmış ve mevcut gazetecilik ilişkileri ve diline alternatif olabilecek birtakım imkanlar üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda, Orta Doğu’da bireyler üzerinde yıkıcı etkiler bırakan, özellikle savaşın ve şiddetin ideolojisine karşı medyanın, barışçı ve çoğulcu bir bakış açısıyla, otoriter tüm ideolojilerden bağımsızlaşarak Orta Doğu olgusuna yaklaşması gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Medyanın bu işlevi sayesinde savaşa neden olan toplumsal ve politik koşullar sorgulanabilecek ve çatışmaların mağduru bireylerin yaşanmışlıkları daha geniş kitleler tarafından duyumsanabilecektir.

Sonuç olarak, “Orta Doğu’yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür” konferansı değindiği konular itibariyle Orta Doğu coğrafyasını disiplinlerarası bir bakış açısıyla inceleyen bir akademik çaba olarak dikkat çekmiştir. Konferans boyunca Orta Doğu olgusu, sinema, gazetecilik, dijital kültür, reklam ve karikatürler gibi görsel kültürün çeşitli alanları bağlamında incelenmiştir. Ayrıca, çeşitli katılımcılar belirli toplumlarda gerçekleştirdikleri saha çalışmalarından çıkan gözlemlerini paylaşmış ve bu sayede Orta Doğu’ya dair güncel bilgi ve gözlemlerin aktarılması mümkün olmuştur. Konferansın diğer bir boyutunu siyasi ve toplumsal süreçlerin analizi oluşturmuş; Türkiye’den, Irak’a, Suriye’den Mısır ve Tunus’a kadar uzanan farklı coğrafyalardaki siyasi süreçler masaya yatırılmış ve Orta Doğu’nun geleceğine ilişkin öngörüler dinleyicilerin yorumları eşliğinde tartışılmıştır. Gazetecilik mesleğini yürüten katılımcıların da habercilik perspektifinden aktif katkı sağladığı konferansta, akademinin yanı sıra gazetecilik faaliyetlerinin de Orta Doğu’yu anlamak için büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi ev sahipliğinde Ahmet Taner Kışlalı Sanatevi ve Sinema Salonu’nda paralel oturumlar şeklinde gerçekleştirilen konferansa dinleyici katılımının oldukça yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ankaradan ve diğer bölgelerden medya çalışmaları ve Orta Doğu çalışmaları üzerine araştırmalar yapan akademisyen ve öğrencilerin ilgisini çeken “Orta Doğu’yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür” konferansındaki tartışmaların, Türkiye’de Orta Doğu ve medya bağlamında yapılmakta olan çalışmalara önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi. (2015). 'Constructing' Middle East: Media, ideology and culture. Konferans duyurusu. 01.06.2016 tarihinde <http://ilef.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/Conferans-Program.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Rosa Luxemburg Foundation. (2016). *Foundation*. 01.06.2016 tarihinde <https://www.rosalux.de/english/foundation.html> adresinden edinilmiştir.

Mülteciler, Mahkûmlar ve Kamplar: Kamplaşma Olgusu Üzerine İşlevsel Bir Analiz

Refugees, Prisoners and Camps
A Functional Analysis of the Phenomenon of Encampment
Bjorn Moller
Palgrave Pivot, Macmillan, London 2015, 137 s.

Ömer AYDINLIOĞLU*

Bugünün en çok tartışılan ve üzerinde araştırma yürütülmeye başlanan konuları arasında mülteci sorunu gösterilebilir. Farklı disiplinlerce farklı perspektiflerden ele alınan mülteci konusuna, bir siyaset bilimci olan Bjorn Moller, “Mülteciler, Mahkûmlar ve Kamplar: Kamplaşma Olgusu Üzerine İşlevsel Bir Analiz” adlı kitabında mülteci kampları ve onların işlevleri bağlamında odaklanmaktadır. 1953 yılında Danimarka’da doğan Bjorn Moller, yüksek lisansını Kopenhag Üniversitesi Tarih ve Siyaset Bilimi’nde, doktorasını ise 1990 yılında yine Kopenhag Üniversitesi Siyaset Bilimi’nde tamamlamıştır. Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi konularında çeşitli üniversitelerde dersler veren ve projeler yürüten yazarın çalışma alanları arasında güvenlik politikaları, stratejik çalışmalar, silahlanma kontrolü, alternatif savunma ve dönüştürme gibi konular bulunmaktadır. Çalışma sahaları ise Avrupa, Orta Doğu, İran körfez bölgesi, Doğu Asya ve Güney Afrika’dır. Bjorn Moller’in “Mülteciler, Mahkûmlar ve Kamplar: Kamplaşma Olgusu Üzerine İşlevsel Bir Analiz” isimli telif kitabı haricinde çeşitli telif ve editörlü kitapları bulunmaktadır. Söz konusu kitap, mülteciler konusuna, tarihteki çarpıcı örnekler eşliğinde ışık tutmaktadır.

“Mülteciler, Mahkûmlar ve Kamplar: Kamplaşma Olgusu Üzerine İşlevsel Bir Analiz” adlı kitap, hepsi birbiriyle ilintili beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazar, kamp, hapisane kavramlarına yönelik temel tartışmaları yansıtan tanımlama ve açıklamalara yer vermektedir. Kampların işlevlerine, tarihteki önemli şahsiyetlerin görüşleri doğrultusunda vurgu yapmaktadır. Yazar, kamp ve kamp benzeri yerler konusuna, pek çok disiplinin ilgi duyarak konuyu çalışma sahalarına aldıklarını ifade etmektedir. Foucault, konuyla ilgili olarak hastane, havaalanı ve istasyon gibi her gün zamanımızın bir kısmını harcadığımız yerler için kullanmış

* Arş. Gör. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, mr_aydinli@hotmail.com

olduğu heterotopia kavramını, alan literatürüne kazandırmıştır.

İkinci bölümde, hapsedme ve onun cezalandırıcı ve önleyici olmak üzere iki işlevi üzerinde durulmaktadır. Daha sonra hapislananın toplum içerisindeki tarihsel gelişimi, amaçları ve işlevleri hakkında bilgi verilmektedir. Şaşırtıcıdır ki, yazar kampları ve hapisaneleri adeta eş görüp kampların hapisanelerin amaçlarına hizmet ettiğini öne sürmektedir. Ona göre hapisaneler gibi, kamplar da dünyanın her hangi bir yerinde belirli insan gruplarını hapsedmekte, ayırtırmakta ve cezalandırmaktadır.

Üçüncü bölüm ise ağırlıklı olarak kamp kavramı ile onun tarihi süreçlerdeki çeşitleri üzerinde durmaktadır. Örneğin, bazı ülkeler (Nazi Almanyası) kampları yok etme, ortadan kaldırma merkezleri olarak kullanırken, bazı ülkeler (Rusya, Amerika) kontrol altında tutma merkezleri olarak kullanmışlardır. Yine kimi ülkelerde kamplardan gerilla savaşçıları yetiştirmek için, kimilerinde ise iş ve üretim amaçlı faydalanılmıştır. Çoğu insan için hoş çağrışımları bulunmayan kamplar, hangi amaca hizmet ederse etsin yıllardır var olmaya devam etmektedir.

Dördüncü bölümde, kampların masum sivillere ev sahipliği yaptığı kadar, savaş tutsaklarına ve gerilla savaşçılarına da ev sahipliği yaptığı üzerinde durulmaktadır. İlk özel savaş kampı, 1797'de İngiltere'de Norman sınırında Fransız ihtilaline karşı yapılan savaştan sonra kurulmuştur. En yoğun kullanımı ise 20. yüzyılda I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında olmuştur. Savaş kampları kurulduğu ülkelere oldukça büyük masrafa neden olmuş ve dolayısıyla savaş tutsakları zorunlu olarak çeşitli işlerde çalıştırılmışlardır. Aksi takdirde, basit bir şekilde kurşuna dizilmişlerdir. Eğitim kampları ise daha çok komşu ülkeler tarafından stratejik olarak kurulan ve söz konusu ülkeye karşı olanlara destek amacı taşıyan kamplardır.

Son bölüm olan beşinci bölümde ise, ülkedeki sorun ortadan kalkana kadar geçici olarak kurulan kampların mülteciler için artık sürekli bir sığınak haline gelmesi, mülteci kamplarının asiler tarafından eğitim kampına dönüştürülmesi ve son olarak “bot insanları” olarak bilinen ve deniz aşırı ülkelere kaçmak amacıyla botları kullanan mülteciler konularına değinilmektedir. Dahası, mültecilerin ne şekillerde hayatlarını devam ettirdikleri, ne gibi kamplarda yaşadıkları, bu kampların nitelikleri ve sığınmacıların kamplara ulaşım konusundaki çileleri üzerinde durulmaktadır.

Tarihin hemen hemen her döneminde kimi zaman ulusal kimi zaman uluslararası bir sorun olarak karşımıza çıkan mülteci problemi, günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Özellikle Orta Doğu, Afrika ve Asya ülkelerinde yaşanan çeşitli olaylar (savaş, iç savaş, doğal veya yapay felaketler) dolayısıyla ülkelerinden, yaşadıkları topraklardan göç eden mülteciler, dünya gündemini fazlasıyla meşgul etmektedir. İngilizce *refuge*; sığınmak, iltica etmek kelimesinden türetilen *refugee* yani mülteci kavramı, ele alınan kitapta, harici bir takım unsurlar olan saldırı, işgal, yabancı egemenliği gibi toplumun bir kesimini veya tamamını ciddi bir biçimde rahatsız eden ve kamu düzenini bozan etkenler dolayısıyla ülkesini terk etmek zorunda kalan kişi veya kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Kavramın sık sık gündeme getirilmesi kavram üzerinde zamanla birbirinden farklı anlamlar

türemesini, kavramın çeşitlenmesini sağlamıştır da denilebilir. Kitapta ele alınan mülteci (refugee) kavramı, çeşitli şartlar göz önünde bulundurularak farklı türlere ayrılmıştır. Bu türler arasında ülkesinde yerinden edilmiş insanlar (Internally Displaced Persons) en sık karşılaşılan mülteci türüdür. Kitapta bu tür mülteciler, yaşadıkları kent veya yerleşim yerlerinden özellikle silahlı çatışma, şiddete maruz kalma, insan hakları ihlalleri ve doğal veya yapay felaketlerden kaçmak için ayrılan; fakat uluslararası olarak tanımlanmış bir eyalet sınırını geçmeyen insan veya insan grupları olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, gerek Suriye’de gerekse Irak’ta nüfusun belirli bir kesimi, ülkedeki iç savaş veya terör tehdidi dolayısıyla yaşadıkları yerlerden farklı bölgelere hareket etmişlerdir.

Ekolojik mülteciler (Environmental refugees) veya iklim mültecileri (Climate change refugees) ise kitapta bahsedilen diğer tür mültecilerdir. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere bu tür mülteciler için en büyük problemi doğa yaratmaktadır. Doğal felaketler içinde fırtına ve sel gibi aşırı hava koşullarının yarattığı afetler başı çekmektedir. Hindistan, Çin ve Nepal doğal afetlerin en sık görüldüğü ülkelerdendir. Yalnızca Nepal’de 2,6 milyon kişi geçen yılki depremlerde evlerinden olmuştur. Son sekiz yıl içinde doğal felaketler nedeniyle 203,4 milyon kişi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır¹.

Mültecilerle birlikte gelen ve üzerinde en fazla durulan konulardan biri ise mültecilerin sığındıkları kamplardır. Ülkelerindeki tehdit ve zulümlerden kaçan mülteciler, sığındıkları ev sahibi ülke için de bir tehdit oluşturabilmektedir. Bu tehdit kimi zaman işsizlikten ve parasızlıktan sıkılan bu insanların farklı yollarla (hırsızlık, fuhuş veya dolandırıcılık gibi) para kazanma ve ihtiyaçlarını gidermeye çalışma amacından kaynaklanabilmektedir. Mültecilere, yeterli güvenlik önlemleri alınarak, çeşitli iş kollarında çalışma fırsatı verilmesinin, yeni hayatlarına daha kolay uyum sağlamada yardımcı olabileceği düşünülebilir.

Kitapta kamplar konusunda dikkat çeken bir diğer nokta ise neden bazı kamplarda mültecilerin örgütlenip silahlandığı, diğerlerinde ise böyle bir durumun olmadığıdır. Yazar bu konuda, kitapta bahsi geçen üç tür mülteci hangilerinin şiddete veya silahlanmaya meyilli olduklarını şöyle ifade etmektedir: Genel güvensizlik ve şiddet durumlarından dolayı kaçan durumsal (situational) sığınmacılar, daha çok belli bir gruba üye olmaları nedeniyle, hedef alınan ve kaçan zulme uğramış (persecuted) sığınmacılardan daha nadir olarak örgütlenip silahlanmaktadır. Sürgünler (states-in-exile) ise üç grup arasında en fazla silahlanan gruptur. Grubun neredeyse tamamı silahlanmaya sıcak bakmaktadır. Üç grup içinde durumsal sığınmacılar diğer iki türe oranla güvenlik sorunu çözüldüğü takdirde tekrar eski topraklarına dönebileceklerini söylerken, zulme uğramış ve sürgün olan mülteciler daha güçlü garantilere gereksinim duymaktadır. Sürgün olan mülteciler evlerine dönmeden önce zafer kazanmayı önemserken, diğer grup mülteciler sadece biraz daha garanti bir ortamı tercih etmektedir.

Kitap, gündemde olan mülteci sorununa kamp sorunsalı üzerinden bakmakta ve kampların işlevlerine değinerek farklı bir yaklaşımla konuyu ele almaktadır. Yazar, kitaba hapishaneler

1 İlgili haberde yer verilen diğer bilgiler için bk. <http://www.amerikaninsesi.com/a/ic-multeci-sayisi-rekor-kirdi/3326917.html> (Erişim Tarihi: 14.05.2016).

ve hapishanelerin işlevleriyle başlamaktadır. Cezalandırma ve tekrar aynı suça yönelmeyi önleme hapishanelerin işlevleri arasında gösterilmektedir. Hapishane ve gözetim konularındaki görüşlerini Jeremy Bentham'ın "panoptican" kavramıyla desteklemektedir. Michel Foucault'nun "heterotopia" kavramıyla kamp kavramı arasında ilişki kuran yazar, kampların da özündeki anlayışın ayırma, ayrıştırma olduğunun altını çizmektedir. Çünkü "heterotopia"da olduğu gibi, kamplar da genel toplumsal alandan uzak yerlere kurulmaktadır. Yazar, kampların gelişim seyirinde savaşların önemli bir faktör olduğunu ifade etmekte ve ilk toplama kamplarının savaşlar sonrasında ortaya çıktığını belirtmektedir. İlk örneklerinin 1800'lü yılların ikinci yarısından sonra İspanyollar tarafından Küba'da kurulduğu ardından ise İngilizler ve Fransızlar tarafından kullanıldığı belirtilmektedir. Nazi Almanyası ise Yahudiler için oluşturduğu toplama kampları ve ghettolarıyla tanınmaktadır. Ghettoların da oluşturulmasındaki temel amacın tıpkı kamplarda olduğu gibi ayrıştırmak ve toplumun genelinden uzak tutmak olduğu ifade edilebilir. Kitap boyunca I. ve II. Dünya Savaşlarının kampların çeşitliliği ve işlevleri konularında önemli roller oynadığı bahsedilmektedir. Bu savaşlar sonrasında çok sayıda komutan ve asker tutsak alınarak savaş kamplarında tutulmuşlardır. Savaş kampları toplama kamplarından daha iyi konumdadır; çünkü uluslararası insani kanunlar çerçevesinde işlev göstermektedir. Savaş kamplarının yanı sıra, savaşan ülkeye destek sağlamak amacıyla daha çok komşu ülkeler tarafından yürütülen eğitim kamplarından da bahsedilebilir. Bu kamplar, savaşın olduğu ülkede değil de ona yakın olan komşu ülkelerde kurulmaktadır. Bu kamplarda asiler, gerilla savaşçıları eğitilmekte, sonrasında kendi ülkelerine gönderilmektedir. Mülteci kamplarının da gerilla savaşçı veya asi yetiştirme potansiyelinden bahsedilmektedir.

Köklü bir geçmişi bulunan mülteci kavramına dinlerin bakış açısı önemlidir: Hıristiyanlığa göre evini terk etmek zorunda kalan insanlara yardım etmek dini ve ahlaki bir zorunluluktur. İslamiyete göre ise Peygamberin kendisi bir mülteci ve hicret kabul gören bir anlayıştır. Çağdaş uluslararası mülteci rejiminin temelleri 1933 yılında uluslararası mülteci kongresinde atılmıştır. Bu kongrenin amacı, farklı ülkelerdeki totaliter veya diktatör rejimlerden kaçan insanlara yönelik uygun muameleleri gösteren kılavuz maddelerini oluşturmaktır. 1940'lı yıllardan sonra ise mültecilere yönelik farkındalık ve ilgi artmış ve yeni kongre ve komisyonlar toplanmıştır. Günümüze doğru gelindiğinde, tablo yine geçmişle benzerlik göstermektedir. Savaş, felaket veya hastalıklar sonucu dünyadaki pek çok ülkede mülteci nüfus bulunmaktadır. Çeşitli kategorilerdeki mültecilere yönelik 2012 yılına ait istatistiki veriler kitapta yer almaktadır. Bugün mülteciler için cazip görülen Amerika ve Avrupa ülkeleri mültecileri potansiyel terörist veya suçlu olarak görmekte ve güvenlik gerekçesiyle çekimser davranmaktadır.

Yazar son olarak, kamplar ile ilgili olarak şöyle bir sonucu ulaşmaktadır. Tüm kamp veya kamp benzeri fenomenlerin ortak özellikleri, iyi ile kötü, saygın insan ile sapkın insan, kıymetli ile kıymetsiz madde, yasal ile yasal olmayan hedefler ve hatta bazen değerli ile değersiz yaşamlar arasında ayırma neden olmalarıdır. Hayırlı biçimlerinde insani alanlar oluşturabildikleri gibi, sık sık da kötü niyetli işlevlere sahip olabilmektedirler.

Sinemada Göçmen Sorunu ve İñárritu'nun Göçü: “Biutiful”

Film Adı	: Biutiful
Imdb	: www.imdb.com/title/tt1164999/
Yönetmen:	Alejandro Gonzáles İñárritu
Senaryo	: Alejandro Gonzáles İñárritu, Nicolas Giacobone, Armando Bo
Tür	: Dram
Yıl	: 2010
Süre	: 138 dk.
Ülke	: İspanya, Meksika
Dil	: İspanyolca, Çince, Wolof

Yavuz Selim SÖYLEMEZ*

Suriye’de süregiden iç savaş sonucu milyonlarca insanın mülteci olarak çeşitli ülkelere sığınmaya çalışması ve bu yolda yaşanan ölümlü facialar, dünyada göç olgusunun tekrar ve kuvvetli bir şekilde gündeme gelmesini sağlamıştır. Göç konusunun sinemada savaşlar bağlamında işlenmesine rastlanmaktadır; fakat Suriye kaynaklı göçlerin II. Dünya Savaşı’ndan sonraki en büyük nüfus hareketliliği olarak anılması, göç ve sinema ilişkisini uzun yıllar yan yana getirecek gibi görünmektedir.

Öncelikle Suriye’de yaşanan kargaşanın öncesine bakmak ve durumun nasıl bu hale geldiğine kısaca değinmek yerinde olacaktır: 2010 yılında Tunus’ta bir esnafın kendini yakmasıyla başlayan olaylar genel olarak Arap Baharı diye anılmıştır. Bu olaylar sonucunda Tunus, Libya, Mısır ve Yemen gibi bazı ülkelerde yıllardır ülkeyi yöneten siyasi aktörler devrilmiş ve bazı ülkelerde de rejim değişikliği yaşanmıştır. Bu yıkılışlar ataerkil toplum yapısına sahip bulunan ve demokrasi kültürünün de olmadığı Arap dünyasında geri dönülemez değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimler sadece Arap dünyasıyla sınırlı kalmayarak bütün dünyayı derinden etkileyen küresel krizler üretmiştir. Bu krizlerin en büyüğü ise göç krizidir. Arap Baharından önce de dünyada zaman zaman göç krizleri yaşandığı bilinen bir gerçektir. Meydana gelen göç krizlerini örnekleyecek olursak, “Son yirmi beş yılda meydana gelen kitlesel göçlere sebep olan başlıca yerel, bölgesel ve küresel gelişmelerden bazıları İran Devrimi, İran - Irak Savaşı, Sovyetler

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, ys_soylemez@hotmail.com

Birliği (SSCB) ve Yugoslavya'nın dağılması, Afganistan Savaşı, Körfez Savaşı, Arap Uyanışı ve sonrasında yaşananlar, Suriye İç Savaşıdır" (Taşkın, 2014, s. 178).

Belirtildiği gibi II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük göç krizine sebep olan Arap Baharı olaylarının genel olarak sanatı, özelde ise sinemayı etkilememesi düşünülemez; çünkü sinema diğer bütün sanat dalları gibi malzemesini hayattan toplar.

"Sanatın temelini yaşam oluşturmaktadır. Sanatçı toplumsal olaylar karşısında sezgileriyle anladıklarını sanat yapıtının içinde yeniden ortaya koyar. Buna sanatta 'yaratım' adı verilmektedir. Sanatçı ürününü yaratırken ya gerçekliğin bir yadsımasını sunar ya da gerçekliği tamamen dışlar. İşte sanatçının şahit olduğu, inandığı ya da reddettiği gerçeklik onun üslubunun işaretidir" (Gevgilili, 1989, s. 13).

Sinema tarihine bakıldığında dünyayı etkileyen önemli olayların hemen ardından bunların filmlerinin de çekildiği dikkat çekmektedir. Örneğin, II. Dünya Savaşı sonrasında bu savaşı çeşitli yönleriyle anlatan savaş filmleri hâlâ çekilmektedir. Benzer şekilde Bosnadaki Boşnak-Sırp-Hırvat iç savaşı ile Ruanda'daki Hutu-Tutsi iç savaşları ve yine Amerika'nın Afganistan ile Irak'ı işgal ettiği savaşlar da beyaz perdede kendisine yer bulmuştur. Bütün bu savaşların sebep olduğu kitlesel göçler de söz konusu savaş filmlerinin ardılları olarak gelmeye devam etmektedir. Savaşların ve kötü yaşam koşullarına bağlı olarak göçlerin artması sinemada "Göç Sineması/ Filmleri" sınıflandırmasını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Arap Baharı gibi bütün dünyanın hazırlıksız yakalandığı olayların etkilediği ülkelerde gerek iç göç gerekse Suriye'de olduğu gibi büyük dış göçler anılan çerçevede sinemaya aktarılmaktadır.

Bu yazıda da göç konusu bağlamında yapılmış en önemli filmlerden birisi olan "Biutiful" irdelenecektir. Alejandro González Iñárritu'nun yönettiği 2010 yapımı bu film, özelde Çinli ve Afrikalı göçmenleri genelde ise dünyada yaşanan göç krizini ele almaktadır. Göç olgusunu ele alırken bir göçün başlangıçtan nihayete bütün aşamalarını film çerçevesinde işlemek yerinde olacaktır. Bu yazıda neredeyse yaptığı her filmi ödüllü olan yönetmen Iñárritu'nun ele alacağımız filmini çözümlmeden diğer filmlerine de kısaca değinmekte fayda vardır. Sırasıyla uzun metrajlı filmleri "Paramparça: Aşklar ve Köpekler", "21 Gram", "Babil", "Biutiful", "Birdman" ve "Diriliş"tir. Bu filmlerin hepsi, çeşitli dallarda akademi ödülleri almıştır. Örneğin "Birdman" 2014 yılında en iyi film, en iyi yönetmen, en iyi özgün senaryo, en iyi sinematografi gibi ödüller ve yine "Diriliş" 2016 yılında en iyi erkek oyuncu, en iyi yönetmen ve en iyi görüntü yönetmeni ödüllerini almıştır. Ele aldığımız "Biutiful" filmi de 2010 yılında Cannes Film Festivali'nde en iyi erkek oyuncu ödülü, NAACP Image Ödülleri töreninde en iyi yabancı film ödülü ve en iyi görüntü yönetmenliği dalında Ariel ödülü almıştır. Film içerik çözümleme yöntemine göre değerlendirildiğinde göçmenler, yolculuk, yasadışı yollarla hedef ülkeye gelen göçmenleri ucuz işgücü olarak sömürenler, hayatta kalma mücadelesi, barınma, dağılan aileler gibi noktalar ön plana çıkmaktadır.

Genel bir tanımla göç "insanların buldukları yerden ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı başka bir yere hareket etmelerine verilen genel bir ad, evrensel bir olay olarak tanımlanabilir. Göç olgusu, insanlığın en eski tarihlerinden bu yana süregelen ve gelecekte de devam

edecek olan, dünyanın her yerinde görülebilecek bir durumdur” (Koçak ve Terzi, 2012, s. 164). Bu bağlamda düşünülecek olursa göç ilk insan topluluklarından bu yana durmaksızın devam eden bir olgudur. Benzer şartlara sahip olan insan toplulukları içinde bir kesimin diğer bir kesimden daha iyi koşullarda yaşaması ve bunun getirdiği anlaşmazlıkların hemen her dönemde olduğu/olacağı göz önüne alınacak olursa söz konusu göçlerin de devam edeceği açıktır. “İnsanlık tarihi boyunca yaşanan göçler, mekânda eşitsiz biçimde dağıtılmış ekonomik fırsatlardan yararlanma isteğinin bir sonucu olabildiği gibi çevreyle ilgili dayatmalar ya da devlet gibi sosyal bir otoritenin gündeme getirdiği sürgünler, iskânlar ve savaşlar nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir” (Kaygalak, 2009, s. 9). Burada da değinildiği gibi göçler sadece doğrudan ekonomik temelli değildir. İklim ve çevre şartlarının kötüleşmesi kitleleri yaşanabilir yerlere göçmeye zorlayabilmektedir. Geçmişte Türklerin Orta Asya’daki iklim değişikliği sebebiyle başta batı olmak üzere hemen her yöne göçmeleri bunun en önemli örneğidir. Bütün bu göç eylemini gerçekleştiren bireylere de göçmen denilmektedir. Modern bir yaklaşımla ele alındığında “Göçmen kendi ülkesinden ayrılırken ve/veya yolu üzerinde bulunan ülkeden geçerken ve/veya göç etmeyi tasarladığı ülkeye girişinde ve/veya bu ülke(ler)de bulunduğu süre içinde o ülkenin yasalarına uyup uymama durumuna göre, yasal ya da yasa dışı olarak da tanımlanabilmektedir” (Yılmaz, 2014, s. 1687). Söz konusu bu tanımlardan sonra göç çerçevesinde filmin çözümlenmesine geçilebilir.

İnsan kaçakçılarının göçlerde oynadıkları roller çok eski zamanlara kadar gitmektedir. Bilindiği gibi “göç sürecinin aktörleri ailelerden başlayıp işverenleri, devletleri, uluslararası organizasyonları ve hatta insan kaçakçıları içerecek biçimde geniş bir yelpazededir” (Vural, 2007, s. 8). Bu açıdan öncelikle filmin ana karakterine değinerek başlamak uygun olacaktır. Bu geniş yelpaze içerisinde Oscar ödüllü Javier Bardem’in oynadığı Uxbal karakteri Barselona’da kaçak göçmenlere iş ve kalacak yer temin ederek para kazanmaktadır. Uxbal’ın göç ile tanışıklığı daha doğmadan önce başlamıştır; çünkü babası daha o dünyaya gelmeden Meksika’ya göçmüştür. Bu bakımdan göç ve göçmenlik adeta daha en baştan onun kaderi olmuştur. Aynı zamanda kanser de olan Uxbal, karısından ayrı olarak iki çocuğuyla beraber yaşamaya devam etmektedir. Uxbal’ın göçmenlerle ilgili işinin yanında çok önemli bir metafizik özelliği vardır: Ölümlerle konuşmak. Ölü yakınlarına, para karşılığı son kez cenazeleriyle iletişim kurdukmaktadır.

Göçmenlerin yaşam şartları filmde bütün gerçekçiliğiyle ve çarpıcılığıyla ele alınmaktadır. Çinliler ve Afrikalılar diğer bütün göçmenler gibi eski binaların bodrum katlarında kalabalık gruplar halinde kötü ortamlarda yaşamakta ve ağır işlerde çalışmaktadırlar. Türkiye’de de bir çok mahallede bulunan göçmen Suriyelilerin bu tür yaşamları olduğu göz önüne alınacak olursa göçmenlerin kaderinin dünyanın her yerinde benzer olduğu görülmektedir. Zaten hastalıklarla ve işinin getirdiği zorluklarla bitkin olan Uxbal, aracılık ettiği Çinli göçmenlerin kendi getirdiği tüplü ısıtıcıdan sızan gazla ölmesiyle tamamen yıkılmıştır. Burada başta Türkiye olmak üzere birçok ülkeye yayılan Suriyeli göçmenlerin yaşadığı benzer facialara değinilmesi yerinde olacaktır. Türkiye’de gerek şehirlerde olumsuz koşullar altında yaşayan Suriyeliler gerekse çadır kentlerde kalan Suriyeliler fiziki yetersizliklerden dolayı ciddi sorunlar yaşamaktadır ve gaz sızıntısıyla değilse de yangınlarla hayatlarını kaybedebilmektedirler. Bu bağlamda örnek verilecek olursa Mardin’in Derik ilçesindeki çadır kentte 25 ve 29 Mart 2016’da yaşanan yangın facialarında toplam

dört çocuk hayatını kaybetmiştir (“Yangın faciası”, 2016). Yine 2 Nisan 2016’da Gaziantep’in Nizip ilçesindeki çadır kentte çıkan yangında bir çocuk hayatını kaybetmiştir (“Bono’nun ziyaret ettiği çadır kentte yangın”, 2016). Görüleceği üzere filmde, çocukların sızan gazla ölmeleri, aslında göçmenlerin yaşadığı dramatik facialardan sadece biridir ve gerçek hayatta da karşılığı vardır.

Burada Uxbal’ın kendisinin de hayatta bir çeşit göçmen olduğu tekrar vurgulanmalıdır. Göçmen olarak giden ve yüzünü sadece annesinin ona bıraktığı fotoğraflarından bildiği bir babanın oğlu olmasının yanı sıra genç yaşta yakalandığı hastalıktan dolayı öleceğini bilmesi, dolayısıyla aslında kendisinin de göçeceği günü beklemesi dikkat çekmektedir. Ölülerle konuşurken babasının mumyalanmış cesedinin başına giderek onunla konuşması bu filmdeki babalık vurgusunu ön plana çıkaran noktalardan birisidir. İnárritu’nun filmde yoğun ve duygusal babalık teması işlediği hatırlatılmalıdır. Yukarıda değinildiği gibi kendisi de iki çocuk sahibidir ve tek kaygısı kendisi öldükten sonra ortada kalmalarından korktuğu çocuklarıdır. Göçmenlerin de ona adeta bir baba gibi güvendiği dikkat çeken bir diğer ayrıntıdır. Hem kendi ailesini korumaya hem de kendisine güvenen göçmenlere sahip çıkmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla kendisini gün gün eriten kanser onu hem biyolojik çocuklarından hem de duygusal olarak da çocukları gibi sahip çıktığı göçmenlerden ayırmaktadır.

Yine ölümler ile yakınları arasındaki konuşmalara aracılık etmesi onun tıpkı göçmenlerle işverenler arasındaki aracılığın benzemektedir. Göçmenleri işverenlere getirerek de para alır, ölümlerden dirilere haber getirerek de para alır. Her iki durumda da “aracı”dır. Bunun ahlakı olup olmadığının sorgulanması bir yana Uxbal’ın bu işi hem ailesine bakmak için mecburen yaptığı görülür hem de yardımcı olduğu göçmenlerle gerçekten hissederek ilgilenir. Örneğin onlar için polislerle kavga edip nezarete atılması, Çinli göçmenlerden bir anneyi, kendi iki çocuğuna bakıcı tutarak istihdam etmesi ve yine sınır dışı edilen bir Afrikalı göçmenin ailesine para yardımı yapması onun göçmenleri sadece bir para kazanma aracı olarak görmediğini gösterir.

Uxbal’ın göçle olan bağlantısı sadece babası, yaptığı işler çerçevesinde değil aile hayatı düzleminde de devam etmektedir. Çocuklarıyla yaşarken eski karısının evine taşınması -yani göçmesi- ve daha sonra yine yaşanan tartışmalar sonunda kendi evine dönmesi -adeta sınırdışı edilmesi-, hep bu bağlamda değerlendirilebilir. Uxbal sadece göçmen değildir. Aynı zamanda göçmenlere doğrudan ev sahipliği de yapmaktadır. Ülkesine geri gönderilmek üzere olan Afrikalı bir göçmenin ortada kalan ailesini kendi evine alarak bir bakıma evine sığınmacı da kabul etmiştir.

Sembolik öğeler kullanmayı seven bir yönetmen olarak bilinen İnárritu’nun Uxbal’ın evinin tavanına Batı kültürlerinde ölümü çağrıştıran siyah renge sahip kelebekler yerleştirmesi de dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi kelebek, yaşamı en kısa süren hayvan türlerindedir. Uxbal yatağına her uzanışında bu siyah kelebekleri görür. Siyah renkle sembolize edilen ölüm ve bunun kısa süre içinde olabileceği gerçeği hep karşısındadır. Kelebeği görmediği tek an yatağa son kez ölmek için uzandığı zamandır.

Film göç olgusunun barındırdığı olumsuzlukları bütün gerçekçiliğiyle ele almaktadır. Günümüzden bakılacak olunursa film, başta Suriyeli göçmenler olmak üzere dünya üzerinde ülkelerindeki savaşlardan, açlıktan kaçan bütün göçmenlerin yaşadıklarına içerden bir bakış

sunmaktadır. Bu bağlamda göçmen kaçaklığı da tanımlanacak olursa “İnsanların daha iyi şartlarda yaşama, iş bulma veya yaşadıkları ülkedeki siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklar gibi nedenlerden dolayı göç etme istek ve zorunlulukları sonucu buldukları ülkeden yasa dışı yollarla başka ülkelere kazanç elde etmek amacıyla götürülmeleridir” (Firat, 2006). Hemen bütün göçmen olaylarında dikkat edildiği gibi Çinliler de Afrikalılar da Avrupa’ya gemilerle gelmektedir. Filmin en güzel ve rahatsız etmeyen tek görüntüsü olan sahildeki dingin deniz ve güneş manzarasının hemen ardından, kamerayı yine aynı dingin sahile vuran göçmenlerin cesetlerine çevirmek, yönetmenin uyguladığı şoke edici yöntemlerden birisidir. Uzun zamandır görüldüğü gibi Akdeniz’de ve Ege’de batan göçmen botlarına benzer şekilde Barselona kıyılarına da cesetler vurmakta -Türkiye’nin Ege sahillerine vuran Aylan bebek hatırlanacak olursa- ve polisler bunları ceset torbalarıyla toplamaktadır. Görüleceği gibi göçün en zorlu bölümlerinden birisi de göç edilmek istenen ülkeye öncelikle canlı varmaktır.

Film, göçmenlerin canlı vardıkları umut ülkesinde bu defa yaşama tutunma mücadelesini de gözler önüne serer. Birçok ülkede olduğu gibi İspanya’da da kaçak göçmenlerin çalışması yasak olduğu için Uxbal, polisler rüşvet vererek muhtemel operasyonlara karşı hazırlıklı olmaya çalışmaktadır. Bugün Suriyeli mültecilerin gittikleri Avrupa ülkelerinde benzer şekilde yasal olarak çalışmalarına izin verilmediği göz önüne alındığında göçmenliğin en büyük sorunlarından biri daha ortaya çıkar: Hayatta kalmak. Dilini bilmediği yabancı bir ülkede her an yakalanıp sınır dışı edilme korkusu, emeğini sövmürmeye hazır birçok işveren ve barınma sorunu bu hayatta kalışı zorlaştıran etkenlerdir.

Göçmenleri bekleyen en önemli sorunlardan birisi de, her ne kadar filmde buna değinilmemiş olsa da, gidilen ülkedeki yerel halkın olumsuz davranışlarıdır. Kuşkusuz şu ana kadar hiçbir ülkede göçmen karşıtı kitlesel eylemler yapılmamıştır; fakat kendi ülkemizde de olmak üzere çeşitli ülkelerde göçmenlerin varlığından rahatsız olduğunu söyleyenlere -örneğin 2016 yılında yapılacak olan seçimde ABD başkan adayı olan Donald Trump ve Avrupadaki aşırı sağcı parti yöneticileri- maalesef rastlanmaktadır. Bu tür insanî krizlerde milliyetçiliğin yükseldiği ve bunun göçmenlere zarar verdiği de -Almanya’da Türklere yapılan ırkçı saldırılar hatırlanacak olursa- göz önünde tutulması gereken bir gerçektir.

Filmde göçmenlerin parçalanmış ailelerinin hayatları da çeşitli yönlerden ele alınmaktadır. Başta yine Uxbal anılacak olursa, onun da annesini ve babasını göç ayırmıştır. Diğer yandan benzer şekilde Çinli aileler polis baskısıyla dağıtılmış ve birbirlerinden ayrılmak zorunda bırakılmıştır. Afrikalılar benzer şekilde polis tarafından uyuşturucu sattıkları gerekçesiyle toplanmış ve sınır dışı edilmek üzere polis merkezine alınmışlardır. Sınır dışı edilecek olan bir Senegalli göçmenin karısından ne olursa olsun bebekleriyle beraber İspanya’da kalmasını istemesi de göçe olan inancını göstermektedir. Bu bağlamda söz gelimi Akdeniz’de yaşanan onlarca faciaya rağmen göçmenlerin oldukça tehlikeli yöntemlerle ölümü göze almaları ve birçoğunun bu yolda hayatlarını kaybetmeleri, dünyanın sorunlu bölgelerindeki insanların göçe olan inancına hiçbir zarar vermemekte ve bu göç yönetimleri aratarak devam etmektedir.

Sonuç

Göçmen sorununun artık dünyanın sorunu olduğu anlaşıldıkça geniş çerçevede sanatın özeldense sinemanın bu konuya önümüzdeki yıllarda daha fazla eğileceği tahmin edilebilir. Alejandro González Iñárritu tam da Suriye iç savaşının başladığı 2010 yılında yaptığı bu filmle, o dönemde henüz kriz boyutlarına varmamış bulunan göçmen krizini başarılı bir şekilde ele almıştır. Bütün dünyada çeşitli sebeplerle ülkesinden ayrılmak zorunda kalan göçmenlerin zorlu yaşam koşullarını beyaz perdeye yansıttığında topluma aslında göçmen olmayanlarca görülemeyen bir dünyanın kapılarını da açmıştır. “Biutiful” hiçbir şey olmamış gibi hayatımıza devam ederken yol kenarlarında ellerinde bavullarla kalabalık gruplar halinde bekleyen Suriyelilerin nasıl yaşamlar sürdürdüğünü ve ileride karşılaşabilecekleri muhtemel olayları anlayabilmek için izlenebilecek ve izletilebilecek bir filmdir. İngilizce “güzel” anlamına gelen “beautiful” kelimesinin İspanyolca telaffuzu olan “Biutiful”un sözlük anlamının aksine filmde izleyiciyi mutlu eden herhangi bir “güzel” şeyin olmaması da Iñárritu’nun bir isim ve içerik ironisi olarak görülmektedir. Bütün insan kaçakçılarının ya da bu gibi işlerden para kazanan insanların Uxbal gibi vicdanlı olup olmadıklarını anlamak da o dünyanın içine tam anlamıyla girmeden oldukça zor görünmektedir.

Kaynakça

- Bono'nun ziyareti ettiği çadır kentte yangın:1 ölü, 2 yaralı. (2016, 2 Nisan). *Hürriyet*. 18.05.2016 tarihinde www.hurriyet.com.tr/bononun-ziyaret-ettigi-cadir-kentte-yanigin-1-olu-2-yarali-40080026 adresinden edinilmiştir.
- Fırat, A. (2006). *Uluslararası göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti*. 28.05.2016 tarihinde <http://www.taa.gov.tr/dersnotlari/GocmenKacakligiveInsanTicareti.doc> adresinden edinilmiştir.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin mültecileri neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Koçak, Y. & Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (3), 163-184.
- Taşkın D. (2014). Uluslar arası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Türk Sineması Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 175-204.
- Vural, D. G. (2007). *Uluslararası göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler Abd.
- Yangın faciası: 4 çocuk öldü. (2016, 29 Mart). *CNN TÜRK.com*. 18.05.2016 tarihinde www.cnntrk.com/turkiye/yanigin-faciasi-4-cocuk-oldu adresinden edinilmiştir.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), Winter 2014, 1685-1704.

Avrupa'da Göç ve Mülteci Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme

Betül EKŞİ*

Ocak 2013'te Avrupa Birliği ülkelerinde nüfusun %7'sine tekabül eden 34 milyon civarında bu ülkeler dışında doğmuş göçmen bulunmaktaydı. Bu rakam özellikle Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki siyasi krizlerin ardından Suriye'deki iç savaşın da alevlenmesiyle hızla arttı. Temmuz 2015'te yayınlanan Avrupa Komisyonu basın bildirisine göre, göç ve mülteci meselesi işsizlik ve ekonomiyle ilgili kaygıların da önüne geçerek Avrupalı vatandaşları endişelendiren konular arasında ilk sıraya yerleşti (Avrupa Komisyonu Basın Bildirisi, 2015). Bu yazı küresel bir mesele olan ve Avrupa'yı da pek çok açıardan sınayan göç konusunun Avrupadaki bazı araştırma merkezlerinde hangi açılardan ele alındığı ve genellikle "kriz" olarak tanımlanan ekonomik, toplumsal ve siyasi birçok sebep ve sonuçları olan bu konudaki bilgi üretimine dair bir incelemeyi içerir.

Bu yazıda, Avrupada üçü de farklı ülkelerde yer alan dört araştırma merkezinin; kurumsal yapıları, finans kaynakları, araştırma kadroları ve nitelikleri, yapılan çalışmaların odaları ve ürettikleri bilgiler üzerinden yapılan bir değerlendirme yer alacaktır.

Kurumsal Yapı

Avrupada göçmenleri konu edinen akademik kurumsal yapılar genellikle üniversitelerin bünyesindeki araştırma merkezleri ya da enstitüler olarak faaliyet göstermektedir. Bu yazıda ele alınan Berlin Entegrasyon ve Göç Araştırmaları Enstitüsü¹(Berlin Institute for Integration and Migration Research -BIM) Humboldt Üniversitesi'nde, İtalyadaki Göç Politikaları Merkezi² (Migration Policy Center -MPC) Avrupa Üniversitesi Enstitüsü'nde, (European University Institute), Mülteci Araştırmaları Merkezi³ (Refugee Studies Center- RSC) ve Uluslararası Göç Enstitüsü⁴ (International Migration Institute- IMI) ise Oxford Üniversitesi bünyesinde yer almaktadır.

* Arş. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, betulbalkan@gmail.com

1 Detaylı bilgi için bk. <http://www.bim.hu-berlin.de>

2 Detaylı bilgi için bk. <http://www.migrationpolicycentre.eu>

3 Detaylı bilgi için bk. <http://www.rsc.ox.ac.uk>

4 Detaylı bilgi için bk. <http://www.imi.ox.ac.uk>

Federal İş Bulma Ajansı, Alman Futbol Derneği ve Hertie Vakfı'nın Alman federal hükümetine bağlı Göç, Mülteciler ve Entegrasyon Komiserliği ile 2011'de yaptığı mutabakat sonucu göç ve mülteciler konusunu geniş bir perspektifle ele alacak bir araştırma merkezinin kurulmasına karar verilmiş, böylece Berlin Entegrasyon ve Göç Araştırmaları Merkezi (BIM) 2014 yılında çalışmalarına başlamıştır. Ana finans kaynaklarından biri Avrupa Birliği olan Göç Politikaları Merkezi (MPC) ise Ocak 2012'de kurulmuştur. Mülteci ve göç araştırmaları yapan merkezler arasında en köklü geçmişe sahip olan Mülteci Araştırmaları Merkezi (RSC) ise Cezayir'de gerçekleştirdiği saha araştırmaları sonucunda insanî yardım yapan kurumlar üzerine yapılan çalışmaların eksikliğini tespit eden Dr. Barbara Harrell-Bond tarafından 1980'de o zamanki adıyla Mülteci Çalışmaları Programı olarak Oxford'ta kurulmuştur. RSC ile aynı çatı altında yer alan Uluslararası Göç Enstitüsü (IMI) ise 2006 yılında kurulmuş olup RSC'den farklı olarak göçle ilgili bölgesel ve global çapta veri tabanları oluşturmaya öncelik vermiştir.

Yürütülen Programlar ve Faaliyetler

Genel olarak bu merkezlerde ne tür birimler ve programlar olduğuna bakacak olursak, merkezlerin belkemiğini söz konusu merkezin odak noktasına ve seçtiği temalara göre çeşitlilik arz eden araştırma projelerinin oluşturduğunu görürüz. Yürütülen araştırma projelerinin yanı sıra neredeyse bütün merkezler üretilen bilgiyi politika yapımcılar, siyasetçiler, diğer araştırmacılar ve toplumla paylaşmak amacıyla konferanslar, seminerler ve çalıştaylar düzenlemektedir. Yapılan araştırmalar çeşitli kitaplar ve farklı akademik dergilerde yayınlanan makaleler yoluyla da paylaşımına sunulmaktadır. Üretilen bilgiyi akademi, siyaset ve medya alanında dolaşıma sokmanın bir başka yolu da çalışılan temel konularda yıllık raporlar hazırlamak olmuştur.⁵

Bunun yanı sıra örneğin RSC bünyesinde zorunlu göç ve mülteciler meselesiyle alakalı akademik dergiler çıkarılmaktadır. "Journal of Refugee Studies" (Mülteci Çalışmaları Dergisi)⁶, "Forced Migration Review" (Zorunlu Göç İncelemeleri)⁷ ve "Oxford Monitor of Forced Migration" (Oxford Zorunlu Göç Monitörü)⁸ RSC bünyesinde çıkarılan dergilerdir. Bunlardan İngilizce, İspanyolca, Fransızca ve Arapça dillerinde yayın yapan "Forced Migration Review" in en çok ilgi gören yayın olduğu belirtilmiştir (Refugee Studies Centre, 2016a). Ayrıca incelemeye konu olan merkezlerin tümünde lisansüstü öğrencilerine yönelik zorunlu göçü pek çok farklı açılardan ele alan yaz okulları düzenlenmektedir. Uluslararası Göç Enstitüsü-IMI (Oxford) bünyesinde ise hem yüksek lisans hem de doktora programlarıyla göç alanında uzman ve akademisyen yetiştirilmesine katkı sağlanmaktadır (International Migration Institute, 2016a). Dokuz ay süren Göç Çalışmaları yüksek lisans programının yanı sıra, Uluslararası Gelişme (International Development) çok disiplinli doktora programı yoluyla yeni nesil göç uzmanlarının yetiştirilmesine katkı sağlanmaktadır.

5 Bu raporların bazılarını elektronik olarak erişilebilir: <https://www.rsc.ox.ac.uk/about/annual-reports>, <http://www.migrationpolicycentre.eu/publications/studies-research-reports/>, <https://www.imi.ox.ac.uk/publications/thinking-migration-10-years-of-the-international-migration-institute>

6 Detaylı bilgi için bk. <http://jrs.oxfordjournals.org/>

7 Detaylı bilgi için bk. <http://www.fmreview.org/>

8 Detaylı bilgi için bk. <http://oxmofm.com/>

Finans Kaynakları

Bu merkezlerin finans kaynakları arasında çeşitli araştırma bursları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, vakıflar, devlet kurumları, ulusal ve uluslararası kuruluşlar yer almaktadır (Refugee Studies Centre, 2016b). Araştırma merkezleri arasında zorunlu göç ve mülteci araştırmaları alanında öncü konumda olan Oxford Üniversitesi bünyesindeki Mülteci Araştırmaları Merkezi (RSC) yapılan araştırmaların yanı sıra aldığı finansal destek konusunda da dikkat çekmektedir. RSC bireysel mali destekçilerinin yanı sıra 40'tan fazla kurum tarafından desteklenmektedir. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Avrupa Birliği, BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Amerikan Nüfus, Mülteciler ve Göç Bürosu, Norveç Dışişleri Bakanlığı ve Stanford Üniversitesi gibi kurum ve kuruluşlar RSC'ye destek sağlayan kuruluşlardan bazılarıdır.

RSC'den farklı olarak Uluslararası Göç Enstitüsü proje başvuruları sonucu alınmış araştırma bursları ve hibelerle finanse edilirken, Göç Politikaları Merkezi de ana finansal kaynağını Avrupa Birliği olarak açıklamıştır. Berlin Entegrasyon ve Göç Enstitüsü ise Hertie Stiftung ve Alman Futbol Derneği gibi kâr amacı gütmeyen kuruluşların yanı sıra federal devlet fonları ile de desteklenmektedir (Berlin Institute for Integration and Migration Research, 2016).

Buradan da anlaşılacağı gibi küresel bir boyut kazanan mülteci ve göç araştırmaları ulusal ve uluslararası birçok devlet, sivil kuruluş ve örgüt tarafından desteklenmektedir.

Akademik Kadro ve Nitelikler

Göç ve mülteciler üzerine çalışan araştırma merkezlerinin araştırmacı kadrolarına baktığımızda, her araştırma merkezinin bir direktör tarafından yönetilmekle beraber, merkez bünyesinde yürütülen her bir projenin alanında uzman akademik kadrolar tarafından yönetildiğini görmekteyiz. Araştırma merkezinin büyüklüğüne ve çalışılan konuların kapsamı ve çeşitliliğine göre akademik kadro da çeşitlilik arz etmektedir. Örneğin, entegrasyon konusunu merkeze alan Berlin Enstitüsü Entegrasyon ve Göç Araştırmaları Merkezi'nin akademik kadrosunun çoğunluğu, bu merkezde ve bağlı bulunduğu üniversite bünyesindeki akademisyenlerden oluşurken, MPC ve RSC gibi merkezler, uluslararası akademik işbirliklerine daha fazla açıktırlar. Mülteci Araştırmaları Merkezi (RSC) çalışanları merkeze bağlı yaklaşık 25 araştırmacının yanı sıra farklı üniversite ve kurumlarla ilişkisi bulunan akademisyen ve uzmanları da kapsamaktadır.

Bu merkezlerin çoğu göç konusunun yapısı itibarıyla bu konunun üç önemli ayağını göç alan ülkeler, göç veren ülkeler ve göçmenler olarak tanımlarlar. Bu bakış açısı doğrultusunda göç ve mültecilerle ilgili konularda yapılan nicel ve nitel çalışmalar göç alan ülkelerin yanı sıra göç veren ülkelere de veri toplanarak gerçekleştirilmektedir. Bu da uluslararası akademik işbirliklerini zorunlu kılmaktadır. Örneğin, MPC bünyesinde merkeze bağlı 25 araştırmacı bulunurken, 100'den fazla ülkede 250'den fazla yerel araştırmacıyla çalışılmaktadır. Oxford Üniversitesi bünyesinde yer alan RSC'de ise merkeze bağlı tam zamanlı araştırmacıların yanı sıra Norveç Mülteci Konseyi Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

(BMMYK) mensupları, Avrupa Konseyi'nden uzmanlar ya da başka Avrupa ülkelerinde yer alan üniversitelerin bu alanlarda uzman akademisyenleri de onur üyesi, danışman ya da araştırmacı sıfatıyla bu merkeze katkı sunmaktadır.

Uluslararası akademik işbirlikleri vesilesiyle elde edilen büyük çaplı veriler, bu merkezlerden bazıları tarafından internet sitesi üzerinden ücretsiz olarak kullanıma açılmaktadır. Bu durum teoride göç ve mülteci çalışmaları alanında toplanan işlenmemiş veriyi uluslararası kullanıma açsa da pratikte verinin bilgiye dönüştürülmesi ve paylaşımı bu merkezler tarafından yapılmaktadır.

Bu merkezlerin akademik kadrolarının uluslararası olma özelliğinin yanı sıra göze çarpan bir başka özellikleri de disiplinlerarası ve çok disiplinli akademisyen ve uzmanlarla çalışmalarınıdır. Göç ve mülteci konusunda yapılan çalışmalar sosyoloji, antropoloji, hukuk, ekonomi, iş göçü, siyaset bilimi, sosyal politikalar, uluslararası ilişkiler, uluslararası insan hakları ve mülteci yasası ve halk sağlığı gibi alanlarda uzman ve akademisyenler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bölgesel ve küresel sebep ve sonuçları olan zorunlu göç ve mülteciler konusunda farklı disiplinlerden gelen akademisyenlerin gerçekleştireceği disiplinlerarası araştırmalar yapılması desteklenmektedir.

Çalışmaların Odağı

İlk olarak Avrupa'daki merkezlerin göç ve mülteci meselesini çok farklı açılardan ve farklı temalarla ele aldığını söylemek mümkündür. Bu yazıda bahsi geçen dört merkez arasında göç konusu daha geleneksel olarak tanımlayabileceğimiz “entegrasyon” ve “güvenlik” perspektifleri ile “mülteci ve göçmen odaklı” ve “insan hakları odaklı” perspektifler olarak özetleyebileceğimiz farklı bakış açılarıyla ele alınmış ve bu farklı bakış açıları da merkezlerde yapılan çalışmalarda öne çıkan temaların şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır.

Humboldt Üniversitesi'nde yer alan Berlin Enstitüsü Entegrasyon ve Göç Araştırmaları (BIM) merkezi adından da anlaşılacağı üzere Avrupa'ya özellikle Türkiye ve diğer Müslüman toplumlardan gelen göçmenlerin entegrasyonu ve göç süreçlerini incelemektedir. Göçmenlere uygulanan dil testleri, entegrasyon ve göçmenlerin kimlik oluşum süreçleri, göçmenlerin zihin sağlığı, Türk ve Alman ailelerde yetişen çocukların okul performanslarının karşılaştırılması ve toplumsal çatışma ve farklılıklar bazı araştırma konularıdır.⁹

Göç Politikaları Merkezi (MPC) ise kurama dayalı ampirik çalışmaların sonuçları üzerinden sosyal politikalar oluşturulması, AB ülkelerindeki mevcut göç politikalarının geliştirilmesi ve bu politikaların ekonomi ve toplum üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu merkezde yürütülen temel çalışma konuları göçmenlerin iş piyasasına entegrasyonu, nitelikli göçmenler ve yaşlanan Avrupa nüfusuna ve ekonomisine katkıları, Suriyeli göçmenlerin Avrupa'ya akını, göç dalgaları yönetimi ve göç rejimini yönetme, Müslüman göçmenler, mülteci

9 Araştırma konularına ilişkin çalışmalara elektronik ortamda erişmek mümkün: <http://www.bim.hu-berlin.de/en/publications/2015/why-bother-with-testing-the-validity-of-immigrants-self-assessment-of-language-proficiency/> <http://www.bim.hu-berlin.de/en/publications/2014/wer-ist-tatsaechlich-benachteiligt-die-wirkung-traditioneller-geschlechterrollen-auf-schulische-leistungen-und-elterliche-aspirationen-in-deutschen-und-tuerkischen-familien/>

kotaları ve sınır güvenliğini içerir (European University Institute, 2016; De Bel-Air, 2015).

MPC direktörü Philippe Fargues göçü hem bir “umut” hem de bir “endişe” kaynağı olarak tanımlamakta, ilerleme, refah, toplumsal uyum, güvenlik ve haklar açısından bakıldığında güvenli, demokratik ve zengin bir dünya için sağlam bir göç rejiminin gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Migration Policy Center, 2016). MPC’de öne çıkan temalara ve hâkim söyleme baktığımızda görece geleneksel olarak nitelendirebileceğimiz güvenlik söylemine ek olarak fırsat ve göç rejimi yönetimi söylemlerinin eklendiğini söyleyebiliriz.

Oxford Üniversite’sinde 2006’dan beri varlığını sürdüren Uluslararası Göç Enstitüsü (IMI) ise uluslararası göçü çözülmesi gereken bir problem yerine küresel değişim süreçlerinin bir parçası olarak tartışır. Diğer bir deyişle zorunlu göçün daha büyük çaplı süreçler üzerine etkisi ve bu süreçlerden nasıl etkilendiğini çalışmaların odağına koyduğu söylenebilir.

Tıp doktorlarının uluslararası göçünden güvenlik çağında göç ve göçmenlerin kontrolü, kahve endüstrisi ve Brezilyalı göçmenler, Afrikalı göçmenler, ulusötesi politikalar ve Avrupadaki göçmenlerin siyasi entegrasyonu, küresel ekonomik kriz zamanında göç gibi geniş bir yelpazede göç konusunu ele alan IMI, uluslararası göç alanında küresel bir otorite olma iddiasını taşımaktadır. Uluslararası göçün tarihsel evrimini gösteren 1800’ler ile 2011 arası 161 ülke arasında gerçekleşen göç dalgalarını gösteren veri tabanı ve 45 ülkede yapılan 6.500 politika değişikliklerini içeren veri tabanlarıyla göç konusundaki iddiasını desteklemektedir (International Migration Institute (2016b).

Son olarak, yine Oxford Üniversitesi çatısı altında bulunan Mülteci Araştırmaları Merkezi (RSC) çalışmalarının amacını dünyanın en savunmasız insanların yaşam şartlarını iyileştirmek için zorunlu göçün sebep ve sonuçlarını anlamak ve araştırmak olarak tanımlar. 1982 yılında göç alanındaki akademik çalışmaların azlığını fark eden Oxford profesörü Barbara Harrell-Bond tarafından insani yardım derneklerinin performanslarını geliştirme amacıyla kurulmuştur.

Devletlerin stratejik çıkarlarıyla mültecilerin insan haklarını nasıl dengede tutarak çalıştığını ölçmek için Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (BMMYK) uygulamalarını ve programlarını takip etme ve geliştirme, mültecilere yapılacak yardımda teknolojinin rolü, Suriyeli mültecilerin korunma ihtiyaçları ve çocukların eğitim ihtiyaçlarının tespiti ve geliştirilmesi, AB ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) hukukunda göçmen ve mültecilerin insan hakları, hakim göçmen ve mülteci rejimine eleştirel yaklaşımlar çalışılan temel konular arasındadır (Refugee Studies Centre, 2016c, 2016d, 2016e). Bunun yanı sıra liberal devlet ve sınır dışı etme koşulları, mültecilerin kriminalize edilmesi ve vatandaşlık hakları, Filistinli çocuklar, Avrupada yükselen mülteci temsilleri ve 2015 mülteci krizine yönelik çalışmalar da RSC’yi göç ve mülteciler alanındaki öncü araştırma merkezleri arasına sokmuştur.

Ayrıca Türkiye’de çok gündem olmasa da BM gibi uluslararası kuruluşların önemseydiği iklim değişikliği-göç ilişkisi de RSC tarafından uzun süredir çalışılmaktadır (Refugee Studies Centre, 2016f). Deniz seviyesinin yükselmesi, mega kuraklık ve sel felaketleri nedeniyle de kitlesel göçlerin artabileceği hesaplanmakta ve bu konuda da çalışmalar yapılmaktadır.

Sonsöz

Avrupa'da son yıllarda sayıları giderek artan göç ve mülteci araştırmaları merkezlerine baktığımızda uluslararası toplumun bir parçası olduğu göç sorunuyla Avrupa'nın daha detaylı ve kapsamlı çözümler üretmek amacıyla konuyu önemseydiği söylenebilir. Bunda Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki mevcut siyasi krizlere Suriye'deki iç savaş nedeniyle mülteci krizinin derinleşmesi etkili olmuştur. Burada incelenen araştırma merkezlerine baktığımızda Berlin Entegrasyon ve Göç Enstitüsü (BIM) gibi bazı merkezlerde açık yara haline gelmiş zorunlu kitlesel göç konularından ziyade, entegrasyon perspektifinden mevcut göçmenlerle ilgili çalışmalar yapılmaya devam ederken, Göç Politikaları Merkezi'nin (MPC) göç-güvenlik ilişkisine vurgu yapan bir paradigmayı devam ettirmekle beraber göç ve mülteci konusunu "fırsat" ve "kriz" bağlamında tartışıp politika önerileri ürettiğini söyleyebiliriz. Uluslararası Göç Enstitüsü (IMI) ve Mülteci Araştırmaları Merkezi (RSC) gibi merkezler ise adeta uluslararası toplumun insan haklarının beşiği olma iddiasındaki Avrupa'dan beklentilerine uygun olarak göçmen ve mültecilerin insan hakları odaklı bilgi üretimine katkı sağlamayı hedeflemekte, yaşanan süreçlerde devlet politikaları, siyasi felsefeler ve uluslararası kuruluşların görev ve yükümlülüklerini eleştirel bir bakış açısıyla ele alıp, göçmen ve mültecilere karşı mevcut görev ve duruşları çalışmaktadır.

Küresel bir mesele olan ve Avrupa'yı pek çok açılarından sınıyan zorunlu göç ve mülteciler meselesi karşısında uluslararası bir stratejiye ihtiyaç olduğu oldukça açık. İncelemeye konu olan merkezlerde yapılan kapsamlı çalışmalara baktığımızda bu merkezlerde üretilen bilginin bir taraftan göç ve mülteci konularında Avrupa'daki politikalara yön vererek mülteci rejiminin şekillenmesine katkı sağladıkları diğer taraftan şekillenmekte olan mülteci rejiminin bir parçası oldukları görülmektedir. Öte yandan bu merkezler göç veren ülkeleri de içeren kapsamlı verileri işleyerek göç ve mülteci alanında üretilen bilgiye de yön vermektedirler. Kısmen küresel ve disiplinlerarası bir çerçeve kazanan göç ve mülteci çalışmalarında insan hakları perspektifinin daha da ağırlık kazanmasıyla daha eleştirel bir boyuta ulaşması bu alandaki tartışmaların ve yapılacak politikaların göçten etkilenen toplumların yararına evrilmesinde önemli rol oynayacaktır.

Kaynakça

- Avrupa Komisyonu Basın Bildirisi (2015, 31 Temmuz). 25.04.2016 tarihinde http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5451_en.htm adresinden edinilmiştir.
- Berlin Institute for Integration and Migration Research. (BİM) (2016). *Perspectives of the BIM*. 29.04.2016 tarihinde <http://www.bim.hu-berlin.de/en/about/> adresinden edinilmiştir.
- De Bel-Air, F. (2015). *A note on Syrian refugees in the Gulf: Attempting to assess data and policies*. Explanatory Note by Gulf Labour Markets and Migration, No. 11/2015. 29.04.2016 tarihinde http://gulfmigration.eu/media/pubs/exno/GLMM_EN_2015_11.pdf adresinden edinilmiştir.
- European University Institute. (2016). *Migration from North Africa and the Middle East: Skilled migrants, development and globalization*. 29.04.2016 tarihinde <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/36558> adresinden edinilmiştir.
- International Migration Institute. (2016a). *Study*. 29.04.2016 tarihinde <https://www.imi.ox.ac.uk/study> adresinden edinilmiştir.
- International Migration Institute (2016b). *Data*. 29.04.2016 tarihinde <https://www.imi.ox.ac.uk/data> adresinden edinilmiştir.
- Migration Policy Center (2016). *About*. 29.04.2016 tarihinde <http://www.migrationpolicycentre.eu/about/> adresinden edinilmiştir.
- Refugee Studies Centre (2016a). *Publications*. 29.04.2016 tarihinde <https://www.rsc.ox.ac.uk/about/publications> adresinden edinilmiştir.
- Refugee Studies Centre (2016b). *Institutional donors*. 29.04.2016 tarihinde <https://www.rsc.ox.ac.uk/about/donors> adresinden edinilmiştir.
- Refugee Studies Centre (2016c). *UNHCR and international cooperation*. 29.04.2016 tarihinde <https://www.rsc.ox.ac.uk/research/unhcr-international-cooperation> adresinden edinilmiştir.
- Refugee Studies Centre (2016d). *The Syrian humanitarian disaster*. 29.04.2016 tarihinde <https://www.rsc.ox.ac.uk/research/refugees-from-syria> adresinden edinilmiştir.
- Refugee Studies Centre (2016e). *The liberal state and the expulsion of members: Banishment, Denationalisation and deportation*. 29.04.2016 tarihinde <https://www.rsc.ox.ac.uk/research/liberal-state-expulsion> adresinden edinilmiştir.
- Refugee Studies Centre (2016f). *Mobile peoples and conservation*. 29.04.2016 tarihinde <https://www.rsc.ox.ac.uk/research/mobile-peoples-conservation> adresinden edinilmiştir.

MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ YAYIN KURALLARI

1. Marmara İletişim Dergisi, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yılda iki kez Haziran ve Aralık aylarında yayımlanan akademik ve bilimsel nitelikli hakemli bir dergidir.
2. Dergide İletişim Bilimleri ile ilgili konuları ya da sorunları ele alıp inceleyen, bilimsel ve özgün nitelikli çalışmalar yer almaktadır. Çalışmaların bilimsel kaygılarla yazılmış olması, alana katkıda bulunacak nitelikte olması, alandaki önemli kaynakları referans göstermesi, önyargı ile yazılmamış olması, slogan niteliğinde cümleler içermemesi, gelişkin bir dile sahip olması beklenir. Ayrıca tarama, araştırma, bildiriden geliştirilme vb. niteliklerinden birine sahip olmalıdır.
3. Derginin yazım kurallarına uymayan, dipnotsuz, kaynakçasız, önsözsüz ya da özetsiz yazılar için hakem süreci başlatılmaz.
4. Yazıların değerlendirilmesi aşamasında öncelikle hakem ve yazarların aynı kurumdan olmamasına özen gösterilir. Hakem ve yazarların isimleri titizlikle saklanır ve hiçbir şekilde açıklanmaz. Hakem Kurulu her sayıda değişir ve yazıların konusuna göre oluşturulur. İnterdisipliner nitelikli yazıların hakemleri ilgili oldukları alanlara göre belirlenir.
5. Her yazının alanına göre ilk aşamada iki hakem tayin edilir. Hakem raporlarından birinin “Yayınlanamaz”, diğerrinin “Düzeltilerek Yayınlanabilir” ya da “Yayınlanabilir” olması durumunda ilgili alandan 3. hakem tayin edilir ve onun raporu beklenir. 3. hakem raporunun “Yayınlanabilir” ya da “Düzeltilerek Yayınlanabilir” olması durumunda hakem ve editör düzeltme talepleri yazara gönderilir. Ancak 3. hakem raporunun da “Yayınlanamaz” olması durumunda yazı yayınlanamaz ve bu yazara bildirilir.
6. Yazarların, kendilerinden istenen düzeltmelere titizlikle ve ivedilikle uymaları, yazının son şeklini düzeltilmiş haliyle dergi mail adresine 15 gün içinde göndermeleri beklenir. Düzeltmeler konusuna yeterince uyulmadığı anlaşılırsa bu durum yazara bildirilir. Belirtilen sürede düzeltilmiş olarak geri gönderilmeyen yazılar yayınlanacaklar listesine alınmaz.
7. Yazıların dili Türkçe ya da İngilizce olabilir.
8. Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen yazıların, daha önce başka bir yayın organında yayınlanmamış olması ya da yayın için değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekmektedir.
9. Daha önce akademik alanda ulusal ya da uluslararası nitelikli bilimsel toplantı, kongre, konferans ya da sempozyumda sunulmuş olan bildiriler, başka bir dergi ya da yayında yayınlanmamış olması ve makale formatına ve içeriğine dönüştürülmesi koşulu ile kabul edilebilir ve hakem sürecine alınır.

10. Dergiye gönderilecek yazılar, MS Word Programı kullanılarak, Times New Roman karakterinde, 12 Punto ve 1,5 satır aralığında yazılmalıdır. Sayfanın üst, alt, sol ve sağ taraflarında 3'er cm'lik boşluklar olmalıdır.
11. Yazılar 15-20 sayfa aralığında olmalı, toplam 20 sayfayı geçmemeli ve alt ortada sayfa numarası verilmiş olmalıdır. Yazıdaki paragraflar 1 cm girintili olabilir.
12. Tüm yazılarda Türkçe ve İngilizce özet ve başlık bulunmalıdır. Özetler 100-150 kelime aralığında olmalı, 5 ila 7 kelimedenden oluşan anahtar kelimeler kısmı da özetlerin altında verilmelidir.
13. Özette araştırmanın kapsamı, amacı, yöntemi, ulaşılan sonuçlar ve konudan kısaca söz edilmelidir.
14. Yazar adı ya da adları, başlık altında yer almalıdır. Yazarın adına iliştirilen dipnot ile ayrıca, yazarın akademik ünvanı ve çalıştığı kurumun adı, adresi, iş ve cep telefonu, faks numarası ve e-posta adresi de verilmelidir.
15. Yazıların yayınlanması konusunda son karar Yayın Kurulu'na aittir. Yayın Kurulu'nun yazı hakkındaki değerlendirmesi, yazar(lar)a en kısa zamanda hakem raporlarıyla birlikte iletilir.
16. Yazıların içeriğine dair tüm yasal sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
17. Yayın Kurulu tarafından yayınlanmaya uygun bulunan yazıların telif hakkı Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisine aittir, başka bir yerde yayınlanamaz. Yazar(lar)a telif ücreti ödenmez.
18. Yazar(lar) ulusal ve uluslararası akademik bilgi paylaşımını desteklemek amacıyla yazılarının tam metin olarak ticari niteliği bulunmayan elektronik veri tabanlarında yer almalarını onaylarlar. Marmara İletişim Dergisi bu anlayışla, tam metin olarak Genel Kamu Lisansı şeklinde ayrıca internette de yayınlanabilir.
19. Yayınlanması uygun bulunan yazıların yazarına veya yazarların her birine, derginin söz konusu sayısından birer adet gönderilir.
20. Marmara İletişim Dergisi'ne iletilecek yazılar <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/maruid/> web sitesi üzerinden yazı gönderme sistemi aracılığıyla gönderilebilir, sorular için ise iletisimdergi@marmara.edu.tr adresi üzerinden iletişime geçilebilir.

Posta yazışma adresi ise şu şekildedir:

Marmara İletişim Dergisi

Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Nişantaşı Kampüsü, Büyükciftlik Sokak No:6 Nişantaşı 34365 Şişli/ İstanbul, Türkiye

Tel: 0 212 233 04 47 Faks: 0 212 246 74 28

Dipnot Kullanımı

- Yazılarda dipnot gösterim (reference) yöntemi olarak, yalnızca metin içi kaynak gösterme (APA) yönteminin 6. edisyonu kullanılır. Yani kullanılan kaynakçalar ana metnin yanında, parantez içinde, yazarın adı, basım yılı ve sayfa numaraları ile belirtilir. (Soyad, Yayın Yılı, s. Sayfa Sayısı)
- İçeriğe ilişkin ekstra açıklamaların dipnotları ve diğer açıklamalar sayfa altında verilmelidir. Metnin içinde numaralandırılan notlar, sayfa altında numara sırası ile ve yanında açıklaması ile yerini alır.
- Sayfa altı açıklamaların dipnotları için de aynı şekilde metin içi referans yöntemi (APA) kullanılır.
- Bir kaynaktan yapılan alıntılar metin içinde çift tırnak içinde gösterilir.
- 30-40 kelimededen uzun alıntılar, tırnak kullanılmadan girintili (indent) paragraf olarak verilir.
- Referans gösterirken, yazar ismi metin içinde geçmiyorsa parantez içinde yazarın soyadı ve yayın tarihi belirtilir: (Hobsbawm, 2007)
- Belli bir sayfa söz konusuysa, yazar soyadı ve yayın tarihine ilave olarak sayfa numarası da yazılır: (Carr, 2008, s. 13)
- Yazar ismi metin içinde geçiyorsa, parantez içinde yalnızca kaynağın yayın tarihi ve sayfa numarası yazılır: (2005, s. 26)
- Birbirini takip etmeyen sayfalar şu şekilde ifade edilir: (Joyce, 2002, ss. 21, 48, 59)
- Birbirini takip eden sayfalar şu şekilde ifade edilir: (Mandel, 2007, ss. 21-24, 33-35)
- İki yazarlı kaynaklarda, her iki yazarın soyadı da kullanılır: (Morley & Robins, 2007, s. 19)
- İkidenden fazla yazarlı kaynaklarda “vd.” ibaresi yer alır: (Stevenson vd., 2004).
- Aynı yazarın, aynı yıl yayınlanmış birden fazla eseri kullanılıyorsa, basım yılına a, b, c, gibi harfler eklenerek birbirinden ayrılır: (Ortaylı, 1999a; 1999b) gibi.
- Metin içinde aynı konuda birden çok kaynağa referans verilecekse kaynaklar birbirinden noktalı virgül ile ayrılır: (Geray, 2005, s. 31; Moran; 2006, s. 37)

Kaynakça Yazım Şekli

Kaynaklar listesinde sadece yazıda göndermede bulunan kaynaklara yer verilmeli ve bu kaynaklar yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır. Bir yazarın birkaç çalışması kaynakçada yer alacaksa, yayın tarihine göre (eskiden yeniye doğru) bir sıralama yapılmalıdır.

• **Kitap**

Oskay, Ü. (2005). *19. yüzyıldan günümüze kitle iletişimin kültürel işlevleri kuramsal bir yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.

• **Çeviri Kitap**

Kafka, F. (1997). *Dava*. K. Şipal (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi (orijinal baskı tarihi 1925).

• **Derleme Kitap**

Jensen, K. B. (2002). (Ed.). *A handbook of media and communication research: Qualitative and quantitative methodologies*. London: Routledge.

• **Derleme Kitapta Makale**

Gencil Bek, M. (2011). Medyada çocuk hakları ve etik ilkeler. M. R. Şirin (Haz.), *Çocuk hakları ve medya el kitabı* içinde (ss. 23-59). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

• **Derleme Kitapta Çeviri Makale**

Paz, O. (2000). Tarihin sonu'nda batı doğu'ya dönüyor. N. Gardels (Ed.). *Yüzyılın Sonu, büyük düşünürler çağımızı yorumluyor* içinde (ss. 137-144), (Çev. B. Çorakçı Dışbudak). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

• **İki Yazarlı Kitap**

Friedman, E., & Klein, R. (2008). *Reluctant refugee, the story of asylum in Britain*. London: The British Library.

• **Dergide Makale**

Kolukırık, S. (2009). Mülteci ve sığınmacı olgusunun medyadaki görünümü: Medya politikği üzerine bir değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 1-2.

• **Yayınlanmamış Tez**

Demir, M. (2008). *Sinemada öteki'*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

• **Yazarı Belli Olmayan Gazete Yazısı**

Internet pioneer to oversee network redesign. (2007, 28 Mayıs). *The Canberra Times*, s. 15.

• **İnternette Yazarı Belli Olan Yazı**

Kaçmaz, M. (2015). Aylan Kurdi fotoğrafının cevapları için sorular. *CNNTÜRK.com*. 21.12.2015 tarihinde <http://www.cnntrk.com/guncel/aylan-kurdi-fotografinin-cevaplari-icin-sorular> adresinden edinilmiştir.

• **İnternette Yazarı Belli Olmayan Yazı**

Dünya insanlık görsün. (2015, 27 Aralık). *Takvim*. 27.12.2015 tarihinde <http://www.takvim.com.tr/guncel/2015/09/14/dunya-insanlik-gorsun> adresinden edinilmiştir.

RULES OF PUBLISHING OF MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION

1. Marmara Journal of Communication is an academic and scientific refereed journal of the Faculty of Communication of Marmara University being published biannually in June and December.
2. The journal includes scientific and original studies/articles handling and analyzing the issues or problems regarding the communication sciences. The studies are expected to be written with scientific concerns, to add value to the field, give references to the significant resources of the field, not to be written on biased opinions, not to include catch phrases and use an improved language. Besides, they are required to be characterized as screening, research or conference proceedings.
3. The peer review process shall not be initiated for those articles that do not comply with the rules of publishing, for the ones that do not include footnote, references, prefaces or abstracts.
4. During the process of assessing articles, initially, a special care should be given that the referees and the authors are not from the same institution. The name of the referees and the authors should be preserved carefully and never declared. The Board of Referees changes in every edition and is formed according to the subjects of that edition. The referees of the interdisciplinary articles are determined according to the related fields.
5. In the first phase of the evaluation process two referees are assigned according to the field of each article. In case one of the referee reports is “can not be published” and the other is “can be published after being corrected” or “can be published”, a third referee is assigned and his/her remarks are expected. In case the remark of the third referee is “can be published” or “can be published after being corrected”, the correction demands of the referee and editor is sent to the author. However, if the report of the third referee is “can not be published,” the article is not published and this situation is notified to the author.
6. The authors are expected to observe the required corrections carefully and without delay and send the corrected and final version to the e-mail address in 15 days. In case it appears that the corrections are not fully observed, this situation is communicated to the author. The articles, which are not sent back in corrected forms within the required period, are not included in the list of articles to be published.
7. The articles may be written in Turkish and English languages.

8. The articles sent to the journal to be published, are required not to be published in any other journal before or should not be held in the assessment stage for publishing.
9. The presentations submitted in national or international scientific meetings, congresses, conferences, or symposiums, can be accepted and included in the referee process if they are transformed into the format and content of an article and have not been published in any other journal or periodical before.
10. The articles to be sent to the journal should be written by using Microsoft Word Program, in Times New Roman font, in 12 punt font size and 1,5 line spacing. There should be spaces of 3 cm in top, down, left hand side and right hand side parts of the paper.
11. The articles should be between 15-20 pages and should not exceed 20 pages in total and should be numbered in the middle bottom. The paragraphs should have a tab space of 1 cm.
12. All the articles should have abstracts and headings both in Turkish and English languages. The abstracts should be between 100-150 words and also include 5 to 7 keywords.
13. Research scale, aim, methodology and results should be mentioned briefly in the abstract.
14. Author (s) name/ names should be indicated under the article heading and also the academic title of the author, the name and the address of the his/her institution and mobile phone numbers, fax number and e-mail address should be written in a deep note given to the name of the author.
- 15 The Editorial Board gives the final decision to publish any item, the Board sends its evaluation of the item to the author (s) with referee reports as soon as possible.
16. All the legal responsibility of the article content is of Author(s).
17. The copy rights of items published by the editorial board belongs to Marmara University Faculty of Communication, author (s) is/ are not paid for the items.
18. Author (s) approve(s) for their articles to take place in noncommercial electronic data base in the sake of sharing knowledge in domestic and international sphere, therefore, Marmara Communication Journal can publish the item with full text as General Public License.
19. One issue of the journal will be sent to the author(s) whose article is published.
20. Articles should be sent via submission system on our website <http://e-dergi.marmara.edu.tr/maruid>. For questions and comments, please contact us via email at iletisimdergi@marmara.edu.tr.

Postal address is as follows:

Marmara Journal of Communication

Marmara University, Faculty of Communication

Nişantaşı Campus, Bykftlik Street, No:6 Nişantaşı 34365 Şişli/ Istanbul, Turkey

Tel: 00 90 212 233 04 47 Fax: 00 90 212 246 74 28

Referencing

- The only referencing method that can be used is referencing within the main text method, that is to say APA (6th Edition). Therefore references should be mentioned within the main text by indicating author's name, publication date and page number within parenthesis. (Surname, Publication Year, p. Page Number).
- Extra explanations regarding the main text and other remarks should be given in footnotes. These notes should be numbered within the text and should be given at the end of the page with respective order and corresponding remarks.
- The footnotes for the remarks that are given at the end of the page should also be referred with referencing within the main text method.
- Paraphrased text should be put into main text with double quotation marks.
- Paraphrased text that is longer than 30-40 words should be put into indented paragraphs without any quotation marks.
- In referencing, if the author's name is not given in the main text, author's surname and publication year should be given within parenthesis. (Hobsbawm, 2007).
- If a specific page number is given as a reference, in addition to author's surname and publication year, page number should also be mentioned. (Carr, 2008: 13).
- If the author's name is given in the main text, only the publication year and page number should be given within parenthesis. (2005, s. 26).
- Non-consecutive pages should be referenced as (Joyce, 2002, s. 21, 48, 59).
- Consecutive pages should be referenced as (Mandel, 2007, ss. 21-24, 33-35).
- If there are two co-authors, both authors' surname should be mentioned: (Morley & Robins, 2007, s. 19).
- If there are more than two co-authors, " et. al" should be included (Stevenson vd., 2004).
- If multiple publications with same author and same publication year will be referenced, these publications should be differentiated by adding a, b, c, etc to the publication year: (Ortaylı, 1999a; 1999b).
- If multiple references will be made for the same subject, resources should be separated by semicolon (Geray, 2005, s. 31; Moran, 2006, s. 37).

Bibliography Writing Method

The list of references should only include the resources which were referred in the article and these resources should be listed in alphabetical order. If various studies of an author are to be included in the list of references, they should be listed according to the chronological order of the publishing (from the old to the new).

- **Book**

Oskay, Ü. (2005). *19. yüzyıldan günümüze kitle iletişimin kültürel işlevleri kuramsal bir yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.

- **Translated Book**

Kafka, F. (1997). *Dava*. K. Şipal (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi (orijinal baskı tarihi 1925).

- **Edited Book**

Jensen, K. B. (2002). (Ed.). *A handbook of media and communication research: Qualitative and quantitative methodologies*. London: Routledge.

- **Article in Edited Book**

Gencil Bek, M. (2011). Medyada çocuk hakları ve etik ilkeler. M. R. Şirin (Haz.), *Çocuk hakları ve medya el kitabı* içinde (ss. 23-59). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

- **Translated Article in Edited Book**

Paz, O. (2000). Tarihin sonu'nda batı doğu'ya dönüyor. N. Gardels (Ed.). *Yüzyılın Sonu, büyük düşünürler çağımızı yorumluyor* içinde (ss. 137-144), (Çev. B. Çorakçı Dışbudak). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

- **Two Co-authors' Book**

Friedman, E., & Klein, R. (2008). *Reluctant refugee, the story of asylum in Britain*. London: The British Library.

- **Articles in Journal**

Kolukırcık, S. (2009). Mülteci ve sığınmacı olgusunun medyadaki görünümü: Medya politikği üzerine bir değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 1-2.

- **Unpublished Dissertation**

Demir, M. (2008). *Sinemada 'öteki'*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- **Newspaper Article**

Internet pioneer to oversee network redesign. (2007, 28 Mayıs). *The Canberra Times*, s. 15.

- **Internet Article With Known Author**

Kaçmaz, M. (2015). Aylan Kurdi fotoğrafının cevapları için sorular. *CNNTÜRK.com*. Retrieved from <http://www.cnnturk.com/guncel/aylan-kurdi-fotografinin-cevaplari-icin-sorular> on 21.12.2015.

- **Internet Article With Unknown Author**

Dünya insanlık görsün. (2015, 27 Aralık). *Takvim*. Retrieved from <http://www.takvim.com.tr/guncel/2015/09/14/dunya-insanlik-gorsun> on 27.12.2015.

İÇİNDEKİLER • CONTENTS

MAKALELER / ARTICLES

- 1 Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi / A Content Analysis on the Representation of Syrian Asylum Seekers in the Turkish Press / Müzeyyen Pandir, İbrahim Efe, Alaaddin F. Paksoy
- 27 Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili / Representation of Syrian Refugee Children in News in the Context of Children Rights / Aslıhan Ardıç Çobaner
- 55 İlticanın Yapısökümcü Felsefesi: Konuksevermezlik Sorunu / Deconstructive Philosophy of Asylum: Matter of Hospitality / Şevki Işıklı
- 77 Kamu Diplomasisi ve Mülteci İlişkileri: Türkiye'nin Mülteci İlişkilerinin Uluslararası Medya Yansımaları / Public Diplomacy and Refugee Relations: Reflections of Turkey's Refugees Relations on the International Media / Ergün Köksoy

DEĞERLENDİRME MAKALESİ / REVIEW ARTICLE

- 101 Acıyı Kayıt Altına Almak: Aylan Kurdi Örneği / Aynülhayat Uybadın

DEĞERLENDİRMELER / REVIEWS

- 113 "Orta Doğu'yu İnşa Etmek: Medya, İdeoloji ve Kültür" / Alparslan Nas
- 119 Mülteciler, Mahkûmlar ve Kamplar: Kamplaşma Olgusu Üzerine İşlevsel Bir Analiz / Ömer Aydınloğlu
- 123 Sinemada Göçmen Sorunu ve İñáárritu'nun Göçü: "Bıutiful" / Yavuz Selim Söylemez
- 131 Avrupa'da Göç ve Mülteci Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme / Betül Ekşi

YIL / YEAR: 2015 • SAYI / ISSUE: 24 • ISSN: 1300-4050 • E-ISSN: 2529-0053

MARMARA İLETİŞİM DERGİSİ

MARMARA JOURNAL OF COMMUNICATION

M A R M A R A U N I V E R S I T Y P R E S S

